

SCI-CONF.COM.UA

SCIENCE AND TECHNOLOGY: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

**PROCEEDINGS OF III INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
DECEMBER 14-16, 2022**

**OSAKA
2022**

SCIENCE AND TECHNOLOGY: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

Proceedings of III International Scientific and Practical Conference

Osaka, Japan

14-16 December 2022

Osaka, Japan

2022

UDC 001.1

The 3rd International scientific and practical conference “Science and technology: problems, prospects and innovations” (December 14-16, 2022) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2022. 541 p.

ISBN 978-4-9783419-1-4

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-14-16-12-2022-osaka-yaponiya-arhiv/>.

Editor

Komarytsky M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: osaka@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 CPN Publishing Group ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Іванова Г. Г.* 11
ВПЛИВ ІНФРАЧЕРВОНОГО ОПРОМІНЕННЯ НА
ПРОДУКТИВНІСТЬ І ЗБЕРЕЖЕНІСТЬ ПОРОСЯТ-СИСУНІВ
2. *Ткачук О. Д., Барановський Д. І.* 17
ВЗАЄМОБУМОВЛЕНІСТЬ ПОКАЗНИКІВ РОСТУ ТЕЛИЧОК ТА ЇХ
МОЛОЧНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ЗА ПЕРШУ ЛАКТАЦІЮ
3. *Ткачук О. Д., Барановський Д. І.* 21
ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ БЕТАЇНУ ПРИ ВІДГОДІВЛІ
МОЛОДНЯКУ КРОЛІВ

VETERINARY SCIENCES

4. *Леськів Х. Я., Гутий Б. В., Вислоцька Л. В., Мартишук Т. В., Вус У. М.* 26
ВПЛИВ АНТИОКСИДАНТІВ НА БІОХІМІЧНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ
ПОКАЗНИКИ КРОВІ ПОРОСЯТ

MEDICAL SCIENCES

5. *Holovko M., Honcharova N., Kolesnyk V., Honcharov A.* 35
MODERN METHODS OF DIAGNOSTIC AND TREATMENT OF
TRAUMATIC DIAPHRAGM HERNIAS
6. *Kalynyuchenko T., Anoshyna M., Yahovdik M., Parubets L., Bortnik H., Tymoshenko U., Liubych V.* 39
PROTECTIVE EFFECT OF ANTIOXIDANT SUPPLEMENT
(2-ETHYL-6-METHYL-3-HYDROXYPYRIDINE SUCCINATE) ON
PACKAGED DONOR RED BLOOD CELLS
7. *Ryzhkov B., Volkova O., Pereiaslova K., Honcharova N., Kolesnyk V.* 44
SURGICAL TACTICS FOR PERFORATIVE DUODENAL ULCERS
8. *Solovei V., Khovanets K.* 47
MODERN LITERATURE DATA ABOUT FORMATION OF
CONGENITAL MALFORMATIONS OF THE FEMALE
REPRODUCTIVE SYSTEM
9. *Yasnikovska S., Molyn L., Uzinskyi Ye.* 55
VACCINATION AGAINST COVID-19 DURING PREGNANCY AND
LACTATION
10. *Богоніс А. М.* 63
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АНТИБІОТИКІВ У
СТОМАТОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ
11. *Василенко Я. М., Соловей В. М.* 70
ВПЛИВ НАДЛИШКОВОЇ МАСИ ТІЛА НА ФЕРТИЛЬНІСТЬ ЖІНКИ
ТА ВИНОШУВАННЯ ВАГІТНОСТІ

12.	<i>Городнов Є. В.</i> ПРОЯВИ ТРИВОЖНОСТІ У ХВОРИХ НА ГЕНЕРАЛІЗОВАНИЙ ПАРОДОНТ ПІД ЧАС СТОМАТОЛОГІЧНОГО ПРИЙОМУ: СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ	75
13.	<i>Грищенко О. В., Наджафлі Кубра</i> НАРОДНА МЕДИЦИНА В ПЕДІАТРІЇ	85
14.	<i>Добровольська І. М., Анищенко А. М.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ ГІГАНТОКЛІТИННОГО АРТЕРІТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ РЕВМАТОЛОГІЇ	93
15.	<i>Дяк К. В., Коваль Д. Р.</i> РОЛЬ МАТЕРИНСЬКОЇ ІНФЕКЦІЇ У ВИНИКНЕННІ ПЕРЕДЧАСНИХ ПОЛОГІВ	97
16.	<i>Дяк К. В., Мацкуляк Д. Д.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ГЕСТАЦІЇ У II – III ТРИМЕСТРАХ У ВАГІТНИХ З БАГАТОПЛІДНОЮ ВАГІТНІСТЮ	104
17.	<i>Журавель В. І., Журавель В. В., Зарецький М. М., Момотюк О. Я.</i> ДООРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЯК III-A ТЕХНОЛОГО- ФУНКЦІОНАЛЬНА ФАЗА ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ І УМОВА ЗАПУСКУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ В МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ	109
18.	<i>Каньовська Л. В., Вінськевич Д. М., Степанчук О. М.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ВИРАЗОК ЗУМОВЛЕНИХ HELICOBACTER PYLORI	118
19.	<i>Каньовська Л. В., Солодка О. С., Махобей Е. Ю.</i> НАЙЧАСТІШІ ПУЛЬМОНОЛОГІЧНІ УСКЛАДНЕННЯ COVID-19 ТА ЇХ ПЕРЕДБАЧУВАНИЙ ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ	123
20.	<i>Кривецька І. І.</i> ПАТОГЕНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕПІЛЕПСІЇ	128
21.	<i>Мироник О. В., Решетовська С. В., Димчук І. С.</i> COVID-19 У ВІЛ ІНФІКОВАНИХ ПАЦІЄНТІВ	135
22.	<i>Соловей В. М., Анохіна Д. Д.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ВАГІТНОСТІ ТА ПІСЛЯПОЛОГОВОГО ПЕРІОДУ НА ФОНІ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ	141
23.	<i>Шпак В. А., Рошка Д. В.</i> ДВЗ-СИНДРОМ ПРИ ТРАВМІ І ГЕМОРАГІЧНОМУ ШОЦІ	149
PHARMACEUTICAL SCIENCES		
24.	<i>Баліцька О. П., Артемчук М. А., Злагода В. С., Поліщук Ю. М., Бондар Л. М.</i> ABC-АНАЛІЗ ПОПИТУ АНТИГІСТАМІННИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ	152
TECHNICAL SCIENCES		
25.	<i>Kireieva S. O.</i> ZERO-KNOWLEDGE PROOF TECHNOLOGY IN CYBERSECURITY	156

26. *Босий М. В., Боса О. А., Лисенко А. Я., Мануйлович А. В., Бельченков Є. В., Ботнарєнко В. О., Авраменко Є. В.* 163
ТЕПЛОВИЙ НАСОС «ГРУНТ-ВОДА»
27. *Гусак В. С.* 168
ЕКО-ТЕХНОЛОГІЇ У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ
28. *Должанський А. М., Бондарєнко О. А.* 173
МЕТОД КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІМЕТРИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ БАГАТОПАРАМЕТРИЧНОГО СТОХАСТИЧНОГО ОБ'ЄКТУ
29. *Жданов В. В., Яровий А. А., Яровий А. М.* 175
ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БЛОГ-СИСТЕМ
30. *Черних О. П., Гряник Г. В., Бондарєнко Є. К.* 182
ВІДМІННОСТІ І ДОДАТКОВІ ПРИЙОМИ ІГРОВОЇ АНІМАЦІЇ
31. *Черних О. П., Скородєлов В. В., Луговий О. Є., Миглін А. О.* 186
ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ІНТЕРАКТИВНОГО КРОСПЛАТФОРМНОГО ДОДАТКА ДЛЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ
32. *Черних О. П., Скородєлов В. В., Орлова В. С., Хлєбнікова А. Д.* 190
ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ РЕАЛІСТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕР'ЄРУ ПРИМІЩЕНЬ ДЛЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ
33. *Чудик І. І., Кондрат О. Р.* 194
АНАЛІЗ ДОСВІДУ ГЕНЕРУВАННЯ ВОДНЮ ІЗ ЗАЛИШКОВИХ НАФТОВИХ ПОКЛАДІВ
34. *Шевченко О. О., Челядин Л. І.* 200
ДОВКІЛЛЯ ТА ВОДООЧИЩЕННЯ ЗАБРУДНЕНИХ СТІЧНИХ ВОД НА ОБ'ЄКТАХ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
35. *Шинкаренко О. О., Сілагін О. В.* 205
ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ТЕКСТІВ НА НАЯВНІСТЬ ОБРАЗЛИВИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

36. *Расулов Р. Я., Расулов В. Р., Исомаддинова У. М., Хожиматова С. Ш., Фармонов Ислом Элмар Огли* 211
МЕЖДУЗОННЫЕ ДВУХФОТОННЫЕ ОПТИЧЕСКИЕ ПЕРЕХОДЫ В УЗКОЗОННЫХ ПОЛУПРОВОДНИКАХ

PEDAGOGICAL SCIENCES

37. *Chubar V. V., Hubar V. H., Zybina A. O., Lisnicha I. A.* 217
PREPARATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS FOR RATIONALIZING AND INVENTIVE ACTIVITIES IN THE PROCESS OF SPECIALIZED TECHNOLOGY EDUCATION
38. *Антоненко І. В.* 227
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ДИЗАЙН-ОСВІТІ

39.	<i>Базилевська О. О., Худолій Є. Д.</i>	237
	РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ	
40.	<i>Гоменюк Г. В., Дмитраш О. В., Дмитраш Г. М.</i>	240
	РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ВМІНЬ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	
41.	<i>Гордєєва К. С., Крупка С. Є.</i>	244
	ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ЙОГО ПІЗНАННЯ ЯК ЦІННІСНИЙ ПРІОРИТЕТ	
42.	<i>Давиденко О. О.</i>	254
	ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ	
43.	<i>Зінченко Н. В., Мизгіна Т. І., Лук'яненко М. М., Рябека Т. І.</i>	258
	ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	
44.	<i>Кучеренко Г. В., Ван Инцзе</i>	268
	ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	
45.	<i>Наумець Є. О., Войтенко О. А., Клименко Т. А.</i>	273
	КОМПАРАТИВНИЙ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ) АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ВІДНОВЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ ОСНОВНОЇ ГРУПИ (СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ – СПОРТИВНІ ІГРИ) ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ	
46.	<i>Перебейнос В. Б., Пакулин С. Л., Феклистова И. С., Пакулина А. С.</i>	286
	ВЛИЯНИЕ РАЗЛИЧНЫХ РЕЖИМОВ ТРЕНИРОВОК И ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ТЕХНИКО-ТАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ДЗЮДОИСТОВ-ВETERАНОВ	
47.	<i>Пихтіна Н. П.</i>	297
	ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДОШКІЛЬНИКІВ	
48.	<i>Скібіна О. В.</i>	304
	ПРОФЕСІЙНИЙ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО	
49.	<i>Стрига Е. В.</i>	312
	ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗВО	
50.	<i>Фетісова Т. С.</i>	315
	ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ LEGO ЯК ЗАСОБУ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ НУШ	
51.	<i>Холодний О. І., Каракай В. В.</i>	320
	ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ЗСО	

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

52. *Shcherbak T. I., Zaiets D. V.* 326
MANIFESTATIONS OF TRAUMATIC STRESS IN MILITARY
SERVANTS
53. *Муравйов В. О., Гальченко А. І.* 331
ГЕШТАЛЬТ-ПСИХОТЕРАПІЯ
54. *Нівінська В. С.* 335
ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ТА
ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО
СТАНУ
55. *Ніколайчук Г. І.* 340
ОЗНАКИ, ЩО ЛЮДИНА ПОТРЕБУЄ ДОПОМОГИ ПСИХОЛОГА

ART

56. *Волчукова В. М., Бай Янменяо* 344
СПЕЦИФІКА ВТІЛЕННЯ АНІМІСТИЧНИХ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У
КИТАЙСЬКИХ ОБРЯДОВИХ ТАНЦЯХ
57. *Кузик О. Є., Габелко О. В., Плахотнюк О. А.* 351
НЕОКЛАСИЧНИЙ БАЛЕТ ОЛЕКСАНДРА КОЗАРЕНКА «SINFONIA
EXTRAVAGANZA»: СТИЛІСТИКА, ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ
58. *Шпирало-Запоточна Л. Р.* 355
КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ СУЧАСНИХ МИСТЕЦЬКИХ
ПРАКТИК: ФЛЮОРОМИСТЕЦТВО ЯК АРТ-РУХ

HISTORICAL SCIENCES

59. *Гальченко А. І., Муравйов В. О.* 362
ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА
60. *Поцулко О. А., Варченко Я. Р.* 366
ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТВОРЕННЯ ДОНЕЦЬКО-
КРИВОРІЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

POLITICAL SCIENCES

61. *Yusifzade Aida Mammad kizi* 376
AZERBAIJAN'S RELATIONS WITH THE EU IN THE NEW WORLD IN
THE ASPECT OF ORDER

PHILOLOGICAL SCIENCES

62. *Burkovska O., Kalyshko E.* 384
FEATURES OF NOSOLOGICAL TERMINOLOGY
63. *Атаманчук К. М.* 390
ЕТИКА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ
64. *Максимова А. О.* 400
ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКИХ МЕТАФОР АНГЛІЙСЬКОЮ (НА
МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА «МОСКОВІАДА»)

ECONOMIC SCIENCES

65. *Izhko I.* 404
PROBLEMS OF THE STATE MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN UKRAINE
66. *Zarudna N., Kundeus O.* 414
PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS ENTERPRISES DURING THE MARTIAL LAW IN UKRAINE
67. *Войтків Л. С., Бігун Л. В.* 421
УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА РИНКОВІ ЗАСАДИ
68. *Дяченко Т. О., Левченко В. С.* 425
НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ МАРКЕТИНГУ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ ПРИ ЗДІЙСНЕНІ ЗЕД
69. *Єременко В. Ю.* 435
УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІТИЧНОГО ОБЛІКУ ВИТРАТ ЗА БУДІВЕЛЬНИМ КОНТРАКТОМ
70. *Іжевський П. Г., Висоцька А. Ю.* 440
ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СФЕРИ ТОРГІВЛІ
71. *Іщук Ю. А., Варламова М. Л.* 443
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДУ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ
72. *Кривуля О. А., Рижикова Н. І.* 448
ОБЛІК ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ
73. *Макарова І. Ю., Мазоренко М. В., Бірченко Н. О.* 453
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА
74. *Миськів Л. П., Гаврилишин А.* 458
ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ
75. *Овдієнко М. І.* 463
ПРОБЛЕМА ЗАБРУДНЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ГЛОБАЛЬНІ МОДЕЛІ ЕКОРОЗВИТКУ
76. *Остряніна С. В., Рижков А. В., Кропова М. В.* 468
ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА
77. *Радова Н. В., Крива К. М.* 473
НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В БАНКАХ

78.	Савченко М. В., Кулявець В. Г., Репчонок А. Ю. МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЯКОСТІ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	477
79.	Сазонова С. В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ	482
80.	Ситник Н. І., Павленко Т. А. СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ	487
81.	Смерічевська С. В., Мацішина О. В. РЕФЕРЕНТНІ МОДЕЛІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ	495
82.	Стеценко Д. М. УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ	501
83.	Чернявська І. М., Ковтун Р. О. МОДЕЛЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ОСНОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН	504
LEGAL SCIENCES		
84.	Барабаш А. Г., Чумаченко В. Ю. ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ	510
85.	Братішко Н. А., Наливайко Л. Р. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	516
86.	Вереша Р. В., Карпушина М. Г. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗА ПРОФЕСІЙНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	522
87.	Ковтун І. В. ДО ПИТАННЯ МОЖЛИВОСТІ ВІДНЕСЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ДО СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ	529
88.	Максимов О. М., Коренев А. О. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	533
89.	Пильгун Н. В., Кебкал К. О. ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕМОКРАТІЮ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	538

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 636

ВПЛИВ ІНФРАЧЕРВОНОГО ОПРОМІНЕННЯ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ І ЗБЕРЕЖЕНІСТЬ ПОРОСЯТ-СИСУНІВ

Іванова Ганна Григорівна
здобувач вищої освіти II курсу
Миколаївського національного аграрного університету
м. Миколаїв, Україна

Анотація: Забезпечити населення продуктами харчування є одним з важливим напрямленням діяльності людини. У вирішенні м'ясної проблеми свинина займає одне з перших місць у світі. Для одержання від тварин високі прирости, потрібно їх забезпечити оптимальними умовами утримання, збалансованою повноцінною годівлею та чітко дотримуватися ветеринарно-санітарних норм технології виробництва свинини. Нами оцінено вплив інфрачервоного опромінення на продуктивність і збереженість поросят-сисунів. Отже, використання опромінювача ІЧУФ-1 з дозою 500 Вт інфрачервоного світла з доповненням ультрафіолетового опромінення потужністю 15 Вт дозволить підвищити середню живу вагу молодняка свиней в свинарнику-маточнику, абсолютний приріст живої ваги за період дорощування, середньодобовий приріст, збереженість тварин.

Ключові слова: вплив, поросята, продуктивність, збереженість, опромінення

Модернізація свинарських підприємств передбачає збільшення виробництва свинини з одночасним зменшенням матеріальних затрат і праці. Важливими зоотехнічними показниками в тваринництві для виробництва

продукції є жива вага, середньодобові прирости тварин тощо. Розробка і застосування типів обігрівальних обладнань для сільськогосподарських тварин повинні супроводжуватися санітарно-технічною перевіркою [1, 2].

Метою роботи було оцінити вплив інфрачервоного опромінення на продуктивність і збереженість поросят-сисунів.

Для виконання поставлено мети виконували завдання: проаналізувати динаміку росту поросят від використання інфрачервоного світла з ультрафіолетовим; оцінити живу вагу піддослідних поросят; визначити абсолютний приріст молодняка; розрахувати середньодобові прирости живої маси поросят; оцінити збереженість молодняка тварин.

Одним із етапів було проаналізувати динаміку росту поросят в залежності від використання опромінення інфрачервоним світлом з доповненням ультрафіолетового. На рисунку 1 представлено опромінювач ІЧУФ-1 з дозою 500 Вт інфрачервоного світла з доповненням ультрафіолетового опромінення потужністю 15 Вт.

Рис. 1. Опромінювач ІЧУФ-1 з дозою 500 Вт інфрачервоного світла з доповненням ультрафіолетового опромінення потужністю 15 Вт

Аналізуючи показники росту поросят (табл. 1) необхідно відмітити, що середня жива вага поросят-сисунів при народженні в усіх групах була майже однаковою і знаходилася в межах 1,23-1,24 кг. У віці 21-го дня жива вага поросят в I та II дослідних групах збільшується, відповідно, на 5,0, 2,5% відповідно, порівнюючи з живою масою тварин контрольної групи. В період відлучення жива вага поросят збільшилася в I дослідній групі на 4,2%, в II – на 2,8%, порівнюючи з живою вагою контрольної групи.

Таблиця 1

Жива вага підослідних поросят в свинарнику-маточнику, кг

Показники	Групи тварин		
	контрольна	I дослідна	II дослідна
Жива вага при народженні	1,23±0,01	1,24±0,02	1,24±0,02***
Жива вага в 21 день	4,0±0,01	4,2±0,15	4,1±0,15
Жива вага в 35 днів	7,1±0,20	7,4±0,25	7,3±0,29
Жива вага в 105 днів	27,2±0,23**	28,0±0,20***	28,4±0,21***

Примітки: * – $p \leq 0,5$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$

В дослідженнях середня жива вага поросят в 105-денному віці в контрольній групі склала 27,2 кг. В I дослідній групі вона була вищою на 0,8 кг, або на 2,9% ($p \leq 0,01$) порівняно з тваринами контрольної групи. В II дослідній групі жива вага свиней була вищою, ніж в контрольній на 1,2 кг (4,4%; $p \leq 0,001$). Ми визначали абсолютний приріст поросят в свинарнику-маточнику за період дослідження (табл. 2). За підсисний період в контрольній групі абсолютний приріст живої ваги поросят склав 5,9 кг, в I та II дослідних групах цей показник був вищим порівняно з контрольною групою тварин на 0,3 кг (5,1%), 0,1 кг (1,7%). В контрольній і в I дослідній групах показник абсолютного приросту з 36 по 105-й денний вік тварин був однаковим і склав 20,5 кг. Абсолютний приріст в II дослідній групі був вищим, ніж в контрольній групі на 4,2% і склав 21,1 кг, а в контрольній групі поросят він склав 20,5 кг. Абсолютний приріст живої ваги за період дорощування у тварин контрольної групи дорівнював 26,0 кг, в I та II дослідних групах цей показник був більшим порівняно із контрольною групою тварин на 0,7 кг; 1,1 кг відповідно.

Таблиця 2

Абсолютний приріст молодняка свиней за період дослідження в свинарнику-маточнику, кг

Показники	Групи тварин		
	контрольна	I дослідна	II дослідна
Абсолютний приріст за підсисний період	5,9±0,21	6,2±0,25	6,0±0,29
Абсолютний приріст від 36 до 105-денного віку	20,5±0,27	20,5±0,40**	21,1±0,34
Абсолютний приріст від народження до 105-денного віку	26,0±0,23	26,7±0,19*	27,1±0,21***

Примітки: * – $p \leq 0,5$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$

Про інтенсивний розвиток свиней дає аналіз середньодобового приросту живої ваги тварин. Цей показник ми проаналізували, дані представлені в таблиці 3. Середньодобовий приріст в 21-ий вік поросят контрольної групи в період дослідження склав 134 г, в I та II дослідних групах цей показник був вищим на 6,7%; 3,0% відповідно. За підсисний період середньодобовий приріст живої ваги в I та II дослідних групах цей показник був вищим порівняно із контрольною групою тварин на 6,0%; 2,4 %.

В контрольній і в I дослідних групах показник середньодобового приросту тварин в свинарнику-маточнику з 36 по 105 денний вік був однаковим і складав 293 г.

Середньодобовий приріст живої ваги у молодняка свиней в II дослідній групі цей показник був вищим порівняно з тваринами контрольної групи на 2,7% ($p \leq 0,01$). За період дослідження середньодобовий приріст живої ваги свиней від народження до 105 денного віку при дозі опромінення 500 Вт для II дослідної групи був вищим на 4,4% порівняно з контрольною групою.

Таблиця 3

**Середньодобові прирости живої ваги поросят
за період дослідження в свинарнику-маточнику, г**

Показники	Групи тварин		
	контрольна	I дослідна	II дослідна
Середньодобовий приріст від народження до 21-денного віку	134±6	143±7	138±7 ^{**}
Середньодобовий приріст від народження до 35-денного віку	168±6	178±7	172±8
Середньодобовий приріст від 36 до 105-денного віку	293±4	293±6	301±5
Середньодобовий приріст від народження до 105-денного віку	247±2	254±2 [*]	258±2 ^{***}

Примітки: * – $p \leq 0,5$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$

Поряд з інтенсивністю росту велике значення має і збереженість молодняка тварин. В наших дослідженнях чисельність молодняка свиней в свинарнику-маточнику в умовах господарства ПОП «Вікторія» в контрольній і дослідних групах зменшилася не однаково (табл. 4).

**Збереженість молодняку свиней
за період дослідження в свинарнику-маточнику, %**

Показники	Групи тварин		
	контрольна	I дослідна	II дослідна
Збереженість за підсисний період	80,0	82,5	85,0
Збереженість за період дорощування	75,0	75,8	73,5
Збереженість за період дослідження	60,0	62,2	62,5

Аналіз показників збереженості молодняку свиней в свинарнику-маточнику за підсисний період показав, що в контрольній групі тварин цей показник склав 80%. В I та II дослідних групах тварин збереженість була вищою на 3,1%; 6,3 % порівняно з контрольною групою тварин.

З кращим показником по збереженості тварин за період дорощування виділася II-а дослідна група (75,8%) і порівняно з тваринами контрольної групи був вищим цей показник на 1,1%.

За весь період дослідження збереженість поросят склала 60%. Застосування опромінювача ІЧУФ-1 інфрачервоного світла в дозах 250 Вт з доповненням ультрафіолетового опромінення потужністю 15 Вт дозволяє підвищити збереженість молодняку свиней на 3,7%. З використанням опромінювача ІЧУФ-1 з дозою 500 Вт інфрачервоного світла з доповненням ультрафіолетового опромінення потужністю 15 Вт дозволяє підвищити збереженість молодняку свиней на 4,2%.

Таким чином, використання опромінювача ІЧУФ-1 з дозою 500 Вт інфрачервоного світла з доповненням ультрафіолетового опромінення потужністю 15 Вт дозволить підвищити середню живу вагу молодняку свиней в свинарнику-маточнику в умовах ПОП «Вікторія» на 1,2 кг (4,4%; $p \leq 0,001$), абсолютний приріст живої ваги за період дорощування у тварин збільшився 1,1 кг, середньодобовий приріст – на 4,4% ($p \leq 0,001$) і збереженість тварин – на 4,2%.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гігієна тварин / М. В. Демчук, М. В. Чорний, М. П. Високос [та ін.]. Харків : Еспада, 2006. 517 с.
2. Пацюк М., Захаренко М. Вплив мікроклімату на фізіологічний стан та продуктивність тварин. Ветеринарна медицина. 2008. № 2. С. 46-47.

ВЗАЄМОБУМОВЛЕНІСТЬ ПОКАЗНИКІВ РОСТУ ТЕЛИЧОК ТА ЇХ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКТИВНОСТІ ЗА ПЕРШУ ЛАКТАЦІЮ

Ткачук Олена Дмитрівна,
асистент кафедри генетики,
розведення та селекційних технологій в тваринництві
Барановський Дмитро Іванович
кандидат с.-г. наук,
доцент кафедри генетики,
розведення та селекційних технологій в тваринництві
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Анотація: Досліджувалася взаємообумовленість показників росту і розвитку теличок в період з чотирьох до шестимісячного віку на подальшу їх молочну продуктивність за першу лактацію. Встановлено, що телички, які більш інтенсивно росли в раннім віці мали значно вищу потенційну здатність до високих надоїв за першу продуктивну лактацію. Молочна продуктивність їх була вищою від контрольної групи на 3,5-4,5%.

Ключові слова: Телички, вік, ріст і розвиток, молочна продуктивність, перша лактація.

Вступ. Галузь молочного скотарства є провідною у питаннях виробництва продукції тваринництва. Розвиток галузі передбачає розв'язання селекційних, технологічних, управлінських та ряду інших господарських задач з метою максимальної реалізації потенційної здатності тварин до продукування. Селекційні досягнення будуть ефективними, якщо дотримуються усі технологічні вимоги підготовки молодняку до продукування та правильна експлуатація дійних корів впродовж лактацій. Цьому питанню присвячено багато досліджень, проте абсолютно оптимальних вимог не визначено [1, с. 10; 2, с. 42-43; 3, с. 3-23]. Особливо актуальним залишається питання

взаємозв'язку інтенсивності росту ремонтних телиць з показниками їх молочної продуктивності, як правило за першу лактацію [4, 328 с.].

Мета і матеріали досліджень. Дослідження взаємозв'язку інтенсивності росту телиць у ранньому віці з їх молочною продуктивністю за першу лактацію проводилися на поголів'ї ТОВ «Восток» Харківської області. Для досліду було сформовано три групи теличок по 10 голів у віці чотирьох місяців за принципом аналогів за походженням та розвитком. Кожна група теличок отримувала різний раціон з метою забезпечення різної інтенсивності росту за період з чотирьох- до шести- місячного віку. В першій контрольній групі був забезпечений середньодобовий приріст на рівні 500 г, у другій дослідній групі - 600 г і третій дослідній – 700 г. В подальшому відслідковували динаміку росту молодняку на загальногосподарському раціоні до досягнення ними 70% маси тіла дорослих корів чорно-рябої породи та плідного осіменіння. Після розтелень відслідковували динаміку надоїв за першу лактацію .

Результати досліджень. Відповідно до схеми досліджень (табл. 1) були отримані наступні показники динаміки середньодобових приростів:

Таблиця 1

**Динаміка росту теличок за період
від 4-х до 6-ти місячного віку, М ± m**

Вікові періоди	Маса тіла, кг		
	I група	II група	III група
у 4 місяців	115,4 ± 0,97	115,0 ± 1,02	114,9 ± 1,06
у 5 місяців	130,2 ± 1,22	133,9 ± 1,17	136,1 ± 1,21
у 6 місяців	145,0 ± 1,17	151,7 ± 1,33	157,2 ± 1,20

В підсумку можна констатувати, що потенційна здатність ремонтних теличок досить висока. При відповідному рівні годівлі молодняк здатний давати високі прирости на рівні 700 г за добу. При цьому прискорюється господарська стиглість телиць та наступає більш ранній час їх осіменіння. На наш погляд варто реалізувати цю здатність на ранніх періодах їх розвитку, оскільки в цей період вся енергія спрямовується на приріст білкової маси. У старшому віці можливе жирове відкладання, що негативно відображається на

відтворювальній функції тварин.

Дослідження показали, що при переводі шестимісячних теличок на однаковий загальногосподарський раціон, їх динаміка росту дещо різнилася (табл.2).

Таблиця 2

**Динаміка росту телиць у період 6-ти місячного віку
до плідного осіменіння**

Показники	Групи		
	I контрольна	II дослідна	III дослідна
Маса тіла у 17 місячному віці, кг	326,6 ± 1,87	335,4 ± 2,32	338,1 ± 2,29
Маса тіла у 18 місячному віці, кг	341,3 ± 2,87	350,1 ± 3,01	353,3 ± 3,11
Маса тіла телиць при плідному осіменінні, кг	345,4 ± 3,32	343,7 ± 3,47	346,0 ± 3,51
Вік телиць при плідному осіменінні	18 міс 4 доби	17 міс 23 доби	17 міс 23 доби

Аналізуючи вищезазначену таблицю приходим до висновку, що інтенсивне вирощування теличок у ранньому віці сприяє більш високим показникам приростів в подальшому віці до плідного осіменіння. Плідне осіменіння дослідних телиць наступало на 10...12 діб раніше контрольної групи.

Вплив інтенсивного вирощування теличок на подальшу їх молочну продуктивність наводиться в таблиці 3.

Таблиця 3

Молочна продуктивність корів за першу лактацію

Показники	Групи		
	I контрольна	II дослідна	III дослідна
Надій, кг	4729,3 ± 30,7	4903,4 ± 27,4	4939,4 ± 28,8
Жирність, %	3,74 ± 0,02	3,75 ± 0,03	3,76 ± 0,02
Молочний жир, кг	176,9 ± 3,36	183,9 ± 2,98	185,7 ± 3,11

В підсумку можна констатувати, що корови-первістки, які у ранньому віці вирощувалися за технологією більш інтенсивного росту мали дещо вищу молочну продуктивність, що в середньому перевищувало контрольну групу на

3,67%...4,44%.

Висновки:

1. Інтенсивне вирощування теличок у період з 4-х до 6-ти місячного віку позитивно впливає на розвиток та молочну продуктивність за першу лактацію.
2. Ефективність за показниками надою за лактацію у грошовому вимірі становить 1800...2100 грн. на корову за ціновими показниками 2022 року.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Александров С. Н. Выращивание молодняка крупного рогатого скота / С. Н. Александров, Т. И. Косова. - М.: Издательство АСТ; Донецк: Сталтер, 2003. -109с.
2. Башенко М. І. До проблеми розробки раціональної системи вирощування та годівлі молочної худоби інтенсивних типів в умовах Черкащини /М. І. Башенко, Г. М. Попова//Вісник сільськогосподарської науки.- 1999. №3.-С.43-47.
3. Кузнецов С. Г. Выращивание телят/С. Г. Кузнецов, Л. А. Заболотнова // справочное руководство.- Боровск, 2005. -С.3-23.
4. Бегучев А. П. Формирование молочной продуктивности крупного рогатого скота /А. П. Бегучев.-М.: Колос, 1969.-328с.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ БЕТАЇНУ ПРИ ВІДГОДІВЛІ МОЛОДНЯКУ КРОЛІВ

Ткачук Олена Дмитрівна,
асистент кафедри генетики,
розведення та селекційних технологій в тваринництві
Барановський Дмитро Іванович
кандидат с.-г. наук,
доцент кафедри генетики,
розведення та селекційних технологій в тваринництві
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Анотація: Досліджувалася ефективність застосування біологічно активної добавки бетаїн на інтенсивність росту кролів породи білий велетень при відгодівлі. Встановлено, що бетаїн у водному розчині 1г/л сприяє ефективному росту молодняку тварин при відгодівлі. Маса тіла при завершенні відгодівлі у 120 добовому віці дослідних кролів була на 10,0...11,0% вищою ніж тварин контрольної групи.

Ключові слова: кролі, біологічно-активна речовина бетаїн, ріст розвиток, забійні показники.

Актуальність питання. Кролятина – цінний дієтичний продукт. Білок м'яса кролів має високу засвоюваність. Вміст його в м'ясі становить понад 46%. Окрім того в жирах продукту міститься понад 5% насичених жирних кислот, великий вміст кальцію, заліза, сірки та інших мікроелементів. Кролі багатоплідні, швидко ростущі тварини, що при відповідному розвитку галузі може суттєво впливати на продовольчу безпеку та м'ясний баланс країни.

Світове виробництво м'яса кролів сягає двох мільйонів тон щорічно [4]. Український ринок потребує суттєвого збільшення продукту для повного задоволення споживачів кролятиною.

Вирощування кролів проміж того не проста задача. Особливістю тварин є незадоволене збереження молодняку. Після відлучення кроленят від кролематок спостерігається найактивніший безсистемний падіж. Фахівці вважають, що в цей період у молодняку недостатньо сформований імунітет.

З метою усунення зазначеної проблеми вченими розроблено ряд кормових компонентів, які стимулюють життєздатність та продуктивність тварин. За використання різних пробіотиків безсистемний падіж суттєво скорочується [4].

Сьогодні на ринку кормів і кормових добавок з'явився продукт бетаїн. Це екстракт із натуральної рослинної сировини. Кормова добавка, заміна холін хлориду і метіоніну. Використовується для збагачення й балансування раціонів. За хімічною структурою бетаїн являє собою триметилгліцин, похідне найпростішої амінокислоти гліцину $(\text{CH}_3)_3\text{N} + \text{CH}_2 \text{COO}$.

Препарат зменшує жирову інфільтрацію печінки. У кормах і преміксах він інертний по відношенню до інших компонентів.

Вивчення ефективності застосування бетаїну при відгодівлі молодняку кролів в контексті вищезазначеного є актуальним питанням при виробництві кролятини.

Матеріал та методи досліджень. Дослідження проводилися в мовах приватного господарства. До досліду було залучено поголів'я кролів м'ясо-шкуркового напрямку продуктивності білий велетень. Було сформовано три групи по 10 голів в кожній за принципом аналогів за походженням, масою тіла та станом їх активності (табл.1)

Таблиця 1

Схема досліджень

Показники	Групи		
	I- контрольна	II- дослідна	III-дослідна
Період згодовування бетаїну, діб	75	75	75
Спосіб введення : з водою при напуванні	-	водний розчин	водний розчин
Доза добавки, г/л	-	1	2

Утримання тварин кліткове, по 10 голів в клітці. Годівля кролів поводилася комбікормом фірми ТК ФІДЛАЙФ ПК-92-1. Рівень годівлі, комбікормом був однаковим. Окрім комбікорму тваринам задавалося сіно лугове.

Напування кролів проводилося за таким способом: I група- контрольна - вода звичайна без домішок; II група- дослідна – вода з вмістом бетаїну 1г на літр; III група- дослідна- вода з вмістом бетаїну 2 г на літр.

Доступ тварин до корму і води був вільним. Корм засипався в годівниці. Фронт годівлі становив вісім см на голову. Вода наповнювалася в ємності, в які були пристосовані автопоїлки.

Результати досліджень. Відповідно до схеми дослідів тварини мали однаковий рівень споживання поживних речовин раціону. Напування проводилося окремо по групам за призначенням.

Маса тіла тварин формується за кількістю спожитого корму, проте пробіотичний фактор впливає на динаміку росту і розвитку. Зважування тварин проводили при постановці на відгодівлю у 45 добовому віці та в наступні періоди – 60, 90 і 120 діб (табл. 2)

Таблиця 2

Динаміка маси тіла дослідних тварин, M±m

Вік, діб	Показники					
	I група		II група		III група	
	маса тіла, г	Сере дньо добо вий при ріст, г	маса тіла, г	Сере дньо добо вий при ріст, г	маса тіла, г	Сере дньо добо вий при ріст, г
45	650,4±20,33	-	657,1±20,99	-	649,4±24,81	-
60	1195,1±31,34	36,3	1275,1±34,25	41,2	1253,5±27,75	40,3
90	2703,5±41,22	50,3	2988,1±40,12	57,1	2993,5±40,27	58,0
120	3950,5±50,12	41,6	4344,2±43,91	45,2	4376±44,55	46,1

Аналізуючи отримані результати можемо констатувати в цілому, що добавка біологічно-активної речовини кролям на відгодівлі сприяла більш

високій енергії їх росту. Середньодобові прирости тварин дослідних груп були вищими, чим у кролів першої – контрольної групи. В 120 добовому віці кролі контрольної групи досягали маси тіла в середньому 3 кг 950 г, а тварини другої групи відповідно 4 кг 344 г і третьої групи 4 кг 376 г. За показниками маси тіла після завершення відгодівлі дослідні тварини перевищували тварин контрольної групи на 9,97% - 10,78% . Це є суттєвим перевищенням, що свідчить про ефективну дію кормової добавки при вирощуванні і відгодівлі кролів. Показники забою кролів наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники забою кролів

Групи	Показники				
	Передзабійна маса, г	Маса парної туші без голови і ліверу, г	Забійний вихід, %	лівер	
				Маса, г	%
I-контрольна	3986±27,41	2105,1±18,77	53,9	161,4	7,7
II- контрольна	4397±30,15	2372,5±20,41	53,9	177,8	7,5
III-контрольна	4370±31,12	2385,3±19,52	54,6	180,3	7,6

Для проведення контрольного забою із кожної групи було взято по три голови, які найбільш типово характеризували свою групу. За показниками забою видно , що маси парних тушок у дослідних тварин, яким давалося біологічно-активна речовина бетаїн були вищими від контрольної групи на 12,7%- 13,3%. Таким чином бетаїн, як біологічно активна речовина позитивно сприяє на показники росту і розвитку та показники забою. Наші результати комплементарно узгоджуються з дослідниками, які застосовували інші пробіотичні компоненти в годівлі кролів та інших тварин [1, с. 52-61; 2, с. 114-116; 3, 61 с.].

Висновки:

1. Бетаїн – біологічно- активна речовина, яка має ефективну дію при вирощуванні кролів. При впоюванні з водою в розведенні 1 г на 1 л води та 2 г на 1 л води різниця показників приростів є не суттєвою.

2. Рекомендується застосовувати при відгодівлі кролів розчин препарату у воді, як 1 г/1л.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Корх О. В. Показники м'ясної продуктивності відгодівельного молодняку кролів за використання пробіотиків // О. В. Корх, Н. П. Платонова, Є. С. Аксьонов, В. С. Петраш, О. І. Сметана/ Науково – технічний бюлетень інституту тваринництва НААН №126, Харків, 2021. С.52-61.
2. Ізмайлова Н. О., Гаврилюк О. І. Ефективність використання пробіотика при відлученні кроленят. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія Тваринництво. Суми, 2015, №6. С. 114-116.
3. Кирилів Я. І., Гіль Л. Г., Осташевський В. І. Програма вирощування кролів. Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького. Львів, 2012.-61с.
4. Food and Agriculture Organization (електронний ресурс). URL:<http://www.fao.org> [date of access:02.11.2021].

VETERINARY SCIENCES

ВПЛИВ АНТИОКСИДАНТІВ НА БІОХІМІЧНІ ТА МОРФОЛОГІЧНІ ПОКАЗНИКИ КРОВІ ПОРОСЯТ

Леськів Христина Ярославівна,

к.вет.н., доцент

Гутий Богдан Володимирович,

д.вет.н., професор

Вислоцька Ліна Василівна,

аспірант,

Мартишук Тетяна Василівна,

к.с.-г.н., асистент

Вус Уляна Михайлівна,

асистент

Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького,
м. Львів, Україна

На основі експериментальних досліджень встановлено, що застосування поросят з кормом метіоніну, фенарону та метіфену, сприяє підвищенню кількості еритроцитів та рівня Нв упродовж дослідження до верхніх границь фізіологічних показників. Також нами встановлено не значне підвищення у сироватці крові поросят дослідних груп активності амінотрансфераз. Крім того виявлено, що досліджувані препарати не впливають на моноклеарну систему, про що вказує кількість лейкоцитів, яка була в межах величин фізіологічних показників упродовж дослідження, а саме $10,0 \pm 0,12 - 11,8 \pm 0,6$ Г/л. Найвищі показники активності ферментів, вмісту гемоглобіну та кількості еритроцитів у крові тварин дослідних груп встановлені на 60-ту та 90-ту доби дослідження. Краща нормалізуюча дія проявляється при згодовуванні поросят метіоніну у дозі 4 мг/кг м.т., фенарону – 1,20 мг/кг м.т. та метіфену – 0,9 мг/кг м.т.

Ключові слова: метіфен, фенарон, метіонін, антиоксиданти, поросята, амінотрансферази.

Вирішення проблеми забезпечення населення України високоякісною свининою – це розробка нових науково обґрунтованих підходів ведення галузі свинарства на промисловій основі [1, 2]. Вона включає повноцінну оптимізовану систему годівлі тварин [3, 4]. Найбільш раціональним шляхом забезпечення кормовими ресурсами тварин є виробництво повноцінних кормів комбінованого складу. Ефект від застосування преміксів можливий лише тоді, коли є повна відповідність умісту введених інгредієнтів рецептурі [5, 6].

Метод інтенсивного вирощування свиней в умовах господарств різного типу з використанням високопродуктивних порід і впровадженням промислової технології утримання суттєво відрізняється від традиційних методів їх вирощування. За цих умов слід відзначити, що раннє відлучення поросят від свиноматок, перевезення тварин, тощо є стресовими факторами, які сприяють зниженню захисно-приспосувальних реакцій організму поросят, внаслідок чого порушується рівновага між активністю антиоксидантної системи та перекисним окисненням ліпідів, виникає стресовий стан [7, 8]. Це супроводжується затримкою росту, збільшенням захворюваності й загибелі свиней, порушенням здатності їх до відтворення та зниженням якості м'ясопродуктів. Саме тому доцільно додавати до корму поросят природних антиоксидантів.

Мета досліджень - дослідити вплив метіфену, фенарону та метіоніну на біохімічні і морфологічні показники крові поросят.

Дослідження проводились на поросятах великої білої породи тримісячного віку. Було сформовано 10 груп, по 5 тварин у кожній: контрольну і дев'ять дослідних груп. Поросят груп К згодовували звичні для господарства корми, які були збалансовані згідно норм без задавання вищезгаданих антиоксидантів. Поросят Д₁ групи один раз на добу з кормом згодовували метіонін у дозі 2 мг/кг м.т. Поросят Д₂ групи один раз на добу з кормом згодовували метіонін у дозі 3 мг/кг м.т. Поросят Д₃ групи один раз на

добу з кормом згодовували метіонін у дозі 4 мг/кг м.т. Поросятм Д₄ групи один раз на добу з кормом згодовували фенарон у дозі 1,10 мг/кг м.т. Поросятм Д₅ групи один раз на добу з кормом згодовували фенарон у дозі 1,15 мг/кг м.т. Поросятм Д₆ групи один раз на добу з кормом згодовували фенарон у дозі 1,20 мг/кг м.т. Поросятм Д₇ групи одноразово з кормом згодовували метіфен у дозі 0,85 мг/кг м.т. Поросятм Д₈ групи один раз на добу з кормом згодовували метіфен у дозі 0,9 мг/кг м.т. Поросятм Д₉ групи один раз на добу з кормом згодовували метіфен у дозі 0,95 мг/кг м.т.

Кров для досліджень брали з краніальної порожнистої вени на початку досліду та на 10, 30, 60, 90 добу після згодовування антиоксидантів.

З віком у поросят кількість еритроцитів у їх крові зростає. Так, у тварин контрольної групи кількість еритроцитів на 90-ту добу досліду зроста майже на 2% відносно початкових величин. Згодовування метіоніну, фенарону та метіфену з кормом сприяло збільшенню кількості еритроцитів у крові дослідних поросят вже починаючи з 10-тої доби досліду. Найбільшою кількістю еритроцитів у крові дослідних поросят у вказаний період дослідження була у групі Д₃, а саме при згодовуванні корму з метіоніном у дозі 4 мг/кг м.т., у групі Д₆, а саме при згодовуванні корму з фенароном у дозі 1,20 мг/кг м.т. та у групі Д₈, а саме при згодовуванні корму з метіфеном у дозі 0,9 мг/кг м.т. На 30-ту добу досліду кількість еритроцитів у крові дослідних поросят продовжувала збільшуватися, і вірогідно вона зростала відносно тварин контрольної групи у, яким згодовували корм з фенароном та метіфеном. Так, у вказаний період досліду кількість еритроцитів у крові поросят, яким згодовували фенарон у дозах 1,10, 1,15 і 1,20 мг/кг м.т. збільшилася відповідно на 4,7, 5,9 і 6,9% відносно величин тварин контрольної групи. У тварин, яким згодовували метіфен у дозах 0,85, 0,9 та 1,0 мг/кг м.т. даний показник зріс відповідно на 7,7, 10,6 та 8,4%.

На 60-ту добу досліду кількість еритроцитів у крові поросят, яким згодовували метіонін, коливалася у межах величин $7,15 \pm 0,12$ - $7,30 \pm 0,12$ Т/л , яким згодовували фенарон - $7,34 \pm 0,10$ - $7,64 \pm 0,11$ Т/л , а у крові поросят, яким

згодовували метіфен їх кількість була у межах величин $7,64 \pm 0,14$ - $7,65 \pm 0,11$ Т/л. На 90-ту добу досліду кількість еритроцитів найбільшою була у тварин дослідних груп, яким з кормом згодовували метіфен. Так, у поросят, яким згодовували метіфен у дозі 0,85 мг/кг м.т., кількість еритроцитів зросла на 10,6%, а у дозі 0,9 мг/кг відповідно зросла на 12,9%. Кількість еритроцитів у крові поросят, яким згодовували метіфен у дозі 1,0 мг/кг м.т. була меншою за показники дослідних груп Д₇ і Д₈ у цей період досліду.

Збільшення кількості еритроцитів у крові поросят після згодовування їм метіоніну, фенарону та метіфену, як ми вважаємо, зумовлено посиленням еритропоетичної функції кісткового мозку. Підтвердженням цієї гіпотези є ряд досліджень на курях і великій рогатій худобі.

При згодовуванні з кормом метіоніну у крові дослідних поросят вміст гемоглобіну на 10-ту добу досліду зріс відповідно на 2% у тварин усіх трьох груп. На 30-ту добу досліду вміст гемоглобіну у крові тварин дослідної групи, яким згодовували метіонін у дозі 4 мг/кг м.т. зріс на 4% відносно величин тварин контрольної групи.

На 90-ту добу досліду вміст гемоглобіну, зріс до $102,3 \pm 1,13$ г/л у тварин дослідної групи Д₁, до $102,2 \pm 1,19$ г/л у тварин дослідної групи Д₂ та до $103,1 \pm 1,11$ г/л у дослідної групи Д₃.

При аналізі результатів досліджень впливу фенарону на вміст гемоглобіну у крові інтактних поросят, встановлено, що на 10-ту добу досліду вміст гемоглобіну відносно показника у поросят контрольної групи зріс на 2,2, 2,6 і 3,0% відповідно у тварин дослідних груп Д₄, Д₅ і Д₆. На 30-ту добу досліду даний показник у тварин дослідних груп зріс відповідно на 4 та 4,3% відносно величин контрольної групи тварин. На 60-ту добу досліду вміст гемоглобіну у тварин дослідних груп продовжував зростати і на 90-ту добу досягав відповідно у дослідної групи Д₄ $103,0 \pm 1,17$ г/л, у групи Д₅ $103,5 \pm 1,18$ г/л та у групи Д₆ $104,1 \pm 1,16$ г/л.

Згодовування поросяткам метіфену з кормом також сприяло зростанню

рівня гемоглобіну, як і при згодовуванні метіоніну та фенарону, однак встановлено дещо вищі величини досліджуваного показника. Так, на 10-ту добу досліду вміст гемоглобіну у тварин дослідної групи, яким згодовували метіфен у дозі 0,85 мг/кг м.т., зріс на 2,9%, а у дозі 0,9 мг/кг м.т. відповідно на 3,9%. При застосуванні метіфену у дозі 1,0 мг/кг м.т., вміст гемоглобіну у крові поросят дослідної групи зріс на 3,5% відносно величин у тварин контрольної групи. На 30-ту добу досліду вміст гемоглобіну у крові тварин дослідних груп відповідно зріс на 4,2, 5,3 та 4,5% відносно контрольної групи тварин. На 60- і 90-ту доби досліду рівень гемоглобіну у крові поросят, яким згодовували метіфен у дозі 0,85 мг/кг м.т. був у межах величин $104,3 \pm 1,59$ – $104,1 \pm 1,14$ г/л, тоді як при згодовуванні метіфену у дозі 0,9 мг/кг м.т. рівень гемоглобіну був у межах величин $105,8 \pm 1,13$ - $105,7 \pm 1,17$ г/л, а при згодовуванні у дозі 1,0 мг/кг м.т. даний показник був у межах $104,6 \pm 1,16$ – $104,5 \pm 1,18$ г/л.

Отже, збільшення рівня гемоглобіну у крові дослідних тварин, яким згодовували метіонін, фенарон та метіфен зумовлено тим, що рівень гемоглобіну крові знаходиться у прямій залежності від кількості еритроцитів, а дані препарати, очевидно, у свою чергу, посилювали еритропоетичну функцію кісткового мозку поросят.

Важливе значення у вивченні терапевтичної ефективності препаратів-антиоксидантів відіграє визначення активності амінотрансфераз, оскільки за активністю цих ферментів можна судити про ступінь ураження печінки. Амінотрансферази відносять до ферментів, що каталізують реакцію перенесення аміногрупи (NH_2) разом із протоном (іоном водню) і парою електронів від амінокислот або амінів до кетокислот. Біологічна роль амінотрансфераз надзвичайно велика, тому що вони беруть участь в трансамінуванні – процесі, що має найважливіше значення для енергетичного обміну.

Активність амінотрансфераз у крові є важливою діагностичною ознакою ряду захворювань. Найбільше клініко-діагностичне значення мають аспартат-амінотрансфераза (АсАТ) і аланін-амінотрансфераза (АлАТ).

Підвищення активності цих ферментів у крові дозволяє розпізнавати патологічні стани, що супроводжуються некрозом тканин.

Встановлено, що у дослідних поросят активність АсАТ на початку досліду була у межах величин $0,350 \pm 0,016$ – $0,360 \pm 0,017$ ммоль/л/год (табл. 4).

Після згодовування корму з метіоніном поросят, активність АсАТ у їх сироватці крові дещо зростала і на 60-ту добу досліду відповідно у тварин дослідної групи тварин, яким згодовували метіонін у дозі 3 мг/кг м.т., зросла на 2%, а у тварин дослідної групи, яким згодовували метіонін у дозі 4 мг/кг м.т. активність ферменту зросла на 3% відносно величин тварин контрольної групи.

Згодовування корму з фенароном дослідним поросят сприяло підвищенню активності АсАТ у їх сироватці крові. Так, на 30-ту добу досліду активність досліджуваного ферменту зросла на 2% у сироватці крові тварин дослідної групи Д₄, на 2,5% у тварин дослідної групи Д₅ і на 2,8% у тварин дослідної групи Д₆ відносно показника тварин контрольної групи. На 60-ту добу досліду активність ферменту була найвищою і відносно тварин контрольної групи зросла на 4,3, 4,9 та 5,4% відповідно у дослідних груп тварин, яким згодовували фенарон у дозах 1,10, 1,15 та 1,20 мг/кг м.т. На 90-ту добу дослід активність АсАТ коливалась у тих же межах величин, як і на 60-ту добу досліду.

Аналогічні зміни виявили при дослідженні активності даного ферменту у поросят, яким згодовували метіфен у дозах 0,85, 0,9 та 1,0 мг/кг м.т. Так, на 30-ту добу досліду активність АсАТ у сироватці крові тварин дослідних груп відповідно зросла на 2,5, 4,5 та 2,8% відносно величин тварин контрольної групи. На 60-ту добу активність ферменту у сироватці крові тварин дослідних груп Д₇, Д₈ та Д₉ продовжувала зростати і коливалась, відповідно, у межах величин $0,370 \pm 0,015$ – $0,386 \pm 0,014$ ммоль/л/год., тоді як у тварин контрольної групи даний показник становив $0,350 \pm 0,011$ ммоль/л/год. Тобто, згодовування метіфену у дозі 0,9 мг/кг м.т. тваринам, сприяло підвищенню активності АсАТ у сироватці їх крові відповідно на 10% відносно тварин контрольної групи. На 90-ту добу досліду активність ферменту у сироватці крові тварин дослідних

груп залишалася на високому рівні.

Активність аланін-амінотрансферази на початку дослід у сироватці крові поросят усіх дослідних груп коливалася у межах величин $0,215 \pm 0,011$ - $0,224 \pm 0,011$ ммоль/л/год. Згодовування корму з метіоніном поросяткам сприяло збільшенню активності ферменту у сироватці крові на 30-ту добу дослід у поросят дослідних груп Д₁, Д₂ і Д₃. На 60-ту добу дослід активність АлАТ у крові даних тварин була найвищою і, відповідно, коливалася у межах величин $0,250 \pm 0,013$ – $0,257 \pm 0,013$ ммоль/л/год.

При згодовуванні поросяткам фенарону, встановили аналогічні зміни активності АлАТ, як і при згодовуванні метіоніну, однак активність ферменту була дещо вищою. Так, на 30-ту добу дослід активність АлАТ у сироватці крові тварин дослідної групи Д₄ зросла на 13%, у тварин групи Д₅ і Д₆ - відповідно на 14% відносно показника тварин контрольної групи.

На 60-ту добу дослід активність АлАТ у сироватці крові тварин дослідної групи, яким згодовували фенарон у дозах 1,10 і 1,15 мг/кг м.т. становила $0,260 \pm 0,013$ ммоль/л/год, а тваринам, яким згодовували фенарон у дозі 1,20 відповідно становила $0,264 \pm 0,011$ ммоль/л/год. На 90-ту добу дослід активність ферменту продовжувала зростати у сироватці крові тварин дослідних група Д₅ і Д₆, де відносно показника тварин контрольної групи зросла на 16 і 18%.

При згодовуванні з кормом метіфену у дослідних поросят встановлено підвищення активності АлАТ починаючи з 10-тої доби дослід, де відносно величин у тварин контрольної групи, вона зросла на 11,6, 14,4 і 12,6%. У подальшому активність ферменту продовжувала зростати і на 30-ту добу дослід у поросят дослідної групи Д₇ становила $0,258 \pm 0,011$ ммоль/л/год., у поросят дослідної групи Д₈ - $0,261 \pm 0,010$ ммоль/л/год. та у поросят дослідної групи Д₉ - $0,257 \pm 0,014$ ммоль/л/год. На 60-ту добу дослід активність АлАТ у сироватці крові тварин дослідної групи, яким згодовували метіфен у дозі 0,9 мг/кг м.т. була найвищою, і відносно контролю вона зросла на 22,7%. Отже, досліджуванні препарати, а саме метіонін, фенарон і метіфен сприяють

фізіологічному підвищенню активності амінотрансфераз у сироватці крові внаслідок активації метаболічних процесів в організмі поросят.

Висновки

Застосування метіоніну, фенарону та метіфену поросяттам сприяє підвищенню рівня гемоглобіну, кількості еритроцитів та активності амінотрансфераз у їх крові.

Краща нормалізуюча дія проявляється при згодовуванні поросяттам метіоніну у дозі 4 мг/кг.м.тв., фенарону у дозі 1,20 мг/кг.м.тв. та метіфену у дозі 0,9 мг/кг.м.тв.

Найвищі показники активності ферментів, вмісту гемоглобіну, кількості еритроцитів у крові тварин дослідних груп встановлено на 60- ту 90-ту доби дослідю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Khalak V. I., Gutyj, B. V., Bordun, O. M., Stadnytska, O. I., & Chernyavsky S. E. (2021). Level of phenotypic consolidation and correlation analysis of reproductive qualities of sows of different breeding value. *Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Agricultural sci-ences*, 23 (94), 117–122. DOI: 10.32718/nvlvet-a9421.
2. Khalak, V., Gutyj, B., Bordun, O., Ilchenko, M., Horchanok, A. (2020). Effect of blood serum enzymes on meat qualities of piglet productivity. *Ukrainian Journal of Ecology*, 10 (1), 158–161. DOI: 10.15421/2020_25.
3. Leskiv, Kh Ya., Gufriy, D.F., Gutyj, B.V., Khalak, V. I., Hariv, I.I., Martyshuk, T. V., & Guta, Z. A. (2021). The effect of methiphen, methionine, and phenarone on the humoral part of the immune System of piglets in experimental chronic nitrate-nitrite toxicosis. *Colloquium-journal*, 7 (94), 12–15. DOI: 10.24412/2520-6990-2021-794-12-15.
4. Martyshuk, T. V., Gutyj, B. V., & Khalak, V. I. (2021). System of antioxidant protection of the body of pig-lets under the action of feed additive “Butaselmavit-plus”. *Ukrainian Journal of Veterinary and Agricultural Sciences*, 4

(2), 38–43. DOI: 10.32718/ujvas4-2.07.

5. Martyshuk, T. V., Gutyj, B. V., & Vishchur, O. I. (2019). Morphological and biochemical indices of piglets' blood by the action of feed additive “Butaselvevit-plus”. *The Animal biology*, 21 (4), 65–70. DOI: 10.15407/animbiol21.04.065. Martyshuk, T. V., Gutyj, B. V., Vishchur, O. I., & Todoruk, V. B. (2019). Biochemical indices of piglets blood under the action of feed additive “Butaselvevit-plus”. *Ukrainian Journal of Veterinary and Agricultural Sciences*, 2(2), 27–30. DOI: 10.32718/ujvas2-2.06.

6. Martyshuk, T. V., Gutyj, B. V., Zhelavskiy, M. M., Mityk, S. V., Fedorchenko, A. M., Todoruk, V. B., Nahirniak, T. B., Kisera, Ya. V., Sus, H. V., Chemerys, V. A., Lev-kivska, N. D., & Iglitskej, I. I. (2020). Effect of Butaselvevit-Plus on the immune system of piglets during and after weaning. *Ukrainian Journal of Ecology*, 10(2), 347–352. DOI: 10.15421/2020_106.

7. Vyslotska, L. V., Gutyj, B. V., Kozenko, O. V., Khalak, V. I., Chornyj M.V., Martyshuk, T. V., Krempa, N. Yu., Vozna, O. Ye., & Todoruk, V. B. (2021). System of antioxidant protection of the body of piglets under the action of feed additive “Sylimevit”. *Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Veterinary sciences*, 23(104), 10-17. DOI: 10.32718/nvlvet10402.

8. Vyslotska, L., Gutyj, B., Khalak, V., Martyshuk, T., Todoruk, V., Stadnytska, O., Magrelo, N., Sus, H., Vysotskyi, A., Vus, U., & Magrelo, V. (2021). The level of products of lipid peroxidation in the blood of piglets at the action feed additive “Sylimevit”. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series: Agricultural Sciences*, 23(95), 154–159. DOI: 10.32718/nvlvet-a9523.

MEDICAL SCIENCES

УДК 617-089.844

MODERN METHODS OF DIAGNOSTIC AND TREATMENT OF TRAUMATIC DIAPHRAGM HERNIAS

Holovko Mariana

student of higher education

Honcharova Natalia

medical doctor, professor of the department of surgery №2

Kolesnyk Varvara

candidate of medical sciences,

assistant of the department of surgery №2

Honcharov Andrij

graduate student of the department of surgery №2

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Introduction. Diaphragmatic hernias are a fairly common pathology and, as a rule, have a wide clinical symptomatology, and therefore both surgeons and doctors of many specialties can face this problem. Traumatic diaphragmatic hernia - movement of the abdominal organs into the chest cavity through a pathological opening in the diaphragm, resulting from an injury. The incidence of traumatic diaphragmatic hernias, according to summary data, is 2-3%. They make up 13% of all diaphragmatic hernias [1].

In traumatic hernia, damage to the diaphragm usually occurs with open or closed trauma to the chest and abdomen. In modern conditions, diaphragm rupture is most common in cata- and autotrauma. Diaphragm injury in blunt abdominal trauma is 3-8%, in closed chest trauma – 1.1% of cases. With penetrating wounds of the chest and abdomen, concomitant damage to the diaphragm was observed in 3.4% and 2.6%, respectively [2].

According to the literature, the movement of the abdominal organs through damage to the diaphragm occurs immediately at the moment of injury or after a certain period of time after it, sometimes even after many years [2, 3]. Most cases of diagnosed diaphragmatic hernia occur between the first and fourth years after injury. However, they may appear many years after the injury.

In connection with the increase in cases of traumatic damage to the organs of the chest and abdominal cavity, issues related to the diagnosis of traumatic diaphragmatic hernia are very relevant and debatable.

The aim of our study was to study the features of the diagnosis of traumatic diaphragmatic hernias.

Research materials and methods: modern literary sources of domestic and foreign scientific literature were analyzed using the MEDLINE, PubMed and Cochrane databases by keywords: «diaphragmatic hernia», «injury», «diagnosis».

Research results and their discussion. The course of traumatic damage to the diaphragm can be divided into three stages: 1) an acute stage, which is manifested by respiratory failure due to compression and displacement of the mediastinum; 2) latent stage with indeterminate chronic abdominal or respiratory clinical manifestations; 3) the last stage, manifested by a hernia of the internal organs of the abdominal cavity, with or without ischemia [3]. When the abdominal organs move into the chest cavity, the corresponding lung is compressed, the mediastinum is displaced in the opposite direction. In addition to the formation of adhesions between the edges of the diaphragmatic defect and everted organs, pronounced adhesions of the hernial contents with the lungs and pleura may occur, especially with gunshot wounds. With large hernias, pathological changes also develop in the organs of the chest cavity. In a long-term atelectatic lung, pneumosclerosis often occurs, and it loses the ability to fully expand after the hernia is removed. The shift to the healthy side of the mediastinum leads to hemodynamic disorders: when the displaced heart is rotated, the vena cava flowing into it is bent. Thus, not only compression of the lung, but also an increase in this inflection explains the appearance of cyanosis and shortness of breath in some patients after eating [4].

The correct diagnosis of diaphragm injury can only be established with a thorough examination of the wound in the thoracoabdominal region, a competent physical examination of the victim, and with the proper choice of diagnostic methods. A standard chest x-ray is the first diagnostic test. At the same time, the accuracy of the diagnostic method for diaphragmatic hernia is 73%. The main signs of damage to the diaphragm on plain radiographs are the detection of the internal organs of the abdominal cavity in the chest cavity, the elevation of the dome of the diaphragm on the side of the lesion, the distortion of the edge related to the diaphragm, and the contralateral displacement of the mediastinum [3, 4].

Computed tomography is a very specific method that allows not only to diagnose a diaphragm injury, but also to identify concomitant injuries to the organs of the chest and abdominal cavity. The sensitivity of this method is 82%, the specificity is 87% [5].

Magnetic resonance imaging allows imaging of the entire diaphragm and shows a clear dissociation between the diaphragm and adjacent structures. Magnetic resonance imaging shows the exact localization of the site of damage and the size of the diaphragmatic hernia in all cases [4, 5].

Ultrasonography is also diagnostically accurate in the visualization of traumatic diaphragmatic hernias, allowing to determine the absence of diaphragmatic movements, herniation of internal organs, or flaps of the damaged diaphragm. A special place in the diagnosis is occupied by endoscopic studies. The use of thoracoscopy and laparoscopy in the diagnosis of traumatic diaphragmatic hernias showed the sensitivity and specificity of the techniques close to 100%. Videothoracoscopy is best used in patients with an abdominal injury [5].

Conclusions. The problem of early diagnosis and treatment of diaphragmatic rupture, traumatic diaphragmatic hernia has not been fully resolved, since there are no early pathognomonic symptoms of this pathology. diagnosis requires the use of a complex of instrumental research methods, the most effective of which is a videoscopic examination of the chest and abdominal cavities.

REFERENCES

1. Gooseman M. R, Rawashdeh M, Mattam K, Rao J. N, Vaughan P. R, Edwards J. G. Unifying for trans diaphragmatic intercostal hernia and other costal margin injuries. *Eur J Cardiothoracic Surg* 2019; 56(1):150-158. <https://doi.org/10.1093/ejcts/ezz020>
2. Corbellini C., Costa S., Canini T., Villa R., Avesani E. C. Diaphragmatic rupture: A single-institution experience and literature review. *Ulus Travma Acil Cerrahi Derg* 2017;23(5):421-426. <https://doi.org/10.5505/tjtes.2017.7802>
3. Rambau M, Bhuiyan MMZU. Missed traumatic diaphragmatic hernia and literature review. *South African Medical Journal*. 2021; 111(11b):1152-4. <http://www.samj.org.za/index.php/samj/article/view/13457>
4. Deng X., Deng Z., Huang E. Surgical management of traumatic diaphragmatic hernia: a single institutional experience of more than two decades. *BMC Sur*. 2021;21: 142.<https://doi.org/10.1186/s12893-021-01141-2>
5. Costa K. G., da Silva RTS, de Melo M. S., Pereira JTS, Rodriguez JER, de Souza RCA, de Oliveira Medeiros IA. Delayed diaphragmatic hernia after open trauma with unusual content: Case report. *Int J Surg Case Rep*. 2019;64:50–3.

UDC 615.387:611-018.51+611-018.53

**PROTECTIVE EFFECT OF ANTIOXIDANT SUPPLEMENT
(2-ETHYL-6-METHYL-3-HYDROXYPYRIDINE SUCCINATE) ON
PACKAGED DONOR RED BLOOD CELLS**

Kalynychenko Tetiana

Doctor of Medical Sciences,
Senior Research Fellow, Head of the Laboratory,

Anoshyna Militina

PhD in Biological Sciences,
Senior Research Fellow, Head of the Group,

Yahovdik Maryna

PhD in Biological Sciences, Senior Research Fellow,

Parubets Lidiia

Researcher,

Bortnik Hanna

Researcher,

Tymoshenko Uliana

PhD in Biological Sciences, Researcher,

Liubych Valentyna

Head of the Laboratory

State Institution "Institute of Hematology and Transfusiology
of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine"

Kyiv, Ukraine

Abstract. Quality, safety, and proper use of donor blood resources are the most relevant aspects of transfusion medicine. Long-term hypothermic storage (21-42 days - depending on a hemopreservative) changes the quality of packed red blood cells with the accumulation of a complex of negative consequences, which is called "storage lesion". Chemical oxidation of hemoglobin iron is the central reaction that initiates the development of oxidative stress in this case. Starting from the second week of storage, the normal aging processes of red blood cells are accelerated, the ability to hemolysis is increased. Currently, the use of antioxidants as part of the hemopreservative is one of the promising ways to solve this problem.

Key words: red blood cell components, 2-ethyl-6-methyl-3-hydroxypyridine succinate antioxidant, lipid peroxidation.

Introduction. Transfusions of donor red blood cell (DRBC) components are an extremely important part in the therapy of a wide range of pathological conditions characterized by severe anemia. Accordingly, the quality of the mentioned means is crucial for achieving goals in restoring organ blood flow by completing the required blood volume, and in ensuring effective gas exchange between erythrocytes and target tissues [1]. Unfortunately, the storage periods allowed by the standards in hypothermic conditions (temperature 2-6 °C) of blood banks for 3-7 weeks are the reason for the development of gradually progressive red blood cell damage with the accumulation of toxic substances, which in modern scientific literature is called “storage lesion” [2, 3]. For this reason, the activation of oxidative processes is a common feature of the accumulation of detrimental effects, which affects membrane integrity and other significant characteristics of red blood cells [4]. The work is devoted to solving the problem of preventing the mentioned negative phenomena during packed red blood cells storage.

Aim. To investigate the influence of the direct-acting antioxidant (2-ethyl-6-methyl-3-hydroxy pyridine succinate) (AO) on the quality characteristics of donor RBC components during its hypothermic storage.

Materials and methods. The investigated DRBC components (n=12) were produced according to the standard method from the peripheral blood of adult donors prepared with the preservative solution of CPD (Citrate-Phosphate-Dextrose). SAGM solution (Sodium Chloride-Adenine-Glucose-Mannite) (CPD+SAGM) was used as an additive. RBC components were divided into 2 identical aliquots. 2-ethyl-6-methyl-3-hydroxy pyridine succinate (JSC Lekhim, Ukraine) (AO) was added to the first aliquot (CSAO) on the first day of storage. The dose was 8 µl per 10 ml of packed red blood cells (RBCs). The second aliquot was used as a control (CS). The material was studied for 1, 8, and 15 days (consecutively I, II, and III stages) of hypothermic storage (temperature (2-6) °C). The following methods were

used: cytological (computer morphometric analysis of stained cells on the glass; determination of cell number), biochemical (method of urea hemolysis in five points (erythrocyte membrane permeability (EMP), determination of the content of molecular lipoperoxidation products, content of free hemoglobin (free Hb) by spectrophotometric method, determination catalase activity (CA), peroxide and osmotic erythrocyte resistance (PER, OER)). The activity of lipid peroxidation processes was investigated using the method [5] in our modification [6]. The optical density of the lipid extract was measured on a spectrophotometer Helios α (England). The method is characterized by differentiated determination of acyl peroxidation in the structure of the phospholipids (extracted to the isopropanol phase) and the unesterified intermediates of the neutralized lipids under fatty acid peroxidation (extracted to the heptane phase) according to the concentration of dienic conjugates (DC), triene conjugates (TC), oxodene conjugates (ODC) and final products by type Schiff basics (ShB) and substrates of the lipid peroxidation (the content of isolated double bonds (IDB)). Statistical processing and data analysis were performed using STATISTICA 10 (StatSoft, USA).

Results. The difference in morphometric indicators and the content of RBCs in CSAO and CS during storage was not significant for this period ($p > 0.05$). At the 1st stage, immediately after the addition of AO, statistical analysis revealed the significant intergroup difference for indicators of TC (during peroxidation of neutral lipids (3.145 ± 0.794 Units and 4.804 ± 0.691 Units, respectively, $p < 0.001$)) and for CA (338.06 ± 49.15 $\mu\text{cat/l}$ and 481.23 ± 117.77 $\mu\text{cat/l}$, respectively, $p < 0.05$). After the week of storage in the presence of AO, the CSAO cell mixture already had improved values for a number of indicators compared to the control, namely: IDB and DC during peroxidation of neutral lipids – 2.472 ± 0.457 Units & 3.914 ± 1.423 Units, $p < 0.05$; 1.639 ± 0.353 Units & 2.981 ± 1.203 Units, $p < 0.05$; PER - 67.1 ± 5.7 % & 77.2 ± 4.0 %, $p < 0.001$; EMP at the 4th point – 76.9 ± 3.0 % & 92.6 ± 4.9 %, $p < 0.001$; OER - at 0.85% NaCl: 1.5 ± 0.6 % & 4.1 ± 0.9 %, $p < 0.05$; at 1.00% NaCl: 0.0 ± 0.0 % & 4.9 ± 0.6 %, $p < 0.05$. An increase in membrane stability in the presence of AO improved the number of the following indicators of

CSAO quality in comparison with data for CS: free Hb - 0.173 ± 0.035 Units & 0.565 ± 0.182 Units, $p < 0.001$; the number of RBCs - $(6.58 \pm 0.73) \cdot 10^{12}/l$ & $(5.48 \pm 0.87) \cdot 10^{12}/l$, $p < 0.05$.

Although further storage had a negative effect on the quality of RBC components of both groups, the presence of the additive in the CSAO group statistically significantly reduced the intensity of lipoperoxidation processes relative to the indicators of the first group (IDB and DC during peroxidation of neutral lipids – $p= 0.015$, $p= 0.009$). This affected the improvement of the stability indicators of cell membranes compared to the control group (the difference in indicators of PER, EMP (at 3th and 4th points); OER (0.85% NaCl and 1.00% NaCl) was significantly better ($p= 0.004$; $p= 0.0037$; $p= 0.0002$; $p < 0.001$; $p < 0.001$, respectively). At the same time, CA remained high at all three stages and significantly exceeded the indicators of the control group (at stage I $p= 0.030$; at stage II - $p= 0.008$; at stage III – $p= 0.006$).

Thus, the dynamics of indicators regarding the formation of IDB and DC during peroxidation of neutral lipids testify to the benefit of the enhanced membrane protective effect of 2-ethyl-6-methyl-3-hydroxy pyridine succinate as a compound with the predominantly direct mechanism of the antioxidant action in the combination with the activation of key enzymes of antioxidant protection (catalase, glutathione reductase, glutathione peroxidase) [7, 8].

Conclusions. The antioxidant substance with direct action, namely 2-ethyl-6-methyl-3-hydroxy pyridine succinate had a positive effect on the quality of packed red blood cells during their storage for 15 days under hypothermic conditions (storage temperature (2- 6) °C).

REFERENCES:

1. García-Roa M, Del Carmen Vicente-Ayuso M, Bobes A. M., et al. Red blood cell storage time and transfusion: current practice, concerns and future perspectives. *Blood Transfus.* 2017;15(3):222-231. doi:10.2450/2017.0345-16

2. Yoshida T, Prudent M, D'alessandro A. Red blood cell storage lesion: causes and potential clinical consequences. *Blood Transfus.* 2019 Jan;17(1):27-52. doi: 10.2450/2019.0217-18. PMID: 30653459; PMCID: PMC6343598.
3. Yurkovich J. T, Bordbar A., Sigurjónsson Ó. E, Palsson B.O. Systems biology as an emerging paradigm in transfusion medicine. *BMC Syst Biol.* 2018; 12(1):31. Published 2018 Mar 7. doi:10.1186/s12918-018-0558-x
4. Oh JY, Marques M. B., Xu X, et al. Damage to red blood cells during whole blood storage. *J Trauma Acute Care Surg.* 2020;89(2):344-350. doi:10.1097/TA.0000000000002730
5. Volchegorsky IA, Nalimov AG, Yarovinsky BG, Lifshitz RI. Comparison of different approaches to the definition of LPO products in heptane - isopropanol blood extracts. *Questions of Medical Chemistry.* 1989;35 (1):127-131.
6. Anoshyna M, Kalynychenko T, Glukhen'ka G. The estimation of lipid's peroxidation in cryopreserved patterns of umbilical cord blood. *Ukrainian J. Hematology and Transfusiology.* 2011;11 (3):12-15.
7. Kalynychenko T, Anoshyna M, Balan V, Parubets L, Yagovdik M. Comparative analysis of lipid peroxidation activity in suspensions of cryopreserved cord blood nuclear cells under exposure to antioxidants - membranoprotectors with different action mechanisms. *Science Reviev.* 2020 Dec;8(35):1-5. doi: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/30122020/7297
8. Couto N, Wood J, Barber J. The role of glutathione reductase and related enzymes on cellular redox homeostasis network. *Free Radic Biol Med.* 2016;95:27-42. doi:10.1016/j.freeradbiomed.2016.02.028

SURGICAL TACTICS FOR PERFORATIVE DUODENAL ULCERS

Ryzhkov Bohdan

Volkova Olena

Pereiaslova Kateryna

students of higher education

Honcharova Natalia

medical doctor, professor of the department of surgery №2

Kolesnyk Varvara

candidate of medical sciences, assistant of the department of surgery №2

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Introduction. Perforated gastroduodenal ulcers currently represent one of the urgent problems of emergency surgery. The frequency of perforated duodenal ulcers is 13 patients per 100,000 populations [1], perforated duodenal ulcers can occur at any age: both in childhood and in old age, they are more common in patients aged 20-40 years [1, 2]. In recent years, postoperative mortality has decreased and its rate was below 10% [3]. Despite the achievements of conservative therapy of peptic ulcer, operations for perforated gastroduodenal ulcers remain one of the prevailing emergency surgical interventions and are accompanied by frequent complications [3]. Indications for surgical intervention methods have not yet been unequivocally clearly formulated [4]. The disadvantages of the operation of suturing the perforated hole are frequent recurrences of peptic ulcer - from 27 to 45% [5].

Aim. Analysis of the results of surgical treatment of patients with perforated duodenal ulcers.

Materials and methods. The results of surgical treatment of 98 patients with perforated gastroduodenal ulcers, the average age of which was 41 years, were analyzed. Among the patients, males predominated – 72 (73.5%), women were 26 (26.5%). A significant predominance of perforated duodenal ulcers was noted in 79 (80.6%) patients, and there were 19 (19.4%) patients with gastric localization.

Perforated duodenal ulcer occurred mainly in young people, and the stomach - in the elderly. Of the total number of patients before ulcer perforation, non-steroidal anti-inflammatory drugs were taken by 9 (9.2%) people. The clinical picture of shock at admission was noted in 5.1% of patients. Patients were examined in accordance with the emergency care protocol. In the diagnosis of patients, along with plain radiography of the abdominal organs, fibrogastroduodenoscopy was used, if necessary, repeated x-ray examination after endoscopy, ultrasound examination of the abdominal cavity and diagnostic laparoscopy.

Results and their discussion. Laparoscopic suturing of perforated pyloroduodenal ulcers is now finding more and more supporters among surgeons. Saving the patient's life and radical treatment of the disease determines the tactics of providing care in this category of patients. The combination of endosurgical techniques with an effective drug effect on the pathological process is an alternative option for the development of an approach to this problem. For the successful development and application of endoscopic technologies in the treatment of perforated pyloroduodenal ulcers, it is necessary to clearly regulate the indications and contraindications for their use. The analyzed literary data show that contraindications to the use of laparoscopy in the case of a perforated ulcer of the pyloroduodenal area are: 1) repeated perforations; 2) a combination of a perforated ulcer with bleeding; 3) cicatricial-ulcer stenosis; 4) the size of the perforated hole is more than 5.0 mm; 5) the presence of widespread peritonitis, which requires total intubation of the small intestine. Additional objective criteria for evaluating the possibility of performing laparoscopy, from our point of view, are the severity of intra-abdominal hypertension syndrome and the level of abdominal perfusion pressure. Laparoscopic operations for perforated gastroduodenal ulcers are possible in most patients. In our clinic, they were performed in 83 (84.7%) patients.

In the case of repeated ulcer perforation, ulcer bleeding, cicatrice decompensated stenosis of the pyloroduodenal canal, in the absence of contraindications, radical surgery is the optimal method of treatment. For its implementation, it is necessary to perform a laparotomy. With long-term perforation

(more than 12 hours), when high microbial contamination of the exudate and paralytic intestinal obstruction develops, "open surgery" is also required for adequate primary sanitation of the abdominal cavity and intubation of the small intestine. Open operations were used in 15 (15.3%) patients under consideration.

There were postoperative complications in 5 (2%) patients, including intra-abdominal abscesses in 3 patients, suppuration of surgical wounds in 2 patients.

Conclusions. Perforated ulcers of the gastroduodenal region remain one of the most common forms of acute abdominal pathology without a clear trend towards a decrease in mortality. With appropriate reasonable indications, the main method of surgical treatment is the suturing of the perforated hole, and in this case, preference should be given to video-laparoscopic interventions.

REFERENCES

1. Quah GS, Eslick GD, Cox MR. Laparoscopic Repair for Perforated Peptic Ulcer Disease Has Better Outcomes Than Open Repair. *J Gastrointest Surg.* 2019;23:618–25. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11605-018-4047-8>
2. Dadfar A, Edna TH. Epidemiology of perforating peptic ulcer: A population-based retrospective study over 40 years. *World J Gastroenterol.* 2020 Sep 21;26(35):5302-513. DOI: <https://doi.org/10.3748/wjg.v26.i35.5302>
3. Vakayil V, Bauman B, Joppru K, et al. Surgical repair of perforated peptic ulcers: laparoscopic versus open approach. *Surg Endosc.* 2019;33:281-92. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00464-018-6366-y>
4. Leusink A., Markar SR, Wiggins T, Mackenzie H, Faiz O, Hanna GB. Laparoscopic surgery for perforated peptic ulcer: an English national population-based cohort study. *Surgical Endoscopy.* 2018;32(9):3783-8. DOI: <https://doi.org/10.1007/s00464-018-6058-7>
5. Davenport DL, Ueland WR, Kumar S, Plymale M, Bernard AC, Roth JS. A comparison of short-term outcomes between laparoscopic and open emergent repair of perforated peptic ulcers. *Surgical Endoscopy.* 2019;33(3):764-72. <https://doi.org/10.1007/s00464-018-6341-7>

**MODERN LITERATURE DATA ABOUT FORMATION OF CONGENITAL
MALFORMATIONS OF THE FEMALE REPRODUCTIVE SYSTEM**

**Solovei Valentyna
Khovanets Kristina**

Summary. In the structure of gynecological pathology in recent years, there has been a tendency for an increase in the frequency of anomalies in the development of female genital organs. The prevalence of anomalies in the development of the genital organs in the population ranges from 0.5% to 6.7%, however, among patients with reproductive disorders, the frequency of this pathology is much higher and reaches 16.7% - 24.6%. At the same time, anomalies in the development of the genital organs are mostly diagnosed late, after the onset of the development of reproductive disorders and pregnancy complications.

Anomalies of the uterus and vagina are observed in 4-7% of women in the population and rank third after congenital malformations of the cardiovascular and musculoskeletal systems, and in patients with impaired reproductive function, this figure can reach 10-16%. According to various researchers, the frequency of congenital anomalies of the female genital organs ranges from 0.5 to 6.7%.

Key words: anomalies, uterus, vagina, pregnancy, anatomy, agenesis.

Introduction. Anomalies of the uterus and vagina are observed in 4-7% of women in the population and occupy the third place after congenital malformations of the cardiovascular and musculoskeletal systems, and in patients with impaired reproductive function, this figure can reach 10-16%. According to various researchers, the frequency of congenital anomalies of the female genital organs ranges from 0.5 to 6.7% [1]. However, among women with infertility, anomalies in the development of the uterus are about 8%, in the group of women with habitual miscarriage, this figure approaches 16%, and with a combination of miscarriage and

infertility, up to 24.6%. Features of variants of the external structure, shape and size of both individual organs and organocomplexes depend on their spatiotemporal relationships, as well as on the state of functional activity of a particular organ in the prenatal period of human ontogenesis [2]. Recently, the violation of reproductive function in women has become of particular relevance. In many countries of the world, from 8 to 29% of married couples are infertile. Congenital malformations of the genital organs of girls become an obstacle on the way to fatherhood of adults. Pathologies of the female genital organs are observed on average in 1%-5% of women and reach 6.5% in fertile patients [3].

The aim of our work was to analyze current literature data on the characteristics of congenital malformations of the female genital organs. The study of malformations of the female genital tract includes deformities related to the development and morphology of the fallopian tubes, uterus, vagina and vulva, in combination with anomalies in the development of the ovaries, organs of the urinary system and the musculoskeletal system. Diagnostic and therapeutic approaches vary due to the variety of defects themselves, their combinations and clinical manifestations.

Starting from the 6th week of intrauterine development, the girl's womb develops in the form of two separate halves, which are called the Müllerian ducts, which merge with each other into a single structure - the uterus with one cavity, and the septum between the straits resolves even before the birth of the girl [4]. By week 12, the uterus acquires a mature morphological pear shape, the entire period ends by the 22nd week of intrauterine development and leads to the formation of two fallopian tubes, one uterus, cervix and vagina. The most common and studied defects in the development of the fallopian tubes, uterus and vagina as a result of Müllerian anomalies, but the consideration of mesonephric anomalies, some obstructive anomalies of the Müllerian ducts, and other combinations of genital developmental disorders in girls are especially important [5].

Congenital absence (agenesis) of the fallopian tubes, uterus and ovaries is a rare anomaly, which is one of the causes of infertility (1-2%). Agenesis of the ovaries

and fallopian tubes can be either unilateral or bilateral, and is combined with other anomalies of the genitourinary organs, such as: a uterine uterus, atresia of the fallopian tubes, vaginal atresia, vaginal membrane and anomalies of the kidneys.

The exact frequency of Müllerian agenesis is unknown because women with the condition may be asymptomatic and the diagnosis is mostly incidental.

Congenital absence of adnexa affects the patient's fertility and may be associated with kidney anomalies. Preservation of an existing healthy organ should be the rule, and when this is not possible, adequate patient counseling, informed consent and psychological support should be provided. Congenital absence of the fallopian tube and ovary is a rare occurrence [6]. The exact mechanism of occurrence is difficult to determine, but many researchers attribute this to one of two possibilities; congenital absence of paramesonephric ducts or unilateral pervert and/or vascular accident with necrosis and auto-amputation of the adnexa during fetal life, childhood, or adulthood [7].

Current data indicate that the incidence of congenital uterine anomalies is 6.7% of cases in the general population, which are the cause of infertility, family and social problems, and in some cases can be life-threatening. Anomalies in the development of the uterus are congenital deviations from the normal size, anatomical shape and proportions of the organ, the cause of which is a violation of organogenesis during fetal development [8].

Congenital malformations of the uterus are the result of an anomaly of conjugation, sewerage and resorption of the septum during the development of the Müllerian ducts. Buttram and Gibbons originally classified the Mueller Strait anomalies according to the degree of underdevelopment of the Muller Strait in 1979. This classification was derived and revised by the American Society for Reproductive Medicine in 1988, and they classified Mueller Strait anomalies into seven classes: Class I - Agenesis/hypoplasia; Class II - unicorn uterus, IIa with rudimentary connecting horn; IIb with a rudimentary incoherent horn; II c with a rudimentary horn without a cavity; II d without a rudimentary horn; III class - double uterus; Class IV - bicornuate uterus (IV a complete, IV b partial); Class V - septal uterus; Class

VI - arcuate uterus; Class VII - anomalies associated with diethylstilbestrol [9].

The American Society for Reproductive Medicine further reorganized the classification in 2016 to include the arcuate uterus and the normal uterus in the same class [10].

A bicornuate uterus is the result of a partial fusion of the Müllerian ducts, resulting in a heart-shaped uterus instead of a pear-shaped one.

The bicornuate uterus is one of the most common abnormal variants of the development of the uterus, which is formed as a result of a violation of the fusion of those parts of the Mullerian canals, from which a single uterus is normally formed, while there is a division of the cavity into two horns separated from each other by a septum, each of which has one fallopian tube[11]. More often, the cervix and vagina are common, but sometimes a doubling of the cervix is found. There are three variants of the anatomical structure of the bicornuate uterus: with a complete septum, with an incomplete septum and saddle. The incidence of a bicornuate uterus is 10-25% of all congenital anomalies. Today, it is known that the uterine uterus is associated with such obstetric complications as infertility, abortion during the I-II trimester, premature birth, intrauterine growth restriction, placental abruption, placenta accreta, etc. At the same time, the more complex the anomaly in the development of the uterus, the more severe the obstetric complications and risks for the woman [12].

The unicorn uterus is quite rare and occurs due to the underdevelopment of one of the two Müllerian canals, it has the form of a cone-shaped formation that directly passes into the fallopian tube. A rudimentary angle may form from the second underdeveloped canal. Often, this anomaly lacks one kidney and ovary [13].

An ectopic ovary is a rare entity and is usually found incidentally as they are asymptomatic so underreported. Ectopic ovaries can be painful, functional, multiple, or associated with other congenital malformations of the female genitourinary system. [14] The relationship between ectopic ovaries and other embryological abnormalities remains unclear. Ectopic ovaries are mentioned at various places in the literature, such as the omentum, paraaortic region, pelvis, kidney, bladder, and

mesentery of the colon.

The saddle uterus is a rare pathology that manifests itself in women of childbearing age. Normally, the shape of the uterus should resemble a pear - the bottom is in the form of a convex rounding, and the mouth is narrow. With a saddle uterus, the upper part has a recess. Such a uterus always poses a threat to a woman, as it can affect the course of pregnancy. The altered form is not accompanied by characteristic signs and often comes as a surprise to young patients who turn to a gynecologist [15]. At the same time, the saddle uterus is detected in 23% of patients with anomalies. The degree of divergence is different: from a slight increase in the width of the transverse section to its divergence into two horns. In patients with this pathology, concomitant anomalies are often found: a narrow pelvis, intracavitary septum, changes in the anatomical structure of the urinary system.

Malformations of the uterus occur in 0.2-5% of the female population and depend on the demographics of the patient and the method of examination. The prevalence ranges from 3.5 to 6.5% in patients with infertility and up to 38% in patients with a history of abortion. A unicornuate uterus is a relatively rare type of uterine malformation that occurs in about 1 in 500 women, accounting for 4% to 10% of all major uterine anomalies. Myoma of the rudimentary horn in a unicornuate uterus is rare [16].

Often there is a uterus with a complete or incomplete septum. In the first case, the septum crosses the entire uterus, from the very bottom to the neck, and sometimes even reaches the vagina. With an incomplete variant, the anomaly divides the cavity only partially. A complete uterine septum often provokes infertility and various pregnancy disorders. If we talk about incomplete anomalies of the uterus, the prognosis is better [17]. But the ability to successfully give birth depends on the length and density of the wall.

A duplication of the uterus is formed due to improper fusion of the Müllerian ducts, which leads to the formation of two separate bodies of the uterus. Such a defect is usually limited to the body of the uterus and neck, but sometimes there is a doubling of the bladder, urethra, vagina, anus and vulva [18]. In women with a

duplication of the uterus, reproductive function is usually preserved. When the pathology is combined with the vaginal membrane, pain may occur during sexual intercourse, then there is a need for surgical correction.

Conclusions. Consequently, anomalies in the development of the female genital organs occur mainly during the period of embryogenesis, therefore, in modern conditions, the choice of rational methods for correcting pathologies of the uterus and vagina in girls, as well as the appropriateness and timeliness of their application, is the greatest problem.

LIST OF LITERATURE

1. Mamah J. E, Ofodile O. O, Onyebuchi A. K, Otu C. R, Aliyu-Abubakar Z, Egbuonu N. Unexplained left Mullerian agenesis with agenesis of left kidney: A case report. *Clin Case Rep.* 2022 Jan 25;10(1):e05273. doi: 10.1002/ccr3.5273. PMID: 35106161; PMCID: PMC8787725.
2. Kaur P, Panneerselvam D. Bicornuate Uterus. 2022 Jul 25. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2022 Jan–. PMID: 32809694.
3. Ludwin A, Pfeifer SM. Reproductive surgery for müllerian anomalies: a review of progress in the last decade. *Fertil Steril.* 2019 Sep;112(3):408-416
4. Passos IMPE, Britto RL. Diagnosis and treatment of müllerian malformations. *Taiwan J Obstet Gynecol.* 2020 Mar;59(2):183-188.
5. Moncada-Madrado M, Rodríguez Valero C. StatPearls [Internet]. StatPearls Publishing; Treasure Island (FL): Jul 31, 2021. Embryology, Uterus.
6. Gao J, Zhang J, Tian W, Teng F, Zhang H, Zhang X, Wang Y, Xue F. Endometrial cancer with congenital uterine anomalies: 3 case reports and a literature review. *Cancer Biol Ther.* 2017 Mar 04;18(3):123-131.
7. Wilson D, Bordoni B. Embryology, Mullerian Ducts (Paramesonephric Ducts). 2022 Jul 25. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2022 Jan–. PMID: 32491659.
8. Lueck T, Young BC. Double Trouble: A Singleton in Each Horn of a Bicornuate Uterus. *Neoreviews.* 2022 Oct 1;23(10):e699-e702. doi: 10.1542/neo.23-10-e699. PMID: 36180737.

9. Atileh LIA, Murad MA, Kaylani L, Hamdan A. An Ectopic Ovary: A Unicornuate Uterus with a Rudimentary Horn: Is there a Connection? *Gynecol Minim Invasive Ther.* 2022 Aug 5;11(3):190-191. doi: 10.4103/gmit.gmit_82_21. PMID: 36158295; PMCID: PMC9491062.
10. Piriyeve E, Römer T. A rare case: unicornuate uterus with rudimentary horn and multiple fibroids in both horns and plexus of varicose vessels. *J Minim Invasive Gynecol.* 2022 Oct 8:S1553-4650(22)00919-0. doi: 10.1016/j.jmig.2022.09.554. Epub ahead of print. PMID: 36216316.
11. Ebanga L, Dabi Y, Thomassin-Naggara I, Castaigne V, Lefebvre M, Lecarpentier E, Miaillhe G, Haddad B. Approche originale en deux étapes d'une grossesse ectopique dans une corne rudimentaire : un rapport de cas unique avec une revue de la littérature [Original two steps management of an ectopic pregnancy on rudimentary horn in a patient with an unicornuate uterus: A unique case report with a literature review]. *Gynecol Obstet Fertil Senol.* 2021 Dec;49(12):943-946. French. doi: 10.1016/j.gofs.2021.05.007. Epub 2021 May 27. PMID: 34051426.
12. Tellum T, Bracco B, de Braud LV, Knez J, Ashton-Barnett R, Amin T, Chaggar P, Jurkovic D. Reproductive outcomes in 326 women with unicornuate uterus. *Ultrasound Obstet Gynecol.* 2022 Sep 13. doi: 10.1002/uog.26073. Epub ahead of print. PMID: 36099518.
13. Ma YC, Law KS. Pregnancy in a Non-Communicating Rudimentary Horn of Unicornuate Uterus. *Diagnostics (Basel).* 2022 Mar 21;12(3):759. doi: 10.3390/diagnostics12030759. PMID: 35328312; PMCID: PMC8946958.
14. Qiu J, Du T, Chen C, Lyu Q, Mol BW, Zhao M, Kuang Y. Impact of uterine malformations on pregnancy and neonatal outcomes of IVF/ICSI-frozen embryo transfer. *Hum Reprod.* 2022 Mar 1;37(3):428-446. doi: 10.1093/humrep/deac003. PMID: 35048124.
15. Voloshchuk IN, Barinova IV, Chechneva MA, Maryanova TA. Sosudistye anomalii matki [Uterine vascular abnormalities]. *Arkh Patol.* 2022;84(1):39-44. Russian. doi: 10.17116/patol20228401139. PMID: 35166477.
16. Szpera-Goździewicz A, Gruca-Stryjak K, Bręborowicz GH,

Ropacka-Lesiak M. Uterine arteriovenous malformation - diagnosis and management. *Ginekol Pol.* 2018;89(5):276-279. doi: 10.5603/GP.a2018.0047. PMID: 30084480.

17. Szpera-Goździewicz A, Gruca-Stryjak K, Bręborowicz GH, Ropacka-Lesiak M. Acquired uterine arteriovenous malformation - a diagnostic dilemma. *Ginekol Pol.* 2018;89(4):227-8. doi: 10.5603/GP.a2018.0039. PMID: 29781080.

18. Ghanaati H, Firouznia K, Moradi B, Behestani S. Fertility Outcomes After Uterine Artery Embolization for Symptomatic Uterine Arteriovenous Malformations: A Single-Center Retrospective Study in 33 Women. *Cardiovasc Intervent Radiol.* 2022 Jul;45(7):983-991. doi: 10.1007/s00270-022-03105-2. Epub 2022 Mar 16. PMID: 35296933.

**VACCINATION AGAINST COVID-19 DURING
PREGNANCY AND LACTATION**

Yasnikovska Svitlana

MD, Associate Professor,
Department of the Obstetrics, Gynecology and Perinatology
Bukovinian State Medical University
Chernivtsy, Ukraine

Molyn Liliia

^{6th} year student,
Bukovinian State Medical University
Chernivtsy, Ukraine

Uzinskyi Yevhenii

^{6th} year student,
Bukovinian State Medical University
Chernivtsy, Ukraine

Abstract. In this review, an analysis of literary data was carried out regarding the current state of the problem of vaccination against COVID-19 of pregnant women, women planning to become pregnant in the near future, as well as women during lactation. Here also were considered the impact of the humoral component of immune protection, which is transmitted by vaccinated women to newborn children, as well as the structure of possible complications and side effects during and after vaccination, taking into account the type of vaccine.

Keywords: COVID-19 infection; pregnancy; complication; vaccination; side effects.

Introduction. COVID-19 pandemic, as it significantly reduces the risk of symptomatic infection, severe COVID-19, hospitalization and death, and reduces the risk of transmission to others. Protection against new variants of SARS-CoV-2 may be lower, but protection against severe disease and death remains high. The impact of having COVID-19 during pregnancy is still under investigation, but scientific studies

have shown that pregnant women with SARS-CoV-2 infection have an increased risk of severe disease or complications, including preterm birth and stillbirth. There is also growing concern about the effects of COVID-19 infection on the placenta, and these effects appear to differ between different variants of the virus. Despite these risks, many pregnant women are reluctant to get vaccinated against the virus due to safety concerns. Risk factors for severe complications and death during pregnancy include maternal age (over 35 years), obesity, existing comorbidities (including hypertension and diabetes or more than one comorbidity in the same time), and non vaccination [2]. Many societies of obstetricians and gynecologists recommend that all pregnant women should undergo vaccination against COVID-19 [4]. This review will consider recent developments in our understanding of the risks of SARS-CoV-2 infection during pregnancy and how vaccination can reduce them.

Aim. To analyze and systematize information about the impact of vaccination against COVID-19 on the course of pregnancy, the health of women and children; to characterize the number and significance of adverse effects of vaccination in pregnant women and compare them with those in the general population; to assess the safety and efficacy of vaccines against COVID-19 in pregnant and lactating women and their newborns.

Materials and methods. Systematic review with further analysis and generalization of relevant scientific literature in the databases MEDLINE, Cochrane, PubMed, Google Scholar and also searched ClinicalTrials.gov for any evidence of relevant articles on the study of the impact of vaccination against COVID-19 during pregnancy. The literature review was performed according to the inclusion criteria: publication data 2019-2022, were used keywords pregnancy, COVID-19 infection, vaccination, complications.

Results and discussion. Vaccination during pregnancy is important for the active immunity of the mother against severe infectious diseases, as well as for the passive immunity of the newborn against infectious diseases with high morbidity and mortality. Vaccination against COVID-19 is recommended for pregnant women, women who are breastfeeding, women who are trying to become pregnant now or are

planning to become pregnant in the future. Infants are at risk for life-threatening complications from COVID-19, primarily including acute respiratory failure. Evidence for other vaccine-preventable diseases suggests that maternal immunization may protect infants, particularly during the first 6 months of life, through passive transplacental transfer of antibodies. Live vaccines are generally contraindicated during pregnancy because they may cause fetal viremia or bacteremia. Inactivated vaccines are generally safe. Recent studies of vaccination against COVID-19 during pregnancy suggest the possibility of transplacental transfer of specific antibodies to SARS-CoV-2, which may provide protection to infants. However, there is currently no epidemiological evidence of protective benefits of maternal immunization during pregnancy against COVID-19 in infants [9, 10].

Although commonly vaccination is recommended for pregnant women in the 2nd and 3rd trimesters and for women who are breastfeeding. For certain groups of vaccines, a 3rd dose of vaccination is recommended (an additional 3rd dose 4 weeks after the 2nd dose or a booster dose 8–12 months after the 2nd dose. Albeit the JCVI believes that women do not need a pregnancy test before vaccination, and that women who are planning to become pregnant should not delay pregnancy after vaccination. However, because COVID-19 has more serious complications later in pregnancy, some women may delay their vaccine until after the first 12 weeks (which is most important for the baby's development) and plan to take the first dose anytime between 13 weeks and further. Because pregnant women are more likely to have serious illnesses and have a higher risk of preterm birth if they develop COVID-19 in the third trimester (after 28 weeks), women may want to get the vaccine before the third trimester [11].

Although side effects are usually mild, serious complications (including anaphylaxis, thrombocytopenia with thrombotic syndrome, myocarditis, Guillain-Barré syndrome, and capillary leak syndrome) are rare. However, the issue of vaccination during pregnancy and breastfeeding, due to the lack of data on safety and efficacy in these target populations, is a subject of misunderstandings in communication between patients and doctors, as well as ongoing debate at the

national and international levels. However, the only real preventive strategy against COVID-19 is still mass vaccination, especially vaccination of infants, pregnant and lactating women [3].

Several vaccines against COVID-19 have been developed. Messenger RNA vaccines are available (from Pfizer-BioNTech [Comirnaty] and Moderna, CureVac. Other vaccines (from Janssen-Johnson & Johnson, Astra-Zeneca and CanSino) are made using human and primate adenovirus vectors. A 3rd type of vaccine is an inactivated whole virus vaccine against SARS-CoV-2 (from Bharat Biotech, Sinopharm, and Sinovac). The Novavax vaccine contains a synthetic version of protein S plus an adjuvant [1, 9].

Many studies involving hundreds of women and their infants have been reported in the literature. There is no evidence that women who receive the SARS-CoV-2 vaccine are harmful to the mother or the breastfed infant. Antibodies and T-cells that neutralize the SARS-CoV-2 virus appear in the milk after the mother is vaccinated. Lactating mothers experienced minimal disruption of breastfeeding after vaccination, although some of them reported blue or blue-green milk discoloration. A small percentage of breastfed babies may experience sleepiness, fussiness, fever, rash, or diarrhea that resolves on its own, but no serious side effects have been reported [7].

Based on the study of complaints of pregnant women who used Pfizer-BioNTech BNT162b2 (196 of 227 people (86%)), it is noticeable that more pregnant women confirmed fever after the second dose compared to the first ($p=0.006$). In addition, pain at the injection site was the most common local adverse effect after both doses (98%) and was more common after the first dose compared to the second ($p=0.002$). Regarding systemic reactogenicity, more women experienced fatigue after the second dose compared to the first dose ($p=0.01$). In addition, more women were unable to engage in daily activities after the second dose ($p=0.03$). All other symptoms did not differ between doses 1 and 2 [9].

In one online survey, some women reported a small increase in average menstrual cycle length for the cycles in which participants received the first dose and

the cycles in which participants received the second dose of mRNA vaccines compared to the previous menstrual cycles. Another online survey of 184 women in Colombia reported changes in the frequency, regularity, and duration of periods. However, the majority of lactating women who received an mRNA booster vaccine reported no adverse effects on lactation or other obstetric problems [2, 3, 4].

The “Coping with COVID-19” Network conducted a case-control study at 20 pediatric hospitals in 17 states between July 1, 2021 and January 17, 2022. Where the effectiveness of maternal 2-dose primary series of mRNA vaccination against COVID-19 during pregnancy was evaluated against hospitalization of infants (<6 months) against COVID-19. The effectiveness of maternal vaccination against COVID-19 during pregnancy against hospitalization of infants aged <6 months against COVID-19 was 61%, which is a significant indicator [8].

Mothers receiving the mRNA vaccine have marked increases in milk antibody levels similar to or higher than after infection with COVID-19. In one small study, mothers who were infected with COVID-19 during pregnancy and received one dose of the Pfizer-BioNTech vaccine after delivery had higher levels of antibodies in their milk than those who had only the infection or two doses of the vaccine during pregnancy [1]. Milk IgA antibodies appear within 1-2 weeks after the first dose with a 25-30% loss of activity against the Alpha, Beta and Delta variants compared to the original strain. The level of IgG antibodies in milk develops more slowly after the first dose of mRNA vaccine in lactating women, but increases after the second dose and persists in milk longer than IgA. In one study, mothers who breastfed for 24 months or longer had more than twice the concentration of antiviral IgG in their milk than mothers who breastfed for less than 24 months [1, 3]. Antibody response in milk against SARS CoV-2 after adenoviral vector and inactivated vaccines appears to be significantly weaker and delayed compared to mRNA vaccines. Only a small percentage of milk samples from women who received the mRNA vaccine contained trace amounts of mRNA; mRNA was not detected in the serum of any breastfed infant [3, 4]. The estimated half-life of mRNA from serum is 8 to 10 hours [1.] The tiny amount of polyethylene glycol-2000 in the Pfizer-BioNTech vaccine is not

detected in breast milk and is not absorbed orally, so exposure to PEG in breast milk as a result of maternal immunization is not a concern [4]. Some infants have anti-SARS-CoV-2 IgG in saliva and stool samples after breastfeeding, and although some gastric and intestinal digestion occurs, the titers appear to be sufficient to neutralize SARS-CoV-2 [3]. Antibodies in saliva potentially protect breastfed infants from infection by coating respiratory surfaces. An increase in serum antibodies against SARS-CoV-2 in the serum of infants was not detected after maternal vaccination, if the mothers were not vaccinated during pregnancy. IgG in milk may provide protection to infants against the coronavirus that causes the common cold [1]. An increase in serum antibodies against SARS-CoV-2 in the serum of infants was not detected after maternal vaccination, if the mothers were not vaccinated during pregnancy. IgG in milk may protect infants against the coronavirus that causes the common cold.

Conclusions. A completed literature review shows that SARS-CoV-2 vaccination during pregnancy compared with no SARS-CoV-2 vaccination during pregnancy was not significantly associated with an increased risk of adverse pregnancy outcomes. Most of the vaccinations in the reviewed studies were done using mRNA vaccines during the second and third trimesters of pregnancy, what should be taken into account during interpretation of the results of the review. Previous findings showed no obvious danger signals among pregnant women who received the mRNA vaccine against Covid-19 [1, 2, 6]. All side effects were comparable to side effects in the general population. Pregnant women vaccinated against COVID-19 experience the same adverse effects as individuals in the general population, and no specific post-vaccination reactions have been observed among pregnant women. However, more long-term follow-up, including follow-up of large numbers of women vaccinated in early pregnancy, is needed to inform maternal, pregnancy, and infant outcomes[1, 4]. Reactogenicity in lactating women and pregnant women does not appear to differ from the general population. Similarly, the abortion rate does not differ from the rate of unvaccinated pregnant women studied before the COVID-19 pandemic. It also appears that the bulk of immunoglobulins

against SARS-CoV-2 are transferred through the placenta and breast milk to the newborn, providing humoral immunity [3]. However, as the available studies have not yet highlighted the likely adverse effects in vaccinated pregnant women or their newborns, further efforts should be directed at studying these aspects of vaccination in an increasing number of groups of women who were previously excluded from the vaccine campaign to study the patterns of their responses.

REFERENCES:

1. Shimabukuro TT, Kim SY, Myers TR, et al. Preliminary Findings of mRNA Covid-19 Vaccine Safety in Pregnant Persons [published correction appears in *N Engl J Med*. 2021 Oct 14;385(16):1536]. *N Engl J Med*. 2021;384(24):2273-2282. doi:10.1056/NEJMoa2104983
2. COVID-19 Vaccines. In: *Drugs and Lactation Database (LactMed)*. Bethesda (MD): National Library of Medicine (US); September 19, 2022.
3. Falsaperla R, Leone G, Familiari M, Ruggieri M. COVID-19 vaccination in pregnant and lactating women: a systematic review. *Expert Rev Vaccines*. 2021;20(12):1619-1628. doi:10.1080/14760584.2021.1986390
4. Voiniušytė A, Černiauskaitė M, Paliulytė V, Einikytė R, Ramašauskaitė D. Vaccination Against COVID-19 Disease During Pregnancy. *Acta Med Litu*. 2022;29 (1):51-57. doi:10.15388/Amed.2021.29.1.11
5. Arora M, Lakshmi R. Vaccines - safety in pregnancy. *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol*. 2021;76:23-40. doi:10.1016/j.bpobgyn.2021.02.002
6. Magnus MC, Örtqvist AK, Dahlqvist E, et al. Association of SARS-CoV-2 Vaccination During Pregnancy With Pregnancy Outcomes. *JAMA*. 2022;327(15):1469-1477. doi:10.1001/jama.2022.3271
7. Male V. SARS-CoV-2 infection and COVID-19 vaccination in pregnancy. *Nat Rev Immunol*. 2022;22(5):277-282. doi:10.1038/s41577-022-00703-6
8. Halasa N. B, Olson S. M, Staat M. A, et al. Effectiveness of Maternal Vaccination with mRNA COVID-19 Vaccine During Pregnancy Against COVID-19 Associated Hospitalization in Infants Aged <6 Months - 17 States, July 2021-January

2022. MMWR Morb Mortal Wkly Rep. 2022;71(7):264-270. Published 2022 Feb 18.
doi:10.15585/mmwr.mm7107e3

9. Štefan M, Dlouhý P, Bezdíčková L. Klin Mikrobiol Infekc Lek. 2021;27(2):49-60.

10. Voiniušytė A, Černiauskaitė M, Paliulytė V, Einikytė R, Ramašauskaitė D. Vaccination Against COVID-19 Disease During Pregnancy. Acta Med Litu. 2022;29(1):51-57. doi:10.15388/Amed.2021.29.1.11

11. <https://www.unicef.org/rosa/stories/covid-19-and-pregnancy>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ АНТИБІОТИКІВ У СТОМАТОЛОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Богоніс Аліна Миколаївна,
студентка стоматологічного факультету,
Тернопільський національний медичний
університет імені І. Я. Горбачевського
м. Тернопіль, Україна

Анотація: У статті досліджено бактеріальну інфекцію як причину виникнення багатьох стоматологічних захворювань, тому доцільним є застосування антибіотиків для їх лікування. Розглянуто спосіб раціонального використання антибіотиків із оглядом загальних характеристик цих препаратів.

Ключові слова: антибіотики, бактеріальна мікрофлора, інфекція, інфекційний процес, резистентність.

Застосування антибіотиків у стоматологічній практиці характеризується емпіричним призначенням на основі клінічних та бактеріологічних епідеміологічних факторів, що призводить до використання дуже вузького спектру антибіотиків широкого спектру дії протягом коротких періодів часу. Застосування антибіотиків стоматологами характеризується рядом особливостей. По суті, призначення антибіотиків є емпіричним; клініцист не знає, який мікроорганізм викликає інфекцію, оскільки культури зазвичай не вирощують із гною чи ексудату пацієнта. На підставі клінічних і бактеріальних епідеміологічних даних підозрюються типи мікроорганізмів, відповідальних за інфекційний процес, і лікування приймається на передбачуваній основі, в основному на ймовірнісних міркуваннях.

Ротова порожнина людини містить дуже широкий спектр мікроорганізмів. Деякі автори говорять про понад 500 різних видів, навіть повідомили, що всі відомі мікроорганізми, пов'язані з людиною, в якийсь час

зустрічаються в ротовій порожнині як тимчасові (більшість) або постійні (лише деякі) види.

Бактерії, що викликають одонтогенні інфекції, як правило, є сапрофітами. Мікробіологія в цьому сенсі різноманітна, і можуть бути залучені численні мікроорганізми з різними характеристиками. Анаеробні та аеробні мікроорганізми зазвичай присутні в ротовій порожнині, а численні аеробні види викликають одонтогенні інфекції – найпоширенішим є *Streptococcus* spp.

Під час карієсу зубів бактерії, які проникають у дентинні каналці, є переважно факультативними анаеробами (тобто *Streptococcus* spp., *Staphylococcus* spp. і *Lactobacillus* spp.). Коли тканина пульпи стає некрозованою, бактерії просуваються через канал пульпи, і процес розвивається до періапикального запалення. Періапикальна інфекція є підставою для системного введення антибіотиків.

Антибіотикопрофілактика інфекційних захворювань зубів або ротової порожнини є більш поширеною, ніж антибіотикотерапія таких інфекцій. Антибіотики не є альтернативою стоматологічному втручанню; скоріше вони є доповненням до клінічного втручання. Основним застосуванням антибіотикопрофілактики в стоматологічних процедурах є процедури, які викликають кровотечу в ротовій порожнині, і призначення антибіотиків у таких випадках стало звичайною практикою серед стоматологів. Антибіотики також зазвичай показані в стоматологічній практиці для лікування пацієнтів з ослабленим імунітетом, пацієнтів із явними ознаками системної інфекції та якщо ознаки та симптоми інфекції швидко прогресують.

Антибіотики зазвичай призначають у стоматологічній практиці (і) для лікування гострих і хронічних інфекцій одонтогенного та неодонтогенного походження, (ii) як профілактичне лікування для запобігання вогнищевої інфекції у пацієнтів групи ризику (в результаті системних захворювань, таких як ендокардит), штучні клапани серця та вроджені вади серця) та для запобігання місцевій інфекції та системному поширенню серед пацієнтів, які проходять хірургічне лікування ротової порожнини чи зубів.

Покази та протипокази. Стоматологи призначають ліки для лікування низки захворювань порожнини рота, головним чином орофаціальних інфекцій. Оскільки більшість орофаціальних інфекцій людини походять від одонтогенних інфекцій, призначення антибіотиків лікарями-стоматологами стало важливим аспектом стоматологічної практики. З цієї причини антибіотики становлять переважну більшість ліків, які призначають стоматологи. Вирішуючи, призначати чи ні антибіотикотерапію, стоматологи можуть врахувати наступне:

- Загальний стан здоров'я та імунітет пацієнта
- Попередні захворювання пацієнта
- Вид і локалізація інфекції
- Чи має інфекція ознаки поширення
- Якщо захворювання можна вилікувати хірургічним шляхом
- Якщо у пацієнта є інші симптоми, крім локалізованого болю

Безвідповідальне або невідповідне використання протимікробних засобів включає:

- Призначення за відсутності інфекції або якщо буде достатньо місцевих заходів
- Призначення з профілактичною метою за відсутності показань
- Неправильна доза або надто довгий чи короткий період
- Невиправдано широкий або вузький антимікробний засіб або неправильний антимікробний засіб для мікробіології конкретної інфекції
- Лікування не скориговано за наявності культуральних даних
- Використання внутрішньовенного введення, коли можливий пероральний шлях
- Вибір неправильного протимікробного препарату для пацієнта з відомою алергією

У стоматології загально визнано, що протимікробні препарати показані:

- Як доповнення до лікування гострих або хронічних інфекцій
- Якщо остаточне лікування має бути відкладено, напр. направлення на послуги спеціаліста для пацієнтів, які потребують загальної анестезії або

седації через неможливість встановити дренаж або якщо у хворого є супутні захворювання, що потребують госпіталізації.

Резистентність. У літературі наведено докази неадекватної практики призначення лікарем-стоматологом для ряду факторів, починаючи від недостатніх знань і закінчуючи соціальними факторами. Зростаючі проблеми резистентності останніх років, ймовірно, пов'язані з надмірним або неправильним використанням засобів широкого спектру дії.

Це призвело до розвитку антимікробної резистентності (AMR) у широкого спектру мікробів і, як наслідок, до неефективності широко використовуваних антибіотиків. Стоматологи можуть змінити ситуацію, розумно використовуючи протимікробні засоби – призначаючи правильний препарат, у стандартному дозуванні та відповідному режимі – лише при виявленні системного поширення інфекції.

Антибіотики зазвичай призначаються в стоматологічній практиці для профілактичного або терапевтичного використання. Профілактичні антибіотики призначають для запобігання захворюванням, спричиненим впровадженням представників флори ротової порожнини у віддалені місця або в локальне, скомпрометоване місце в організмі ризику. У більшості випадків профілактика використовується для запобігання ендокардиту, тоді як терапевтичні антибіотики призначають здебільшого для лікування захворювань твердих і м'яких тканин ротової порожнини після неефективності місцевої санації.

Застосування антибіотиків може бути пов'язане з несприятливими побічними ефектами, починаючи від розладів шлунково-кишкового тракту (ШКТ) до летального анафілактичного шоку та розвитку резистентності. Зростаючі проблеми антибіотикорезистентності останніми роками, ймовірно, пов'язані з надмірним або неправильним використанням препаратів широкого спектру дії, таких як цефалоспорини та фторхінолони. У результаті виникла нова ера, коли деякі види бактерій стійкі до повного спектру доступних на даний момент антибіотиків, причому метицилінрезистентний *Staphylococcus*

aureus є найвідомішим прикладом такої широкої стійкості. Ці серйозні ускладнення, пов'язані з використанням антибіотиків, спонукали до досліджень практики призначення антибіотиків стоматологами.

Профілактика системного поширення. Застосування антибіотиків в якості профілактики вогнищевої інфекції є загальноприйнятою практикою. Незважаючи на те, що мікроорганізми ротової порожнини можуть сіяти та інфікувати віддалені тканини після оральних процедур, немає обґрунтованих доказів того, що це відбувається. Отже, питання про те, коли і при яких станах необхідне системне профілактичне призначення антибіотиків, є дискусійним.

Нещодавно АНА також надав наступні нові тези для клініцистів: інфекційний ендокардит набагато частіше виникає після частого впливу випадкових бактеріємій, пов'язаних із повсякденною діяльністю, ніж бактеріємії, спричиненої стоматологічною процедурою, шлунково-кишковим трактом або шлунково-кишковим трактом; профілактика може запобігти надзвичайно невеликій кількості випадків інфекційного ендокардиту, якщо такі є, у людей, які пройшли процедуру стоматології, шлунково-кишкового тракту або шлунково-кишкового тракту; ризик побічних ефектів, пов'язаних із застосуванням антибіотиків, перевищує користь (якщо така є) від профілактичного лікування антибіотиками; підтримання оптимального стану здоров'я та гігієни ротової порожнини може зменшити частоту бактеріємії, пов'язаної з повсякденною діяльністю, і є більш важливим, ніж профілактичний прийом антибіотиків під час стоматологічної процедури, щоб зменшити ризик інфекційного ендокардиту.

Профілактика місцевої інфекції передбачає призначення антибіотиків до, під час або після операції, щоб запобігти проліферації та розповсюдженню бактерій у хірургічній рані та з неї. Введення системних протимікробних препаратів зазвичай охоплює різні хірургічні процедури, включно з реакціями третіх молярів, ортогнатичною хірургією, хірургією імплантації та періапикальною хірургією.

Пероральні антибіотики, ефективні проти одонтогенних інфекцій,

включають пеніцилін, кліндаміцин, еритроміцин, цефадроксил, метронідазол і тетрацикліни. Тип обраного антибіотика та його дозування залежать від тяжкості інфекції та переважного типу бактерій-збудників.

Пацієнти з алергією на пеніцилін мають отримати користь від кліндаміцину; який активний проти деяких оральних анаеробних і факультативних бактерій і має перевагу хорошого проникнення в кістки. Однак збільшення дози цього антибіотика може збільшити ймовірність серйозних побічних ефектів, таких як нейтропенія та псевдомембранозний коліт.

Ідеальна тривалість лікування антибіотиками – це найкоротший цикл, здатний запобігти як клінічному, так і мікробіологічному рецидиву. Більшість гострих інфекцій усуваються протягом 3–7 днів. Коли використовуються пероральні антибіотики, слід розглянути високу дозу, щоб допомогти швидше досягти терапевтичних рівнів.

В останні роки більше уваги приділяється коротким курсам антибіотикотерапії. Рубінштейн пояснив, що короткий курс антибіотикотерапії вимагає, щоб антибіотики мали певні характеристики, такі як: швидкий початок дії; бактерицидну активність; відсутність схильності до індукції резистентних мутантів; легкість проникнення в тканини; активність відносно бактерій, що не діляться; не піддається впливу несприятливих інфекційних умов (низький рН, анаеробіоз, наявність гною тощо); прийом в оптимальній дозі; та оптимальний режим дозування.

Висновки. Антибіотикотерапія є обов'язковою і необхідною в медицині та стоматології. Стоматологи не завжди знають найновіші клінічні рекомендації щодо антибіотикопрофілактики, навіть якщо рекомендації доступні. Це є причиною емпіричного призначення антибіотиків і несприятливих наслідків застосування антибіотиків. Застосування антибіотиків може бути пов'язане з несприятливими побічними ефектами, починаючи від шлунково-кишкових розладів до смертельного анафілактичного шоку та розвитку антимікробної резистентності. Зведення до мінімуму випадків неправильного використання антибіотиків і зловживання ними має глобальні наслідки для стримування

стійких до антибіотиків штамів бактерій.

Правильне використання антибіотиків пов'язане з принципами лікування інфекції, мікробіологією інфекційного агента та реакцією господаря, а також фармакологією конкретного агента. У клінічних умовах ці принципи змінюються низкою факторів. Ці фактори необхідно розуміти, щоб забезпечити належне призначення антибіотиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Palmer C. ADA News: ADA supports responsible antibiotic use. *American Dental Association*. June 15, 2015. P. 22–24.

2. Roberts R. M., Bartoces M., Thompson S. E., Hicks L. A. Antibiotic prescribing by general dentists in the United States. *J Am Dent Assoc*. 2017. № 148(3). P. 172–178.

3. Stein K., Farmer J., Singhal S. et al. The use and misuse of antibiotics in dentistry: A scoping review. *J Am Dent Assoc*. 2018. №149 (10). P. 116.

ВПЛИВ НАДЛИШКОВОЇ МАСИ ТІЛА НА ФЕРТИЛЬНІСТЬ ЖІНКИ ТА ВИНОШУВАННЯ ВАГІТНОСТІ

Василенко Яна Михайлівна

студентка

Соловей Валентина Маноліївна

асистент кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Актуальність. Надлишкова маса тіла (НМТ) є однією з актуальних проблем сучасного суспільства у світі. За останніми даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), більше 1,6 мільярда дорослих людей мають надлишкову масу і 400 мільйонів – ожиріння. [1, 1 ст]

Надлишкову масу тіла мають 30 – 60 % жінок репродуктивного віку. У даної категорії жінок суттєво знижується шанс зачаття, оскільки на тлі НМТ вдвічі зростає ризик ановуляторного безпліддя та ймовірність розвитку таких ускладнень вагітності як прееклампсія, синдром затримки росту плода, передчасні пологи, гестаційний цукровий діабет, а також можливі ранні втрати вагітності. Частота вище перерахованих ризиків перебувають в прямій залежності від ступеня ожиріння. Натомість, схуднення на 5-10% від вихідної ваги на початкових етапах планування вагітності для таких жінок підвищує можливість зачаття і покращує стан здоров'я в цілому. [1, 1-2 ст]

Ключові слова: надлишкова маса тіла, ожиріння, інсулінорезистентність, лептин, адипонектин, репродуктивне здоров'я.

Мета роботи. Провести аналіз українських та закордонних літературних джерел з метою вивчення проблеми НМТ та його впливу на репродуктивне здоров'я жінки.

Обговорення. Слід згадати, що жирова тканина є активним ендокринним органом і за її надлишку знижується рівень *адипонектину* - гормону, що

синтезується в жировій тканині, бере участь в розщепленні жирних кислот та регуляції рівню глюкози, його секреція стимулюється інсуліном, та підвищується рівень лептину - гормону жирової тканини, що відповідає за зменшення апетиту і збільшення термогенезу. Ці зміни рівнів гормонів ведуть до інсулінорезистентності (ІР), на тлі якої протікають всі наступні зміни. [2]

Варто зауважити, що ожиріння часто можна пов'язати з синдромом полікістозних яєчників (СПКЯ), при якому в домінуючій частині випадків спостерігається ановуляторне безпліддя. Якраз серед патогенетичних механізмів СПКЯ одне з основних місць займає ІР, оскільки гіперінсулінемія порушує нормальний фолікулогенез. Підтверджує це твердження і те, що відновлення овуляції в жінок з СПКЯ спостерігається за умов зниження маси тіла та прийому метформіну. Проте за надлишкової ваги навіть попри СПКЯ залишаються проблеми з фертильністю. [2]

Низка несприятливих факторів, пов'язаних з ожирінням, призводять до зниження якості ооцитів та порушення оваріальної функції, а також негативно впливають на рецепторний апарат ендометрію. У жінок з надлишковою масою тіла спостерігається значно вищий ризик невдач в боротьбі з безпліддям за допомогою допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ). Також інші дослідження показали, що ці жінки потребують значно більших доз гонадотропінів для стимуляції овуляції, ніж ті, чия маса тіла в межах норми. Крім цього, за даними огляду результатів використання ДРТ із застосуванням донорських яйцеклітин, в реципієнтів з ожирінням частота настання клінічної вагітності суттєво не відрізнялась від такої в жінок з нормальною масою тіла. Це підкреслює факт того, що частково зниження фертильності пов'язано з недостатньою якістю ооцитів. [3. 48 ст]

Ожиріння найчастіше описується індексом маси тіла (ІМТ), що визначається відношенням маси тіла (кг) до зросту у квадраті (m^2). Нам відомо, що ожиріння підвищує ризик ранніх втрат вагітності. У шестикратному дослідженні 3800 жінок з ожирінням, 3792- з надмірною масою (ІМТ

25-29кг/м²) і 17146 - з ІМТ < 25 кг/м² частка досліджуваних з одним і більше викиднями становила 16.6% в групі жінок з ожирінням, 11.8% - у жінок з надмірною вагою, 10.7% - із нормальною масою тіла незалежно від способу зачаття - природного чи за допомогою допомогою ДРТ. Ці ранні втрати теоретично можливо пов'язати з гіперінсулінемією, що асоційована з ІР в ізолованому варіанті та (або) з СПКЯ - несприятливими гормональними чинниками, що можуть викликати погіршення чутливості рецепторів ендометрію і переривання вагітності.[2].

Ожиріння здатне сприяти розвитку цукрового діабету (ЦД) 2 типу, а будь-які порушення обміну вуглеводів часто обтяжують перебіг вагітності. Крім того, результати численних дослідження, та тенденції клінічних випадків свідчать про значне поширення гестаційного ЦД серед вагітних жінок із зайвою вагою порівняно з загальною популяцією, відповідно 6-12% і 2-4%. Частота ГЦД зростає на 9.92% на кожний 1кг\м² понад нормальну масу. [4].

Незалежним чинником ризику розвитку прееклампсії та гестаційної гіпертензії є надмірний ІМТ матері. За результатами 13 когортних досліджень, до яких залучили близько 1.4 млн жінок. В якому встановлено, що шанс розвитку прееклампсії вдвічі зростає на кожні 5-7кг\м² понад нормальний ІМТ і знижується при схудненні. Ця закономірність спостерігалась навіть після виключення з дослідження жінок зі стійкою схильність до гіпертензії. [5].

Останнім часом все більше прослідковується зв'язок ожиріння і переносування вагітності. Чотири великі когортні дослідження показали, що у жінок з надлишковою вагою ризик переносування в 1.2-1.7 разів вищий, оскільки гормональні порушення, які супроводжують ожиріння, сповільнюють пускові механізми до пологової діяльності.

Звертає на себе увагу, що при ДРТ серед вагітних з ожирінням частіше відзначалась вагітність дизиготними двійнятами. При аналізі 51783 вагітностей (561 двійнята) частота дизиготних двійнят 1.1% і 0.5% - при

ІМТ < 30 і < 25 кг/м² відповідно.[5].

Аналіз результатів когортних досліджень продемонстрували, що навіть помірне підвищення ІМТ збільшує ризики внутрішньоутробної загибелі плоду, мертвородження та ранньої смертності новонароджених. Кожні додаткові кг/м² понад значення ідеального ІМТ збільшує абсолютний ризик. Значення на 10 тис. вагітностей жінок з ІМТ 20/ 25/ 30 кг/м²: внутрішньоутробної загибелі - 76, 82, 102 випадки; мертворожень — 40, 48, 59 випадків; перинатальної смертності - 66, 73, 86 випадків; неонатальної смертності - 20, 21, 24 випадки; смертності новонароджених - 33, 37, 43 випадки відповідно.[6, 7-8 ст].

Висновок. Отже, надлишкова вага та ожиріння значною мірою підвищують ризик розвитку ановуляторного безпліддя в жінок, перешкоджають перебігу нормальної вагітності та загрожують негативними наслідками здоров'ю дитини. Тому важливим завданням для лікарів є зниження надлишкової маси тіла серед жінок репродуктивного віку, особливо, які планують вагітність.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Р. С. Скорейко, Н. Т. Скорейко Вплив надмірної маси тіла на репродуктивну функцію жінок (1-3)
2. Kampmann U., Knorr S., Fuglsang J., Ovesen P. Determinants of maternal insulin resistance during pregnancy: an updated overview. J Diab Resear. 2019; article ID 5320156:9.
3. Хиць А. Менеджмент пацієнтів з ожирінням: рекомендації Європейського товариства ендокринології (European Society of Endocrinology ESE) 2020 // Український медичний часопис. – 2020. – № 1 (135), Т. I/II. С. 48-50.
4. Parrettini S., Caroli A., Torlone E. Nutrition and metabolic adaptations in physiological and complicated pregnancy: focus on obesity and gestational diabetes. Front Endocrinol. 2020; 11:611929.

5. World Health Organization [Internet]. Geneva: WHO; c2020 [cited 2020 Dec 2]. Obesity and overweight;. URL: <https://www.who.int/newsroom/factsheets/detail/obesity-and-overweight>.

6. Ткаченко В.І. Ожиріння та вагітність: ведення пацієнток та профілактика факторів ризику (Лекція дистанційного навчання)//Сімейна медицина №4 (90)/2020 ISSN 2307-5112 (7-9)

**ПРОЯВИ ТРИВОЖНОСТІ У ХВОРИХ НА ГЕНЕРАЛІЗОВАНИЙ
ПАРОДОНТ ПІД ЧАС СТОМАТОЛОГІЧНОГО ПРИЙОМУ: СТАН
ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ**

Городнов Є. В.

аспірант кафедри стоматології
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Анотація: Стаття актуалізує теоретичний аналіз наукової літератури з проблем тривожності у хворих на генералізований пародонт під час стоматологічного прийому з метою розробки системи патогенетично спрямованих заходів щодо прогнозу, лікування та профілактики згаданого захворювання, асоційованого з проявами тривожності.

Ключові слова: тривожність, прояви тривожності, ситуативна та особистісна тривожність, стоматологічна тривожність, психоемоційна напруга, стоматологічна допомога, генералізований пародонт.

Генералізовані захворювання пародонта являють собою одну з актуальних проблем у стоматології, що пов'язано з їх значною поширеністю, а також з тим, що хронічне вогнище здебільшого інфекційно-запального прогресуючого деструктивного процесу, яким по суті є генералізований пародонтит. Під час стоматологічного прийому лікарі спостерігають тривожність, психоемоційну напругу та страх приблизно у 40,0 % хворих [1].

Реакція на попередні стоматологічні маніпуляції проявляється емоційним напруженням у стоматологічному кабінеті та варіюється у пацієнта від епізодів стоматологічної тривоги до розвитку неврозу. Стійка психоемоційна установка на біль, негативний досвід попереднього лікування, стоматологічна тривога перед втручанням відкладають відвідування у лікаря на довгий час. Все це

загострює та ускладнює лікування під час стоматологічного прийому.

На думку професорки М.Ю.Антоненко, перед лікарем стоять два завдання – не тільки надання стоматологічної допомоги, але і проведення корекції психічного стану з урахуванням індивідуальних особливостей та тривожності хворого. Для вирішення цієї проблеми лікарю - стоматологу потрібно бути обізнаним не тільки у психологічних знаннях щодо індивідуально-особистісних характеристик хворого, але й особливостей проявів тривожності, які можуть спостерігатися під час стоматологічного прийому [1].

Аналіз літератури із зазначеного питання дозволяє розглядати тривожність з різних точок зору. Одні з них допускають твердження про те, що підвищена тривожність виникає і реалізується в результаті складної взаємодії когнітивних, афективних і поведінкових реакцій, які провокуються за умов впливу на людину різних стресів.

Тривожність, з погляду S. Freud, – це основний фактор, який породжує захисний процес, і призводить до неврозу як у дитячому, так і у дорослому віці. За симптоматикою і у дитини, і у дорослого не можна встановити, який саме вид тривожності – зовнішня чи внутрішня – викликав цей процес. Більш важливим є те, що цей процес породжує захисні механізми, з якими повинен працювати психоаналітик [10].

Авторка Horney K., зазначає, що виникнення та закріплення тривожності пов'язане із незадоволенням провідних вікових потреб дитини, які набувають гіпертрофованого характеру [12].

Науковець Watson D., вважав невротичні розлади умовними емоційними реакціями (пізніше його учні називали це тривожністю), а процес обумовлювання, на його думку, відбувався за схемою І. П. Павлова. Автор в ході досліджень виявив, що викликати набуту тривожність легко, а досягти її зникнення надзвичайно важко [19; 14].

Дослідник Mowrer O.H, зазначав, що тривожність - це стан підвищеної напруги і певна готовність до сприйняття загрозливого стимулу, в зв'язку з чим такий стан напруження, що є дискомфортом для організму, «є мотивуванням

виходу з небезпечної ситуації, зменшуючи тим самим інтенсивність напруження, а можливо, і шанси зустріти травмуючий стимул». Пізніше дослідник змінює свою думку стосовно природи цього явища, вважаючи, що в його основі лежать етичні конфлікти, які подавляються, і стають невротичною тривогою. Автор наголошує на позитивній ролі тривожності. На його думку, вона представляє не лише спробу «витісненого повернутися, а також прагнення цілісної особистості досягнути знову єдності, гармонії, здоров'я» [13].

Автор Р. Мей у своїй класичній роботі «Проблема тривоги» розглядає тривожність в усіх можливих аспектах: від біологічного до соціального. Тривожність розуміється як переживання, що виникає у людини при зіткненні буття з небуттям і в боротьбі з ним. Тривожність породжується конфліктом, що створює не острах смерті самої по собі, а острах нашого ставлення до неї: вона одночасно нас і притягує й відштовхує. Тривожитись може лише людина, бо вона наділена самосвідомістю. Автор дотримується думки, що тривога є «базовою» реакцією по відношенню до страху. При цьому він не спростовує розмежування страху як реакції на певну небезпеку й тривоги як дифузного, розсіяного, безпредметного побоювання. Відчуття невизначеності й безпорадності Р. Мей пояснює тим, що загроза спрямована на щось, що існує в самій серцевині особистості. Таким чином, він робить висновок: «Тривожність є побоювання, виражене в загрозі деяким цінностям, які індивід вважає значущими для власної особистості» [4].

Аналізую психосоматичні аспекти тривоги (ситуативної тривожності), Р. Мей зазначає, що у людини, яка не справляється самостійно з проблемою на рівні психіки, можуть з'явитися найрізноманітніші психосоматичні симптоми. Автор пропонує теоретичне узагальнення підходів до визначення тривожності:

1. Існує прямий зв'язок між тривожністю і наявністю поведінкових механізмів уникання ситуацій, що викликають її.
2. Існує нормальна та невротична тривожність.
3. Внутрішній конфлікт – причина появи невротичної тривожності.
4. Невротичний страх є об'єктивним, конкретним виявом невротичної тривожності.
5. «Здатність людини ліквідувати конфлікт між

сподіваннями і реальністю – її здатність до творчості – є в той же час можливістю перебороти невротичну тривожність». 5. Особистості, які мають високий рівень розвитку інтелекту, та які є креативними і наділені більш високим рівнем диференціації, мають більш виражену тривожність, і навпаки, збідніння особистості, її обмеженість призводить до зниження тривожності в результаті усунення внутрішнього конфлікту. [4].

На думку Р. С. Лазаруса, тривожність є наслідком того, як людина оцінює ситуацію, тобто вона є негативним за своїм забарвленням станом, обумовленим очікуванням невизначеної небезпеки [3].

Spilberger C. D., розглядає особистісну тривогу як усталену рису особистості, що проявляється у схильності індивіда до сприйняття широкого кола об'єктивно безпечних ситуацій як загрозливих, і відповідати на такі ситуації станом тривоги, інтенсивність якої не відповідає об'єктивній величині небезпеки. При цьому індивіди з високими показниками особистісної тривожності (тривожність як риса особистості) з високою ймовірністю будуть виявляти підвищені характеристики реактивної тривожності (тривога як стан); чим вища особистісна тривожність (тривожна диспозиція), тим ширшим є коло ситуацій, які сприймаються індивідом як загрозливі. [17].

На думку Р. С. Лазаруса та Spilberger C. D., «тривожність» акцентує увагу на переживанні емоційного дискомфорту, пов'язаного з очікуванням негараздів або передчуттям загрози небезпеки. Інакше кажучи, термін «тривожність» найчастіше використовується для опису неприємного за характером тимчасового психічного стану особистості, що викликається впливом стресових факторів. Тривожність виникає тоді, коли індивід сприймає певний подразник або ситуацію такими, що містять у собі актуальні чи потенційні елементи небезпеки, загрози або шкоди [3; 18].

Дослідники Sarason J.G., Zuckerman M., пропонують розглядати тривогу як сукупність поведінкових рис, що визначають схильність до виникнення тривожних реакцій у певних ситуаціях. При цьому зовнішні стимули розглядаються як ситуативні подразники, що запускають індивідуальну

реакцію на потужний внутрішній стимул [15; 20].

У дослідженнях Saul H., наголошується, що тривога може мати позитивний вплив на функціонування імпульсивних особистостей; водночас, високі рівні тривожності та імпульсивності провокують відчуття страху і можуть зменшити здатність індивіда контролювати свою імпульсивність і погіршити соціальну адаптацію [16].

Важливими є дані досліджень Durham R.C., які встановили зв'язок між відчуттям втрати контролю (під яким розуміють здатність індивіда особисто впливати на події власного життя, насамперед, пов'язані з позитивним або негативним підкріпленням) та проявами тривоги [9].

Hale W.W., у своїх дослідженнях концентрує увагу на взаємозв'язку тривожності та рівня домагань: з одного боку тривожність здатна знижувати рівень домагань через надмірну обережність, а з іншого – тривожність обмежує здатність індивіда адекватно оцінюючи ситуацію, спонукаючи до хибних вчинків, пов'язаних з неправильною оцінкою домагань [11].

Авторка С. О. Ставицька, вивчаючи підходи до визначення тривожності та визначаючи можливості її подолання, підсумовує, що особистісна тривожність – це схильність до переживання тривоги, стабільна властивість особистості, яка визначається низьким порогом виникнення та виступає суб'єктивним проявом неблагополуччя. В той же час ситуативна тривожність, за результатами вивчення, пов'язана з конкретною зовнішньою ситуацією. Вона зазначає, що легку тривожність (стурбованість) можна визначити як відчуття небезпеки, яке попереджає про можливу загрозу й мобілізує організм для її подолання. На думку дослідниці, тривожність пов'язана з прогностичними функціями психіки і виконує адаптивну роль, а інтенсивна тривожність (паніка, жах) має дезорганізуючий вплив на психіку індивіда, блокує ефективне функціонування психічних функцій. У цьому випадку індивід втрачає здатність адекватно оцінювати ситуацію, аналізувати отриману інформацію, конструювати правильну модель оточуючого світу й приймати правильні рішення. [7].

Автор С. В. Чорний, вивчаючи нейро-психофізіологічні стани тривожності у людини, довів, що риси особистості, які характеризують стан тривожності, пов'язані зі зниженням потужності частотних компонентів електроенцефалограми (ЕЕГ). Ці особливості пов'язані із діяльністю лобних, скроневих, тім'яних і центральних зон кори головного мозку. Характеристики викликаних і пов'язаних із дією ЕЕГ-потенціалів свідчать про особливості реакції тривожних досліджуваних: реакція в них починається раніше, однак аналіз інформації вимагає більшого часу [8].

Дослідником В. М. Астаповим був розроблений функціональний підхід вивчення тривоги та тривожності, що дозволяє розглядати «стан тривоги/тривожності не як набір переживань і реакцій.., а як суб'єктивний фактор, що організує діяльність в цілому», а також розробити прийоми і методи допомоги. Вчений підкреслюючи важливість та актуальність дослідження цієї проблеми, визначає наступні напрямки визначення тривожності: а) аналіз тривоги/тривожності в межах доступних для спостереження поведінкових ознак; б) розгляд тривоги/тривожності в межах захисних механізмів; в) аналіз тривоги/тривожності у зв'язку з минулими подіями; тривожність як фізіологічна реакція, як різновид афекту [2].

Підтверджують у своїх працях прояви тривожності на фізіологічному рівні науковці Я. М. Омельченко та З. Г. Кісарчук. Вони поділяють прояви тривожності на два рівня: *фізіологічний й психологічний*. До *фізіологічних* проявів тривожності належать: *психофізичні стани* (підвищений тиск, посилене серцебиття, прискорення та ускладнення дихання, відчуття напруження у м'язах, спазми в горлі, почервоніння або блідість шкіри, тремор і потіння рук тощо); *психосоматичні порушення* (болі в шлунку та його розлад, нудота, сухість у роті, головні болі тощо); *невротичні комплекси* (плаксивість, гіперактивність, поганий або надмірний апетит, заїкання, тіки тощо). *Психологічними проявами тривожності є*: емоційний компонент, що охоплює комбінацію тривожних переживань (напруження, хвилювання, занепокоєння, страх, безпорадність, розгубленість, роздратованість тощо); поведінковий

компонент, пов'язаний із реакціями пригнічення (важко зосередитися, пасивність, несамостійність, мрійливість, безсилля перед труднощами тощо) та збудження нервових імпульсів (агресивність, нездатність переносити ситуацію очікування, обгризання нігтів, безцільне ходіння, стукання, перебирання у руках різноманітних предметів, маніпулювання ними, раптова бурхлива діяльність, різка манера поведінки тощо); когнітивний компонент (охоплює такі складові, як мотиваційна сфера – порушення процесів цілепокладання, самоорганізації та саморегуляції; рівень домагань – надмірно високий або надмірно занижений; самооцінка – занижена чи завищена; самоусвідомлення - формування ірраціональних компонентів у сприйманні «Образу Я»; вербальні прояви – порушення темпоритму мовлення, формування специфічних словесних установок тощо) [5].

На думку Н. М. Пилипенко для тривожної людини характерним є постійне переживання почуття напруженості, приниження, важкі передчуття, уявлення про свою соціальну неспроможність, підвищена заклопотаність критикою на свою адресу, небажання вступати в соціальні контакти без гарантії сподобатися, ухилення від соціальної або професійної діяльності, пов'язаної з інтенсивними і значущими соціальними контактами. Як правило, причини формування високого рівня тривожності криються не лише у природних (генетичних) факторах розвитку психіки особистості, але й, здебільшого, в соціальних. Тривожність виникає як наслідок фрустрації потреби у стійкому позитивному ставленні до себе, частіше за все пов'язаного з порушеннями стосунків з іншими значущими людьми [6].

Аналіз теоретичного матеріалу дав змогу виокремити три основні підходи щодо тлумачення феномену тривожності. **По-перше**, вона розглядається як відносно стійка індивідуальна психологічна особливість або властивість темпераменту, яка відповідає за індивідуальні особливості перебігу процесу тривожності, що визначає не лише готовність відчувати його особистісну складову, але й параметри стану тривоги, а також форми поведінки, за допомогою яких ці стани нівелюються. **По-друге**, тривожність визначається як

послідовність когнітивних, поведінкових і афективних реакцій, актуалізованих під дією стресових факторів. **По-третє**, тривожність тлумачиться як негативний за психологічним забарвленням стан індивіда, що виникає як результат негативного його очікування стосовно майбутнього в певній емоціогенній ситуації.

Тому, виходячи із стану вивчення згаданої проблеми, у нашому дослідженні ми розглядаємо тривожність як емоційний стан гострого внутрішнього безмістовного неспокою, пов'язаного у свідомості індивіда з прогнозуванням невдачі, небезпеки або очікуванням чогось важливого, значущого для нього в умовах невизначеності. Тривожність виявляється, а відтак і впливає на емоційну, поведінкову й когнітивну сфери життєдіяльності людини.

До вказаного, опрацювання теоретичних підходів, щодо проблем тривожності та наявності відповідних професійних знань надає можливість лікарю-стоматологу під час стоматологічного прийому використовувати їх для зняття емоційної напруги та тривожності у пацієнтів з метою забезпечення комплексності лікування генералізованого пародонту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антоненко М. Ю. Наукове обґрунтування сучасної стратегії профілактики захворювань пародонта в Україні. Київ: Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця, Полтава: Укр. мед. стоматол. акад. МОЗ України; 2012. 41с.
2. Астапов В. М. Функціональний похід до вивчення стану тривоги/Астапов В. М. Тривожні розлади у дітей. Класифікація тривожних розладів/В. М. Астапов// Прикладна психологія. - 2002. - № 2. - С. 32-43.
3. Лазарус А. Мысленным взором: образы как средство психотерапии/ А.Лазарус. – Пер.с англ. Е. В. Курдюковой. – М.: Независимая фирма «Класс», 2000. – 144 с.
4. Мей Р. Проблема тривоги / Ролло Мей; [Пер с. англ. А.Г. Гладкова]. М.: Вид-во ЕКСМО-Прес, 2001. - 432 с.

5. Омельченко Я. М. Психологічна допомога дітям з тривожними станами / Я. М. Омельченко, З. Кісарчук. – К.: Шк. світ, 2008. – 112с.
6. Пилипенко Н. М. Психологічний аналіз схильності осіб із підвищеною тривожністю до дезадаптивного переживання професійних змін / Н. М. Пилипенко/. Пробл. заг. та пед. пс.: Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Т. 8. ч. 8.; К.: ГНОЗІС, 2006. - С 210-218.
7. Ставицька С. О. Психолого-педагогічні умови подолання особистісної тривожності у дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / Світлана Олексіївна Ставицька; Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К., 1998. – 20 с.
8. Чорний С. В. Нейро та психофізіологічний аналіз стану тривожності у людини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. біолог. наук: спец. 03.00.13 / С. В. Чорний. – Сімферополь, 2007. – 21с.
9. Durham R. C. On predicting improvement and relapse in generalized anxiety disorder following psychotherapy / R.C. Durham, T. Allan, C.A. Hackett // British Journal of Clinical Psychology. – 1997. – N 2. – P. 101–119.
10. Freud, S. (1964b). An outline of psychoanalysis. In J. Strachey (Ed. Trans.), The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud (Vol. 23, pp. 141–207). London: Hogarth Press. (Original work published 1940).
11. Hale W. W. Is adolescent generalized anxiety disorder a magnet for negative parental interpersonal behaviors? / W.W. Hale, T.A. Klimstra, S.J. Branje [et al.] // Depression and Anxiety. – 2013. – Vol. 30 (9). P. 849–856.
12. Horney K.: Gentle rebel of psychoanalysis. — New York : Dial Press, 1978.
13. Mowrer O. H. Anxiety-reduction and learning. J. exp. Psychol, 1940. P.497—516.
14. Pawlow I. P. The work of the digestive glands: Lectures / Transl. by W. H. Thompson. 2 engl. ed. London, 1910. — 226 p.
15. Sarason J.G. Experimental approaches to test anxiety. Attention and the

uses of information // Anxiety: current trends in theory and research / J.G. Sarason; eds. Ch. Spielberger. – New York: Academic Press, 1972. – P. 381–403.

16. Saul H. Phobias: fighting the fear / H. Saul. – New York: Arcade Pub., 2002. – P. 12–94.

17. Spielberger C. D., Rickman, R. L. Assessment of State and Trait Anxiety // Anxiety: Psychobiological and clinical perspectives / N. Satorius e.a. (Eds.). Washington: Hemisphere/ Taylor and Francis, 1991. - P. 69-83.

18. Spielberger Charles D., Ritterband Lee M., Sumner J. Sydeman et all. Assessment of Emotional States and Personality Traits: Measuring Psychological Vital Signs // Clinical Personality Assessment: Practical Approaches / J.N.Butcher (Ed.) - New York: Oxford University Press, 1995. P. 42-58.

19. Watson D. Negative affectivity: the disposition to experience aversive emotional states / D. Watson, L. Clark // Psychol. Bulletin. – 1984. – Vol. 96. P. 465-490.

20. Zuckerman M. General and situation specific traits and states: New approaches to assessment of anxiety and other constructs // Emotions and anxiety: New concepts, methods and applications / eds. M. Zuckerman & Ch.D. Spielberger. New York: John Wiley & Sons, 1976. – P. 133–174.

НАРОДНА МЕДИЦИНА В ПЕДІАТРІЇ

Грищенко Олена Володимирівна,

викладач,

Наджафлі Кубра,

студентка

Донецький національний медичний університет,

м. Лиман, Донецька область

Анотація. У роботі розглядається вплив народної медицини на формування сучасних методів лікування, зокрема в педіатрії, висвітлюються раціональне та ірраціональне джерела народної медицини, особливості застосування лікарських рослин у лікуванні дитячих хвороб, а також роль слова у лікарській дитячій практиці.

Ключові слова: українознавство, народна медицина, фітотерапія, дитячі хвороби, традиції, лікування.

Однією з дисциплін гуманітарного циклу в багатьох закладах вищої освіти України є українознавство – цілісна система знань про Україну, її історичний розвиток, звичаї, традиції, культуру та світогляд українців. Цікавою ця дисципліна стала і для студентів-медиків Донецького національного медичного університету, особливо теми, присвячені народній медицині.

Варто відзначити актуальність впливу народної медицини на лікування дорослих і дітей не тільки в минулому, а й у наш час, важливість поєднання різних підходів, методів, традицій задля збереження здоров'я майбутніх поколінь.

Народна медицина — одна з найважливіших галузей народних знань, яка формувалася тисячоліттями. У ній поєдналися і практичні знання, і норми спілкування, і побутова культура, і народна психологія та педагогіка. Це велика складова традиційної культури українців. Народна медицина є симбіозом

емпіричних знань і тривалих спостережень, світоглядних уявлень та вірувань українців різних епох. Це народні уявлення про анатомію і фізіологію людини, народне розуміння етіології захворювань, методів діагностики, лікування та профілактики, санітарно-гігієнічних норм, а також класифікація лікувальних засобів.

Народна медицина має два джерела — раціональне та ірраціональне. Перше з них ґрунтується на багатовіковому досвіді спостережень за навколишнім світом, природою, рослинами і тваринами, а друге пов'язане з давніми релігійними чи магічними віруваннями і забобонами.

Найголовніше місце в раціональному підході до лікування в народній медицині України посідають трави. Клімат України є надзвичайно сприятливим для рослин, яких на території країни існує багато видів – від дерев до трав'янистих рослин. Спостерігаючи за навколишньою природою і накопичуючи знання про властивості рослин, люди протягом століть виробляли правила збору, сушіння, зберігання та застосування лікарських трав. Наукою доведено, що біологічно активні речовини утворюються і накопичуються в рослинах у певні періоди їхнього розвитку, тому й заготовляти їх необхідно у точно визначений час. До того ж збереження цих біологічно активних речовин вимагає цілої системи знань, яка протягом тривалого часу оформилась в окрему галузь лікування – фітотерапію.

Збагачена досягненнями науки і практичним досвідом застосування лікарських рослин, фітотерапія розглядається як один із значущих напрямків сучасної медицини, що виділяється своєю дієвістю саме у педіатрії.

Лікарські рослини ефективні в дитячій практиці для профілактики загострень хронічних захворювань. Більше того, у багатьох випадках тільки фітотерапія допомагає уникнути ускладнень при використанні хіміотерапевтичних засобів. Препарати рослинного походження мають здатність виводити токсичні речовини і продукти обміну завдяки діуретичній дії, підвищенню антитоксичної функції печінки, стабілізації клітинних мембран. За даними вітчизняних і зарубіжних фітотерапевтів, частота

ускладнень при використанні фітопрепаратів не перевищує 1%, причому тяжкість їх значно менша.

У цілому, траволікування для дітей суттєво не відрізняється від фітотерапії для дорослих. Однак є деякі особливості, про які необхідно знати при призначенні тих чи інших лікарських рослин, навіть якщо вони відпускаються в аптеці без рецепта:

- слід використовувати лікарські рослини, включені до Державного реєстру лікарських засобів (ДРЛС), який є основним документом, що дозволяє застосування препаратів, у тому числі і лікарської рослинної сировини, на території нашої країни, а також регламентує нормативно-технічну документацію, розроблену на всі препарати. Під час створення відповідної документації рослинна сировина проходить ретельну перевірку в експериментальних та клінічних умовах, підтверджується її терапевтична ефективність, відсутність тератогенної, канцерогенної, алергізуючої дії, побічних ефектів;

- лікарські рослини призначають дітям індивідуально з урахуванням віку, особливостей анамнезу життя і перебігу захворювання, терапевтичної дії і можливих протипоказань;

- при призначенні фітотерапії обов'язково враховується не тільки основне, але і супутнє захворювання;

- частіше використовуються збори з 2-3 рослин і рідше - мультискладові складні збори ;

- збори складаються на основі терапевтичної доцільності, з урахуванням патогенезу захворювання у кожної конкретної дитини;

- лікування лікарськими рослинами вимагає тривалого періоду їх застосування;

- при хронічному перебігу захворювання необхідні профілактичні курси фітотерапії в період сезонного загострення (березень-жовтень або ін.);

- слід обов'язково уточнювати дані про можливу непереносимість деяких рослин (календула, полин, оман,);

- використання фітотерапії вимагає від педіатра знання основ терапевтичної дії кожної лікарської рослини;

- доза лікувальної настоянки, екстракту для дітей становить 1-3 краплі на рік життя на прийом. Не рекомендується використовувати настоянку женьшеню і материнки до 7-річного віку, а дітям першого року життя - всі спиртові настоянки;

- у дитячій практиці досить часто використовуються соки рослин;

- при можливості вибору лікарської рослинної сировини зі схожою фармакологічною дією в педіатрії рекомендовано переважно застосовувати плоди (як в'яжуче - плоди чорниці, як проносне - плоди жостеру). Плоди, як правило, містять у великій кількості пектини, які утворюють із діючими речовинами малорозчинні комплекси, з яких активні сполуки вивільнюються повільно, а значить, діють більш м'яко і пролонговано;

- рекомендується часто вводити препарати у вигляді мікроклізм;

- для поліпшення смаку в отриманий настій (відвар) перед прийомом можна додати цукровий сироп, будь-який фруктовий сироп або мед (якщо у дитини немає алергії на ці продукти). Це неприпустимо у випадку, якщо у зборі присутні гіркоти, бо маскування гіркового смаку повністю нівелює необхідний терапевтичний вплив;

- чим молодший вік хворого, тим більші відмінності властиві фармакокінетиці та фармакодинаміці препаратів, тим складніше буде відбуватися їх взаємодія при комбінованій терапії.

Як вже зазначалося вище, рослини мають широкий спектр дії і порівняно з синтетичними лікарськими засобами діють м'якше, легше переносяться дітьми, але існують протипоказання, про які необхідно пам'ятати кожному, хто використовує їх як у вигляді моно- і комбінованих препаратів, так і у складі біологічно активних добавок.

Але, незважаючи на відпрацювання методик з використання лікарських рослин, досить часто при призначенні фітотерапії дітям і дорослим зустрічаються помилки, що призводять до зниження ефективності лікування

або до розвитку небажаних ефектів. Народна фітотерапія має цілий список рослин України, які потребують уважного й обережного підходу у лікуванні маленьких пацієнтів, особливо враховуючи підвищену алергізацію дитячого населення країни.

Народна медицина як галузь традиційної культури пов'язана не тільки з раціональними, а й з ірраціональними народними знаннями, носіями яких були та є народні лікарі. Традиційно особу народного лікаря розцінювали по-різному, виділяючи «поганих» (чаклуни, відьмаки) і «добрих» (знахарі) лікарів.

Діяльність перших, за народними переконаннями, була заснована на зв'язку з нечистою силою і спрямована на здійснення зла, наслання недуги, лиха. Чаклунам приписували найтяжчі хвороби, в тому числі психічні. Знахар, навпаки, не знався з нечистим, не запродавав йому своєї душі, а одержував свої знання від Бога, використовував свою силу з добрими намірами, насамперед, для лікування. Саме знахарі посідали вагоме місце в лікуванні дитячих хвороб. Однак розповіді респондентів не дають повної інформації про їхні специфічні методи, оскільки ці методи належали до таємних, сакральних, ними володіла лише «знаюча людина». Відомо, що найчастіше знахарі застосовували вербальну магію.

У традиційній культурі українців важливе місце посідає народна педіатрія. У цій сфері до сьогодні зберігається ціла система різноманітних практик лікування, в яких поєднуються раціональні, релігійні та магічні складові. Страх, невідомість, нерозуміння фізіологічних процесів, недостатній рівень розвитку медицини були основними чинниками, які сприяли поширенню народних засобів лікування та активному залученню у процес лікування знахарів.

Народна педіатрія українців – проблематика, на якій народознавці зупинялися лише побіжно. Але через те, що вона існує на межі раціональних та ірраціональних народних знань, уявлень і родильної обрядовості, то дозволяє проаналізувати цю складову світогляду українців з декількох ракурсів. Окремі

аспекти народної педіатрії відображені у працях Миколи Арандаренка, Петра Іванова, Володимира Іванова, Григорія Коваленка, Василя Милорадовича, Миколи Сумцова. Предметом їхнього опису були методи лікування безсоння, уроків та переляку в дитини. Повнотою викладу відрізняються дослідження кінця ХХ – початку ХХІ ст., а саме Зоряни Болтарович, Ірини Ігнатенко, Андрія Забловського. Вивчення народної педіатрії здебільшого здійснювалося у контексті етномедицини з акцентуванням уваги на її раціональних компонентах.

Цікаво, що незмінними до сьогодні є магичні практики «лікування» безсоння та плачу в дитини. Для позначення цих хвороб використовували терміни “ночниці” (для безсоння), “плакси”, “плаксивці”, “крикливці”, “крикуни” (для плачу). У поглядах на етіологію безсоння переважав ірраціональний момент. Вірили, що безсоння виникає внаслідок порушення певних заборон рідними немовляти. З цієї причини не дозволялося після заходу сонця виносити з хати будь-які предмети, позичати їжу, гроші чи побутові речі. Заборонялося вивішувати дитячий одяг уночі надвір, бо через нього «насилали» хворобу. В народній уяві одяг сприймався як саме тіло, а тому всі дії з ним були символічними діями з тілом людини.

До раціональних пояснень безсоння належить вірування в те, що дитина підсвідомо для себе змінила час доби – день на ніч. Лікували безсоння та плачі здебільшого народні лікарі – «бабусі, що вмели пошептати». Вони, залишившись у хаті наодинці з малям, читали молитви і заговори. Відомим було лікування й без участі немовляти: знахарка молилася над сорочечкою, після чого її одягали на дитину. В основі цієї дії лежало переконання, що одяг є не просто культурним аналогом тіла, він і є символічним тілом людини.

У практиці дитячого лікування поширеними були дії, пов’язані з купіллям. Як правило, вони базувалися на віруванні, що якщо вода має властивість змивати бруд, то за законом імітативної магії, вона з таким же успіхом може очистити людину від хвороби, і за аналогією в ній шукали зцілення буквально від усіх недуг.

Для купелі використовували «просту» воду, в яку додавали свяченої. Іноді брали «непочату» воду, яку мати приносила зранку, при цьому остерігаючись, щоб її ніхто не побачив. Використання «непочатої» води можна пояснити тим, що вона символізувала очищення, початок життя, захист роду пращурами. Хворе маля зазвичай купали увечері, коли «вже ніде не світилося».

Завершальною складовою було виливання води, яке символізувало остаточне знешкодження хвороби. Найчастіше її опівночі виливали на роздоріжжя, що передбачало відправлення хвороби у потойбічний світ. У народній культурі роздоріжжя вважалося небезпечним, «нечистим» місцем (сакральним із негативною ознакою), зоною між двома світами, через яку могли відбуватися контакти з міфологічними істотами. За іншим варіантом, воду виливали на світло, яке падало з вікна хати, де жили старші люди, «бо до них не береться плач», або там, де не було маленької дитини. Цю дію можна пояснити тим, що світло сприймалося як джерело безсоння та, відповідно, означало повернення плачу до його першоджерела.

Вагоме місце в народній педіатрії займав вогонь як очисний та водночас захисний засіб. Вогонь – символ руйнівної та народжуючої сили, щастя, очищення від зла. Так широке розповсюдження мав спосіб підкурювання безсоння димом: на тарілці біля хворої дитини спалювали освячене на Трійцю зілля, іноді – такі рослини, як пристріт та чортополох .

Ще однією з найчастіших дитячих хвороб був переляк. У практиці «лікування» переляку широко застосовували метод викачування яйцем. Знахарка тричі качала яйцем дитині по голові, вздовж рук та ніг. Першочергове викачування голови пов'язане з уявленнями, що саме через неї у тіло потрапляє хвороба, а качання по ногах на завершальному етапі означало остаточний вивід хвороби з тіла дитини. У деяких способах «вигнання» переляку простежуються очисні функції води. Знахарка тричі переливала воду з сіллю з однієї склянки в іншу над головою, руками й ногами дитини. Пізніше ці частини тіла мили, а решту води виливали на двері. Також користувалися водою, що була в тісному контакті з церковними атрибутами: хвору дитину мили у воді, якою батько

уночі мив церковний дзвін або хрест.

Отже, помітне місце у народній педіатрії займали ірраціональні, магичні методи лікування.

Висновок. Народна медицина є важливою складовою цілого комплексу народних знань і світоглядних уявлень, що формувався протягом тисячоліть. Як раціональне, так й ірраціональне джерела народної медицини мають давнє підгрунття: перше – тривалі прискіпливі спостереження за природою, друге -віра у потойбічні сили, магію дії і слова. Для сучасної медицини, зокрема й педіатрії, важливо зберегти найкращі надбання нашого народу щодо лікування дорослих і дітей за допомогою невичерпних сил природи, інтегрувати їх у сучасну медицину, якій так часто бракує й індивідуального підходу до пацієнта, і повного розуміння сили вербального впливу на людину.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Болтарович З. Українська народна медицина: Історія і практика / З. Болтарович. – К. : Абрис, 1994. – 320 с.
2. Ігнатенко І. В. Народна медицина українців Середнього Полісся: традиції та сучасність (на польових етнографічних матеріалах) / І. В. Ігнатенко. Кам'янець-Подільський : Медобори-2006, 2013. - 334 с.
3. Таланчук О. М. Українські чари.- К., 1992.- С.34.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІАГНОСТИКИ ГІГАНТОКЛІТИННОГО АРТЕРІЇТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ РЕВМАТОЛОГІЇ

Добровольська Інна Миколаївна

к.мед.н., доцент

Кафедра внутрішньої медицини № 2,
клінічної імунології та алергології імені академіка Л.Т. Малої

Анищенко Анна Михайлівна

Студентка

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Актуальність. Патогенетичні аспекти розвитку гігантоклітинного артеріїту (ГКА) значною мірою ускладнюють своєчасне виявлення захворювання, обмежуючи можливості щодо його діагностики. У зв'язку зі збільшенням середньої тривалості життя населення на тлі поступового зростання тяжкості наявних ускладнень, розпізнавання ГКА є нагальним питанням для забезпечення необхідного рівня медичної допомоги.

Ключові слова: гігантоклітинний артеріїт, скроневий артеріїт, втрата зору

Мета роботи. Виділити особливості діагностичної методики при ГКА з урахуванням атипових варіантів клінічного перебігу.

Матеріали та методи. Ми провели систематизований огляд літератури та комплексний аналіз наступних баз даних міжнародних, багатоцентрових, рандомізованих, подвійно сліпих, плацебо-контрольованих досліджень у пацієнтів: EMBASE, Essential Evidence Plus PubMed та The Cochrane.

Результати та обговорення. ГКА, раніше відомий як скроневий артеріїт, є найпоширенішим з групи системних васкулітів – полігенним імуноопосередкованим васкулітом, на який переважно страждають особи віком від 50 років. Першою мішенню захворювання є судини великого калібру

(грудна аорта та зовнішні сонні артерії): внаслідок проліферації лімфоцитів із подальшим утворенням гігантоцитів, уражується внутрішня еластична пластинка ендотелію, що призводить до звуження просвіту та обмеження кровопостачання органу, тобто до його ішемії. Групою ризику є жінки віком понад 50 років. Окрім цього, у багатьох пацієнтів із ГКА в анамнезі також є ревматична поліміалгія, яка, зазвичай, проявляється болем і скутістю у проксимальних групах м'язів. «Класична» клінічна маніфестація ГКА включає головний біль (до 85% випадків), а також лихоманку, біль в очах, порушення зору (диплопія, скотоми, птоз, до повної втрати зору). Окрім цього, хворі нерідко відмічають переміжну кульгавість жувальних м'язів; болючість, вузлики та/або відсутність пульсу на скроневої артерії; втрату ваги. Аудиовестибулярні прояви (втрата слуху, шум у вухах, запаморочення) можуть спостерігатися у 90% пацієнтів. Згідно з даними Американського коледжу ревматології, для верифікації діагнозу ГКА необхідна наявність хоча б 3 з 5 критеріїв: вік 50 років або старше; нещодавній дебют головних болів; аномалія скроневої артерії; збільшення швидкості осідання еритроцитів до 50 мм/год або вище; аномальна біопсія скроневої артерії, яка є «золотим» стандартом в діагностиці.

З огляду на наявний широкий спектр симптомів ГКА, принциповим етапом первинного обстеження є комплексний збір анамнезу і ретельний фізикальний огляд. У пацієнтів із підозрою на ГКА рекомендовано проведення лабораторного обстеження на предмет системного запалення, зокрема, розгорнутого аналізу крові (щодо наявності лейкоцитозу, тромбоцитозу, зсуву лейкоцитарної формули вліво, нормоцитарної анемії), гострофазових показників (С-реактивного білку (СРБ), сіалових кислот, серомукоїдів), швидкості осідання еритроцитів (ШОЕ). Найбільш патогномонічним проявом ГКА є головний біль, тому для підтвердження попереднього діагнозу за умови наявності у пацієнта сильного раптового головного болю атипової течії з фокальними неврологічними скаргами рекомендовано проведення комп'ютерної томографії.

Хоча ГКА класично асоціюється з повною втратою зору – наступне ускладнення має місце у 20% випадків без належного лікування, – зазвичай, прояви обмежуються монокулярними та біокулярними змінами з переважанням монокулярних. У клінічних рекомендаціях болісна втрата зору є типовою ознакою ГКА, однак даний симптом притаманний лише 7–10% пацієнтів: біль часто має головний характер або ж пов'язаний з кульгавістю м'язів щелепи, тому диференційна діагностика біокулярних і монокулярних розладів зору з виділенням джерела супутнього болю є ключовим етапом верифікації діагнозу.

Окрім повної необоротної втрати зору, до групи ускладнень ГКА у разі несвоєчасної діагностики відносять невропатію, деменцію і серйозні судинні ускладнення, зокрема, аортит, що може призвести до аневризми або розшарування аорти, ішемії кінцівок, транзиторної ішемічної атаки (ТІА) чи інсульту.

Висновки. Таким чином, своєчасна діагностика ГКА дає змогу покращити прогностичний перебіг захворювання у пацієнтів та підвищити їх якість життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. E. Nordborg. Giant cell arteritis: epidemiological clues to its pathogenesis and an update on its treatment [Електронний ресурс] / E. Nordborg, C. Nordborg // *Rheumatology journal*. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: [doi:10.1093/rheumatology/keg116](https://doi.org/10.1093/rheumatology/keg116).

2. High risk and low prevalence diseases: Giant cell arteritis [Електронний ресурс] / A. Lacy, R. Nelson, A. Kozyfman, B. Long // *The American Journal of Emergency Medicine*. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.1016/j.ajem.2022.05.042>.

3. Current and emerging diagnosis tools and therapeutics for giant cell arteritis [Електронний ресурс] / M.A. González-Gay, T. Pina, D. Prieto-Peña // *Expert Rev Clin Immunol*. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.1080/1744666X.2018.1485491>.

4. J. A. Prior. Diagnostic delay for giant cell arteritis—a systematic review and meta-analysis [Электронный ресурс] / J.A. Prior, H. Ranjbar, J. Belcher // BMC Med. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: DOI 10.1186/s12916-017-0871-z.

5. Visual manifestations in giant cell arteritis: trend over 5 decades in a population-based cohort [Электронный ресурс] / A. G. Singh, T. A. Kermani, C. S. Crowson // J Rheumatol. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://doi.org/10.3899/jrheum.140188>.

6. Diagnostic algorithm for patients with suspected giant cell arteritis [Электронный ресурс] / M. A. El-Dairi, L. Chang, A. D. Proia // J Neuroophthalmol. 2015. – Режим доступа до ресурсу: DOI 10.1097/WNO.0000000000000234.

**РОЛЬ МАТЕРИНСЬКОЇ ІНФЕКЦІЇ У
ВИНИКНЕННІ ПЕРЕДЧАСНИХ ПОЛОГІВ**

Дяк Крістіна Вікторівна,
кандидат медичних наук , асистент
кафедри акушерства та гінекології

Коваль Діана Русланівна
студентка 5 курсу
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

За останні роки спостерігається збільшення частоти передчасних пологів та пов'язаних з нею перинатальних втрат.

Мета дослідження: визначити роль материнської інфекції у патогенезі передчасної пологової діяльності у пацієнток зі сПП.

Матеріали та методи. Інфекційний скринінг включав всі загальноклінічні методи, цитологічне дослідження та бактеріоскопічне дослідженні.

Результати. В результаті аналізу, в групі вагітних, які не мали патологічних змін шийки матки, було виявлено майже удвічі менше збудників урогенітальних інфекцій, ніж в групі з патологією шийки матки. Серед мікст-інфекцій переважали бактеріально-вірусні асоціації, які частіше зустрічались у пацієнток II групи. А також серед вагітних II групи було виявлено у 40,8% випадків ектопію, у 7,3% – справжній поліп, у 6,4% - децидуальний поліп, в 8,1% – лейкоплакію.

Таким чином, найчастіше за результатами кольпоскопії у вагітних II групи спостерігалась ектопія епітелію. Отримані дані дають підставу для обґрунтування ефективних діагностично-лікувальних заходів у жінок групи ризику – вагітних з патологією шийки матки в поєднанні з урогенітальною інфекцією.

Висновки. наявність уrogenітальної інфекції у вагітних з патологією шийки матки сприяє прогресуванню патологічного процесу шийки матки і частіше супроводжується ускладненням – передчасними пологам.

Ключові слова: передчасні пологи, шийка матки, мікст-інфекція.

Передчасні пологи – це пологи, що відбулися до 37 тижнів вагітності, в даний час є пріоритетом в акушерстві і перинатальній медицині, оскільки асоціюється з неонатальною смертністю і захворюваністю недоношених дітей, таких як церебральний параліч, затримка розвитку, і ретинопатію незрілості, з показником 50–75% [1]. Результати попередніх досліджень показують, що інфекція або запалення є основними із факторів спонтанних передчасних пологів (сПП). Деякі фактори, пов'язані з фенотипом високого ризику для сПП, включаючи позаматкову інфекцію, хронічні захворювання у матері, кровотечі в II половині вагітності, багатоплідна вагітність, клінічний хоріоамніоніт.

За даними літератури, інфекція може стати причиною широкого спектра перинатальної патології: інфекційних захворювань плода та новонародженого, вад його розвитку, мертвонародження, недоношування, розвитку плацентарної недостатності, затримки внутрішньоутробного росту [2, 3]. Інфекційні захворювання виявляються у 50-60% госпіталізованих доношених новонароджених і у 70% недоношених дітей [3]. Однак більшість сПП виникає у жінок з не виявленими раніше факторами ризику [6].

Враховуючи анатомо-фізіологічні особливості шийки матки, відомо, що цервікальний канал навіть при асимптомному перебігу інфекції є резервуаром для пренатальної трансмісії мікроорганізмів в матку, зв'язок клінічно вираженої патології шийки матки з несприятливими материнськими та перинатальними наслідками, вочевидь, стає можливим [2, 4].

Таким чином, це дослідження спрямоване на дослідження розвитку можливих передчасних пологів при наявності материнської інфекції.

Мета дослідження: визначити роль материнської інфекції у патогенезі передчасної пологової діяльності у пацієнток зі сПП.

Матеріали та методи. Проведено аналіз карт пологів 35 пацієток з сПП, які народжували в Перинатальному центрі м. Чернівці з 2018-2022 рр. Двадцять пацієток були спонтанні передчасні пологи (I група), п'ятнадцять (II група) - спонтанні передчасні пологи при багатоплідній вагітності. Контрольну групу (КГ) склали 15 вагітних із спонтанною одноплідною вагітністю. Критерієм, що використовується для оцінки материнської інфекції був вульвовагініт, інфекція сечових шляхів або будь-яка інфекція, ідентифікована через пренатальні або госпітальні клінічні записи.

Враховували для аналізу всі загальноклінічні методи відповідно згідно рекомендацій МОЗ України (скарги, анамнез, огляд в дзеркалах, бімануальне дослідження, забір матеріалу для онкоцитологічного дослідження, просту та розширену кольпоскопію). Цитологічне дослідження матеріалу із цервікального каналу і шийки матки оцінювали за Папаніколау (Pap-smear test). Інфекційний скринінг включав оцінку мазків на ступінь чистоти при бактеріоскопічному дослідженні, метод полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР-діагностику), культуральний метод для ідентифікації мікрофлори та визначення чутливості до антибіотиків [1].

Статистичну обробку отриманих даних здійснювали за допомогою стандартних програм статистичного аналізу (GraphPad Insstant, Stastica for Windows v.7.0, Microsoft Excel 2003 та ін.), оцінюючи вірогідність на рівні значимості не менше 95% ($p \leq 0,05$) та за допомогою t-критерію Ст'юдента.

Результати дослідження.

Усі обстежені пацієтки – активного репродуктивного віку. У I групі середній вік вагітних становив $25,4 \pm 1,2$ року, у II – $28,2 \pm 1,1$ року; $p > 0,05$. За даними гінекологічного анамнезу встановлено, що середній вік настання менархе у жінок обох груп не мав суттєвої різниці і дорівнював відповідно $12,1 \pm 1,1$ та $12,6 \pm 1,0$ року; $p > 0,05$. Менструальний цикл встановився протягом 1-6 міс від настання менархе. В анамнезі різні форми порушення менструальної функції мали 8 (40%) жінки I і 5 (34 %) – II груп.

Оцінка репродуктивної функції в учасниць дослідження показала, що

першовагітними були в I групі 11 (55 %) жінок, в II групі – 7 (46,7 %). Серед повторновагітних I групи попередні вагітності закінчились пологами у 6 (30 %), абортами – у 3 (20 %) ; в II групі – відповідно у 5 (33,4 %), 3 (20 %).

Аналіз анамнезу показав, що 7 (35,0%) пацієнток I і 9 (60 %) II груп мали обтяжений гінекологічний анамнез. Ранній початок статевого життя відмічали 6 (30,0 %) жінок I та 9 (60 %) II груп. Серед перенесеної гінекологічної патології зустрічались запальні захворювання статевого тракту відповідно у 9 (45,0%) і у 12 (80 %) жінок I та II груп, гіперпластичні процеси ендометрія – в 1 (5,0%) і у 3 (20 %), пухлини яєчників в 1 (5,0 %) і 1 (6,7 %); лейоміома матки – у 2 (13,3 %) пацієнток II групи.

Тяжкої соматичної патології в анамнезі не було у жодної обстеженої жінки.

Серед вагітних з патологією шийки матки (II група) 6 (40 %) були з ектопією і ектропіоном, 4 (26,7%) – з поліповидними утвореннями цервікального каналу, 5 (33,4 %) – з лейкоплакією шийки матки.

В результаті аналізу, в групі вагітних, які не мали патологічних змін шийки матки, було виявлено майже удвічі менше збудників урогенітальних інфекцій, ніж в групі з патологією шийки матки. Серед мікст-інфекцій переважали бактеріально-вірусні асоціації, які частіше зустрічались у пацієнток II групи. У таблиці 1 наведено дані щодо частоти випадків моно- та мікст-інфекції.

Отже, мікст-інфекції серед вагітних з патологією шийки матки була вищою, ніж серед осіб з незміненою шийкою матки. Слід відмітити, що серед пацієнток II групи з дисплазією шийки матки частота випадків мікст-інфекції була в 10 разів вище, ніж в I групі, а у випадках лейкоплакії у жінок I групи в 4 рази більше становила частота моноінфекції.

Отже, отримані дані свідчать про поширення частоти урогенітальних мікст-інфекцій, особливо у випадках поєднаної патології у вагітних, що значно

обтяжує перебіг як патологічного процесу шийки матки, так і вагітності.

Таблиця 1

**Частота випадків моно- та мікст-інфекції в обстежених
групах вагітних (%)**

Групи обстежених	Моноінфекція	Мікст-інфекція
I група	20,0	12,0
II група		
• ектопія	40,1	49,4
• поліпи	30,6	74,4
• лейкоплакія	85,0	24,0
• дисплазія	9,7	90,1

За результатами кольпоскопічного дослідження, у пацієток I групи не було встановлено кольпоскопічних характеристик, що свідчили про зміни стану слизової шийки матки. Серед вагітних II групи було виявлено у 40,8% випадків ектопію, у 7,3% – справжній поліп, у 6,4% – децидуальний поліп, в 8,1% - лейкоплакію. Таким чином, найчастіше за результатами кольпоскопії у вагітних II групи спостерігалась ектопія епітелію.

Результати проведеного цитологічного дослідження пацієток обох груп представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Результати цитологічного дослідження в групах обстежених вагітних
(абс.ч., %)**

Цитологічний висновок	I група, n = 20	II група, n = 15			
		Ектопія, ектопіон	Поліповидні утворення	Лейкоплакія	Дисплазія
Цитограма без особливостей	16 (80,0)	8 (34,8)	3 (21,4)	1 (20,0)	-
Запальний тип	4 (20,0)	15 (65,2)	11 (78,6)	4 (80,0)	1 (7,7)
Дисплазія легка	-	-	-	-	10 (76,9)
Дисплазія помірна	-	-	-	-	2 (15,4)

Враховуючи, що цитологічне дослідження матеріалу з цервікального

каналу за Папаніколау є основним високодостовірним (точність становить 79,2-93,4%) методом скринінгу передракових захворювань шийки матки, метою якого є виявлення морфологічних особливостей клітин, що характеризують патологічний процес, отримані результати є високодостовірними у вагітних з легкою та помірною дисплазією. Це дозволяє виділити групу ризику для спостереження та контролю за вагітною.

Для оцінки локального імунітету були визначені показники місцевого імунітету в цервікально-піхвовому змиві у вагітних з найбільш частою (ектопія) і найсерйознішою (дисплазія) патологією в порівнянні з пацієнтками без патології шийки матки.

Отже, за результатами проведених досліджень слід констатувати, що урогенітальні інфекції становлять значну частку мікрофлори статевого тракту у вагітних. За наявності поєднаної патології шийки матки і урогенітальної інфекції на фоні вагітності посилюється несприятливий вплив інфекційного чинника і поглиблюється перебіг патологічного процесу шийки матки, яка грає важливу захисну роль під час вагітності. Отримані дані дають підставу для обґрунтування ефективних діагностично-лікувальних заходів у жінок групи ризику – вагітних з патологією шийки матки в поєднанні з урогенітальною інфекцією.

На основі даних досліджень можна зробити висновки, проте що наявність урогенітальної інфекції у вагітних з патологією шийки матки сприяє прогресуванню патологічного процесу шийки матки і частіше супроводжується ускладненням – передчасними пологамі. Урогенітальна інфекція у пацієнток з патологією шийки матки характеризується переважанням мікст-інфекції в порівнянні з вагітними без інфекції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вдовиченко Ю.П., Гойда Н.Г., Юзько О.М. та ін.. Багатоплідна вагітність. Посібник, створений у рамках впровадження Україно-Швейцарської Програми «Здоров`я матері та дитини». –2011. – Частина II. – С. 360.

2. Венцківська І. Б. Інтерлейкін8 та його роль у передчасній пологовій діяльності / І. Б. Венцківська, О. С. Загородня, В. О. Ткаліч // Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології. – 2015. – № 2. – С. 81–83.

3. Венцківська І. Б. Прозапальні цитокіни та їхнє місце в патогенезі передчасної пологовій діяльності в різні гестаційні терміни / І. Б. Венцківська, С.С. Леуш, Я.М. Вітовський [та ін.] // Здоров'є жінчини. – 2014. – № 10 (96). С. 82–84.

4. Вільям Пауерс. Багатоплідні пологи. Посібник з неонатології: Пер. З англ./ Джон Клоерті, Енн Старк. –К.:Фонд допомоги дітям Чорнобиля, 2002. С. 77–80.

5. Коньков Д.Г. Сучасні аспекти дослідження предикторів передчасних пологів з точки зору доказової медицини / Д. Г. Коньков, А. В. Чернов, Н. Г. Буртяк // Вісник морфології. Вінницький національний медичний університет ім. І.М. Пирогова. – Вінниця : ВНМУ ім. М.І. Пирогова, 2012. – Т. 18, № 1. – С. 193–197.

6. World Health Organization . Preterm Birth. Fact Sheet Number 363, Updated February 2018. Geneva: WHO; 2018. Available from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/preterm-birth>. Accessed on August 8th, 2019. [Google Scholar]

7. Chawanpaiboon S, Vogel JP, Moller AB, Lumbiganon P, Petzold M, Hogan D, et al. Global, regional, and national estimates of levels of preterm birth in 2014: a systematic review and modelling analysis. *Lancet Glob Health*. 2019;7(1):e37–e46. doi: 10.1016/S2214-109X(18)30451-0. [PMC free article] [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]

8. Koullali B, Oudijk MA, Nijman TA, Mol BW, Pajkrt E. Risk assessment and management to prevent preterm birth. *Semin Fetal Neonatal Med*. 2016;21(2):80–8. doi: 10.1016/j.siny.2016.01.005. [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ГЕСТАЦІЇ У II – III ТРИМЕСТРАХ У
ВАГІТНИХ З БАГАТОПЛІДНОЮ ВАГІТНІСТЮ**

Дяк Крістіна Вікторівна,
Кандидат медичних наук, асистент
кафедри акушерства та гінекології
Мацкуляк Діана Дмитрівна,
Студентка 5 курсу
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Підвищений інтерес до багатоплідної вагітності (БВ) характерний ще з давніх часів, не втратив своєї актуальності і в даний час. За останні роки в більшості європейських країн частота багатоплідної вагітності коливається від 11 до 14 на 1000 пологів.

Мета дослідження: визначити особливості перебігу гестації у II – III триместрах у вагітних з багатоплідною вагітністю.

Матеріали та методи. Проведено аналіз перебігу пологів у 38 жінок з багатоплідною вагітністю, які народжували у 2022 році в МКПБ №2.

Результати. В результаті аналізу, перебіг вагітності у другому та третьому триместрах вагітності ускладнився несправжніми переймами до 37 тижнів вагітності – 10 (26%), з них до 28 тижнів – 3 (7,8%), з 28-36 тижнів - 7 (18,4%), гестаційними набряками – 4 (10,5%), у 3 (7,8%) – преєклампсією середнього та важкого ступенів тяжкості, у 6 (15,7%) хронічною внутрішньоутробною гіпоксією плодів та плацентарною дисфункцією, у 1 (2,6%) багатоводдям.

Висновки. В результаті аналізу щодо особливостей перебігу другого та третього триместрів вагітності, на перший план виходить загроза переривання вагітності, відсоткове співвідношення якої складає 26%. Частота анемії вагітних складає 31,5%, що має вагомий показник, в зв'язку з цим метою профілактики доцільна медикаментозна корекція у другому та третьому

триместрах вагітності..

Ключові слова: багатоплідна вагітність, дихоріальні двійні, монохоріальні двійні, різностатеві двійні, одностатеві двійні.

Підвищений інтерес до багатоплідної вагітності (БВ) характерний ще з давніх часів, не втратив своєї актуальності і в даний час. Однією з причин є те, що частота багатоплідної вагітності після різкого спаду в 70-ті роки значно зросла за останні 20-30 років, набуваючи масштаби епідемії, що вивело цю проблему в розряд екстраординарних. За останні роки в більшості європейських країн частота багатоплідної вагітності коливається від 11 до 14 на 1000 пологів [1, 2].

При цьому характерна зміна співвідношення спонтанної та індукованої багатоплідної вагітності: 70% і 30% у 80-ті роки проти 50% і 50% в кінці 90-х років відповідно, що пояснюється широким впровадженням допоміжних репродуктивних технологій [4,5].

Відомо, що вагітності двійнями незалежно від способу запліднення (спонтанне або з використанням ДРТ) пов'язані з підвищеним акушерським та перинатальним ризиком, включаючи більшу частоту мертвонароджень [3, 7, 8].

Незважаючи на численні дослідження, вагітні з БВ потребують особливого підходу до антенатального спостереження, акушерської тактики, обрання терміну та методів розродження з метою прогнозування, своєчасної діагностики та попередження найбільш поширених акушерських та перинатальних ускладнень.

Мета дослідження: визначити особливості перебігу гестації у II - III триместрах у вагітних з багатоплідною вагітністю.

Матеріали та методи. Проведено аналіз перебігу пологів у 38 жінок з багатоплідною вагітністю, які народжували у 2022 році в МКПБ №2. А також отримані дані нами були співставленні в порівнянні даних публікацій з баз даних MEDLINE, CINAHL, EMBASE та Cochrane за останні 10 років.

Результати дослідження. За результатами ретроспективного аналізу, група обстежуваних жінок на базі пологового будинку розподілилась наступним чином: за соціальним статусом – домогосподарок було 21 (55,2%) жінок, робітниць – 7 (18,4%), службовців – 10 (26,3%). За віком: до 19 років – 2 (5,2%), від 20 до 25 років – 9 (23,6%), від 26 до 30 років – 17 (44,7%), від 31 до 35 років – 6 (15,8%) і старше 36 років – 4 (10,5%).

Першовагітних було 18 (47,4%), а повторновагітних – 20 (52,6%). Особливе значення має також тип плацентації. У 32 вагітних 84,2 % плацент при БВ дихоріальні, а у 6 (15,8 %) – монохоріальні.

В анамнезі мали аборти – 5 (13,15%), самовільні викидні – 10 (26,3%), непліддя – 3 (7,8%), перинатальні втрати – 1 (2,63%), хронічні сальпінгофорити – 1 (2,63%), оперативні втручання на внутрішніх статевих органах – 2 (5,2%), ерозія шийки матки – 6 (15,8%), міома тіла матки – 2 (5,2%).

Під час вагітності у 11 (28,9%) жінок мала місце вегето-судинна дистонія, у 1 (2,63%) – ожиріння, у 4 (10,5%) – захворювання нирок, у 9 (23,6%) – дифузний зоб, у 4 (10,5%) – варикозна хвороба, у 2 (5,2%) – захворювання шлунково-кишкового тракту, у 2 (5,2%) – захворювання серцево-судинної системи, у 2 (5,2%) – міопія середнього ступеня, у 12 (31,5%) – анемія вагітних.

Перебіг вагітності у другому та третьому триместрах вагітності ускладнився несправжніми переймами до 37 тижнів вагітності – 10 (26%), з них до 28 тижнів – 3 (7,8%), з 28-36 тижнів – 7 (18,4%), гестаційними набряками – 4 (10,5%), у 3 (7,8%) – прееклампсією середнього та важкого ступенів тяжкості, у 6 (15,7%) хронічною внутрішньоутробною гіпоксією плодів та плацентарною дисфункцією, у 1 (2,6%) багатоводдям. Наші дані підтверджуються в порівнянні за даними літератури, оскільки до неспецифічних ускладнень (таких, що можуть зустрічатись при будь якій вагітності), частота яких зростає при багатоплідді, відносять передчасні пологи, передчасний розрив плодових оболонок, прееклампсію, маленький для гестаційного віку плід (МГВП) та затримку росту плодів (ЗРП), гестаційну анемію, передчасне відшарування

нормально розташованої плаценти та аномалії розташування плаценти, гестаційний діабет, пієлонефрит вагітних, післяпологові кровотечі та ін. [8].

Таким чином, можна зробити висновки щодо особливостей перебігу другого та третього триместрів вагітності, на перший план виходить загроза переривання вагітності, відсоткове співвідношення якої складає 26%.

Частота анемії вагітних складає 31,5%, що має вагомий показник, в зв'язку з цим метою профілактики доцільна медикаментозна корекція у другому та третьому триместрах вагітності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. A Randomized Trial of a Cervical Pessary to Prevent Preterm Singleton Birth / К. Н. Nicolaides et al. The New England Journal of Medicine. 2016. Vol. 374. Issue 11. P. 1044-1052. <https://doi.org/10.1056/NEJMoa1511014>

2. Косякова О. В., Беспалова О. Н. Профилактика и терапия угрожающих преждевременных родов при многоплодии. Журнал акушерства и женских болезней. 2019. Т. 68. No 4. С. 55-70. <https://doi.org/10.17816/JOWD68455-7>

3. Vygivska L. M., Nykoniuk T. R., Oleshko V. F. The optimization ways of pregnancy and labor management tactics in women after application of assisted reproductive technologies. Здоровье женщины. 2017. No 9. С. 111-113.

4. Бабінчук О. В. Особливості гормонального профілю фетоплацентарного комплексу при багатоплідній вагітності залежно від типу плацентації. Буковинський медичний вісник. 2017. Т. 21. No 1. С. 7-15.

5. Бабінчук О. В. Особливості матково-плацентарної гемодинаміки і плодово-плацентарного артеріального кровотоку у жінок із багатоплідною вагітністю. Актуальні проблеми сучасної медицини. 2017. Т. 17. Вип. 2. С. 69-78.

6. Accouchement différé d'une grossesse multiple: à propos d'un cas et revue de la littérature / М. Е. Hassani et al. Pan African Medical Journal. Vol. 36. P. 373. <https://doi.org/10.11604/pamj.2020.36.373.19797>

7. Ткаченко А. В. Багатоплідна вагітність у сучасному акушерстві (Огляд літератури). Семейная медицина. 2018. No 1. С. 116-120.

8. Беглов Д. Е., Артымук Н. В., Новикова О. Н. Истмико-цервикальная недостаточность: распространенность и клиничко-анамнестические особенности. Акушерство и гинекология: новости, мнения, обучение. 2019. Т. 7. No 3. С. 21-24. <https://doi.org/10.24411/2303-9698-2019-13003>

9. Мельник О. В. Клінічні аспекти перебігу вагітності та пологів при багатоплідній вагітності після застосування допоміжних репродуктивних технологій. Здоровье женщины. 2016. No 3. С. 80-82.

**ДООРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЯК ІІ-А
ТЕХНОЛОГО-ФУНКЦІОНАЛЬНА ФАЗА ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ І
УМОВА ЗАПУСКУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ В
МЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ**

Журавель Володимир Іванович,

доктор медичних наук,
професор, професор кафедри менеджменту охорони здоров'я,
Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна

Журавель Володимир Володимирович,

завідувач санітарно-карантинним підрозділом
МА «Київ» (Жуляни) санітарно-карантинного відділу Філії
на повітряному транспорті ДУ «Київський обласний ЦКПХ МОЗ України
магістрант кафедри менеджменту охорони здоров'я, Національний
медичний університет ім. О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Зарецький Максим Миколайович,

лікар відділення хірургічного лікування порушень серцевого ритму,
ДУ «Інститут серця МОЗ України»,
магістрант кафедри менеджменту охорони здоров'я,
Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця,
м. Київ, Україна

Момотюк Ореста Ярославівна,

лікар-рентгенолог, КНП «Міська поліклініки», м. Дубно
Рівненська область, Україна

Анотація: Ефективність реалізації управлінських рішень у менеджменті медичної організації галузі залежить від повноцінності початкових організаційних заходів і дій як керівника, так й апарату управління. Одна з ключових позицій суб'єктів управління, керівників-менеджерів – це доорганізація управлінської системи, тобто створення умов для успішного виконання визначальних рішень, які вводяться в організовану систему.

Ключові слова: менеджмент, процес, управління, система, рішення, дороганізація, діяльність, медична, допомога.

Знайомство та цілеспрямоване вивчення діяльності українських систем медичної допомоги населенню (СМДН) у цілому, їх органів та апаратів управління (АУ), як суб'єктів, і підсистем, доводить, що після вибору й підпису вибраного варіанту управлінського рішення (УР), як 1-ої технолого-функціональної фази процесу управління, останнє, негайно реєструється за звичною внутрішньою схемою документаційного забезпечення (*привласнюється №, вказується дата, тиражується та ін.*) і скеровується на виконання [1].

З позицій теорії та практики наукових основ управління (НОУ) це абсолютно невірна тактика – при цьому не враховується одне з принципових положень і вимог як організованої системи, так і процесу управління. А саме, ступінь готовності й здатності системи виконати нове управлінське рішення (*як стратегічної програми діяльності*), що вводиться, як і плану його реалізації (*як тактичної програми діяльності відносно цього УР*). Адже навіть добре організована та ритмічно функціонуюча до цього управлінська система не завжди може успішно виконати нову програму діяльності, нові завдання, нові вимоги.

Отже, ухвалене управлінське рішення перед його запуском до виконання, окрім свого плану реалізації (*як перша умова запуску рішення і як 2-а технолого-функціональна фаза процесу управління*), вимагає дотримання й другої умови – **доорганізації системи** з урахуванням специфіки вирішуваного питання, проб-леми чи ситуації. В цьому й полягає сенс цієї управлінської функції та 3-ої технолого-функціональної фази процесу управління [1, 4].

На жаль, на практиці в СМДН м. Києва, Закарпатської, Рівненської, Сумської, Чернігівської й інших областей України подібній тактиці управлінській діяльності не приділяється достатньої уваги, й, перш за все, з боку керівника. Аргументом при цьому висувалось наступне – добре організована система не потребує внесення корекції в її наявну організаційно-функціональну модель, а зміна правил, що склалися, та прийомів у роботу суб'єктів управління (СУ), об'єктів управління (ОУ) чи блоку

інформаційно-аналітичного забезпечення (БІАЗ), як складових управлінської системи, дестабілізує їх діяльність.

Це абсолютно неприйнятна позиція! Адже мова йде не про кардинальні зміни, що стосуються самої управлінської системи, а пристосування останньої до умов роботи та вимог, що витікають зі специфіки нового рішення, що вводиться, та його плану реалізації. До того ж це вимога й теорії систем - навіть добре організована система не може тривалий час функціонувати без “ремонту”! [1-2]. Більш того, управління на основі системності, системного підходу покликане забезпечувати та удосконалювати функціонально-структурну єдність системи, розкривати й усувати перешкоди на шляху до мети, асимілювати чи нейтралізувати обурюючі дії як усередині системи, так і поза нею. Тому, доорганізацію управлінської системи слід розглядати, з одного боку, як технолого-функціональну фазу процесу управління, а з другого – як обов’язкову умову введення прийнятого рішення до виконання.

Однак, згідно з матеріалами нашого дослідження, ми, на жаль, не відзначали застосування в діяльності медичних організацій вищенаведених регіонів заходів, стосовно доорганізації управлінських структур за конкретними розділами роботи. Проте слід зазначити, що деякі заходи, як супровідні, а не організуючі, на нове УР були відзначені в 32,1% випадків. З урахуванням управлінського статусу ці окремі елементи “доорганізації” системи за розділами роботи, що досліджувались, у переважній більшості випадків (69,4%) були зроблені апаратами управління другого (ЦРЛ-РТМО) ієрархічного рівня, тоді як третього (ЛПЗ, АПЗ) і першого (Департамент управління охороною здоров’я) – відповідно 21,8% і 8,8%.

При доорганізації системи необхідно врахувати й деякі особливості, що пов’язані з реалізацією процесу управління. Так, доорганізація системи повинна бути орієнтована по відношенню СУ, ОУ та БІАЗ. Тому доорганізація припускає [1, 3]:

- уточнення (або визначення заново) сфери, області та масштабів

діяльності суб'єкта управління в межах УР, що вводиться, та його плану реалізації;

- встановлення адекватних схем діяльності;
- перегляд інформаційних потреб і схем інформаційного забезпечення в апараті управління;
- здійснення (за потребою) необхідних додаткових досліджень, системного аналізу за предметом та напрямом діяльності;
- орієнтацію колективу на максимально ефективне виконання завдань, що вводяться, та в намічені терміни;
- створення всіх умов для повноцінної медико-діагностичної й управлінської діяльності для співробітників, пов'язаних безпосередньо з реалізацією управлінського рішення, що вводиться, та його плану реалізації;
- забезпечення “психологічного комфорту” в колективі в цілому чи колективі співробітників, які безпосередньо пов'язані з реалізацією управлінського рішення, що вводиться, та його плану реалізації тощо.

Таким чином, у процес доорганізації системи для реалізації УР, що вводяться, вимагає від керівника, як і від апарату управління, необхідності проведення всебічного опрацювання всіх потенційних дій співробітників, колективу, аналіз усіх можливих їх варіантів, координацію зусиль за різними напрямками.

Доорганізація системи забезпечується аналогічно її організації, тобто застосування тих же підходів методу системного підходу, що включають шість його аспектів: *системно-компонентного (елементного); системно-функціонального; системно-структурного; системно-інтеграційного; системно-комунікаційного; системно-історичного* [1-4].

Так, вирішення *системно-компонентного аспекту* системного підходу припускає аналіз і забезпечення необхідного кількісного набору та повноцінності компонентного складу (*кадри, фінанси, МТБ та ін.*) системи і її складових частин під умови рішення, що вводиться, та його плану реалізації.

Прорахунок у визначенні компонентного складу може звести нанівець всі попередні зусилля, що пов'язані з розробкою та ухваленням УР та його плану реалізації.

Для цього необхідний системний й комплексний аналіз наявних у системі компонентів. За наслідками аналізу остаточно й вирішується питання – які ще компоненти необхідні, щоб система успішно виконала те чи інше завдання, програму дій в межах конкретного управлінського рішення (*як стратегічного напрямку діяльності системи, її підсистем*) та його плану реалізації (*як тактичного напрямку діяльності системи, її підсистем*).

Системно-функціональний аспект системного підходу при доорганізації системи має на увазі перегляд і нове (*при необхідності*):

- визначення службово-посадового статусу кожного співробітника;
- формування типу службової субординації залежно від посади, виду управління чи специфіки вирішуваних управлінських завдань (*проблем*);
- делегування повноважень і додаткових обов'язків співробітникам;
- доопрацювання чи складання пакетів документів під конкретні управлінські механізми, схем управління та діяльності, визначення об'ємів і критеріїв оцінки праці;
- доопрацювання додаткових (*у межах тих, що діють*) положень і службово-посадових документів, як й інструкцій, методичних підказок, технологічних прописів за окремими видами чи елементами праці тощо.

Рекомендується наділити ширшими правами й повноваженнями керівників служб і функціонально-структурних підрозділів при здійсненні ними управлінській діяльності з реалізації тих пунктів наказу чи заходів плану, у виконанні яких вони визначені як відповідальні виконавці. *Тобто, системно-функціональний аспект* системного підходу вимагає конкретизації статусу й змістовної форми взаємодії компонентів системи, як і діяльності її складових частин.

Системно-структурний аспект системного підходу вимагає розв'язання питань доорганізації внутрішнього взаємозв'язку між введеними

компонентами, їх функцій з врахуванням специфіки та особливостей управлінського рішення. Це означає, що необхідне за допомогою розробки схем або текстів документів вказати: хто, з ким, як, коли, де взаємодіє та як взаємозв'язаний в медикослужбовому відношенні при виконанні постановочної частини рішення та програми заходів плану реалізації управлінських рішень (ПРУР).

Тут же необхідно уточнити схеми типів управлінських взаємин (*лінійний, функціональний, штабний та ін.*) між посадовими особами, співробітниками та функціонально-структурними підрозділами, залежно від специфіки вирішуваних питань (*проблем*), характеру або особливості управлінських ситуацій, обумовленої тим чи іншими рішеннями або обставинами, що склалися. Уточненню вимагає й схеми руху інформації, особливо між відповідальними виконавцями та їх командою помічників.

Системно-інтегративний аспект системного підходу при доорганізації управлінської системи припускає уточнення ще раз тих чинників, які сприятимуть утриманню її як єдине ціле і її розвитку (*людський чинник, внутрішні досягнення колективу, передовий досвід, сучасні методики, нові технічні можливості в забезпеченні професійно-трудової діяльності, традиції колективу, кваліфікаційно-професійне зростання фахівців, реорганізація структури та зміна функції тощо*).

Системно-комунікаційний аспект системного підходу при доорганізації управлінської системи повинен бути зорієнтованим на оптимізацію взаємодій її зовнішнім середовищем, з іншими системами, як по вертикалі, так і по горизонталі. Досягти цього можна шляхом уточнення особливостей роботи управлінської системи з комунікації під програми рішення та його плану реалізації, що вводяться, вивченням необхідності й думок співробітників про доцільність деяких змін зовнішніх комунікаційних зв'язків з передбачуваних напрямів функціонування СМДН. Тут важливо визначити (*погоджувати*) найбільш раціональні види, форми, шляхи, методи й механізми комунікацій. Тому рекомендується ще раз проаналізувати, а при необхідності ввести

відповідні корекції, спільно з всіма відповідальними виконавцями наказу чи його плану реалізації.

Застосовуючи на практиці *системно-історичний аспект* при доорганізації системи, погодившись із реальними обставинами, керівники повинні уміти знайти ті чинники й моменти, які надавали позитивну дію системі медичної допомоги в минулому при вирішенні подібних завдань ситуацій, знати її досягнення та прорахунки, а також у чому вона відстає у своєму розвитку на даний час. Ці дані необхідно враховувати для обґрунтування тактики роботи системи в нових умовах і на перспективу.

Отже, застосовуючи методику системного підходу, властивості й вимоги теорії систем, керівник разом з апаратом управління своїми цілеспрямованими управлінськими діями робить все необхідне, щоб управлінська система, її колектив мали можливість успішно та ефективно функціонувати працювати з реалізації заданої програми дій щодо забезпечення та надання медичної допомоги населенню.

Дійсно, ухвалене своєчасне й конкретне управлінське рішення керівником (*де вказано, що необхідно робити*) під умови сформованої чи виниклої (*прогнозованої*) ситуації, затверджений план реалізації рішення (*де вказано, як це робити*) і створені необхідні умови при доорганізації системи (*організаційно-правові, фінансово-економічні, соціально-психологічні та ін.*) дозволяють колективу отримати відповіді на питання що і як робити в його безпосередній службово-організаційній та медикодіагностичній діяльності.

Необхідно тільки вказати, що питання доорганізації управлінської системи, як і її складових частин і функціональних процесів, повинна бути під пильною увагою керівників усіх ієрархічних рівнів. Отже, до того часу, поки керівник не переконається в повній готовності та здатності системи до реалізації конкретного управлінського рішення, останнє запускати на виконання **категорично забороняється!** Тобто, команду на реєстрацію вже підписаного рішення та затвердженого плану реалізації, як додатку до УР, можна дати тільки після етапу доорганізації системи.

Причому, необхідність доорганізації системи в кількісних та якісних відносинах буде еквівалентною кількості нормативно-правових актів, що вводяться у систему.

До другої умови “запуску управлінського рішення” з метою його реалізації, окрім доорганізації системи, слід віднести й роз’яснювальну практику стосовно співробітників-виконавців або й колективу в цілому з приводу доцільності й необхідності виконання певної тактичної програми дій, які передбачаються новим УР і ПРУР [1, 4]. Все залежить від характеру, специфіки та особливостей проблеми чи ситуації, які повинні бути розв’язаними, а також ступеню сприйняття і підтримки співробітниками чи колективу взагалі оперативно-тактичних заходів з боку АУ, що передбачені конкретним нормативно-правовим актом та його планом реалізації.

Відповідну “організаційно-просвітницьку” роботу можна забезпечити проведенням ділових бесід (*індивідуальних, групових*) або нарад з окремими виконавцями, співробітниками, а за необхідності – зібрання усього колективу. Мета таких бесід нарад або зборів – обговорення, роз’яснення, уточнення і погодження окремих положень УР, ПРУР, що плануються вести до їх виконання, а також стимулювання творчої наснаги у песимістів, скептиків і нігілістів щодо запропонованого алгоритму організаційно-управлінських заходів на прийдешній період.

Практика доводить, що можна розраховувати на успіх здійснення подібних програм діяльності, що закладені в ключових, визначальних УР та їх планів реалізації, стає можливим при розумінні, довірі й позитивній підтримці тактико-стратегічних або ситуаційних підходів керівника та апарату управління не менше 75,0% членів колективу, громадських організацій і позаштатних управлінських структур.

Таким чином, тільки після виконання обов’язкових двох умов “запуску” управлінського рішення на виконання (*розробка ПРУР, доорганізації системи та створення необхідних умов у системі*), АУ та колектив приступають до безпосереднього його виконання, тобто до реалізації на практиці 4-ої й 5-ої

технологічно-функціональних фаз процесу управління – регулювання системи та контроль реалізації УР.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Журавель В. И., Запорожан В. Н. Менеджмент в системе медицинской помощи / В. И. Журавель В. Н. Запорожан. – О.: Одес. держ. мед. ун-т, 2000. 432 с.
2. Основи менеджменту: теорія і практика. Навчальний посібник/ заг. ред. Г. Є. Мошек. – Ліра-К, 2021. – 526 с.
3. Актуальні питання правового регулювання суспільних відносин у сфері охорони здоров'я: навч. посіб. / В.Ф. Москаленко, В.Д. Парій, В.І. Журавель, Т.Ю. Ткачук, Т.А. Вежновець, М.В. Москаленко. – Житомир: “Полісся”, 2015. 148 с.
4. Економіка охорони здоров'я: Підручник/ В. Д. Парій, Т. А. Вежновець, В. І. Журавель та ін.: Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. – Житомир: ТОВ “Видавничий дім “Бук-Друк”, 2021. – 288 с.

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ ВИРАЗОК
ЗУМОВЛЕНИХ HELICOBACTER PYLORI**

Каньовська Людмила Володимирівна

доцент кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та внутрішніх хвороб

Вінськевич Дмитро Миколайович

Степанчук Олена Михайлівна

студенти

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: Виразкова хвороба шлунка та 12-палої кишки в багатьох країнах залишається однією з найбільш актуальних проблем гастроентерології. Це пов'язане з її високою розповсюдженістю (10 - 15% всього дорослого населення), переважним дебютом захворювання в молодому та середньому віці, високим рівнем виникнення рецидивів та ускладнень. Результати фундаментальних досліджень останніх років, які вказують на роль *Helicobacter pylori* в виникненні та рецидивуванні захворювання, змінили підходи до можливості її лікування та вилікування терапевтичним шляхом.

Ключові слова: Виразкова хвороба, шлунок, уреазний тест, серологія, квадритерапія, хелікобактер.

Helicobacter pylori - інфекція є однією з найбільш розповсюджених інфекцій на земній кулі. За оцінками різних авторів, у всьому світі інфікованість цим мікроорганізмом досягає 60%. *Helicobacter pylori* - асоційовані захворювання (виразкова хвороба, хронічний гастродуоденіт, рак шлунка) займають значну частку в структурі хвороб органів травлення, представляючи собою важливу медико-соціальної проблему. Багаточисельні дослідження останніх років доводять, що інфекція *Helicobacter pylori* (HP) є не тільки етіологічним чинником розвитку хронічного гастриту типу В, виразкової

хвороби шлунку і дванадцятипалої кишки, асоційованої з лімфоїдною тканиною пухлини MALТоми, а може спричиняти патологічні реакції та викликати захворювання з боку різних органів та систем. Бактерії НР неінвазивні, які розміщуються в товщі слизової, або в підслизовій оболонці, переважно пілоро-антрального відділу шлунка. Максимальна глибина проникнення бактерій може досягати міжклітинного простору до 2 мкм. Проте, шляхом електронної мікроскопії біоптатів встановлено, що НР частково занурюються в товщу мембран епітеліоцитів, перебувають у щільному контакті з ними та вкриваються мікроворсинками цих клітин або розміщуються внутрішньовакуольно. Сприятливими умовами існування НР вважають температуру 37,0 – 42,0 С і рН середовища 6-8 [1, с 2]. До несприятливих факторів належать: нижчі значення рН (3-6), дія антисекреторної та антибактеріальної терапії. За їхньої дії бактерії набувають кокових форм, які втрачають здатність до росту та розмноження, проте зберігають життєдіяльність і мають високу стійкість до негативних впливів, особливо до дії антибіотиків, що потрібно пам'ятати при лікуванні. В сприятливих умовах, кокові форми перетворюються на повноцінні вегетативні форми, колонізують слизову оболонку шлунка та викликають запалення продуктами життєдіяльності. Також дослідження показали, що частота виявлення *H. pylori* вища при раку шлунка, а не при виразковій хворобі. Внаслідок чого, можна зробити висновок про більші канцерогенні властивості кокових форм [1, с. 3]. Також не можна заперечувати той факт, що у 80% хворих, які страждають на рак шлунка, в анамнезі була інфекція *H. pylori*. На підставі цього збудника було визнано канцерогеном 1-го класу Міжнародною асоціацією з вивчення раку (IARC, ВОЗ). Діагностичні тести при виразці, зумовленій *H. Pylori* можна поділити на дві категорії: інвазивні і неінвазивні. Для проведення перших необхідно провести додатково езофагогастродуоденоскопію, взяти зразок зі слизової оболонки шлунка, а також дванадцятипалої кишки. На відміну від такого, друга категорія не потребує ендоскопічного втручання [3, с. 15-18].

До інвазивних методів діагностики відносяться:

-уреазний тест (найчастіше виконується), біопсія слизової оболонки шлунка поміщається на пластину, що містить сечовину з додаванням кольорового індикатора, розкладання сечовини на аміак бактеріальною уреазою підлужнює середовище, викликаючи зміну його кольору (95 % чутливості та специфічності для двох біопсій);

-гістологія біоптатів слизової;

-бактеріальний посів.

До неінвазивних методів відноситься:

1. Тести для виявлення антигенів *Helicobacter pylori* у фекаліях - дослідження, яке проводиться в лабораторіях методами ІФА з використанням моноклональних антитіл, включають дихальні тести та мають однакову точність.

2. Серологію - позитивний результат не вказує на активну інфекцію, оскільки антитіла виявляються більш як через рік після лікування. Однак їх можна використовувати не тільки під час лікування ІПП, але й у пацієнтів з іншими факторами, що знижують чутливість до інших тестів. Пацієнти з геморагічною виразкою шлунка, атрофічним гастритом або новоутвореннями шлунка після нещодавньої антибактеріальної терапії.

3. Дихальний тест - пацієнти споживають порцію сечовини, міченої ^{13}C або ^{14}C , яка гідролізується бактеріальною уреазою до CO_2 , що вимірюється у повітрі, що видихається [5, с. 17].

Щодо загальних рекомендацій уникнення або ускладнення хвороби пацієнту пропонують: дієту, тобто регулярне споживання їжі, виключення лише тих продуктів, які викликають або посилюють симптоми. Обмеження вживання кави та міцних алкогольних напоїв. Відмова від куріння [7, с. 23-24]. Куріння ускладнює загоєння виразок та збільшує ризик рецидиву. Уникнення прийому нестероїдних протизапальних засобів або призначення супутньої гастропротекторної терапії. Перед тим, як будувати план лікування хворого, лікар має отримати достовірну інформацію щодо інфікування бактерією *H. pylori* [2, с. 48]. Якщо результати діагностичних заходів вказують на

інфікування, гастроентеролог буде план лікування таким чином:

1. Терапія першої лінії: ІПП в стандартній дозі по 2 рази на добу + амоксицилін 1000 мг 2 рази на добу + кларитроміцин 2 рази на добу по 500 мг протягом 10-14 днів.

Послідовний метод терапії: ІПП в стандартній дозі 2 рази/добу + амоксицилін 1000 мг 2 рази/добу 5 днів з подальшим переходом на ІПП + кларитроміцин 500 мг 2 рази на добу + метронідазол 500 мг 2 рази на добу 5 днів.

2. Схема другої лінії, використовується при неефективності трикомпонентної або послідовної терапії, при непереносимості або резистентності до кларитроміцину: ІПП в стандартній дозі 2 рази на добу + вісмуту субцитрат 120 мг 4 рази/добу + метронідазол 500 мг 3 рази на добу + тетрациклін 500 мг 4 рази на добу впродовж 10 - 14 днів.

3. Емпірична терапія другої лінії при неефективності ерадикації:

ІПП в стандартній дозі 2 рази на день + амоксицилін 1000 мг 2 рази на день + левофлоксацин 500 мг 1 раз на добу, або рифабутин 300 мг 1 раз на добу строком на 10 - 14 днів.

Переносимість лікування можна покращити, призначаючи пробіотики, такі як *Saccharomyces boulardii* (найкраща документована ефективність), *Lactobacillus* sp., *Bifidobacterium* sp.

4. Кровоточиві пептичні виразки: тривале лікування ІПП в стандартній дозі спрямоване на повне загоєння виразки. Або використовуються антагоністи H₂-рецепторів у подвійній дозі. Тривалість такого лікування від двох тижнів до місяця.

Ефективність лікування перевіряють через 1 місяць після закінчення антибактеріальної терапії (при виразковій хворобі дванадцятипалої кишки в цьому немає необхідності, якщо немає скарг) [6, с. 115-120].

Висновок: Отже, необхідно вчасно лікувати виразку шлунка, які спричинені H. Pylori не тільки у хворого пацієнта але й у членів сім'ї, так як

може виникнути ризик повторного інфікування. Лікарі багатьох країн сходяться на думці, що немає необхідності лікувати пацієнта, якщо немає ніяких симптомів захворювання ШКТ, але своєчасна діагностика і профілактика дозволяє запобігти виникненню ускладнень (рак шлунка) від хелікобактер пілорі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Helicobacter pylori як актуальна проблема сучасної гастроентерології (огляд літератури) / Л. В. Каньовська, О. В. Каушанська, Н. М. Бедик, І. О. Новицька // Молодий вчений. - 2016. - № 2. - С. 156-160.
2. Kamboj A. K., Cotter T. G., Oxentenko A. S. (2017) Helicobacter pylori: The Past, Present, and Future in Management. Mayo Clin. Proc.; 92(4): 10.1016/j.mayocp.2016.11.017.
3. Золотухіна О.Л. (2019) Особливості методів діагностики інфекції Helicobacter pylori у шлунку і порожнині рота у пацієнтів з хронічним гастритом. Вісник проблем біології і медицини, Вип. 1, т. 2 (149). DOI 10.29254/2077-4214-2019-1-2-149-246-249.
4. Gomes CA, Junior CS, Di Saverio S, Sartelli M, Kelly MD, Gomes CC, Gomes FC, Corrêa LD, Alves CB, Guimarães SF. Гострий калькульозний холецистит: Огляд передового досвіду. World J Gastrointest Surg. 27 травня 2017.
5. Gnanapandithan K, Feuerstadt P. Оглядова стаття: мезентеріальна ішемія. Curr Gastroenterol Rep. 17 березня 2020.
6. Gnanapandithan K, Sharma A. StatPearls [Інтернет]. видавництво StatPearls; Острів скарбів (Флоріда): 2 липня 2021 р. Мезентеріальний васкуліт.
7. Gomes CA, Junior CS, Di Saverio S, Sartelli M, Kelly MD, Gomes CC, Gomes FC, Corrêa LD, Alves CB, Guimarães SF. Гострий калькульозний холецистит: Огляд передового досвіду. World J Gastrointest Surg. 27 травня 2017.

УДК : 616.98:578.834]-036.1-07-06:616.24

НАЙЧАСТІШІ ПУЛЬМОНОЛОГІЧНІ УСКЛАДНЕННЯ COVID-19 ТА ЇХ ПЕРЕДБАЧУВАНИЙ ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ

Каньовська Людмила Володимирівна

к.е.н, доцент закладу вищої освіти

кафедри внутрішньої медицини,

клінічної фармакології та професійних хвороб

Солодка Ольга Сергіївна,

Махобей Еліна Юріївна

Студенти

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація. Пандемія Covid-19, що особливо набирала обертів у 2019-2020 роках, дещо пішла на спад до 2022 року. Тим не менш, її вплив на економіку багатьох країн та на здоров'я їх громадян відчутно негативний і прослідковується досі. Деякі ускладнення цієї інфекції є незворотніми або тривало впливаючими на працездатність людини, при чому не обов'язково людина мусила перенести важкі форми коронавірусного захворювання [1, 2]. Враховуючи, що зустрічається і так звана тривала, або хронічна форма, яка може бути не дуже інтенсивною, проте людина при ній буде відчувати втомлюваність, задишку, субфебрильну температуру, серцебиття, і не завжди звертається до лікаря одразу, про перенесену інфекцію можуть свідчити ускладнення, діагностовані випадково на профоглядах чи з приводу інших хвороб [6, 7, 8].

Ключові слова: Covid-19, ускладнення, пневмонія, гострий респіраторний дистрес синдром, фіброз.

Обговорення. Клінічні прояви інфікування вірусом Covid-19 та його штамми дуже різноманітні, часто з респіраторними ускладненнями як основною ознакою, і можуть вплинути на будь-яку частину організму. Це може

відбуватися як прямо, уражаючи клітини того чи іншого органу, так і опосередковано, виникненням тромбозів у судинах різного калібру, ураженням нервової системи, зниженням загального імунітету, виникненням токсемії та іншими ускладненнями [1, 3, 4]. SARS-CoV-2 примітний тим, що у багатьох пацієнтів розвиваються довгострокові ускладнення вірусу [8]. В тих громадах, в яких охопленість вакцинацією була низькою, або/також недостатньо комфортні для здоров'я умови проживання, низький імунітет та поточна захворюваність на інші хвороби, рівень захворюваності, ускладнень та смертності від Covid-19 був виявлений значно вищим [2, 9].

Загалом, ускладнення від Sars-Cov-2 можна розділити на такі:

- Легеневі: тривала задишка, кашель, біль в грудній клітці, низька сатурація кисню, астма, гостра дихальна недостатність, пневмофіброз, набряк легень, і навіть, рак;
- Серцево-судинні: стенокардія, екстрасистоля, тахікардія, тромбози вен та артерій, інфаркт, інсульт;
- Гематологічні: ДВЗ, анемія, тромбоцитопенія, лейкопенія, загострення або провокування онкологічних захворювань крові;
- З боку нервової системи: загострення або виникнення психічних захворювань (наприклад, депресії), запаморочення, головний біль, ускладнення перебігу інфекцій нервової системи (менінгіт, енцефаліт, герпес), втрата нюху, смаку, іноді – інших видів чутливості та функцій;
- Шлунково-кишкового тракту: діарея, закрепи, здуття, порушення апетиту, вперше виявлені або загострення гепатиту, панкреатиту, гастриту, ентероколіту та ін.;
- Інші: болі в м'язах, суглобах, температура, яка не збивається або тривала, пітливість, випадіння волосся, дерматологічні, психоемоційні розлади, а також порушення менструального циклу у жінок [3, 4, 5].

Розглянемо детальніше вплив легневих ускладнень.

Дуже часто коронавірусна інфекція спричиняє гостру дихальну недостатність – це такий стан, при якому легені недостатньо насичують кров

киснем, або недостатньо швидко виводять вуглекислий газ. Хворий відчуває задишку, нестачу повітря, акроціаноз, сонливість, тахі- або брадикардію [10]. Сама ДН може бути викликана пневмонією та ГРДС при Covid-19, або бути самостійним симптомом тривалий час [5, 10].

На початку пандемії пневмонія розвивалась у більшості хворих, і, хоча зараз захворюваність зменшилась, це ускладнення залишається одним із найчастіших [2]. При інфекції Sars-Cov-2 пневмонія часто двобічна, розвивається стрімко, з лихоманкою, уражає структуру та функцію легень і лікується досить важко. Особливо несприятливий прогноз у тих, у кого більш виражена КТ-картина ураження легень та тих, хто був госпіталізований до палати інтенсивної терапії з приводу цієї інфекції [5, 11].

Гострий респіраторний дистрес-синдром (ГРДС) - це стан, при якому рідина, проникаючи через потоншену стінку капілярів, накопичується в альвеолах, через що кисень не може потрапити до органів. Симптоми схожі на пневмонію, можуть бути дещо інтенсивніші. ГРДС може в подальшому призвести до фіброзу, ателектазу, легеневої гіпертензії, спонтанного пневмотораксу та ін. [12].

Також, через ураження вірусом стінок судин, часто утворюються тромби, що підвищує ризик тромбоемболій, в тому числі, і гілок легеневої артерії (ТЕЛА), синдрому внутрішньосудинного згортання крові, а також так звану асоційовану з COVID-19 коагулопатію (САС). Від ДВЗ-синдрому вона відрізняється іншим рівнем альбумінів та глобулінів [5].

Пневмофіброз виникає, як більш віддалений наслідок ураження легень Covid-19. При цьому, зазвичай, нормальна анатомічна та гістологічна їх структура вже порушена одним із вищевказаних ускладнень, і нитки фібрину заміщують клітини, які дозволяли сприймати і пропускати до органів кисень. При цьому задишка і швидка втомлюваність наростає поступово і не знімається при лікуванні, а рентгенологічна картина відповідає склерозу судин та інших структур легень [8].

Висновки. Враховуючи результати досліджень щодо ускладнень різних штамів Covid-19, ми дійшли до таких висновків: 1) Covid-19 часто може давати ускладнення не тільки (і не обов'язково) залежно від його інтенсивності та локалізації початкової форми в людини, проте і від рівня вакцинації пацієнта та його оточення, стану його імунітету та наявності супутніх захворювань; 2) ускладнення з боку органів дихальної системи є одними із найпоширеніших і важкими, а тому 3) обстеження населення щодо їх наявності має проводитись ретельно, особливо в групах зі слабшим імунітетом та гіршими умовами проживання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навіть безсимптомний COVID-19 залишає ускладнення. Скрипник О. Національна академія медичних наук України. 19.03.2021 р. [<http://amnu.gov.ua/navit-bezsymptomnyj-covid-19-zalyshaye-uskladnennya/>].
2. The continuing impact of COVID-19 on health and inequalities. A year on from our COVID-19 impact inquiry. The Health Foundation. 24 August 2022. [<https://www.health.org.uk/publications/long-reads/the-continuing-impact-of-covid-19-on-health-and-inequalities>].
3. William Murk, Monica Gierada, Michael Fralick, Andrew Weckstein, Reyna Klesh and Jeremy A. Rassen. Diagnosis-wide analysis of COVID-19 complications: an exposure-crossover study. CMAJ January 04, 2021. 193 (1), E10-E18; DOI: <https://doi.org/10.1503/cmaj.201686> .
4. Наслідки COVID-19 та як з ними боротися. ДОС.UA. Доступ від 29.11.2022: [<https://doc.ua/ua/news/articles/posledstviya-covid-19-i-kak-s-nimi-borotsya>].
5. Complications Coronavirus Can Cause. WebMD. Доступ від 27.11.2022: [<https://www.webmd.com/lung/coronavirus-complications#1>].
6. Do I Have Long COVID? Here's How to Tell. Hallie Levine. WebMD. Доступ від 27.11.2022: [<https://www.webmd.com/lung/news/20220719/do-i-have-long-covid>].

7. Long COVID or Post-COVID Conditions. Sept. 1, 2022. National Center for Immunization and Respiratory Diseases (NCIRD), Division of Viral Diseases. [<https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/long-term-effects/index.html>].
8. Long-term complications of COVID-19. Amar D. Desai, Michael Lavelle, Brian C. Boursiquot, and Elaine Y. Wan. *American Journal of Physiology-Cell Physiology*, 2022. 322:1, C1-C11.
<https://journals.physiology.org/doi/full/10.1152/ajpcell.00375.2021>
9. What you need to know about COVID-19 vaccines. UNICEF. 25 October 2022. [https://www.unicef.org/coronavirus/what-you-need-to-know-covid-vaccine?gclid=CjwKCAiAhKycBhAQEiwAgf19euzrg-HfZmvJ3fe1zgYkgsfVPQ1oxkObFUJQyhjSieipbc-o_1_lvxoCSBgQAvD_BwE].
10. Respiratory Failure. Written by William Moore, Medically Reviewed by Paul Boyce, MD on January 31, 2021. WebMD. [<https://www.webmd.com/lung/acute-chronic-respiratory-failure>].
11. Axelsson GT, Halldorsson AB, Jonsson HM, et al Respiratory function and CT abnormalities among survivors of COVID-19 pneumonia: a nationwide follow-up study *BMJ Open Respiratory Research* 2022;9:e001347. doi: 10.1136/bmjresp-2022-001347.
12. Acute Respiratory Distress Syndrome (ARDS). Written by Kelli Miller. Medically Reviewed by Carol DerSarkissian, MD on December 06, 2021. WebMD. [<https://www.webmd.com/lung/ards-acute-respiratory-distress-syndrome>].

ПАТОГЕНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕПІЛЕПСІЇ

Кривецька Інна Іванівна
Хованець Крістіна Русланівна
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Резюме. Епілепсія представляє собою поширений неврологічний розлад, що характеризується нападами, які повторюються. Різні типи епілепсії обумовлені різними причинами. Важко надати точну оцінку захворюваності та поширеності, тому що ідентифікація людей, які можуть страждати від епілепсії, ускладнена. Вважається, що в світі на епілепсію хворіє від 362 000 до 415 000 осіб. Крім того, у 5-30%, що дорівнює 124 500 особам, встановлений діагноз епілепсії, є помилковим.

У патогенезі епілепсії виділяють чотири послідовні фази нейрофізіологічних та нейроморфологічних змін: утворення епілептогенного вогнища, первинного епілептичного вогнища, епілептичних систем та епілептизацію головного мозку. Епілептогенне вогнище є результатом впливу різних факторів (набутої та природженої схильності). Морфологічно він характеризується смертю нейронів, порушенням архітекτονіки і натомість розрідження нейронів. Оскільки епілептогенний осередок є зоною деструкції, він не має підвищеної нейронної активності.

Ключові слова: епілепсія, неврологія, судоми, аура, епілептичний напад.

Вступ. Близько 50 мільйонів людей у всьому світі живуть з епілепсією, і щороку фіксується 2,4 млн нових випадків. В Україні налічується більше 100 тисяч людей з цим захворюванням. Епілепсія – це хронічний розлад мозкової діяльності, характерною ознакою якого є раптові судомні та/або безсудомні напади, що повторюються. У 60% випадків епілепсії неможливо встановити причину виникнення, це так звана – первинна або ідіопатична

епілепсія [1-4].

Епілепсія представляє собою поширений неврологічний розлад, що характеризується нападами, які повторюються. Різні типи епілепсії обумовлені різними причинами. Важко надати точну оцінку захворюваності та поширеності, тому що ідентифікація людей, які можуть страждати від епілепсії, ускладнена. Вважається, що в світі на епілепсію хворіє від 362 000 до 415 000 осіб [5]. Крім того, у 5-30%, що дорівнює 124 500 особам, встановлений діагноз епілепсії, є помилковим. Епілепсія займає 3-є місце за розповсюдженістю серед хвороб нервової системи. Смертність при епілепсії в 2-3 рази перевищує таку у популяції, що пов'язано значною мірою з етіологією захворювання (цереброваскулярні хвороби і пухлини мозку), нещасними випадками під час нападів (травми, утоплення тощо), а також з випадками так званої SUDEP (sudden unexpected death in epilepsy) - раптової неочікуваної смерті при епілепсії [6-8]. В Україні, за останніми даними, налічується близько 100 000 хворих на епілепсію, але ця цифра з врахуванням середньостатистичного світового показника поширеності захворювання, швидше всього, занижена. У зв'язку з наданням допомоги хворим на епілепсію неврологами та психіатрами і, відповідно, завдяки подвійному кодуванню і реєстрації клінічної і експертної епідеміології, статистичні дані принципово некоректні і потребують нового регламентування [9]. Вже більше 15-ти років триває всесвітня кампанія Міжнародної протиепілептичної Ліги «Епілепсія- з тіні» (Epilepsy out of shadows), яка має на меті привернути увагу до проблем хворих на епілепсію політичних діячів, законодавців, органів охорони здоров'я, медичних і немедичних організацій всіх країн та вивести хворих на епілепсію з «тіні» соціальної стигматизації, а саме захворювання – з «тіні» на «світло» одного з пріоритетних напрямків в системі охорони здоров'я. У механізмі виникнення епілептичних нападів мають значення три фактори: підвищена пароксизмальна готовність головного мозку, епілептичний осередок (це формування епілептичного вогнища, утвореного з групи нейронів із деполяризованими мембранами, унаслідок чого генералізується гіперсинхронний розряд

збудження) та наявність зовнішнього епілептогенного подразника [10-13]. У патогенезі епілепсії виділяють чотири послідовні фази нейрофізіологічних та нейроморфологічних змін: утворення епілептогенного вогнища, первинного епілептичного вогнища, епілептичних систем та епілептизацію головного мозку.

Епілептогенне вогнище є результатом впливу різних факторів (набутої та природженої схильності). Морфологічно він характеризується смертю нейронів, порушенням архітекτονіки і натомість розрідження нейронів. Оскільки епілептогенний осередок є зоною деструкції, він не має підвищеної нейронної активності. Надмірні нейронні розряди продукуються епілептичним осередком, тобто нейронами, розташованими після зони деструкції та проміжної області [14]. Нейрофізіологічно епілептичні нейрони відрізняються від неепілептичних своєю схильністю до спонтанного пароксизмального деполяризаційного зсуву мембранного потенціалу. Надмірний нейронний розряд генерують нейрони пейсмейкери епілептичного вогнища, в результаті в процес деполяризації залучаються нові нейрони за рахунок відкриття потенціалзалежних і хемозалежних Na^+ каналів. Поступово в епілептичний процес включаються підкорковостовбурові утворення в результаті залучення нових груп нейронів і формування стійких патологічних зв'язків [15-18]. Повторні епілептичні розряди, реалізовані як нападів, призводять до глибоких змін метаболізму мозку і полегшують розвиток чергового нападу. Формується замкнута патологічна система – епілептичний мозок. Специфічною властивістю епілептичного процесу є агресивність епілептичного вогнища щодо відносно збереженого субстрату мозку, що дозволяє підпорядковувати собі нові ділянки. Формується багаторівнева епілептична система, до складу якої входять різні утворення мозку. Завершення формування епілептичної системи супроводжується порушенням обмінних та нейромедіаторних процесів, мікроциркуляції в головному мозку, наростанням атрофії мозку та активації імунних реакцій мозковоспецифічної спрямованості [19].

Загально визнано, що у основі виникнення патологічних явищ у мозку

лежать біохімічні порушення, серед яких особливе місце належить метаболізму нейромедіаторів. Відповідно до характеру проведеного імпульсу вони поділяються на два види: збуджуючі та гальмівні. Взаємодія збудливих нейромедіаторів (найбільш значний – глутамат) зі своїми рецепторами призводить до підвищення проникності постсинаптичної мембрани для іонів Na^+ за рахунок відкриття хемозалежних Na^+ -каналів. Розвиваються деполяризація постсинаптичної мембрани та генерація збудливого постсинаптичного потенціалу. Гальмівні нейромедіатори (гаммааміномасляна кислота [ГАМК], гліцин, серотонін), взаємодіючи зі своїми рецепторами, викликають підвищення проникності постсинаптичної мембрани для іонів Cl^- і K^+ , в результаті розвиваються гіперполяризація постсинаптичної мембрани та генерація гальмівного постсинапту [20-21]. Розлади нейромедіації (насамперед глутамат та ГАМКергічної) можуть бути первинним патогенетичним механізмом епілепсії. При цьому формування епілептичного вогнища та генералізованої епілептичної активності з трансформацією в епінапади пов'язане з феноменом «дезінгібування» – розгальмовування нейронів, що характеризується схильністю цих нейронів до генерації та поширення збудливого постсинаптичного потенціалу. Це обумовлено порушенням рівноваги між збудливою та гальмівною нейромедіацією [22]. В результаті в постсинаптичній мембрані нейронів відкривається надмірна кількість каналів Na^+ і Ca^{2+} , зменшується кількість відкритих каналів K^+ і Cl^- , відбувається деполяризація мембран, а самі нейрони набувають здатності до спонтанного пароксизмального деполяризаційного зсуву і стають гіперчутливими до розрядів інших нейронів. Розвиток нейромедіаторних розладів при епілепсії може бути обумовлено не лише безпосереднім порушенням функціонування нейромедіаторних систем, а й через нейромодулятори (здебільшого нейропептиди). Первинний вплив на різні фази нейромедіації є ключовим механізмом дії низки протиепілептичних препаратів. Глутамат є найбільш поширеним і значущим нейромедіатором збудливої дії в головному мозку та відіграє фундаментальну роль при епілепсії. Антагоністи рецепторів глутамату

є потужними антиконвульсантами. ГАМК - найбільш значущий нейромедіатор гальмівної дії. ГАМК виділяється у 50% всіх нервових закінчень головного мозку. Гальмівні ефекти обумовлені процесами пресинаптичного чи постсинаптичного гальмування. В даний час широко поширена «ГАМКтеорія» епілептогенезу – недостатність ГАМКергічного впливу сприяє перезбудженню нейронів, а також формуванню епілептичного вогнища та епілептичних систем [23]. На особливу увагу заслуговує система біогенних моноамінів (норадреналін, дофамін, серотонін), які є не тільки важливим фактором інтегративної діяльності ЦНС, але й мають виражену метаболічну дію. В основі підвищення судомної готовності може бути дефіцит серотоніну і норадреналіну при превалюванні дофамінергічних механізмів.

Висновки. Отже, нейрохімічні процеси епілептогенезу не обмежуються описаними розладами нейромедіації. Останнім часом розвиток епілептичного нападу пов'язують із надлишковим викидом інших збудливих амінокислот (даспартату) або внаслідок порушення синтезу та транспорту таурину - нейромодулятора гальмівної дії. Певне значення мають порушення обміну катехоламінів, ацетилхоліну, гліцину, гормонів щитовидної залози, статевих гормонів, різні імунопатологічні процеси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жидкова И. А. Влияние эпилепсии и антиэпилептической терапии на репродуктивное здоровье женщины: автореф. дис. ... д-ра мед. наук. – М., 2010.:290.
2. Куташов В. А, Куташова Л. А. Изменение психического статуса у больных эпилепсией. RMZH. 2014:1153.
3. Давронова ШР. Ультраструктурные особенности клеток тимуса белых лабораторных крыс в динамике температурного воздействия. Новый день в медицине. 2020; (4) 634-635.
4. Boymurodova M. N. Morphofunctional Changes of the Gastrointestinal Tract During Alcohol Intoxication. AJSHR. 2020;2(10)88-92.

5. ЁДГОРОВ Ж. Ж. Болаларда кечувчи тушанок хуружи ва эпилепсия: унинг сабаби ва окдбатлари хусусида. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*. 2022; 2 (2): 130-134.
6. Boymurodova MN. Comparative Characteristics of Mucous Membrane of Various Parts of Rectum Of Rat. *International journal on orange technologies*, April. 2021:157-162.
7. Мухидова Г. Х. Сравнительная характеристика компьютерно-зависимых компьютерно-независимых подростков по антропометрическим показателям. *Тиббиётда янги кун*. 2022;5:37.
8. Khasanovna M. G. Features of Computer Dependence Comparative Characteristics of Computer-Dependent and Computer-Independent Adolescents by Anthropometric Indicators. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*. 2022;1(6):213-217.
9. Мухидова Г. Х. Comparative Characteristics of morphometric parameters of physical development and anthropo extremities of healthy and computer. *Research. Jet Journal of Analysis and Inventions-RJAI*, 2020; 2(9):14-17.
10. Мустафаева М. И. Экологическая эффективность альголизации биопрудов. In *Человек, экология, и культура*. 2018:275-277.
11. Мухидова Г. Х. Феномен «компьютерной зависимости: особенности интернетзависимости у подростков». *Eurasian journal of medical and natural sciences*. 2020:22-26.
12. Khasanova M. T, & Movm-Assistant KM. Morphofunctional changes of the gastrointestinal tract during chronic alcoholism. *Достижения науки и образования*. 2020:80:81-85.
13. Мустафаева М. И. Очистка сточных вод при помощи альголизации водорослей. In *Экологические проблемы промышленных городов*. 2020:459-462.
14. NAZAROVA F. Creation of fine-fiber cotton varieties in the conditions of the bukhara region. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*. 2022;2(2):50-54.

15. Nazarova FI. R. U. Z. A. The use of phenological observations in the determination of the main phases of the development of thin-fiber goose varieties in the conditions of Bukhara region. Theoretical & applied science Учредители: Теоретическая и прикладная наука. 2021;523-526.
16. Nazarov AI. Atrof-muhitning inson salomatligiga ta'siri. Scientific progress. 2021;3(1):881-885.
17. Nazarov a. Technology of preparation of glue from carpet factory waste. International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences. 2020; 2(2):32-36.
18. Nazarov A. I. Consequences of seizures and epilepsy in children. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2020;3(02): 483-489.
19. Nazarov A. The globalizing world: the conditions and prerequisites for political development through innovative politics and preventive democracy. Theoretical & Applied Science. 2018;(4):9-12.
20. Худайкулова Н. И. Химические и физические факторы и их влияние на иммунную систему организма. Scientific progress. 2022; 3(1):891-895.
21. Худойкулова Н. И. Анализ и распространение врожденных аномалий в бухарской области. Scientific progress. 2018;3(1):954-957.
22. Akmalovna AC. Characteristics and Advantages of Soybean Benefits in Every way. Journal of Ethics and Diversity in International Communication. 2022; 1(8):6769.
23. Aminjonova CA. Sog'lom ona va bola-baxtli kelajak asosi. Scientific progress. 2022;3(1):874-880.

COVID-19 У ВІЛ ІНФІКОВАНИХ ПАЦІЄНТІВ

Мироник Олена Володимирівна,

к.мед.н., доцент

Решетовська Світлана Василівна,

Димчук Ігор Сергійович

Студенти

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: В роботі проведений аналіз літературних джерел з питання особливостей COVID-19 у ВІЛ- інфікованих пацієнтів. Показано, що такі хворі знаходяться під подвійною загрозою. Проведення імуносупресивної терапії може підвищити ризики ускладнень, що пов'язані із коронавірусом.

Ключові слова: COVID-19, ВІЛ-інфіковані, імуносупресивна терапія

Актуальність. Для всієї чисельності ВІЛ-позитивних пацієнтів та їхніх лікуючих лікарів, які надають медичну допомогу, надзвичайно важливим є питанням, чи буде перебіг COVID-19 у більш ускладненій формі за наявності ВІЛ, як утворюється імунна відповідь в пацієнтів цієї категорії та які можливі ризики для стану хворого. Пандемія COVID-19 може провокувати ряд додаткових проблем для ВІЛ-позитивних пацієнтів, тому що вона спричинює розвиток опортуністичних захворювань та пригнічує імунну відповідь організму. Тому ВІЛ-інфіковані пацієнти знаходяться у групі підвищеного ризику через можливий розвиток ускладнень від COVID-19 [1].

Метою роботи було дослідження перебігу COVID-19 у пацієнтів, які мають ВІЛ-позитивний статус, проаналізувати ймовірні наслідки для здоров'я таких хворих та вплив цих захворювань на фізичне, емоційне та соціальне благополуччя. Як матеріали для роботи проводився систематичний пошук у PubMed, Web of Science, Embase, Google Scholar і Cochrane Library. Усі автори самостійно витягли всі необхідні дані за допомогою електронної таблиці

Excel. Були включені лише опубліковані статті з повністю доступними

даними. Провівши аналіз отриманих даних можна визначити деякі аспекти. Якщо брати до уваги фактори ризику, виявлені при тяжкому перебігу COVID-19 у загальній популяції, можна припустити, що ВІЛ-позитивні пацієнти піддаються більшому ризику не через сам ВІЛ, а через велику кількість опортуністичних захворювань. [2] У країнах Західної Європи та Північної Америки близько 50% пацієнтів з ВІЛ старші за 50 років, тому це автоматично підвищує можливість більш тяжкого перебігу будь-яких захворювань. До того ж, ВІЛ-позитивні пацієнти мають такі супутні захворювання як артеріальна гіпертензія, ішемічна хвороба серця, бронхіальна астма, цукровий діабет, тощо, на тлі вище вказаних хвороб перебіг COVID-19 буде ускладнюватися. [3]

Перше дослідження, з якого було отримано нову інформацію стосовно цього питання, проведене у Китаї (регіон Хубей) у лютому-березні 2020 року. 32% учасників не мали достатньої кількості антиретровірусних препаратів, 65% повідомили про певні труднощі в отриманні ліків. 29% опитаних заявили, що бояться соціальної стигматизації, пов'язаної зі своїм ВІЛ-позитивним статусом. Понад 85% респондентів очікують від держави допомоги ВІЛ-позитивним хворим у зв'язку з розповсюдженням коронавірусу. [4]

Одним з першим патофізіологічні процеси перебігу коронавірусної інфекції з ВІЛ-позитивним статусом описав Adam W. Carrico, професор Майамського університету. Було зазначено про підвищення концентрації TNF-alpha – важливого маркера системного запалення, крім того вчені спостерігали підвищення рівня розчинного рецептору CD14 (sCD14). Клінічна роль даних результатів вказує на те, що у ВІЛ-позитивних пацієнтів вже є значна кількість супутніх та хронічних захворювань, що ускладнює протікання COVID-19. [5] На фоні імунної дисрегуляторної відповіді змінюється експресія рецептору АПФ-2 (ангіотензинперетворювальний фермент), що є основним моментом у зв'язуванні вірусу SARS-CoV-2 у структурах епітелію легень. [6] Міжнародна асоціація боротьби зі СНІДом вважає, що ВІЛ-позитивні пацієнти зі зниженою концентрацією CD4-лімфоцитів чи без адекватної АРВТ

(антиретровірусної терапії) є потенційно сприйнятливішими до більш тяжкого протікання COVID-19. Подібний висновок був зроблений, виходячи із багаторічних спостережень за іншими респіраторними захворюваннями, включаючи пневмонію та туберкульоз легень. [7]

Перший клінічний випадок поєднаної інфекції ВІЛ та SARS-CoV-2 було зареєстровано у січні 2020 році в місті Ухань, Китай. Чоловік, 61 рік, мав в анамнезі цукровий діабет II типу та ХОЗЛ (внаслідок активного паління тютюну). Клінічні симптоми стрімко погіршувалися: різко знизився рівень оксигенації, частота дихання була 30 вдихів на хвилину, температура тіла зросла до 39°C. ВІЛ-інфекцію діагностували в стаціонарі. Було проведено штучну вентиляцію легень (ШВЛ), завдяки чому підвищився рівень оксигенації до 91%. З медикаментів хворому прописали лопінавір, γ -глобуліни, метілпреднізолон, моксіфлоксацин. Через 7 днів у пацієнта було помітне покращення перебігу захворювання. [8]

Також описаний клінічний випадок перебігу COVID-19 у ВІЛ-позитивного чоловіка, 50 років. Протікання пневмонії було доволі важким, лікування проводилось протягом близько 35 діб. Одужання настало після комплексної терапії метілпреднізолоном, донорськими γ -глобулінами та інгаляційним інтерфероном альфа-2b. [9]

У травні 2021 року в Барселоні (Іспанія) було госпіталізовано 243 пацієнти з інфекцією SARS-CoV-2. ВІЛ-позитивний статус мали 5 хворих. Як комплексну терапію хворим призначили експериментальні інгібітори тканинних протеаз.

Відносно тяжкості захворювання також призначали лопінавір, гідроксихлорін, азитроміцин, кортикостероїди. Динаміка лікування в цілому позитивна: п'ятеро ВІЛ-позитивних пацієнтів були виписані з одужанням. [10]

Виходячи з цих досліджень, зацікавленість викликає публікація щодо ще одного випадку пневмонії, яка перебігала у легкій формі у ВІЛ-позитивного пацієнта з COVID-19. Довготривалий період він проходив АРВТ, тому спостерігалось більш швидке розсмоктування інфільтратів у легенях та

швидший процес одужання .[11]

Якщо взяти до уваги відомості, отримані під час досліджень ВООЗ за останніх півтора роки, можна припустити, що рівень загальної смертності від COVID-19 у ВІЛ-позитивних пацієнтів складає близько 14%.

Це вдвічі більше, ніж рівень смертності від ВІЛ до пандемії COVID-19. [12] Показник розповсюженості ВІЛ серед близько 145 тисяч пацієнтів, яких було госпіталізовано з COVID-19 у країнах Європи, Північної Америки та Азії, склав 1,22%, що вдвічі перевищує показник розповсюдження ВІЛ у загальній популяції та вказує на потенційну вразливість ВІЛ-позитивних осіб щодо COVID-19 [10]. Варто доповнити і про схвильованість ВООЗ щодо розвитку можливих ускладнень від COVID-19 у ВІЛ-позитивних пацієнтів.

Для кращого розуміння цього питання була створена Глобальна клінічна платформа по COVID-19. Згідно з останніми даними, ВООЗ проаналізував клінічні дані з 30 країн світу по 79000 пацієнтам з підтвердженим діагнозом COVID-19, у тому числі по 5291 госпіталізованих ВІЛ-позитивних осіб. Платформа доступна усім закладам охорони здоров'я для отримання даних, що можуть допомогти під час розробки майбутніх рекомендацій для забезпечення надійного захисту ВІЛ-інфікованих пацієнтів під час епідемії COVID-19.

Висновок:

1) Питання перебігу COVID-19 на тлі ВІЛ-позитивного статусу пацієнта ще не вивчено досконально, але зрозуміло що такі хворі знаходяться під подвійною загрозою.

2) Проведення імуносупресивної терапії може підвищити ризики ускладнень, що пов'язані із коронавірусом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Statement on risk of COVID-19 for people living with HIV (PLWH). <https://www.bhiva.org/EACS-BHIVA-Statement-on-risk-of-COVID-19-for-people-living-with-HIV>

2. Sulyok M, Ferenci T, Walker M. Google Trends Data and COVID-19 in Europe: 2021 Jul;68(4):2610-2615.
3. Mascolo S., Romanelli A., Carleo M.A., Esposito V. Could HIV Infection Alter the Clinical Course of SARS-CoV-2 Infection. <https://www.cdc.gov/hiv/basics/covid-19.html>
4. Huang, C. et al. Clinical features of patients infected with 49 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *Lancet* 395, 497–506 (2020).
5. Carrico AW, Horvath KJ, Grov C, et al. Double Jeopardy: Methamphetamine Use and HIV as Risk Factors for COVID-19. *AIDS Behav.* 2020;24(11):3020-3023.
6. US Centers for Disease Control and Prevention. What to Know About HIV and COVID-19. Atlanta, GA, 2020 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9362624/>
7. Huang C, Wang Y, Li X, et al. Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *Lancet.* 2020;395(10223):497-506.
8. Li X., Jiang L., Lin F., Wang Y., Liu S., An W. Successful recovery of a severe COVID-19 patient with acquired immunodeficiency syndrome. *E Clin Med.* 2020. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7174187/>
9. Blanco J.L., Ambrosioni J., Garcia F., Martínez E., Soriano A., Mallolas J. et al. COVID-19 in patients with HIV: clinical case series. *The Lancet* <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32304642/>
10. World Health Organization. Geneva: 2020. A coordinated global research roadmap: 2019 novel coronavirus https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-%28covid-19%29-variants-of-sars-cov-2?gclid=Cj0KCQiA4OybBhCzARIsAIfn9nDeauFXLrrN4DFE3xQtjdb9P93dzX8ex8XbaUOj0isP9b5C2rGh-0aAvRjEALw_wcB Cao B., Wang Y., Wen D., Liu W., Wang J., Fan G. A trial of lopinavir-ritonavir in adults hospitalized with severe Covid-19. *N Engl J Med.* 2020 <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMoa2001282>

11. Kinner S. Jesse T. Snow K. Southalan L. etal. Prisons and custo dial settings are part of a comprehensive response to COVID-19. The Lancet Public Health. Published: 17 March 2021
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7103922/>

12. WHO Solidarity trial consortium. Repurposed antivirald rugs for COVID 19–interim WHO SOLIDARITY trial results. Med Rxiv 2020.10.15.20209817
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33264556/>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ВАГІТНОСТІ ТА ПІСЛЯПОЛОГОВОГО ПЕРІОДУ НА ФОНІ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ

Соловей Валентина Маноліївна
Анохіна Дарія Денисівна

Резюме. Незважаючи на те, що більшість людей адаптувались до життя в час пандемії COVID-19 (частка осіб перенесла хворобу, а інші вакциновані), не варто вважати, що вірус більше не становить небезпеки. Вагітні пацієнтки викликають чималий інтерес, оскільки вони можуть бути піддані ризику більш серйозної інфекції та несприятливих наслідків вагітності.

Метою цієї роботи є висвітлити основні спектри впливу COVID-19 на перебіг вагітності та оцінка поточної епідеміології і результатів досліджень, пов'язаних із COVID-19, для акушерської популяції. Цей огляд охоплює епідеміологію COVID-19, симптоматику, передачу та поточні прогалини в знаннях, пов'язаних з наслідками для акушерської популяції.

Ключові слова: коронавірус, пандемія, вагітність, пологи, новонароджені, ускладнення.

Вступ. Пандемія коронавірусної хвороби (COVID-19) широко поширилася в усьому світі з 2020 року. Кілька країн запровадили політику карантину або перебування вдома, щоб запобігти інфекції. Новий коронавірус (SARS-CoV-2) - це нововиявлений штам коронавірусу, який вперше ідентифікований у місті Ухань, Китай. Інші коронавірусні інфекції (KI) включають простуду (HCoV 229E, NL63, OC43 та HKU1), респіраторний синдром Близького Сходу (MERS-CoV) та тяжкий гострий респіраторний синдром (SARS-CoV). У 2021 році використання вакцин поступово зменшувало кількість випадків. Однак у різних країнах з'явилися нові високоінфекційні штами коронавірусу, що призвело до додаткових карантину або політики

перебування вдома [1-2].

Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ) повідомила про 394 381 395 підтверджених випадків COVID-19 із 5 735 179 смертей станом на 8 лютого 2022 року. Незважаючи на те, що нинішня епідемія досягла фази плато, нові мутантні штами продовжують з'являтися, створюючи серйозну проблему для охорони здоров'я в усьому світі. Тим часом очевидно, що люди похилого віку, люди з ослабленим імунітетом і ті, у кого вже були захворювання, особливо вразливі до інфекції [3]. З одного боку, було також запропоновано, що вагітні жінки також можуть мати більший ризик. З іншого боку, кілька досліджень показали, що клінічний перебіг, характеристики симптомів і тяжкість COVID-19 подібні у вагітних і невагітних жінок: 86% легких випадків, 9% важких випадків і 5% критичних випадків. всі вагітні жінки, у яких діагностовано COVID-19.

Вагітні пацієнтки викликають чималий інтерес, оскільки вони можуть бути піддані ризику більш серйозної інфекції та несприятливих наслідків вагітності.

Актуальність. Незважаючи на те, що більшість людей адаптувались до життя в час пандемії COVID-19 (частка осіб перенесла хворобу, а інші вакциновані), не варто вважати, що вірус більше не становить небезпеки. Як показують результати останніх досліджень, перенесення цього захворювання чи вакцинація не дає 100% гарантії, що цей самий пацієнт не захворіє знову. Цей факт потрібно пам'ятати вагітним жінкам та їх лікарям-гінекологам, оскільки COVID-19 має значний вплив на перебіг вагітності.

Мета. Метою цієї роботи є висвітлити основні спектри впливу COVID-19 на перебіг вагітності та оцінка поточної епідеміології і результатів досліджень, пов'язаних із COVID-19, для акушерської популяції. Цей огляд охоплює епідеміологію COVID-19, симптоматику, передачу та поточні прогалини в знаннях, пов'язаних з наслідками для акушерської популяції.

Результати досліджень. Більше двох третин вагітних (за різними джерелами від 74 до 86%) мають безсимптомний перебіг ГРВІ-CoV-2. Серед

тих, у кого симптоми все ж присутні відчують легкі або помірні симптоми застуди.

Найпоширенішими проявами КІ вагітних є: кашель (41%); лихоманка (40%); задишка (21%); міалгія (19%); біль у горлі (16%); втрата смаку (14%); діарея (8%). При цьому варто зазначити, що у вагітних жінок рідше виникає лихоманка та міалгія в порівнянні з невагітними жінками такого ж віку [4].

Прееклампсія, мультисистемний синдром, який ускладнює приблизно 5% вагітностей, є однією з головних причин материнської смертності в усьому світі, на яку припадає приблизно 14% усіх випадків материнської смертності [5].

Чи не єдиний доведений негативний вплив КІ при вагітності є підвищений ризик передчасних пологів в III триместрі при важкому перебігу недуги (лише в 17% серед усіх, хто має важкий перебіг КІ саме у III триместрі), за життєвими показаннями зі сторони здоров'я матері. Але всім відомо, що малюк у третьому триместрі життєздатний і з кожним тижнем до очікуваної дати пологів все більш зрілий і готовий до появи на світ, тому і тут зайві хвилювання є марними. У вагітних жінок з безсимптомним перебігом КІ ризик передчасних пологів не підвищується [6].

За даними Naidu [2], через фізіо-анатомічні зміни, пов'язані з вагітністю, жінки сприйнятливі до мікробних інфекцій. Крім того, лактоферин матері та інші амніотичні захисні фактори спрямовані на захист плоду та роблять матір вразливою до вірусних інфекцій. Цитокіни, що виробляються лімфоцитами Т-хелперами (ТН), регулюють як імунні, так і запальні реакції. Цитокіни типу ТН 1 є прозапальними медіаторами, які включають гамма-інтерферон (IFN- γ), інтерлейкін (ІЛ)-1 α , ІЛ-1 β , ІЛ-6 та ІЛ-12. І навпаки, цитокіни типу ТН 2 є протизапальними факторами, що складаються з ІЛ-4, ІЛ-10, ІЛ-13 і бета-трансформуючого фактора росту (TGF- β) [7-9].

Різниця в профілях цитокінів між інфекціями SARS та COVID-19 у невагітних пацієнтів є основою для оцінки та екстраполяції прогресування та тяжкості захворювання у хворих вагітних жінок. Пацієнти з SARS

демонструють переважну активацію імунітету Т Н 1, що призводить до помітного підвищення рівня прозапальних цитокінів (IFN- γ , IL-1 β , IL-6 та IL-12) протягом принаймні двох тижнів після початку захворювання, що призводить до значного ураження легень [10].

Деякі дослідження з подібними вірусами свідчать про те, що дитина може затримуватись у своєму рості після інфекції, подібної до COVID-19. Більшість фахівців радять принаймні одне ультразвукове дослідження через 2-4 тижні після закінчення інфекції, щоб переконатися, що дитина добре росте. Також рекомендується регулярне проведення ультразвукового дослідження принаймні кожні 4 тижні протягом всієї вагітності, аби переконатись, що дитина продовжує рости [11].

У вагітних жінок з COVID-19 частіше розвиваються дихальні розлади, що потребують лікування у відділенні інтенсивної терапії. Вагітні жінки також мають вищий ризик потреби штучної вентиляції легень. Вважається, що пневмонія у жінок з COVID-19 може протікати важче, якщо термін вагітності становить понад 30 тижнів, коли матка підтискає легені та діафрагму, і пацієнтка не може прийняти рекомендоване при пневмонії положення тіла – на животі [12].

Вірусні патогени на контакті мати-плід можуть впливати на функцію плаценти та спричиняти такі ускладнення вагітності, як викидень, затримка внутрішньоутробного розвитку (ЗВУР) або передчасні пологи. Плацента функціонує як фізіологічний та імунологічний бар'єр для запобігання передачі вірусу від матері до плоду [13]. Однак імунологічна реакція на інфекцію може негативно вплинути на кровообіг плода або схилити матір до аномальної реакції. Вірусна інфекція децидуальної оболонки та/або плаценти може призвести до вироблення розчинних імунних факторів, які можуть досягти плоду та вплинути на його розвиток. Віруси рідко проникають через плацентарний бар'єр; однак, коли патоген досягає плоду, він може спричинити серйозні вроджені дефекти, такі як мікроцефалія, або навіть смерть [14].

У більшості випадків COVID-19 під час вагітності не було побічних

ефектів. Проте було зареєстровано шість госпіталізацій до відділення інтенсивної терапії для новонароджених. Основним клінічним симптомом у новонароджених була задишка, що супроводжувалася лихоманкою, тромбоцитопенією, порушенням функції печінки, тахікардією, блюванням і пневмотораксом [15].

В сучасній літературі, повідомляється про неонатальну смерть немовляти чоловічої статі, яка народилася на терміні гестації 34 тижні та 5 днів, за шкалою Апгар 8 за 5 хвилин [16]. У цього новонародженого розвинувся рефрактерний шок, шлункова кровотеча з поліорганною недостатністю та дисеміноване внутрішньосудинне згортання крові. Мазок із зіву на 9-й день після пологів був негативним на SARS-CoV-2; однак слабка імунна відповідь і масивна вірусемія вважалися ймовірними причинами цієї неонатальної смерті [17-18].

Перспективи подальших досліджень. З моменту появи SARS-CoV-2 наприкінці 2019 року вірус і реакція на нього мали катастрофічні наслідки для здоров'я, суспільства та економіки світу. Раніше дані про вплив SARS-CoV-2 на вагітну людину та плід були обмеженими. Дані про вплив попередніх коронавірусів під час вагітності (важкий гострий респіраторний синдром [SARS] і близькосхідний респіраторний синдром [MERS]) є також нечисленними і лише доповнюють попередні, тому представлена тема потребує подальшого дослідження.

Висновки. Отже, станом на тепер доведено, що КІ передається від матері до малюка вкрай рідко та не залежить від виду родорозрішення, не потребує раннього перетинання пульсуючої пуповини. Також не варто оминати контакту шкіра до шкіри чи одної із ланок теплового ланцюжка, чи спільного перебування матері і новонародженої дитини.

Пандемія COVID-19 змінила наше життя та суттєво вплинула на наше здоров'я. Ці результати показують, що місцеві медичні працівники повинні сприяти фізичній активності, щоб запобігти погіршенню здоров'я під час пандемії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kikuchi K, Islam R, Nishikitani M, Sato Y, Izukura R, Yokota F, Khan NJ, Nessa M, Ahmed A, Morokuma S, Nakashima N. Women's health status before and during the COVID-19 pandemic in rural Bangladesh: A prospective longitudinal study. *PLoS One*. 2022 May 13;17(5):e0266141. doi: 10.1371/journal.pone.0266141. PMID: 35560141; PMCID: PMC9106176.
2. Naidu SAG, Clemens RA, Pressman P, Zaigham M, Kadkhoda K, Davies KJA, Naidu AS. COVID-19 during Pregnancy and Postpartum. *J Diet Suppl*. 2022;19(1):115-142. doi: 10.1080/19390211.2020.1834049. Epub 2020 Nov 8. PMID: 33164601.
3. Fu W, Sivajohan B, McClymont E, Albert A, Elwood C, Ogilvie G, Money D. Systematic review of the safety, immunogenicity, and effectiveness of COVID-19 vaccines in pregnant and lactating individuals and their infants. *Int J Gynaecol Obstet*. 2022 Mar;156(3):406-417. doi: 10.1002/ijgo.14008. Epub 2021 Nov 13. PMID: 34735722; PMCID: PMC9087489.
4. Rasmussen SA, Jamieson DJ. COVID-19 and Pregnancy. *Infect Dis Clin North Am*. 2022 Jun;36(2):423-433. doi: 10.1016/j.idc.2022.01.002. Epub 2022 Jan 31. PMID: 35636908; PMCID: PMC8802611.
5. Conde-Agudelo A, Romero R. SARS-CoV-2 infection during pregnancy and risk of preeclampsia: a systematic review and meta-analysis. *Am J Obstet Gynecol*. 2022 Jan;226(1):68-89.e3. doi: 10.1016/j.ajog.2021.07.009. Epub 2021 Jul 21. PMID: 34302772; PMCID: PMC8294655.
6. Meyyazhagan A, Pushparaj K, Balasubramanian B, Kuchi Bhotla H, Pappusamy M, Arumugam VA, Easwaran M, Pottail L, Mani P, Tsibizova V, Di Renzo GC. COVID-19 in pregnant women and children: Insights on clinical manifestations, complexities, and pathogenesis. *Int J Gynaecol Obstet*. 2022 Feb;156(2):216-224. doi: 10.1002/ijgo.14007. Epub 2021 Nov 13. PMID: 34735717; PMCID: PMC9087615.
7. Patanè L, Morotti D, Giunta MR, et al. Vertical transmission of coronavirus disease 2019: severe acute respiratory syndrome coronavirus 2 RNA on

the fetal side of the placenta in pregnancies with coronavirus disease 2019-positive mothers and neonates at birth. *Am J Obstet Gynecol MFM*. 2020; 2(3): 100145. doi:10.1016/j.ajogmf.2020.100145

8. Di Mascio D, Khalil A, Saccone G, et al. Outcome of coronavirus spectrum infections (SARS, MERS, COVID-19) during pregnancy: a systematic review and meta-analysis. *Am J Obstet Gynecol MFM*. 2020; 2(2): 100107.

9. Tung Ho CL, Oligbu P, Ojubolamo O, Pervaiz M, Oligbu G. Clinical characteristics of children with COVID-19. *AIMS Public Health*. 2020; 7(2): 258- 273. doi:10.3934/publichealth.2020022

10. Galang RR, Chang K, Strid P, et al. Severe coronavirus infections in pregnancy: a systematic review. *Obstet Gynecol*. 2020; 136(2): 262- 272.

11. Schwartz DA, Morotti D. Placental pathology of covid-19 with and without fetal and neonatal infection: trophoblast necrosis and chronic histiocytic intervillitis as risk factors for transplacental transmission of SARS-CoV-2. *Viruses*. 2020; 12(11): 1308.

12. Brandt JS, Hill J, Reddy A, et al. Epidemiology of coronavirus disease 2019 in pregnancy: risk factors and associations with adverse maternal and neonatal outcomes. *Am J Obstet Gynecol*. 2021; 224(4): 389.e1- 389.e9.

13. Tutiya C, Mello F, Chaccor G, et al. Risk factors for severe and critical Covid-19 in pregnant women in a single center in Brazil. *J Matern Neonatal Med*. 2021; 1- 4. [Online ahead of print]. doi:10.1080/14767058.2021.1880561

14. Cohen J, Vignaux O, Jacquemard F. Covid-19 in pregnant women: general data from a French National Survey. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol*. 2020; 251: 267- 268.

15. Soheili M, Moradi G, Baradaran HR, Soheili M, Mokhtari MM, Moradi Y. Clinical manifestation and maternal complications and neonatal outcomes in pregnant women with COVID-19: a comprehensive evidence synthesis and meta-analysis. *J Matern Neonatal Med*. 2021; 1- 14 [Online ahead of print]. doi:10.1080/14767058.2021.1888923

16. Parazzini F, Bortolus R, Mauri PA, Favilli A, Gerli S, Ferrazzi E.

Delivery in pregnant women infected with SARS-CoV-2: a fast review. *Int J Gynecol Obstet.* 2020; 150(1): 41- 46.

17. Malamitsi-Puchner A, Briana DD, Giudice L, Di Renzo GC. Could children born to mothers with COVID-19 be more prone to non-communicable diseases? *Acta Paediatr Int J Paediatr.* 2021; 110(4): 1367- 1368.

18. Wang H, Li N, Sun C, Guo X, Su W, Song Q, Liang Q, Liang M, Ding X, Lowe S, Bentley R, Sun Y. The association between pregnancy and COVID-19: A systematic review and meta-analysis. *Am J Emerg Med.* 2022 Jun;56:188-195. doi: 10.1016/j.ajem.2022.03.060. Epub 2022 Apr 6. PMID: 35413655; PMCID: PMC8986277.

ДВЗ-СИНДРОМ ПРИ ТРАВМІ І ГЕМОРАГІЧНОМУ ШОЦІ

Шпак Володимир Андрійович,

Рошка Денис Вадимович

Студенти

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: Публікація актуалізує питання синдрому дисемінованого внутрішньосудинного згортання у військовослужбовців, що перенесли травму чи значну кровотрату. Висока смертність від якого зумовлює необхідність його раннього діагностування і ефективного лікування. Робота містить огляд декількох наукових статей, написаних за останні 25 років, і висновки авторів тез.

Ключові слова: дисеміноване внутрішньосудинне згортання, гіперкоагуляція, коагулопатія, гіперкоагулопатія, геморагічний шок, травма.

Вступ. Синдром дисемінованого внутрішньосудинного згортання залишається поширеним станом гіперкоагулопатії, який здатен призвести до тромбозу як мікро- так і макросудин, призводячи до розвитку синдрому поліорганної недостатності.

Актуальність теми. Бойові дії нерозривно пов'язані з травмуваннями і кровотратами. Терапія ДВЗ-синдрому, як одного з найбільш грізних ускладнень стану шоку, потребує значної кількості донорської крові. Знаючи частоту виникнення ДВЗ-синдрому, можна передбачити необхідні запаси донорської крові для лікування поранених військовослужбовців.

Мета. З огляду медичної літератури визначити частоту ДВЗ-синдрому у пацієнтів, що перенесли травму і/або геморагічних шок.

Результати дослідження. За даними дослідження, що було проведено в 1996 році в США з 91 пацієнта з черепно-мозковою травмою у 41% розвинувся

ДВЗ-синдром. Коагулопатія частіше розвивалася у травмованих з масивними крововтратами (наприклад, у яких ЧМТ поєднувалася з переломом тазу, стегна, розривом печінки чи селезінки) 17 (82%) з 19, ніж у травмованих лише з ЧМТ 10 (29%) з 38. Крім того, травмовані з низьким рівнем крововтрати (епі- і субдуральні гематоми) гіперкоагуляції і розвитку ДВЗ-синдрому не мали. [1]

За даними іншого дослідження, що проводилося в 1997 році, з 204 обстежених пацієнтів з ЧМТ кількість балів критеріїв на ДВЗ була підвищенна (≥ 7) у 38%. Була відмічена прямопропорційна залежність між тяжкістю ураження тканин мозку і величиною показників гіперкоагуляції. [2]

За даними дослідження 2011 року, що було проведено в КНР, з 242 оглянутих пацієнтів кількість балів шкали ISTH для постановки ДВЗ (≥ 5) була у 36%. [3]

У першому дослідженні пацієнти проходили скринінг на маркери ДВЗ-синдрому за модифікованою ДВЗ шкалою, що включає 5 показників: число тромбоцитів, протромбіновий час, активований частковий тромбoplastиновий час, рівень фібриногену та рівень Д-димеру – кожен з яких оцінювався від 0 до 3 балів. Окрім цього, вони додатково проходили обстеження за шкалою ком Глазго для оцінки травматизації тканин мозку та рентгенологічні обстеження для діагностики ЧМТ. [1]

В другому дослідженні оцінювалися показники числа тромбоцитів, протромбінового часу, активованого часткового тромбoplastинового часу, тромбінового часу, рівня фібрину і продуктів його деградації. Вони так само оцінювалися по шкалі від 0 до 3 балів. Так само проводилася оцінка за шкалою ком Глазго. [2]

Третє дослідження діагностувало ДВЗ-синдром за розробленими International Society on Thrombosis and Haemostasis (ISTH) критеріями у яких оцінюється число тромбоцитів, підвищення рівнів фібрин-залежних маркерів, подовження протромбінового часу і рівень фібриногену. Кожен маркер оцінюється по шкалі від 0 до 2 балів. Для діагностики ДВЗ-синдрому необхідно набрати (≥ 5) балів. І точно так само проводилася оцінка за шкалою ком

Глазго. [3]

Висновки. Синдром дисемінованого внутрішньосудинного згортання досить часто супроводжує травматичні ушкодження, особливо у поєднанні зі значними крововтратами, які є нерозривними супутниками бойових дій. У зв'язку з цим і військові лікарі, і тим більше цивільні повинні пам'ятати про ризик розвитку ДВЗ-синдрому у своїх пацієнтів, знати критерії діагностики і методи його лікування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Hulka, F. (1996). Blunt Brain Injury Activates the Coagulation Process. *Archives of Surgery*, 131(9), 923.
2. M. SELLADURAI, M. VICKNESWARAN, S., B. (1997). Coagulopathy in acute head injury-a study of its role as a prognostic indicator. *British Journal of Neurosurgery*, 11(5), 398–404.
3. Sun, Y., Wang, J., Wu, X., XI, C., Gai, Y., Liu, H., Zhou, L. (2011). Validating the incidence of coagulopathy and disseminated intravascular coagulation in patients with traumatic brain injury – analysis of 242 cases. *British Journal of Neurosurgery*, 25(3), 363–368.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

УДК 615.03

АВС-АНАЛІЗ ПОПИТУ АНТИГІСТАМІННИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Баліцька О. П.

кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри фармації

Артемчук М. А.

кандидат медичних наук, доцент кафедри фармації

Злагода В. С.

асистент кафедри фармації

Поліщук Ю. М.

асистент кафедри фармації

Бондар Л. М.

асистент кафедри фармації

Вінницький національний медичний університет
імені М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

Анотація: В результаті проведеного дослідження був проведений аналіз попиту та пропозиції АГП на прикладі однієї з аптек м. Вінниця за період лютий-квітень за допомогою АВС-аналізу.

Було встановлено, що ціни на АГП у досліджуваній атеці коливались від 19,3 грн за упаковку (лоратадин, таблетки по 0,01 г №10) до 455,70 грн за упаковку (L-цет, таблетки по 5 мг №100). До препаратів-лідерів за продажем увійшли ніксар, цетрин 20, L-цет, дексаметазон, цетрилев, еріус, цетрин 30 і відповідали 80% від загального товарообігу. Загальна виручка цих коштів становила 8218,68 грн.

До групи В увійшли лоратидин, алерзин, ергоцетал, кларитин, що становили 15 % від загальної суми продажу. Загальна виручка цих коштів становила 1660,18 грн. Препарати цетиризин-TEVA, супрастин, алергозан,

тавегіл, кетотифен, димедрол становили 5% від загальної суми продажу. Загальна виручка цих коштів дорівнювала 718,43 грн.

Ключові слова: антигістамінні лікарські засоби, АВС-аналіз.

Останніми роками, і особливо в умовах пандемії COVID-19, спостерігається суттєва тенденція до збільшення кількості населення різних країн світу на алергічні захворювання. Таке зростання може бути зумовлене декількома причинами.

Проведення протиепідемічних заходів призводить до зменшення міжособистісних контактів між людьми, а також зменшення контактів людини з сильними збуджувачами алергічних захворювань, які конкурентно гальмують реакцію на переважно слабкі алергени навколишнього середовища [1, с. 812]. За даними бази інформаційно-пошукової системи в довіднику лікарських засобів Компендіум [2] згідно з міжнародною АТХ-класифікацією (Anatomical Therapeutic Chemical (ATC) classification system) антигістамінні лікарські засоби включено до 7 анатоמו-терапевтично хімічних груп.

Тому аналіз попиту і пропозицій АГП є актуальним на сьогоднішній день для забезпечення аптек необхідним арсеналом АГП. В результаті проведеного дослідження за 3 місяці (лютий-квітень) було встановлено, що аптека закуповувала та реалізовувала населенню АГП за різними торговельними назвами усіх поколінь. Понад 40% становили препарати вітчизняного виробництва, АГП були представлені у формі таблеток (100%), сиропів, розчинів для інєкцій, очних крапель та гелів. Найблищим попитом користувались АГП II покоління.

За 3 місяці (лютий-квітень) аптекою було реалізовано АГП на суму 10597,29 грн, а саме: супрастин - 2 упаковки на суму 172,6грн; лоратидин -34 упаковки на суму 656,2 грн; ніксар - 12 упаковок на суму 1218 грн; цетрилев - 20 упаковок на суму 1036 грн; цетрин 20 -14 упаковок на суму 1230,13 грн; цетрин 30 - 5 упаковок на суму 658 грн; кетотифен - 2 упаковки на суму 55,73 грн; еріус - 3 упаковки на суму 825,69 грн; алерзин – 5 упаковок на

суму 479,33 грн; ергоцетал - 2 упаковки на суму 202,46 грн; цетиризин-TEVA на суму 3 упаковки - 198,5 грн; алергозан - 3 упаковки на суму 126,70 грн; L-цет -3 упаковки на суму 1367,11 грн; дексаметазон - 5 упаковок на суму 1883,75 грн; тавегіл -1 упаковка на суму 122,31 грн; димедрол - 2 упаковки на суму 42,59 грн; кларитин - 3 упаковки - 322,19 грн.

В результаті проведеного ABC-аналізу було встановлено, що ціни на АГП у досліджуваній атеці коливались від 19,3 грн за упаковку (лоратадин, таблетки по 0,01 г №10) до 455,70 грн за упаковку (L-цет, таблетки по 5 мг №100). До препаратів-лідерів за продажем увійшли ніксар, цетрин 20, L-цет, дексаметазон, цетрилев, еріус, цетрин 30 і відповідали 80% від загального товарообігу. Загальна виручка цих коштів становила 8218,68 грн.

До групи В увійшли лоратидин, алерзин, ергоцетал, кларитин, що становили 15 % від загальної суми продажу. Загальна виручка цих коштів становила 1660,18 грн. Препарати цетиризин-TEVA, супрастин, алергозан, тавегіл, кетотифен, димедрол становили 5% від загальної суми продажу. Загальна виручка цих коштів дорівнювала 718,43 грн.

Висновки В результаті проведеного дослідження був проведений аналіз попиту та пропозиції АГП на прикладі однієї з аптек м. Вінниця за період лютий-квітень.

Було встановлено, що найбільшим попитом у населення користуються такі АГП: ніксар, цетрин 20, L-цет, дексаметазон, цетрилев, еріус, цетрин 30. Ці препарати забезпечують основний дохід аптечної мережі і працівникам аптеки необхідно забезпечити стовідсоткову наявність даного найменування товару.

До препаратів групи В потрібна постійна увага працівників досліджуваної аптеки до наявності товару і періодичний контроль їх запасу. Препарати групи С не приносять істотного прибутку аптеці і не користуються високою популярністю, але можуть бути закупленими в період сезонності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тарасенко Г. В., Селезько В. С. Аналіз асортименту антигістамінних препаратів на фармацевтичному ринку України // SCIENTIFIC COLLECTION «INTERCONF» № 1(37). – 2020.

2. Довідник лікарських засобів Компендіум (2019). – Режим доступу: <https://compendium.com.ua/u/>.

TECHNICAL SCIENCES

UDC 004

ZERO-KNOWLEDGE PROOF TECHNOLOGY IN CYBERSECURITY

Kireieva Sofiia Oleksandrivna

Student

Kharkiv National University of Radio Electronics

Kharkiv, Ukraine

Introduction. In today's world, it is hard to imagine our lives without the use of internet technology. Digitalisation has affected absolutely every aspect of our lives, from everyday interactions with friends, family and colleagues to national security issues, all of which are now under cyberattack from around the world.

This article explores the issue of privacy and how it can be solved with one of the modern crypto technologies, Zero-Knowledge Proof, which has become widespread due to the growth of the cryptocurrency industry.

Aim. The purpose of this article is to examine Zero-Knowledge Proof technology from the perspective of a tool to address one of today's most pressing cybersecurity concerns – privacy.

Materials and methods. The article analyses materials, articles and statistics on the effectiveness of blockchain technology and specifically Zero-Knowledge Proof in cybersecurity.

Results and discussion. In examining privacy issues, it has been found that one of the generalisable qualities is the undesirable unavoidable availability of some data that in many circumstances should not have been disclosed. In this paper I try to show that a reviewer can convince a reviewer that a certain statement about a data point is true without revealing any additional information about that data point. Based on the research cited, it is proposed to address the problem of privacy in cyberspace

using the technique described.

An increasingly common way to achieve privacy in blockchain networks is Zero-Knowledge Proof. Blockchain transparency is an advantage in many cases, but there are also a number of use cases of smart contracts that require privacy for various business or legal reasons, such as the use of private data as input to trigger the execution of a smart contract.

Zero-Knowledge Proof (ZKP) is a cryptographic protocol that allows one of the communicating parties (the verifier) to verify the validity of a statement (usually mathematical) without having any other information from the other party (the prover). This latter condition is necessary because it is usually trivial to prove that a party has certain information in most cases if he is just allowed to disclose the information. The tricky part is proving that one party has the information without disclosing it. The protocol must take into account that the proving party will only be able to convince the checker if the allegation is actually proven. Otherwise it will be impossible, or highly unlikely, to do so due to computational complexity.

Zero-Knowledge Proof can be interactive, where the prover persuades a particular verifier, but must repeat this process for each verifier, or non-interactive, where the prover creates a proof that can be verified by anyone using the same proof.

Although there are several implementations of Zero-Knowledge Proof, including zk-SNARKS, zk-STARKS, PLONK and Bulletproofs, and each with a different transaction proof size, proof of proof, verification time and more, working with different mechanisms in their systems, there are three key characteristics that define any ZKP protocol:

- **Integrity:** If the statement is true, then the honest verifier knows the correct input data; can be convinced by the honest verifier.
- **Accuracy:** If the assertion is false, then no dishonest verifier can unilaterally convince the honest verifier that he knows the correct input data.
- **Zero Knowledge:** If the condition is true, then the verifier; cannot learn anything from the proof except that the statement is true.

At a general level, the creation of a zero-disclosure proof involves the checker

asking the test taker to perform a series of actions that can only be performed correctly if the checker knows the basics. If the checker is only guessing at the results of these actions, then the validator will ultimately prove the validator wrong with a high probability. But at the same time, zero-disclosure proofs are not proofs in the mathematical sense of the term, because there is still some small chance that the proving party can convince the Checker of a false claim (correctness error). In other words, zero-disclosure proofs are probabilistic proofs, not deterministic. Nevertheless, there are methods to reduce the correctness error to negligible values.

Each round, or accreditation of evidence, consists of three stages. They can be schematically depicted as follows:

- $A \rightarrow B$: witness.
- $A \leftarrow B$: challenge.
- $A \rightarrow B$: response.

First, A chooses an element from a predefined non-empty set which becomes its secret - the private key. This element is used to compute and then publish the public key. Knowing the secret defines a set of questions which A will always be able to answer correctly. Then A chooses a random element from the set, computes a proof according to certain rules (depending on the particular algorithm), and then sends it to B. B then chooses one question from the whole set and asks A to answer it (challenge). Depending on the question, A sends B an answer. The information received by B is enough to check if A really has the secret. The rounds can be repeated as many times as you like, until the probability that A "guesses" the answers is low enough.

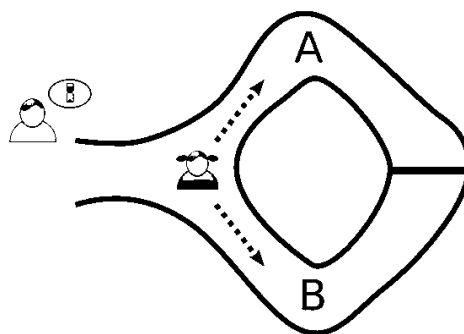

Figure 1 – Zero-knowledge cave

An example to intuitively understand the proof of zero disclosure is as follows: Suppose there is a cave with paths A and B that have one entrance, but connect to a common door locked by a password.

Alice wants to tell Bob that she knows the password to the door, but tries to prove it without revealing the code to Bob. To do this, Bob stands outside the cave and Alice chooses one of two paths and walks through the cave, not knowing which way to go. As she disappears from view, Bob also goes to the branch and shouts from there, "Alice, need to exit to the right" or "Alice, need to exit to the left". We get each time the probability that Alice doesn't know the password is 50%. If we repeat the process k times, the probability is $\frac{1}{2^k}$. With 20 repetitions, this probability will be of the order of 10^{-6} , which is enough for the fairness of the assumption that Alice knows the key. If Alice originally chose path A to the door, but Bob asks her to go back through path B, the only way to complete the puzzle is for Alice to know the password to the locked door. Once this is done, Bob has a high degree of confidence that Alice knows the password to the door without revealing it to Bob[2].

This is a conceptual example, proof of Zero-knowledge applies the same strategy, but uses cryptography to prove knowledge of a data point without revealing that data point.

Now let there be a computational scheme that outputs a value on a curve for a given input. If any user can consistently give the correct answer to a point on the curve, then we can be confident that the user has some knowledge of the curve, because with each successive query the probability that they will guess the correct answer becomes greater and greater.

Considering a circuit as a path that Alice takes through a cave, if she can get through the circuit with an entrance, this proves a high probability that she has some knowledge of the circuit password.

The ability to prove knowledge of a data point without revealing any additional information, as well as information about the data, will provide a number of important benefits, especially in the context of cybersecurity.

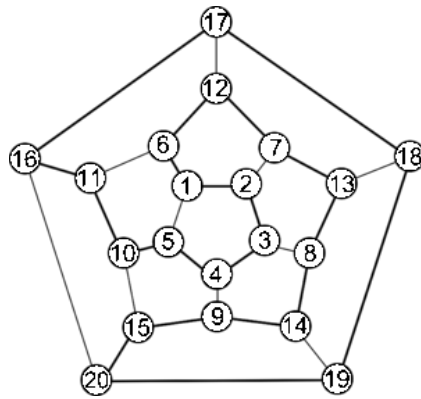

Figure 2 – Dodecahedron graph with highlighted Hamiltonian cycle

Now consider the second, more mathematical example. Let's call the checking side Bob and the proving side Alice. Suppose Alice knows Hamiltonian cycle in large graph G . Bob knows graph G , but he doesn't know the Hamiltonian cycle in it. Alice wants to prove to Bob that she knows the Hamiltonian cycle, without giving either the cycle itself or any information about it (perhaps Bob wants to buy information about the Hamiltonian cycle from Alice, but before that he wants to make sure that Alice really knows it)[3].

To do this, Bob and Alice jointly perform several rounds of protocol:

1. Alice creates a graph H that is isomorphic to G . Hamiltonian cycle transformation between isomorphic graphs is a trivial task, so if Alice knows the Hamiltonian cycle in G , then she knows the Hamiltonian cycle in the generated graph H .

2. Alice passes the graph H to Bob.

3. Bob chooses a random bit $b \in \{0, 1\}$:

- If $b = 0$, then Bob asks Alice to prove the isomorphism of G and H , that is, to provide a one-to-one correspondence between the vertices of the two graphs. Bob can check whether G and H are indeed isomorphic.

- If $b = 1$, then Bob asks Alice to specify a Hamiltonian cycle in H . For the graph isomorphism problem neither its membership in P-class nor its NP-completeness is proven, so here we will assume that it is impossible to compute a Hamiltonian cycle in isomorphic G from a Hamiltonian cycle in H .

In each round, Bob chooses a new random bit which is unknown to Alice, so

for Alice to be able to answer both questions, H must indeed be isomorphic to G, and Alice must know the Hamiltonian cycle in H (and therefore also in G). So, after a sufficient number of rounds, Bob can be sure that Alice does have knowledge of the Hamiltonian cycle in G. Alice, on the other hand, does not reveal any information about the Hamiltonian cycle in G. Moreover, it would be difficult for Bob to prove to anyone else that he or Alice knows the Hamiltonian cycle in G[3].

Suppose that Alice does not know the Hamiltonian cycle in G, but she wants to fool Bob. Then Alice needs a non-isomorphic G graph G' in which she knows the Hamiltonian cycle after all. In each round she can pass either H' - isomorphic to G' or H - isomorphic to G to Bob. If Bob asks to prove isomorphism of graphs, and he has been handed H , then the cheat will not be revealed. Similarly, if he asks to show a Hamiltonian cycle and he has been given H' . In that case, the probability that Alice will still cheat Bob after k rounds is $\frac{1}{2^k}$, which can be less than any predetermined value for a sufficient number of rounds.

Conclusion. This paper examined a cryptographic protocol in which one party cryptographically proves that it knows some of the information without revealing the actual information on the other party. Examples have been used to show its essence and principles of operation.

The first advantage of Zero-Knowledge Proof is the ability to use privacy-preserving datasets in networks such as Ethereum. While blockchain is designed to be highly transparent, where anyone running their own blockchain node can see and download all the data stored in the registry, the addition of Zero-Knowledge Proof technology allows users and companies to use private datasets and underlying data when performing smart contracts without revealing it.

Privacy in blockchain networks is critical for traditional organisations, such as supply chain companies, enterprises and banks that want to interact and execute smart contracts, but must keep their trade secrets secret in order to compete. In addition, such organisations are often required to protect their customers' personally identifiable information (PII) and comply with regulations such as the European Union General Data Protection Regulation (GDPR) and the US Health Insurance

Portability and Accountability Act (HIPAA).

While blockchain networks emerged as a means of protecting transaction privacy for businesses, Zero-Knowledge Proof allows businesses to securely interact with blockchain networks, which often benefit users from around the world, without relinquishing privacy controls. Zero-Knowledge Proof technology successfully overcomes a wide range of scenarios for enterprises using previously inaccessible blockchain networks and drives innovation.

As a consequence, it can be said that this protocol is not only a good example, but also a practical tool for protecting sensitive information from unwanted disclosure.

REFERENCES

1. Goldwasser, S., Micali, S., & Rackoff, C. The knowledge complexity of interactive proof-systems. In *Providing Sound Foundations for Cryptography: On the Work of Shafi Goldwasser and Silvio Micali*. pp. 203-225. 2019.
2. Quisquater, JJ. et al. How to Explain Zero-Knowledge Protocols to Your Children. In: Brassard, G. (eds) *Advances in Cryptology — CRYPTO' 89 Proceedings*. CRYPTO 1989. Lecture Notes in Computer Science, vol 435. Springer, New York, NY. 1990.
3. Blum M. How to Prove a Theorem So No One Else Can Claim It. ICM'86: International Congress of Mathematicians. Berkeley, California, USA. August 3-11, 1986.

ТЕПЛОВИЙ НАСОС «ГРУНТ-ВОДА»

Босий Микола Вікторович

Викладач

Боса Олена Анатоліївна

Лаборант

Лисенко Андрій Якович,

Мануйлович Андрій Валерійович,

Бельченков Єгор Володимирович,

Ботнаренко Володимир Олександрович,

Авраменко Євгеній Валерійович,

Студенти

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Найбільш екологічне та найефективніше джерело енергії для системи теплопостачання є використання енергії землі, що міститься у ґрунті та воді. Теплові насоси працюють з високими показниками ефективності, це є актуальним питанням у використанні їх в системах теплопостачання. При використанні теплових насосів первинної енергії витрачається в 1,5-2 рази менше, ніж у разі прямого спалювання органічного палива [1-3].

Теплові насоси застосовують для переносу теплової енергії від тіла з більш низькою температурою до тіла з більш високою температурою, які працюють за зворотним циклом Карно, вони утилізують низькопотенційну теплоту природних, технологічних і побутових джерел. Теплові насоси витрачають електричну енергію більш ефективно, ніж інше енергетичне обладнання. По оцінкам розробників теплові насоси при використанні 1 кВт·год електричної енергії виробляється (3-5) кВт·год теплової енергії [2,3].

Мета роботи. Метою роботи є визначення ефективності роботи парокомпресійного циклу теплового насоса холодильним агентом якого є R134a.

Матеріали і методи. Термодинамічний аналіз проводимо для парокомпресійного геотермального теплового насоса (ГТН) «ґрунт–вода»,

робочим тілом якого є озонобезпечний холодоагент R134a, а низькопотенційне джерело енергії – це теплота ґрунту [1- 7]. Для розрахунку показників ефективності парокомпресійного циклу теплового насоса вибираємо робоче тіло R134a, з температурою випаровування $t_b = +2...+5^\circ\text{C}$ та температурою конденсації $t_k = 71^\circ\text{C}$ для системи тепlopостачання.

Для парокомпресійного ГТН «ґрунт–вода» вибираємо низько потенційне джерело теплоти ґрунт і приймаємо $T'_{\text{HT}} = 283\text{ K}$, $T''_{\text{HT}} = 278\text{ K}$, а для теплоносія системи опалення $T''_{\text{MB}} = 339\text{ K}$.

Приймаємо кінцеві різниці температур на виході з теплообмінних апаратів: у випарнику $\Delta T_b = T''_{\text{HT}} - T_b = 3\text{ K}$, а в конденсаторі $\Delta T_k = T_k - T''_{\text{MB}} = 5\text{ K}$ [1- 7]. Теплові навантаження в ГТН «ґрунт–вода» представлені на p - h діаграмі (рис. 1), де вони наведені у вигляді відповідних відрізків прямих ліній, що відображають основні термодинамічні процеси. Енергетичну ефективність ГТН «ґрунт–вода» оцінюємо за допомогою p - h діаграми (рис. 1).

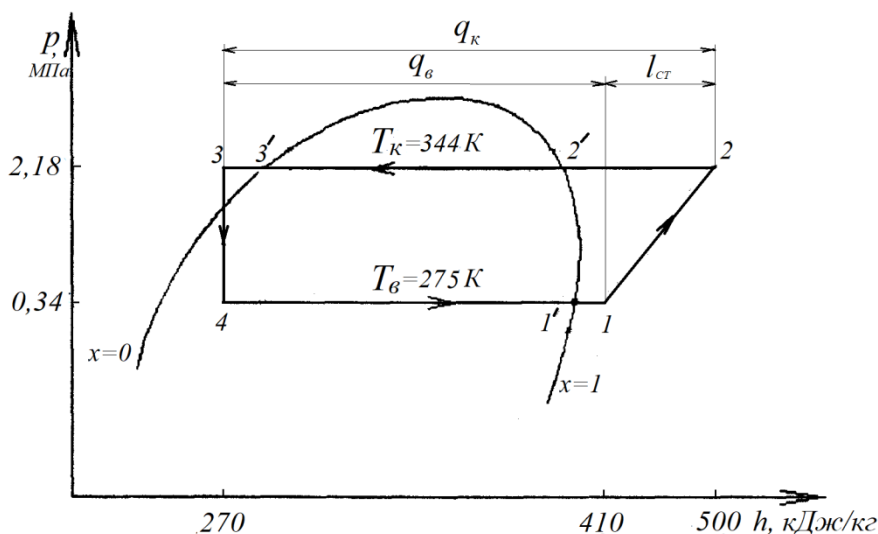

Рис. 1. Цикл ГТН «ґрунт–вода» в p - h -діаграмі

Проведемо визначення показників енергоефективності циклу ГТН «ґрунт–вода» для системи тепlopостачання за методиками приведеними в [8-12].

Результати і обговорення. Результати проведеного термодинамічного розрахунку ГТН «ґрунт–вода» наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Термодинамічний розрахунок циклу ГТН «грунт–вода» [8-12]

Параметр	Розмірність	Розрахункові значення
1	2	3
Температура випаровування агента R134a, T_B	К	275
Ентальпія агента R134a після випарника, h_1	кДж/кг	410
Тиск агента R134a у випарник, P_B	МПа	0,34
Температура конденсації агента R134a, T_K	К	344
Ентальпія агента R134a після конденсатора, h_3	кДж/кг	270
Тиск конденсації фреона R134a, P_K	МПа	2,18
Ентальпія агента R134a на вході в компресор, h_1	кДж/кг	410
Ентальпія агента R134a після компресора, h_2	кДж/кг	500
Ентальпія агента R134a перед випарником, h_4	кДж/кг	270
Питоме теплове навантаження випарника, q_B	кДж/кг	140
Питоме теплове навантаження конденсатора, (теплого насоса), q_K	кДж/кг	230
Питоме теплове навантаження охолоджувача, $q_{по}$	кДж/кг	20
Питома робота стиснення в компресорі, $l_{ст}$	кДж/кг	90
Питома енергія, яка споживається електродвигуном, W	кДж/кг	118
Перевірка теплового балансу, $q_{ГТН}$	-	230
Коефіцієнт стиснення, ε	-	6,41
Коефіцієнт перетворення теплоти ГТН, COP	-	2,9
Середня температура низькопотенційного теплоносія, $T_{ср.нт.}^e$	К	278
Термодинамічна температура низькопотенційного теплоносія, τ_H	-	0,076
Ексергія, віддана низькопотенційним теплоносієм, e_H	кДж/кг	10,64
Середня температура високопотенційного теплоносія в конденсаторі, $T_{ср.мв.}^k$	К	339
Термодинамічна температура високопотенційного теплоносія в конденсаторі, τ_B	-	0,185
Ексергія, одержана високопотенційним теплоносієм в конденсаторі, e_B	кДж/кг	38,85
Ексергія споживаної електроенергії, e_e	кДж/кг	118
Ексергетичний ККД ГТН «грунт–вода», $\eta_{ex.}$	-	0,30

Отже, показники ефективності роботи циклу теплового насоса «грунт–вода», коефіцієнт перетворення COP теплового насоса «грунт–вода» суттєво залежить від середньотермодинамічних температур входу і виходу теплоти, а

також докільця. Проведений аналіз впливу температур на ефективність теплового насоса «грунт-вода» дозволяє прогнозувати оптимальні температурні режими роботи.

Висновки. Проведено термодинамічне дослідження ефективності застосування ГТН «грунт-вода» для системи тепlopостачання при використанні ґрунту як джерела низькопотенційної теплової енергії. Енергетична ефективність ГТН «грунт-вода», робочим тілом якого є холодильний агент R134a, за розрахунками становить 2,9. Методом ексергетичного аналізу розраховано термодинамічну ефективність процесів перетворення енергії, що відбуваються в ГТН «грунт-вода» за допомогою ексергетичного ККД, який становить 30 %.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безродний М. К., Пуховий І. І., Кутра Д. С. Теплові насоси та їх використання: навчальний посібник. Київ: НТУУ «КПІ». 2013. 312 с.
2. Арсеньєв В. М., Мелейчук С. С. Теплові насоси: основи теорії і розрахунку: навчальний посібник. Суми. СДУ. 2018. 364с.
3. Арсеньєв В.М. Теплонасосная технология энергосбережения. Суми: Вид-во СДУ. 2009. 251 с.
4. Босий М. В., Кузик О. В. Теплові насоси для опалення та гарячого водopостачання // Findings of modern engineering research and developments: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». 2022. P. 24-40.
5. Пісарев В.Є. Теплові насоси та холодильні установки. Навчальний посібник. К: КНУБА. 2002.124с.
6. Снежкін Ю. Ф., Чалаєв Д. М., Шаврін В. С., Дабіжа Н. О. Теплові насоси в системах теплохолодопостачання: монографія // Під. ред. акад. НАН України А. А. Долінського; НАН України, Ін-т техн. теплофізики. К: 2008. 104с.
7. Безродний М. К., Притула Н. О. Енергетична ефективність теплонасосних схем тепlopостачання: монографія. К: НТУУ «КПІ». 2012. 208 с.

8. Босий М. В., Кузик О. В. Ефективність циклу теплового насоса для теплопостачання // *Центральноукраїнський науковий вісник. Технічні науки*. 2020. Вип. 3(34). С.136-142.

9. Босий М. В. Термодинамічна енергоефективність геотермального теплового насоса на ґрунтових водах. *Moderní aspekty vědy: XX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Publishing Group „ Vědecká perspektiva “*, 2022. P. 556-568.

10. Босий М. В. Теплові насоси енергоефективні відновлювальні екологічно чисті джерела теплоти для системи теплопостачання. *Moderní aspekty vědy: XXI. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.* 2022. P. 357-380.

11. Морозюк Т. В. Теория холодильных машин и тепловых насосов. Одесса: Студия «Негоциант». 2006. 712 с.

12. Ткаченко С. Й., Остапенко О. П. Парокомпресійні теплонасосні установки в системах теплопостачання: монографія. Вінниця: ВНТУ. 2009. 176 с.

ЕКО-ТЕХНОЛОГІЇ У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

Гусак Вероніка Сергіївна

Студент

Полтавський університет економіки і торгівлі
м. Полтава, Україна

Анотація: розглянуті питання енергозбереження у готелях. Піклування про безпеку гостей та охорона довкілля є невід'ємною частиною сучасної індустрії гостинності. Засоби розміщення, які будують свою діяльність на основі екологічних принципів, сьогодні стають все більш цікавими для споживачів, підвищують свій імідж та конкурентоспроможність на ринку послуг. Застосування еко-технологій дозволяє зменшити споживання енергоресурсів, що позитивним чином впливає і на економічні показники засобів розміщення у короткотерміновій перспективі.

Ключові слова: еко-технології, засоби розміщення, енергозбереження

В умовах гострого дефіциту енергоресурсів та зростання цін перед українськими готельєрами повстає важливе завдання раціонального використання вичерпних та невичерпних джерел енергії. Сьогодні експлуатаційні витрати, спрямовані на електро-, тепло- та водопостачання будівель готелів складають близько 40% від загальних витрат. При цьому тенденція поступового зростання комунальних послуг зберігається, що призводить до зниження рівня прибутковості готельного бізнесу та падіння попиту на послуги як результат зростання середнього чеку для споживачів. Зростання витрат разом із зниженням попиту на послуги індустрії гостинності внаслідок економічної кризи спонукає власників готелів до активного пошуку рішень для економії ресурсів за рахунок екотехнологій.

Незважаючи на економічну кризу, що вибухнула, багато готельєрів все ж не забули про екологічні проблеми, вирішення яких. Як показали дослідження

Корнельського університету, близько 90% опитаних гостей готелів готові переплачувати за екологічні продукти та послуги [3]. Багато клієнтів готелів, особливо ті, дохід і освіта яких вищий за середній, все ще стурбовані проблемами навколишнього середовища. Вони усвідомлюють, що їхні власні дії та робота готелів, послугами яких вони користуються, негативно впливають на природу. Подібного роду свідомість дає зеленим готелям хороші шанси для розвитку [5].

Власники низки готелів проводять певну роботу, починаючи з будівництва з використанням екологічно чистих матеріалів і закінчуючи встановленням автономних систем тримання електроенергії, сортуванням сміття, виявляючи цим піклування про охорону навколишнього середовища [4]. Представники туристичної та готельної індустрії зазначають, що сучасні туристи все частіше обирають готелі, які, окрім традиційного, мають і екологічний рейтинг. Дотримуватись екологічних норм під час подорожей готові 38 % жіночої аудиторії та 49 % туристів-космополітів, які вирушають на відпочинок кілька разів на рік [6].

Концепція екоготелів поступово впроваджується й в Україні. Готелі, що дотримуються у своїй роботі екологічних принципів, цікаві та мають попит не тільки серед категорії туристів, що належать до захисників навколишнього середовища. Багато таких засобів розміщення функціонують на території екологічно привабливих і мальовничих ландшафтів, і саме тому мають попит у жителів багатонаселених мегаполісів [2].

З погляду економічної доцільності доведено, що такі впроваджувальні заходи мають позитивний фінансовий ефект. Проте з вивчення впливу еко-інновацій у готелях на довкілля необхідно розрахувати також і екологічну доцільність впровадження, тобто провести аналіз того, наскільки конкретні екоінновації впливають на екологічну ситуацію у місці їх безпосереднього впровадження [1].

Одним із найбільш поширених та відносно недорогим засобом щодо впровадження екологічних інновацій у матеріальну базу готелів є заміна

звичайних ламп розжарювання на енергозберігаючі.

За результатами досліджень науковців швейцарської лабораторії «Технологія і суспільство» були зроблені висновки, що свідчать про доцільність запровадження енергозберігаючих ламп для збереження довкілля [2].

Так, на процес виробництва всіх видів ламп припадає дуже невелика частка сумарного впливу на довкілля. Причина, через яку енергозберігаючі лампи залишають більший екологічний слід – електросхеми, що містяться в них. Якщо ж розрахунок заснований на структурному складі електроенергії, прийнятому в європейських країнах (що включає значну частину енергії, що виробляється вугільними електростанціями), то значення виходять на порядок нижче - 0,3% від сумарного впливу ламп розжарювання і 4% для енергозберігаючих [7].

Метод утилізації ламп після закінчення терміну їхньої служби також не є особливо суттєвим фактором у розрахунку екологічного балансу. У разі утилізації енергозберігаючих ламп методом їх переробки, а не спалювання, екологічні наслідки скорочуються на 15%. Якщо відпрацьовані енергозберігаючі лампи спалюють у спеціальних установках з видалення відходів, ртуть виділяється в незначних кількостях. Це пов'язано з тим, що переважна частина ртуті викидається в довкілля електростанціями, що спалюють викопне паливо [7].

Найбільший вплив на довкілля справляє фактичне використання ламп. Важливу роль відіграє також джерело електроенергії, що використовується, оскільки лампа розжарювання, що працює за рахунок функціонування ГЕС, є екологічно чистішою, ніж енергозберігаюча, що працює на електроенергії від вугільної електростанції.

З екологічного погляду краще використовувати енергозберігаючі лампи. Про це свідчить визначення «екологічної точки беззбитковості», яке є проміжком часу, протягом якого лампа повинна пропрацювати для того, щоб завдати певного ступеня шкоди навколишньому середовищу. При використанні

електроенергії лампи розжарювання, як і енергозберігаючі лампи, досягають своєї екологічної точки безбитковості приблизно за 50 годин роботи [4].

Однак варто зазначити, що енергозберігаючі лампи містять ртуть. Ртуть відноситься до речовин 1-го класу небезпеки і стосовно здоров'я людини має широкий спектр клінічних проявів токсичної дії.

Класичні готелі, як правило, використовуються звичайні лампи розжарювання. Лампа розжарювання є електричним джерелом світла, в якому тугоплавкий провідник, поміщений заповнений інертним газом посудину, нагрівається до високої температури за рахунок протікання через нього електричного струму.

Енергозберігаюча лампа є, як правило, компактною люмінесцентною лампою. Світлова віддача люмінесцентної лампи в кілька разів більша, ніж у ламп розжарювання аналогічної потужності, а термін служби в 10 разів перевищує термін служби ламп розжарювання [2].

Заміна ламп розжарювання енергозберігаючими може проводитися поступово, у міру виходу з ладу.

Щорічне зростання тарифів на енергоресурси робить проблеми енергозбереження та енергоефективності актуальними для українських готелів.

Головним способом підвищення енергоефективності готельних підприємств є впровадження нових технологій та інновацій, здатних раціональніше використовувати енергоресурси [5].

У собівартості готельних послуг близько 15% становлять витрати на освітлення інтер'єрів. Їх можна значно знизити у 10 разів за рахунок інноваційних джерел світла – світлодіодних та індукційних ламп. Враховуючи те, що витрати на впровадження таких джерел є досить невисокою і передбачають лише вкладення на закупівлю, ефективність впровадження світлодіодних та індукційних ламп в якості інноваційних джерел світла є досить високою [4].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьєв М.В. Стратегія підвищення енергоефективності промисловості регіону: теоретико-методичні аспекти формування : [монографія] / М. В. Афанасьєв, Т.І. Салашенко. – Харків : ХНЕУ, 2014. – 284 с.
2. Брикова Т. М. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг». 18 жовтня 2012 р., м. Харків. Ч.1. - С. 239-240
3. Гаприндашвілі Б.В. Енергозбереження як чинник підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств / Б.В. Гаприндашвілі // БізнесІнформ – 2014. – № 8. – С. 213–217.
4. Вознюк М.А. Проблемні аспекти управління процесами енергозбереження на регіональному рівні / М.А. Вознюк // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – Т. 1.– № 14. – С. 175–182.
5. Бевз В. В. Розвиток механізму енергозбереження на підприємствах харчової промисловості / В. В. Бевз // Вчені записки. – К. : КНЕУ, 2011. – № 13. С. 169–173.
6. Магалецький А. В. Інноваційні підходи до формування маркетингової політики підприємств готельного господарства: екологічний аспект / А. В. Магалецький // Економічний простір. – Дніпропетровськ, 2010. №44/2. – С. 321–326.

УДК 658.616: 658.562:006.063:621.771

МЕТОД КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІМЕТРИЧНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ БАГАТОПАРАМЕТРИЧНОГО СТОХАСТИЧНОГО ОБ'ЄКТУ

Должанський Анатолій Михайлович,

зав. кафедри

«Систем якості, стандартизації та метрології»,

д.т.н., проф.,

Бондаренко Оксана Анатоліївна,

доцент кафедри

«Систем якості, стандартизації та метрології»,

к.т.н., доц.,

Український державний університет науки та технологій

Дніпро, Україна

Анотація. Розроблено удосконалений метод кваліметричного оцінювання якості багатопараметричного стохастичного об'єкту та управління ним, який включає попереднє отримання та аналіз інформації про n його керуючих параметрів, якими можна безпосередньо впливати на відповідний технологічний або технічний, або організаційний процес, формування імітаційної моделі, що представляється комплексним показником Q якості у залежності від нормованих до одиниці m одиничних показників якості y_{ij} , які включають також нормовані до одиниці n керуючих параметрів об'єкту з їх відповідними коефіцієнтами вагомості k_{ij} , оцінювання узгодженості моделі з реальними умовами існування об'єкту та уточнення її параметрів.

Ключові слова: кваліметричне оцінювання, оптимізація, комплексний показник якості, якість об'єкту, неповнота опису

Особливість методу кваліметричного оцінювання якості об'єкту міститься у тому, що багатопараметричну аналітичну максимізацію функціонала Q проводять не за рівнями одиничних показників якості (як звичайно), а за рівнями n керуючих параметрів з урахуванням неповноти опису

u_j об'єкту [1,2]. При цьому, коефіцієнти вагомості k_{qj} врахованих на *першому* $j=1$ етапі аналізу для m одиничних показників y_{i1} якості об'єкту встановлюють у діапазоні $0 < k_{i1} < (1 - u_j)$, а мінімальне значення коефіцієнта вагомості K_{min} , що обмежує доцільний для урахування їх перелік, визначають з урахуванням стандарту відхилення s_k розподілу k_{i1} відносно їх середнього значення $K_{сер}$ за рівнянням:

$$K_{min} = (K_{сер} - a \cdot s_k) \geq 0, \quad (1)$$

де a – прийнятий експертним шляхом у діапазоні $0...1,0$ «квантиль розподілу» k_{i1} відносно s_k .

На другому етапі ($j = 2$) уточнюють значення коефіцієнтів вагомості одиничних показників якості та коефіцієнта неповноти опису об'єкту за формулами:

$$k_{i2} = \left(1 + \frac{\sum_{k_{i1} < K_{min}} k_{i1}}{1 - \sum_{k_{i1} < K_{min}} k_{i1}}\right) \cdot k_{i1}; \quad (2) \quad u_2 = \left(1 + \frac{\sum_{k_{i1} < K_{min}} k_{i1}}{1 - \sum_{k_{i1} < K_{min}} k_{i1}}\right) \cdot u_1. \quad (3)$$

Аналіз показав, що зменшення кількості врахованих одиничних показників якості знижує розрахований рівень Q , але підвищує його чутливість до зміни керуючих параметрів, що може бути корисним для реальних процесів управління якістю різноманітних об'єктів. Розроблено відповідний узагальнюючий алгоритм щодо визначення раціональних рівнів керуючих параметрів з управління якістю багатопараметричного стохастичного об'єкту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Dolzhanskiy A. M., Bondarenko O. A.; Petlyovaniy Ye. A. Influence of the average weighted estimation type on the dependence of the complex quality index on the parameters of object. DEVICES AND METHODS OF MEASUREMENTS. Том 8. Выпуск 4. Страница 398-407. DOI: 10.21122/2220-9506-2017-8-4-63-67.

УДК 004.9

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БЛОГ-СИСТЕМ

Жданов Володимир Вікторович

магістрант

Яровий Андрій Анатолійович

д. т. н., професор

Яровий Анатолій Михайлович

к. філос. н., доцент

Вінницький національний технічний університет

м. Вінниця, Україна

Анотація. / Abstract. Дана робота присвячена розробці інформаційної технології для організації блог-систем. Розглянуто та проаналізовано існуючі програмні рішення для організації блог-систем і їх функціональні можливості, обрано підхід до реалізації власної інформаційної технології на основі композитної архітектури. Проаналізовано різні способи організації блог-систем та обрано розробку користувальницького веб-ресурсу. Проаналізовано різні підходи до процесу автентифікації та обрано JWT. Здійснено проектування інформаційної технології організації блог-систем, яку програмно реалізовано мовою програмування TypeScript з використанням бібліотеки Preact для клієнтської частини, Node.js і Nest.js для серверної частини та СУБД MongoDB для управління базами даних.

Ключові слова. / Key words. Блог-система, веб-клієнт, JWT, клієнт-серверна архітектура.

Вступ. / Introductions. Стрімкий розвиток технічного прогресу, глобальне поширення інформаційних технологій, діджиталізація впливають на зміни у всіх галузях суспільства. Сьогодні традиційні засоби масової інформації, такі як газети, журнали, радіо, поступово втрачають популярність серед аудиторії. Найпоширенішим жанром новітньої інтернет-журналістики можна назвати блог.

Ріст числа блогів призвів до виникнення блог-платформ. Блог- платформа - це сервіс, що надає користувачеві готовий до роботи блогівий рушій і дозволяє вести блог без необхідності самостійно займатися його обслуговуванням і програмуванням. Зворотна сторона такої зручності - неможливість повноцінного налаштування блогу, за винятком шаблонів дизайну. Крім того, контент користувача з правової точки зору знаходиться під контролем власника платформи і належить користувачу лише номінально. Як наслідок, останній обмежений у свободі самовираження, що зазвичай прямо прописано в правилах надання сервісу і часто контролюється «конфліктною командою» (англ. AT, Abuse Team) власника блог-платформи [1].

Ціль роботи. / Aim. Метою роботи є розробка інформаційної технології організації блог-систем, що відрізняється від існуючих гнучким підходом до розробки блог-систем на основі композитної архітектури, розширюючи функціональні можливості блог-систем.

Основна частина. / Main part. Розглянемо відомі розробки, присвячені проблемі організації блог-систем. WordPress.com – найпопулярніша CMS для корпоративних блогів по всьому світу. На ній працюють 30% сайтів. Перевагами цієї системи є безкоштовна реєстрація і створення блогу, створення власного дизайну, можливість заробляти на рекламі. У головній перевазі системи криється і найвагоміший недолік. Монетизація можлива тільки при використанні тарифів Premium і Business. Також для створення більш гнучкого блогу необхідні базові знання програмування [2].

Medium – платформа для творчості і самореалізації. Її переваги – це безкоштовна реєстрація і ведення аккаунта, відсутність потреби знання дизайну і коду. Її недоліками є слабка монетизація та необхідність знання англійської мови для участі в партнерській програмі [3].

Tumblr – платформа для мікроблогів із функціями соціальних мереж, включаючи перегляд інших блогів, реблогінг, вбудовані інструменти спільного використання тощо. Її недоліком є обмежений набір функцій, які ви неможливо

розширити в міру зростання блогу. [4].

Можна побачити, що існуючі рішення є вузькоспеціалізованими та не покривають більшість випадків необхідності монетизації. Тому стоїть проблема розробки компромісного рішення, що дозволить користувачу повністю отримувати кошти, зароблені з допомогою монетизації, та обрати гнучке рішення для себе, без потреби у програмуванні.

В залежності від рівня сервісу блог-платформи можна умовно розділити на три групи: професійні, напівпрофесійні та масові. Професійні і напівпрофесійні блог-платформи зазвичай платні, оскільки використовують модель надання хостингу, адаптованого для ведення блогу, а також оренду програми та її обслуговування. Масові блог-платформи рідко бувають платними, оскільки надають не хостинг, а масовий веб-сервіс. Через це в професійних блог-платформах соціальних зв'язків між користувачами менше, але вони більш таргетовані (цільові). На масових блог-платформах соціальна зв'язність виходить на перший план, підпорядковуючи професійну [5].

Для розробки веб-сайту можуть бути використані готові шаблонні рішення (CMS) або користувальницькі рішення. CMS, а саме налаштування готового шаблону, - це швидкий спосіб розробки вашого продукту, так як бібліотека, що використовується розробником, вже містить великий список стандартних елементів. Розробка користувальницьких веб-сайтів - це перспективна можливість висловити свою індивідуальність. Цікавий і оригінальний виріб завжди привертає більше уваги, ніж подібний, але типовий аналог. На відміну від CMS, користувальницький веб-сайт надає майже нескінченні можливості.

Отже, прийнято рішення використати професійний підхід до розробки блог-систем, з орієнтацією на розробку користувальницького веб-ресурсу.

Розроблено загальну структурну схему інформаційної технології організації блог-систем. Технологія складається з 5 основних компонентів:

- веб-клієнт;
- інтерфейс користувача;

- сервер;
- база даних;
- модуль автентифікації

Сервер включає обробку даних, валідацію запитів, збереження, редагування та видалення записів у базі даних.

Основна структурна схема показана на рис. 1.

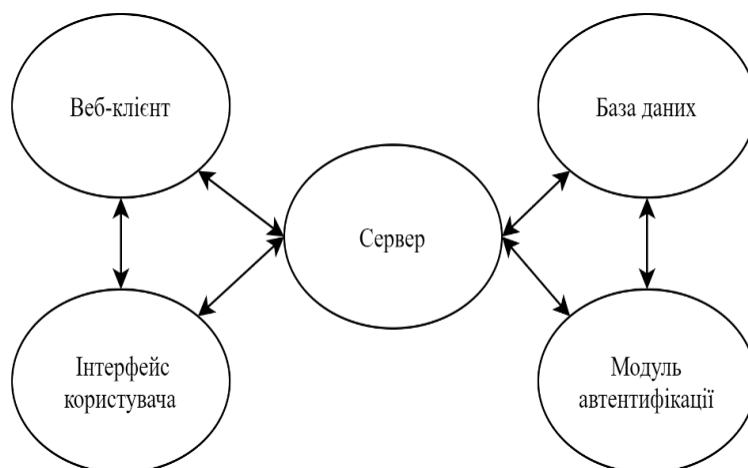

Рис. 1. Загальна структурна схема інформаційної технології організації блог-систем

Діаграму класів інформаційної технології організації блог-систем зображено на рис. 2. Програмний продукт складається з шести основних класів: Blog, Post, Comment, User, API, Database [6].

У класі Blog зберігаються пости, дані про користувача, реалізовано завантаження постів.

У класі Post містяться поля, що описують основні параметри поста: назву, опис, коментарі, реалізовано додавання та видалення коментарів.

Клас Comment містить інформацію про коментар залишений користувачем, реалізовано редагування коментаря.

Клас User містить інформацію про користувача.

В класі API реалізовано завантаження даних з бази даних.

Клас Database містить дані, які використовуються системою.

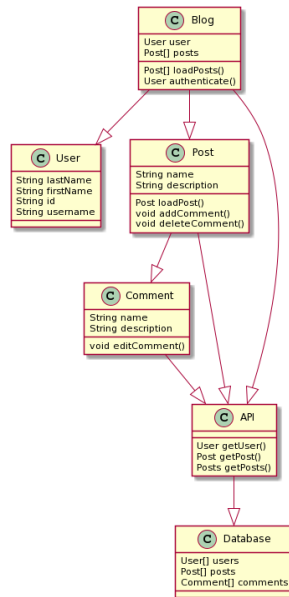

Рис. 2. Діаграма класів інформаційної технології організації блог-систем

Результати та обговорення. / Results and discussion.

Окрім розширення функціональних можливостей проаналізовано вплив збільшення навантаження на швидкодію роботи інформаційної технології. Здійснено тестування шляхом навантажувального тестування.

Для тестування використовувались наступні набори параметрів:

1. Кількість користувачів: 100, кількість запитів в секунду на 1 користувача: 10.
2. Кількість користувачів: 100, кількість запитів в секунду на 1 користувача: 100.
3. Кількість користувачів: 1000, кількість запитів в секунду на 1 користувача: 1000.

Результати тестування представлено на рис. 3-5:

Рис. 3. Графіки тестування навантаження (1 набір параметрів)

Рис. 4. Графіки тестування навантаження (2 набір параметрів)

Рис. 5. Графіки тестування навантаження (3 набір параметрів)

За результатами тестування можна зробити висновок, що система здатна впоратись з необхідним навантаженням, а також з навантаженням в сотні разів перевищуючим заплановані очікування. Також, з графіків помітно, що з ростом кількості запитів ростуть затрати на пам'ять, що є цілком нормальним для систем з використанням нереляційних БД, і може бути вирішено шляхом горизонтального масштабування.

Висновки. / Conclusions. У ході дослідження здійснено аналіз відомих рішень та аналогів інформаційної технології організації блог-систем. Результати дослідження показали, що переважна більшість розробок для організації блог-систем мають суттєві недоліки. Тому, актуальною є розробка користувацьких веб-застосунків користуючись запропонованим шаблоном, що дозволило вирішити проблему гнучкості та монетизації існуючих аналогів розробленої інформаційної технології без втрат у швидкодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блог-платформа – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Блог-платформа>

2. Brad Williams, David Damstra, Hal Stern. Professional WordPress: Design and Development, 3rd Edition
3. Medium – Where good ideas find you – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://medium.com/>
4. Tumblr – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.tumblr.com/>
5. Створення блогу – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://katerinakry.blogspot.com/2020/12/blog-post.html>
6. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 106104. Комп'ютерна програма «Програмний модуль організації блог-систем» / Жданов В. В., Ярова О. А. Дата реєстрації Державним підприємством «Український інститут інтелектуальної власності» 12.07.2021.

ВІДМІННОСТІ І ДОДАТКОВІ ПРИЙОМИ ІГРОВОЇ АНІМАЦІЇ

Черних Олена Петрівна,

к.ф.-м.н., професор

Гряник Георгій Володимирович,

Бондаренко Єлизавета Костянтинівна

Студенти

Національний технічний університет

«Харківський політехнічний інститут»

м. Харів, Україна

Анотація: досліджено відмінності та додаткові прийоми ігрової процедурної анімації.

Ключові слова: процедурна анімація, комп'ютерна гра, прийоми гри

Введение./Introduction. Термін «Анімація» походить від латинського "anima" – душа, отже, анімація означає одушевлення персонажу. Анімацію можна зробити за допомогою різних засобів: малюнків, моделей, комп'ютерних зображень тощо. Багато хто вважає, що створення анімації в кіно та в іграх є однаковим процесом, оскільки вони мають однаковий набір інструментів і використовують ті самі принципи анімації.

Цель работы./Aim. Дивитися фільм і грати в гру – це не одне і те ж, коли йдеться про створення анімації. В іграх потрібно створювати анімацію, яка б відповідала ігровому процесу. Більшість анімацій є короткими, і коли вони поєднуються одна з одною, змушують за переконанням рухатися персонажа з позиції. Таким чином, створені анімації допомагають гравцю зрозуміти, що йому треба зробити у світі гри, а також допомагають підтримувати її історію.

Мета роботи – дослідити елементи, які виділяють в іграх, враховуючи відмінності та додаткові прийоми ігрової анімації.

Материалы и методы./Materials and methods. Розглянемо існуючі сучасні ігрові елементи анімації.

Аніматори добре розуміються на програмуванні ігрового рушія (Рис. 1). Оскільки ігрова анімація часто є складною комбінацією різних типів рухів, аніматори створюють бібліотеки рухів, щоб вони могли повторно використовувати їх для кожного персонажа. Вони працюють таким чином, щоб використовувати якнайкраще технологію ігрового рушія та максимізувати можливості для гри та інтерактивності.

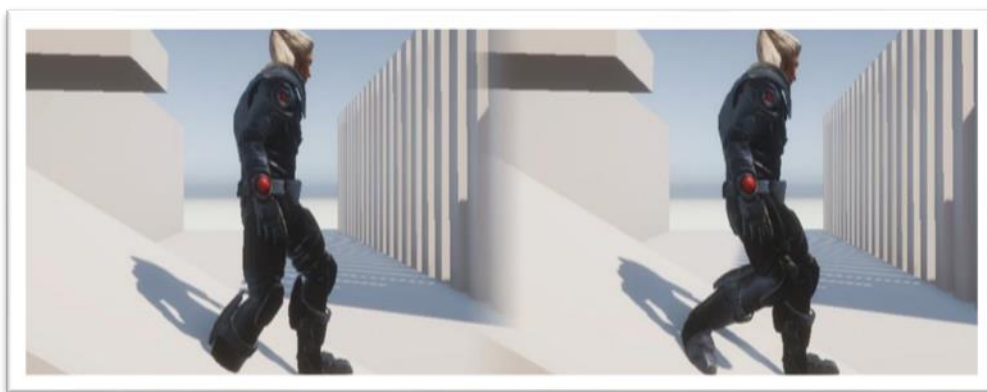

Рис. 1. Анімація ігрока

Найбільш популярною в індустрії розробки відеоігор стала 3D-анімація. На відміну від 2D-анімації 3D-анімація запрошує гравця у простір за допомогою висоти, ширини та глибини, забезпечуючи максимальну реалістичність і чудову деталізацію. 3D-анімація вже проникла в найрізноманітніші сфери нашого життя і розширила межі реальності.

Щоб створити фантастичну 3D-анімацію, художники маніпулюють тривимірними об'єктами та віртуальними середовищами за допомогою спеціальних програм. Зазвичай таке програмне забезпечення має багато функцій, які дозволяють виконувати будь-які дії: від базового моделювання до симуляції та візуалізації. Програми також містять інструменти для додавання освітлення, візуальних ефектів, фізики та інших важливих елементів.

Анімація за ключовими кадрами – це процес створення анімацій вручну з використанням серії ключових поз. Ця техніка дає аніматору відеоігор великий контроль над рухами та виразами персонажів, дозволяючи їм повністю використовувати 12 принципів анімації та створювати миттєві дії, які швидко передають почуття.

Усі ігри є інтерактивними, а деякі можуть підтримувати багато гравців одночасно. Відмінною рисою гри є те, що вона повинна бути інтерактивною. Анімовані персонажі розроблені таким чином, що можна повністю контролювати камеру та персонажа. Історії розташовані таким чином, що герой значно рухається. Анімаційні персонажі створені так, щоб вони виглядали можливими з будь-якого кута. Наприклад, якщо анімація в основному залежить від персонажів, вигляд збоку та спереду мають бути чіткими. Усі види рухів за участю персонажа розроблено з точністю, щоб усі ракурси камери виглядали реалістично.

Цифровий 3D є найпопулярнішим видом анімації, який використовується в іграх. Внутрішньо ігрові відео вимагають величезного обсягу роботи із залученням багатьох професіоналів. 3D-аніматор створює скелет, який допомагає як у рухах, так і в командах. Інтерактивне 3D також використовується в іграх, оскільки воно пропонує аніматорам незліченні можливості зробити анімацію реалістичною. Важливим моментом інтерактивного 3D є те, що він має бути настроюваним, щоб ту саму гру можна було грати на різних фонах. Наприклад, у гоночних іграх текстура землі має значення та відіграє життєво важливу роль у її прийнятності серед геймерів. У віртуальній реальності 3D використовується анімація віртуальної реальності, і ці ігри часто дорожчі. Налаштування та дизайн часто дуже складні, але більш реалістичні, ніж інші стилі анімації.

Процедурна анімація – це застосування алгоритмів для створення або зміни руху. Приклади варіюються від руху змодельованого хвоста персонажа до системи волосся, де криві реагують на рух персонажа та сили, прикладені до них, до системи ніг, яка ходить самостійно уникати перешкод і проходити по нерівній місцевості. Ці алгоритми можуть бути інтелектуальними маніпуляціями з персонажем на основі правил і обмежень або реалізацією фізичного движка для керування персонажем на основі симуляції сил у зв'язку з середовищем, у якому він існує. Поєднання інтелекту та фізики – це напрямок, у якому розвиваються ігрові движки і інтелектуальні системи

анімації очолюються. Поєднуючи інтелектуальний процедурний рух із вагою та реальністю, створеними фізичним механізмом, можна досягти дуже правдоподібних результатів для великих груп персонажів.

Процедурна анімація використовується для моделювання систем частинок (дим, вогонь, вода), тканини та одягу, динаміки твердого тіла, динаміки волосся та хутра, а також анімації персонажів.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Авторами було показано, що для створення анімацію ключового кадру, аніматор повинен створювати поведінку моделі вручну за допомогою інтуїтивно зрозумілої методології «поставте це там». Він має прямий контроль над положенням, формами та рухами моделей у будь-який момент анімації. З використанням процедурної анімації аніматор може забезпечувати початкові умови та регулювати досить абстрактні фізичні параметри, такі як сили та крутні моменти, щоб контролювати положення, форми та рухи моделей.

За допомогою звичайної анімації ключових кадрів важко створити органічні форми та зростання, це також займає набагато більше часу. Для процедурного виконання, навпаки, надається широкий спектр інструментів і методів для створення дуже складних симуляцій.

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ ІНТЕРАКТИВНОГО
КРОСПЛАТФОРМНОГО ДОДАТКА ДЛЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ**

Черних Олена Петрівна,
к.ф.-м.н., професор
Скородєлов Володимир Васильович,
к.т.н., професор,
Луговий Олександр Євгенович
Миглін Андрій Олександрович
Студенти
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харів, Україна

Анотація: наведено особливості розробки інтерактивного додатку віртуальної екскурсії, який розміщено у вікно з грою на веб-сайт кафедри.

Ключові слова: Unity, WebGL, веб-сайт, віртуальна екскурсія.

Вступ./Introduction. У сучасному житті віртуальні екскурсії глядачам пропонують імітацію фізичного простору з використанням різних комбінацій відео та зображень. Це означає, що бажаючі можуть переглядати територію або приміщення на своєму телефоні або комп'ютері практично з будь-якого місця - все, що є потрібним – це наявність Інтернету. До технологічних інновацій відносять також й впровадження тривимірної інтерактивної візуалізації на сайті. Наявність такої віртуальної екскурсії навчального закладу дозволить говорити об його більш високому статусі та позитивно вплинути на його імідж в цілому.

Мета роботи./Aim. Для створення віртуальних екскурсій є велика кількість безкоштовного програмного забезпечення для їх самостійного створення. Вони мають безліч переваг та недоліків відносно використання різних операційних систем.

Мета роботи – розробити власний ігровий інтерактивний додаток, який може використовуватися на веб-сайті під керуванням різних операційних систем.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Unity - багатоплатформовий інструмент для розробки відеоігор і застосунків, та рушій, на якому вони працюють. Створені за допомогою Unity програми працюють на настільних комп'ютерних системах, мобільних пристроях і гральних консолях у дво- та тривимірній графіці, та на пристроях віртуальної чи доповненої реальності. Застосунки, що створені за допомогою Unity, підтримують DirectX та OpenGL.

Для реалізації віртуальної екскурсії було створено новий проект Unity. Збірка проекту налаштована на WebGL, це дозволяє вставити вікно з грою прямо у веб-сайт кафедри, на якому відбувається демонстрація екскурсії, тобто можливість безшовно перейти від читання статті до занурення у інтерактивну екскурсію. Основа проекту – окремі моделі корпусу та його інтер'єру. Вони поставляються у різних форматах, з них FBX, також для них необхідно текстури, які дають колір та поверхню об'єкту.

У просторі рушія Unity все представлено GameObject, що має компоненти, які визначають їх властивості. Таким чином візуальні моделі мають компоненти Mesh та Mesh Renderer, що робить їх видимими з обраною моделлю.

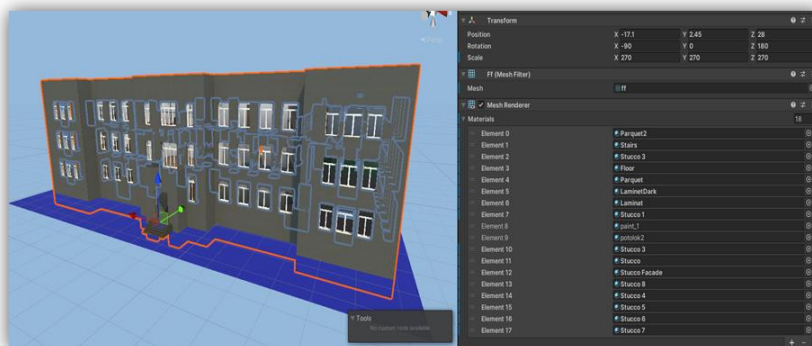

Рис. 1. Модель навчального корпусу, де розташована кафедра

Для представлення гравця створено об'єкт "Гравець", що серед

компонентів матиме Камеру, власний скрипт контролю руху з клавіатури, Коллайдер, що фіксує зіткнення з іншими об'єктами у просторі. Гравця поміщено в середині величезного об'єкту корпусу (Рис. 2).

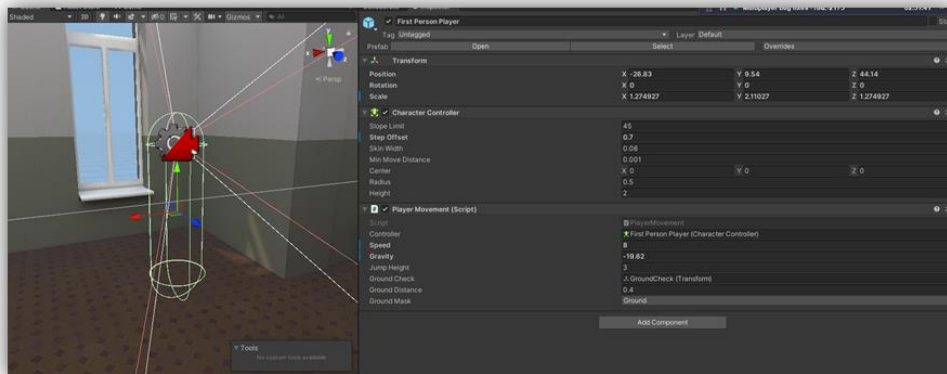

Рис. 2. Розміщення Гравця як об'єкту корпусу

Подальша робота полягала в створенні об'єктів аудиторій, їх наповненні об'єктами інтер'єру, столами, стільцями, комп'ютерами відповідно до реальних референсів.

Рис. 3. Об'єкти навчальних приміщень:

А – Референс (ліворуч) В – Картинка у ігровому додатку (праворуч)

Результати та обговорення./Results and discussion. Авторами розроблено повноцінну модель – інтерактивний додаток, що використовується під керуванням операційних систем Windows (7/8/10), Linux, Mac OS, за наявності таких інтернет браузерів, як: Google Chrome, Mozilla FireFox, Safari та аналогів. Цей додаток дозволяє робити різні пересування по кафедрі

навчального корпусу, оглянути навчальні аудиторії, дізнатися про них різну цікаву інформацію.

Таке зручне використання та сучасний вигляд створеної 3D віртуальної екскурсії репрезентує іновачії навчання студентів, які можна отримати на цій кафедрі.

Розроблений додаток розміщений на веб-сайті кафедри. За його допомогою можна у ігровому інтерактивному режимі розглянути детальніше корпус та навчальні аудиторії кафедри, у якому вона розташована.

УДК 004.42

ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ РЕАЛІСТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ІНТЕР'ЄРУ ПРИМІЩЕНЬ ДЛЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ

Черних Олена Петрівна

к.ф.-м.н., професор

Скородєлов Володимир Васильович

к.т.н., професор

Орлова Влада Станіславівна

Хлєбнікова Анастасія Дмитрівна

Студентки

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

м. Харів, Україна

Анотація: досліджено особливості технології створення 3D-моделей різноманітних об'єктів для віртуальної екскурсії по кафедрі навчального закладу.

Ключові слова: Blender, Autodesk Maya, 3D-моделі, віртуальна екскурсія.

Вступ./Introduction. Завдяки сучасним технологіям та комп'ютерним програмам можна не виходячи з дому здійснити віртуальну екскурсію та отримати незабутні враження. Можна відвідати майбутню кафедру навчального закладу та пройтися кожною навчальною аудиторією, розглянувши всі елементи інтер'єру та інше обладнання. Тривимірні віртуальні екскурсії з кожним днем набирають все більшої популярності та дозволяють передати емоції глядачам у інтерактивному перегляді.

Мета роботи./Aim. Для вступників при виборі майбутнього місця навчання дуже важливо з ним ознайомитися. Однією з таких можливостей може бути цікава віртуальна екскурсія по кафедрі навчального закладу, яка доступна кожному, особливо у наш час.

Саме тому метою роботи є дослідження особливостей технології створення 3D-моделей різноманітних об'єктів для віртуальної екскурсії, які

передадуть реалістичність навчальних приміщень.

Матеріали та методи./Materials and methods. Blender – програмний пакет для створення тривимірної комп'ютерної графіки, що включає засоби моделювання, анімації, рендерінгу, після-обробки відео. Особливостями пакету є малий розмір, висока швидкість рендерінгу, наявність версій для багатьох операційних систем – FreeBSD, GNU/Linux, Mac OS X, SGI Irix 6.5, Sun Solaris 2.8 (sparc), Microsoft Windows, SkyOS, MorphOS та Pocket PC. Пакет має такі функції, як симуляція динаміки твердих тіл (Rigid Body), рідин (Liquid simulation) та м'яких тіл (Soft body), редагування матеріалів і геометрії за принципом вузлів (Nodes), велику кількість легко доступних розширень, написаних мовою Python.

Autodesk Maya – застосунок, графічний редактор, для моделювання тривимірних об'єктів, анімації, композитингу та візуалізації (за допомогою підімкнутих систем рендерінгу). В даний час є стандартом для розробки 3D графіки для кіно і телебачення. Спочатку розроблена для ОС IRIX (платформа SGI), потім була портована під ОС Linux, Microsoft Windows і Mac OS. З 2013 року, версії програми випускаються тільки для 64-бітових систем. Для віртуальної екскурсії по кафедрі навчального закладу авторами власноруч було створено багато різних 3D-моделей елементів інтер'єру. На Рис. 1 наведено приклад розробленого 3D-об'єкта інтер'єру навчальної аудиторії – крісло. Моделі складаються з двох речей: безпосередньо сама модель та текстури для неї. Текстура це зображення, зазвичай квадратне, яке обгортає модель і надає їй кольору, також додаткові зображення відповідають за блискучість (roughness) моделі та можуть симулювати нерівності поверхні без зміни геометрії (Normal).

Рис. 1. Модель об'єкта до і після накладання текстури

На етапі планування було визначено два варіанти: створити окремі текстури для кожного об'єкту, що надасть можливість значно покращити зовнішній вигляд, але також дуже погано вплине на час завантаження проекту, або створити спільні – знехтувавши реалістичністю та красою на користь швидкості. Спираючись на орієнтованість додатку, був обраний другий варіант.

Вікно створеного проекту (Рис. 2) програми ділиться на частини:

- Viewport – відображення об'єктів у 3Д просторі;
- Outliner – перелік наявних об'єктів;
- Properties – дані про об'єкт.

Орієнтуючись на референс, за допомогою наявних інструментів моделювання з геометричних примітивів створюється об'єкт (Рис. 3), який і є розробленою моделлю. Зберігається баланс між кількістю полігонів та впізнаваним виглядом.

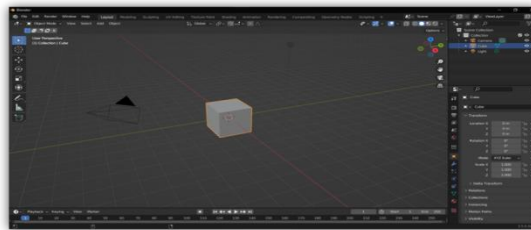

Рис. 2. Вікно створеного проекту

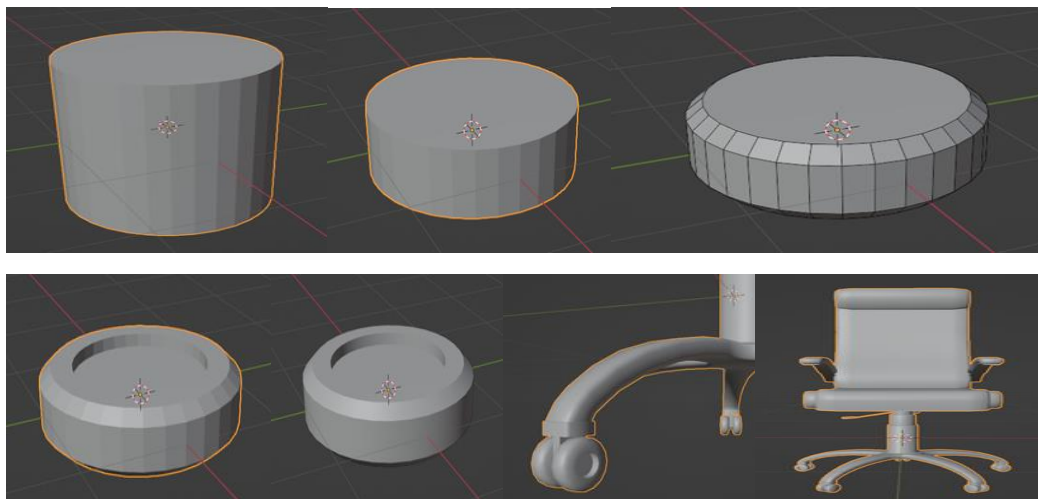

Рис. 3. Об'єкт крісло з геометричних примітивів

Надалі створюється розгортка моделі, для коректного відображення текстур (Рис. 4).

Наприкінці здійснюється експорт у формат FBX. За такими принципами створюються й інші моделі, передбачені планом заповнення інтер'єру навчального приміщення кафедри.

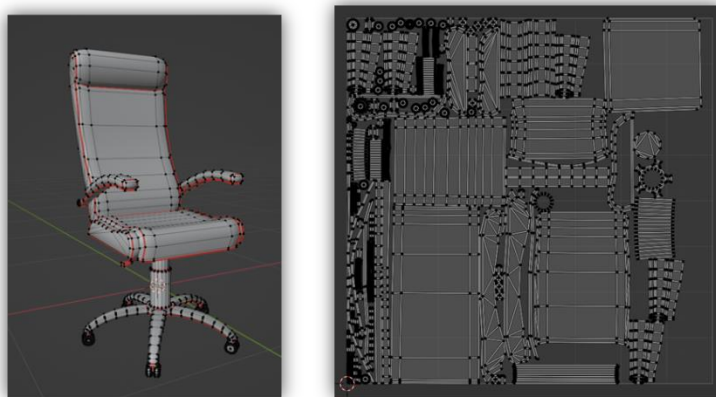

Рис. 4. 3D-модель крісла: А – модель зі швами Б – розгортка моделі

Результати та обговорення./Results and discussion. Авторами наведені приклади та рекомендації з розробці 3D-об'єктів для інтер'єру навчальних приміщень, які можуть бути використані для віртуальної екскурсії навчальних закладів, наукових інститутів і т. д. Це дозволить скоротити час та трудомісткість процесу створення моделей, не зменшуючи їх реалістичності.

Такі реалістичні моделі прикрасять віртуальні екскурсії, що сприятиме зростанню зацікавленості абітурієнтів до кафедри цього навчального закладу та збільшить кількість нових студентів.

УДК 620.91: 546.11

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ГЕНЕРУВАННЯ ВОДНЮ ІЗ ЗАЛИШКОВИХ НАФТОВИХ ПОКЛАДІВ

Чудик Ігор Іванович

д. т. н., професор

Кондрат Олександр Романович

д. т. н., професор

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: Проведено аналіз існуючого стану досліджень за проблематикою процесів внутрішньо пластового горіння в нафтових і бітумінозних покладах, за результатами яких було отримано ознаки виділення вільного водню (H_2). Встановлено, що утворення H_2 відбувається при певних термобаричних умовах: температура 250-800 $^{\circ}C$; тиск від 2 до 8 МПа. Описано практичну реалізацію відповідної технології утворення H_2 на окремих виснажених родовищах важкої нафти.

Акцентовано увагу на необхідності проведення додаткових досліджень реакцій внутрішньо пластового горіння з можливістю отримання H_2 для оцінки термобаричних умов і інших параметрів процесу середовища вітчизняних нафтових родовищ.

Ключові слова: нафтовилучення, термобаричні умови, свердловина, вільний водень, нафтове родовище.

Значна кількість світових родовищ нафти на сьогодні вступила в період спадаючого видобутку. Особливостями розробки таких родовищ є виснаження пластової енергії, мікро- і макрозащемлення вуглеводнів в обводнених ділянках пластів зі значними ускладненнями в процесі експлуатації свердловин. Все це характеризується не високими коефіцієнтами нафтовилучення в межах 25-45%. Не зважаючи на впровадження практичних методів підвищення

вуглеводневилучення частка залишкових запасів нафти сягає 55-75%. Тому, в умовах глобального потепління та пошуку нових інноваційних методів освоєння вуглеводнів з виснажених родовищ природних вуглеводнів, отримання водню в пластових термобаричних умовах є на часі.

Відомі сьогодні в науці та поширені на практиці підходи до отримання водню такі, як газифікація вугілля, використання ядерної, сонячної, вітрової чи біогазові технології енергії для електролізу, на ряду з перевагами мають серйозні недоліки: вимагають високих затрат енергії, температур та тисків, супроводжуються значними викидами CO₂. Тому, в контексті сталого розвитку є актуальним питання пошуку екологічно ефективного рішення з виробництва чистого енергоносія.

Проривним рішенням в питанні отримання водню може стати його отримання в природних вуглеводневих скупченнях (родовища нафти), що в контексті декарбонізації і зменшення частки викопних видів палива в енергетичному балансі має не аби який сенс. Адже для нафтогазових держав світу вже сьогодні існує проблема щодо пошуку дієвих рішень для контролю над постійно відновлювальними та мігруючими через сотні тисяч свердловин на денну поверхню (в тому числі і в атмосферу) пластових флюїдів (нафти і газу) на родовищах їх теперішнього видобутку.

За результатами аналізу існуючої практики отримання водню встановлено, що в більшості випадків його утворення пов'язано зі збагаченням природним газом важкої нафти та бітуму, конверсією водяного газу, акватермолізом, термічним крекінгом або термолізом, а також газифікації коксу, [1-21].

Особливої уваги заслуговує газифікація важкої нафти та бітуму шляхом їх спалювання з відповідним отриманням водню в пласті з можливістю ізоляції CO₂ безпосередньо в пласті зі зменшенням його викидів в атмосферу. Цей процес протікає при низько- і високотемпературному окисленні. Для бітуму Athabasca пік утворення водню тут відбувається в діапазоні температур 320-380°C і тиску 3-5 МПа, (рис. 1), [15].

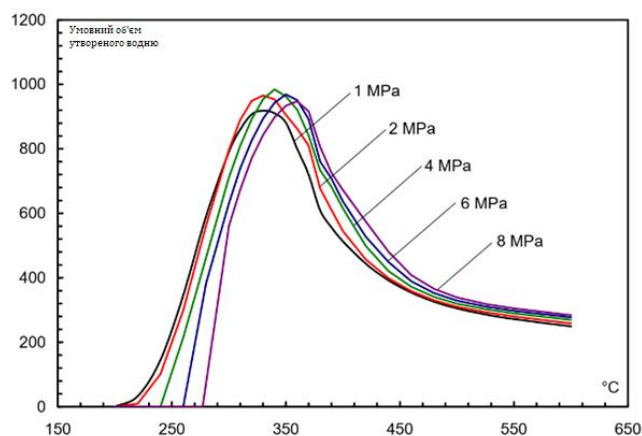

Рис. 1. Вплив тиску та температури на загальне отримання водню

Узагальнюючи вище описане слід відмітити певні успіхи та проблеми науково-практичного досвіду отримання водню із залишкових нафтових покладів в пластових термобаричних умовах:

1. Технології, в результаті яких в лабораторних та практичних умовах було отримано водень вимагають дотримання низки технологічних параметрів (тиск від 2-10 МПа і температура 250-800 °C), досягнення яких в реальних, пластових, умовах потребує забезпечення відповідних «гарантій» герметичності свердловин, довговічності на тривалий період і надійності її кріплення.

2. Для нафтових родовищ, які розробляються шляхом заводнення (з обводненістю продукції більше 90%), важливого значення набуває питання вилучення з них залишкових запасів вуглеводнів, або використання альтернативних екологічно безпечних технологій, зокрема, генерування водню.

3. Зважаючи на широкий спектр умов та специфіку експериментальних підходів отримання водню в пластових термобаричних умовах та високі екологічні та техногенні ризики їх реалізації, виникає необхідність у проведенні додаткових досліджень для встановлення дієвих каталізаторів процесу, можливостей додаткового контролю над реакцією внутрішньо пластового горіння в пласті і привибійній зоні свердловини, над агресивним середовищем, що діє на систему кріплення свердловини і послаблює її надійність і довговічність.

4. Зважаючи на перспективність напрямку є вагома практична потреба

в реалізації проекту моделювання процесу утворення водню в лабораторних умовах з відтворенням відповідних пластових термобаричних умов та використанням різноскладових пластових флюїдів, відповідно до умов вітчизняних нафтових родовищ, з вибором оптимальних параметрів процесу за оцінки можливих ризиків процесу на різних стадіях його реалізації.

5. За результатами проведених досліджень та з використанням досвіду отримання водню на реальних родовищах вуглеводнів слід підібрати першочерговий об'єкт та провести дослідно-промислові роботи по реалізації запропонованої технології.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Adegbesan, K. O.: "Kinetic Study of Low Temperature Oxidation of Athabasca Bitumen," Ph.D. Thesis, The University of Calgary, Alberta, 1982.
2. Alberta Chamber of Resources. Oil Sand Technology Road Map. Edmonton, 2004.
3. Belgrave, J.D.M., Moore, R.G., Ursenbach, M.G., and Bennion, D.W.: "A Comprehensive Approach to In-Situ Combustion Modeling," SPE Advanced Technology Series Vol. 1, No. 1, 98-107, 1990.
4. Babushok, V.I., and Dakdancha, A.N.: "Global Kinetic Parameters for High-Temperature Gas-Phase Reactions," Combustion, Explosion, and Shock Waves, Vol. 29, 464-489, 1993.
5. Canadian Hydrogen Association. Hydrogen Systems., 2004.
6. Davis, B.E., and Jennings, J.W.: "State-of-the-Art Summary for Underground Coal Gasification," Journal of Petroleum Technology, 15-21, January 1984.
7. Energy Resources Conservation Board. Alberta's Energy Reserves 2007 and Supply/Demand Outlook 2008-2017. ST98-2008.
8. Fogler, H.S.: Elements of Chemical Reaction Engineering, Prentice Hall International Series in the Physical and Chemical Engineering Sciences, 4th Edition, 2006.

9. Guntermann, K., Gudenau, H.W., and Mohtadi, M.: "Mathematical Modeling of the In Situ Coal Gasification Process," Proceedings of the Eighth Underground Coal Conversion Symposium, 297-306, August 1982.
10. Hallam, R.J., Hajdo, L.E., Donnelly, J.K., and Baron, R.P.: "Thermal Recovery of Bitumen at Wolf Lake," SPE Reservoir Engineering, 178-186, May 1989. Downloaded from <http://onepetro.org/SPEEURO/proceedings-pdf/09EURO/All-09EURO/SPE-122028-MS/1787188/spe-122028-ms.pdf> by Ivano-Frankivsk Natl Tech U, Oleksandr Kondrat on 17 January 2022.
11. Hayashitani, M., Bennion, D.W., Donnelly, J.K., and Moore, R.G.: "Thermal Cracking of Athabasca Bitumen," The Future of Heavy Crude and Tar Sands, Second International Unitar Conference, Venezuela, 233-247, 1977.
12. Hayashitani, M.: "Thermal Cracking of Athabasca Bitumen," Ph.D. Thesis, The University of Calgary, Alberta, 1978.
13. Hyne J.B., Greidanus, J.W., Tyrer, J.D., Verona, D., Rizek, C., Clark P.D., Clark, R.A., and Koo, J.: "Aquathermolysis of Heavy Oils," The Future of Heavy Crude and Tar Sands, Second International Unitar Conference, Venezuela, 404-411, 1977.
14. Martin, W.L., Alexander, J.D., and Dew, J.N.: "Process Variables of In Situ Combustion," Petroleum Transactions, AIME, Vol. 213, SPE 914-G, 28-35, 1958.
15. Moore, R.G., Laureshen, C.J., Mehta, S.A., and Ursenbach, M.G.: "Observations and Design Considerations for In Situ Combustion Projects," Journal of Canadian Petroleum Technology, Vol. 38, No. 13, 1-9, 1999.
16. National Research Council and National Academy of Engineering. The Hydrogen Economy. The National Academies Press, Washington, D.C., 2004.
17. Rostrup-Nielsen, J.R.: "Production of Synthesis Gas," Catalysis Today, Vol. 18, 305-324, 1993.
18. Scholz, W.H.: "Processes for Industrial Production of Hydrogen and Associated Environmental Effects," Gas Separation & Purification, Vol. 7, No. 3,

131-139, 1993.

19. Yang, X. and Gates, I.D.: "Combustion Kinetics of Athabasca Bitumen from 1D Tube Experiments". Accepted in Natural Resources Research, 2009. Downloaded from <http://onepetro.org/SPEEURO/pro>.

20. SPE 122028 Potential for Hydrogen Generation during In-Situ Combustion of Bitumen by Punitkumar Ramanlal Kapadia, Michael Kallos, Leskiw Chris, and Ian Donald Gates, SPE, University of Calgary.

21. WO2017136924 – In-situ process to produce hydrogen from underground hydrocarbon reservoirs.

УДК 628 543

ДОВКІЛЛЯ ТА ВОДООЧИЩЕННЯ ЗАБРУДНЕНИХ СТІЧНИХ ВОД НА ОБ'ЄКТАХ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Шевченко Олександр Олександрович

студент-магістр

Челядин Любомир Іванович

д.т.н., професор

Івано-Франківський національний технічний

університет нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація . Описано коротко про забруднення та технології очищення стічних вод від нафтовмісних забруднень і завислих. Встановлено, що при електрообробці стічної води перед відстійником за напруги 12в при 45 градусах нахилу у тонкошаровому відстійнику. підвищується відділення з стічної води нафтопродуктів до 94,0-95,6 %, а вміст завислих зменшується на 96,2–97,0%.

Ключові слова: стічна вода, нафтовмісні забруднення, тонкошаровий відстійник, електрообробка, ступінь очищення.

У процесі розвитку промисловості, енергетики та засобів транспорту безупинно наростає антропогенне забруднення біосфери. У ХХ століття негативний вплив забруднень на біосферу в багатьох регіонах світу згладжувався виникаючими в ній природними процесами. У наступні роки масштаби діяльності людини привели біосферу на межу екологічної кризи, що ускладнюється збільшенням народонаселення планети й процесами урбанізації. Нові розроблені технологічні процеси частково приводять до зростання кількості токсичних речовин, що надходять у біосферу.

Відомо, що кількість автомобілів невпинно збільшується, а відповідно і авто гаражів та мийок щорічно зростає, тому відповідно збільшується кількість стічних вод з таких об'єктів. Наприклад, у в Івано-Франківській області у 2021р. склала близько 180,0 тис. м³. Стічні води містить широкий спектр

забруднюючих речовин із яких основними є механічні домішки (завислі) і нафтопродукти та миючі синтетичні засоби. Забруднення стічних вод нафтопродуктами є одним з найбільш масштабних і небезпечних видів впливу на людину та навколишнє середовище. Нафтопродукти потрапляють у воду через аварійні ситуації на нафтопереробних заводах, танкерах, трубопроводах та інших об'єктах, наприклад з автотранспортної інфраструктури.

У стічних водах нафтотранспортних підприємств та інфраструктури доріг (автозаправки, автогосподарства, мийки) знаходяться в основному нафтопродукти (Н/П), завислі та інші забруднення, тому після їх відокремлення з води її можна використовувати повторно. Забруднення відокремлюють фізико-хімічними методами на загальних очисних міста чи промислового об'єкта. Однак при транспортуванні стічних вод утворюються складні водні системи, з яких для виділення найбільш небезпечні забруднення такі як Н/П необхідні складні технології. Крім того, об'єкти автотранспортної інфраструктури знаходяться за межами населених пунктів, а тому для очищення стічних вод автотранспортної інфраструктури доцільно проводити на локальних установках.

В основному очисні споруди включають механічне, фізико-хімічне, біологічне очищення [1, с.80]. До споруд механічного очищення відносяться пісколовки, нафтоуловлювачі, відстійники і інші, де видаляють грубодисперсні домішки.

На об'єктах використовують системи каналізації і очистки, які на першій стадії роз'єднані, а потім об'єднуються в блоці фізико-хімічної та біохімічної очистки і скидаються у природні водні об'єкти. Такі очисні споруди громіздкі, складні в обслуговуванні та енегозатратні у зв'язку високими тарифами на реагенти і електроенергію. Основним обладнанням для відділення забруднень є резервуари для відстоювання відкритого типу, які займають великі площі, ступінь очищення стічних вод становить 65-80%, і вони додатково забруднюють атмосферу власними викидами.

У нафтопромислових підприємствах [2, с. 145] збір стічних вод і їх

очищення ведуть у залежності від нафтохімічних домішок та їх вмісту. Споруди фізико-хімічного очищення включають установки, які застосовують хімічні реагенти; коагулянти для завислих та флокулянти - колоїдних домішок.

Вибір методу очищення стічних вод підприємств залежить від багатьох чинників: кількість стічних вод різних видів, їхні витрати, можливість та економічна доцільність вилучення домішок з стічних вод, вимоги до якості очищеної води у та її використання для повторного і обігового відносяться водопостачання чи скидання у водойму.

Водоочищення стічних вод доцільніше проводити локально для певних виробництв, оскільки вони вміщують два-три екогічно небезпечних компонентів, які простішими процесами можна відділити чи знешкодити

Джерелом 80-85 % виробничих стічних вод автотранспортного комплексу є мийки автомобілів [3, с. 109]. З території мийки автомобілів формується зливовий сток і поступає на очисні споруди, якщо вони запроектовані, що буває дуже рідко. У технологічних схемах очисних споруд застосовуються спеціальні хімічні реагенти, що містять поверхнево-активні речовини, які також потрапляють в стічні води автомийок.

Нормативними документами воду від мийки автомашин допускається скидати у міську мережу каналізації тільки при їх очищенні до нормативних показників і вимогою екологічного законодавства є використання для мийки автомобілів тільки зворотну воду, а питну - як виняток. Попередньо проведені дослідження [4, с. 15] з очищення стічних вод показали, що варто застосовувати технологію водоочищення, яка поєднує процеси електрообробки, відстоювання у тонкошаровому відстійнику та сорбції - фільтрації через загрузку з зернистого фільтрувального матеріалу для доочищення стоків. Мета цього дослідження встановити оптимальний кут нахилу похилих площин у відстійнику за технологією фізико-електрохімічної очистки стічних вод на локальній установці для невеликих об'єктів, а саме автомобільного господарства. Для досліджень використовували реальні стічні води автогосподарства з мийки автомобілів одного із автогосподарств Тов « ПБС», які характеризуються

такими середніми показниками: рН 7,4; ХСК- 2100 мг O²/дм³, нафтопродукт- 8,5 мг/дм³, завислі речовини- 73 мг/дм³. Дослідження технології фізико- електрохімічного очищення стічних вод з мойки автомобілів проводили з використанням цеоліт клиноптілоліта Сокирницького родовища, який характеризується наступними середніми показниками: для фракції 0,5 - 8мм насипна густина – 1,1- 1,18 кг/дм³, питома поверхня –20,1- 40, 8 м² /г, розмір пор 3,5-4,2А. Лабораторна установка складається з ємкості стічної води, електропристрою, випрямляча струму, тонкошарового відстійника, фільтра та ємкості шламу.

Очищення стічної води проводили у лабораторній установці наступним чином. З ємкості, яка знаходиться на висоті, стічна вода поступає у електропристрій, де відбуваються електрохімічні процеси, та поступає у тонкошаровий відстійник в якому легкі завислі в т.ч. нафтопродукти відділяються зверху, а важкі-механічні домішки відділяються вниз, і поступають у ємність шламу. В подальшому частково очищена вода у відстійнику доочищається у фільтрі завантаженому цеолітом-клиноптілолітом. Показники стічної води визначали згідно [5, с.43, 315]. У таблиці приведено результати очищення стічних вод з обробкою у електроапараті перед тонкошаровим відстійником від завислих при 3-х кутах нахилу площин .

Таблиця

Результати очищення стічних вод з електрообробкою

№ проби стічної води	Показники стічних вод до очищення, мг/дм ³		Кут нахилу похилих площин/напряга, В	Показники стічних вод після очищення, мг/дм ³		Ступінь очищення, %	
	Завислі	Н/П		Завислі	Н/П	Завислі	Н/П
1	79,6	6,9	30	10,1	0,7	87,3	89,9
3	86,5	8,1	30	7,1	0,8	91,8	90,1
5	90,3	7,8	30/12	6,2	0,5	93,1	92,4
6	79,6	6,9	45	7,0	0,5	91,2	92,7
7	86,5	8,1	45/12	4,2	0,4	95,1	95,1
9	90,3	7,8	45	5,0	0,6	94,5	92,3
11	79,6	6,9	60/12	3,0	0,4	95,9	95,6
15	86,5	8,1	60	4,8	0,6	94,5	92,6
17	90,3	7,8	60	5,8	0,6	93,6	92,3

Отже, за результатами досліджень технологія електрохімічної обробки стічної води перед відстійником з наступною фільтрацією через цеоліт є ефективною, оскільки за напруги 12В та кута нахилу блоку похилих площин у тонкошаровому відстійнику в 45 градусів, підвищується відділення з стічної води нафтопродуктів до 94,0-95,6 %, а вміст завислих зменшується до 96,2-97,0%.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фізико-хімічні основи технології очищення стічних вод / [А. К. Запольский, Н. А. Мішкова-Клименко, І. М. Астрелін та інші]. – К.: Лібра, 2000. – 552с..
2. Челядин Л. І., Григорчук Л. І., Челядин В. Л., Богославець М. М / Методи та устаткування зменшення забруднення водних ресурсів стоками з об'єктів нафтогазового комплексу.// Розробка та експлуатація нафтогазових родовищ. Івано-Франківськ, № 2(47), 2013 – С.145-151.
3. . Букатенко Н. А. Обобщение результатов очистки стоков после мойки автомобилей методом отстаивания / Н. А. Букатенко // Коммунальное хозяйство городов. – К., 2002. – Вып. 35. – С. 109–112.
4. V. L. Chelyadyn, L. I. Chelyadyn Processing Technologies of Technogenik Waste into Filter Media for Sewage Treatment Of Industrial Objects Монографія Люблінської політехніки. Water Supply and Wastewater Removal. 2016, - С.15-25.
5. Лурье Ю. Ю. Аналитическая химия промышленных сточных вод / Ю. Ю. Лурье. — М., 1984.- 448 с.

**ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ АНАЛІЗУ ТЕКСТІВ НА НАЯВНІСТЬ
ОБРАЗЛИВИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ**

Шинкаренко Олег Олександрович,

магістрант

Сілагін Олексій Віталійович

к.т.н., доцент

Вінницький національний технічний університет

м. Вінниця, Україна

Анотація. / Abstract. Дана робота присвячена розробці програмного забезпечення для аналізу текстів на наявність образливих висловлювань. Були розглянуті та проаналізовані існуючі програмні рішення і їх функціональні можливості, та обрано гібридний режим функціонування. Було проаналізовано різні підходи до вирішення задачі аналізу текстів шляхом класифікації та обрано універсальний кодувальник речень на основі трансформера через його високу точність класифікації. Було проаналізовано різні алгоритми шифрування API-ключів та обрано алгоритм SHA-2. Було спроектовано програму аналізу текстів на наявність образливих висловлювань, написану мовою програмування JavaScript з використанням бібліотеки React для клієнтської частини, Node.js і Express для серверної частини та СУБД MongoDB для управління базами даних.

Ключові слова. / Key words. Класифікація тексту, універсальний кодувальник речень, веб-клієнт, API-ключ, клієнт-серверна архітектура

Вступ. / Introductions. Сьогодні більшість онлайн-ресурсів, таких як платформи розповсюдження новин, платформи відповідей на запитання та обміну досвідом, соціальні мережі, форуми, а також онлайн-ігри включають в себе простір для спілкування, висловлення думок. З ціллю збереження поважного ставлення до співрозмовника та плідного обговорення тем, компанії

наймають контент-модераторів, які слідкують за тим, аби правила обговорення платформи виконувались. У разі невиконання таких правил, модератори видаляють дописи користувачів та, за необхідності, блокують і самого користувача.

Відповідно, модератори повинні правильно класифікувати та визначити причину видалення коментаря та повідомити про неї автора. Така робота є рутинною та вимагає великих часових затрат на прийняття рішень, а зі збільшенням кількості коментарів для розгляду виникає потреба у наймі більшої кількості працівників [1–4]. Процес можливо пришвидшити та спростити, якщо відсортовувати коментарі по ступеню ймовірності порушення правил спілкування платформи автоматизовано та пропонувати на розгляд модераторів у пріоритеті більш спірні випадки порушення правил.

Ціль роботи. / Aim. Метою роботи є розширення функціональних можливостей в аналізі текстів на наявність образливих висловлювань у web-середовищі за допомогою класифікації нейронною мережею.

Основна частина. / Main part. Класифікація – процес групування та організації інформацію змістовно та систематично у стандартному форматі, що використовується для виявлення схожості ідей, подій, об'єктів, осіб, явищ [10]. Особливістю класифікації є те, що групи, на які мають бути поділені дані(класи) заздалегідь відомі та описані, тобто представляють собою скінчену дискретну множину категорій, до яких можна віднести об'єкти аналізу. При перенесенні задачі класифікації на аналіз тексту, можна виділити декілька основних підходів:

- класифікація окремо взятих слів або висловлювань у тексті;
- класифікація синтаксично зв'язаного тексту.

В даному дослідженні розглядається класифікація синтаксично зв'язаного тексту

Друга група методів, а саме класифікація зв'язного тексту, включають декілька етапів. Першим етапом є перетворення вхідних даних у такі, що можуть використовуватись для подальшого аналізу нейронними мережами. У

задачах аналізу тексту використовують векторне представлення слів(word embeddings). Методи векторного представлення слів дозволяють перетворити вхідний текст в малорозмірні вектори, що і називається векторним представленням[5,13]. Такий метод дозволяє представити дані у більш компактному вигляді та представити зв'язки слів між собою(рис. 1).

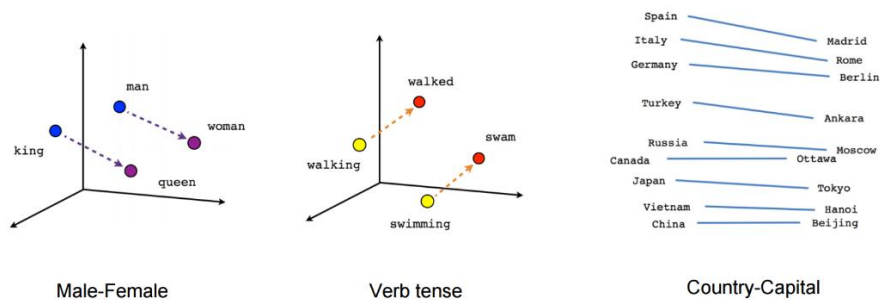

Рисунок 1 – Приклад векторного представлення слів.

Для векторного представлення слів використовуються різні моделі кодування. Найбільше для вирішення задачі підходять дві з них, а саме модель кодування речень на основі трансформатора(transformer based encoding) та модель кодування на основі глибокої усереднювальної мережі(Deep Averaging Network). Для проектування та реалізації було обрано універсальний кодувальник речень з векторним перетворенням речень на основі трансформатора для досягнення вищого показника точності, а також через необхідність аналізу синтаксично зв'язного тексту. Загальна структурна схема інтелектуального модуля аналізу текстів на наявність образливих висловлювань складається з 5 основних компонентів:

- веб-клієнт;
- програмний інтерфейс додатку(API);
- універсальний кодувальник речень;
- веб-панель адміністрування;
- база даних.

Дана схема показана на рисунку 2. Схема не враховує роботу із модулем більше ніж одного користувача та не забезпечує механізм розподіленого ізольованого доступу до даних.

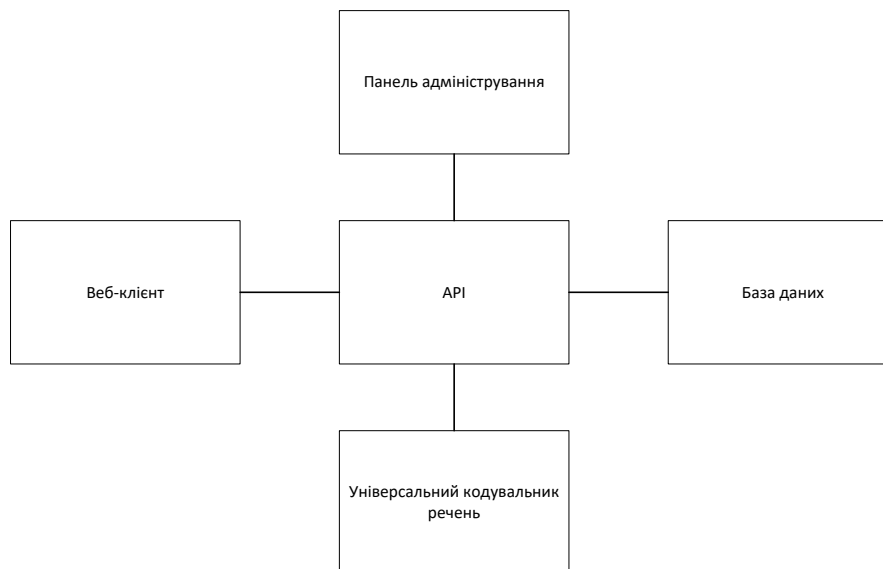

Рисунок 2 – Загальна структурна схема інтелектуального модуля аналізу текстів на наявність образливих висловлювань

Таким чином, враховуючи вищезазначену проблему, модифікуємо структурну схему, додавши до неї 2 нових компоненти: модуль авторизації із прив'язкою API-ключа та маршрутизатор бази даних за API-ключем. Дані компоненти забезпечують єдиний шлюз доступу до даних за допомогою API-ключа та дозволяють розподіляти дані на різних структурних одиницях бази даних, спрощуючи процес пошуку даних. Цим також вирішується проблема масштабування та комерційного впровадження, робота нових користувачів із системою ніяк не впливатиме на сесію інших користувачів.

Крім того, для впровадження системи як набору засобів розробки, необхідно додати транслятор змін інформації про допис – коли користувач(чи сервер) формує запит на аналіз коментаря, ідентифікатор якого вже зберігається в базі даних, транслятор повинен надіслати відому йому інформацію про допис. Таким чином, можна впровадити фільтрацію дописів на стороні сервера-користувача системи аналізу текстів, значно спростивши інтеграцію механізму модерації у готові програмні продукти. Модифікована структурна схема системи аналізу текстів на наявність образливих висловлювань наведе на рисунку 3.

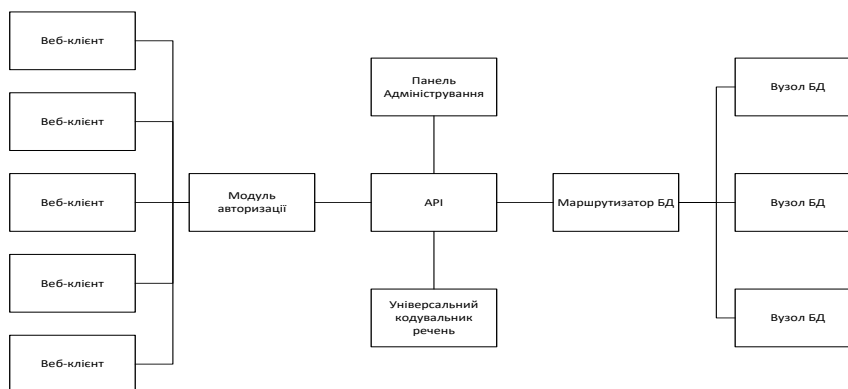

Рисунок 3 – Загальна структурна схема системи інтелектуального аналізу текстів на наявність образливих висловлювань

Для отримання фінансової вигоди з впровадження інтелектуальної системи за АРІ-ключами є можливим використання моделі розповсюдження наборів для розробки програмного забезпечення. Серед наявних варіантів: різні тарифні плани з обмеженням трафіку згідно плану; розповсюдження системи на безкоштовній основі з обмеженнями трафіку; розповсюдження інтелектуальної системи на безкоштовній основі із монетизацією через рекламні оголошення. Для визначення кращого підходу необхідно провести додаткові дослідження тенденцій та підходів на ринку.

Висновки. / Conclusions.

1. Встановлено, що рішення для модерації текстів мають комерційний попит та вирішують актуальну проблему збереження раціонального та поважного ставлення до співрозмовників.

2. Використання штучного інтелекту для аналізу текстів значно зменшує рутинність праці модераторів та надає більше можливостей для індивідуального формування висновку щодо шкоди різних дописів і коментарів.

3. Існуючі рішення не забезпечують належний рівень свободи масштабування та не надають універсального механізму ізоляції даних окремого користувача, а також складно інтегруються в існуючі програмні продукти.

4. Підхід із використанням АРІ-ключів вирішує проблему швидкого доступу до даних, зменшує навантаження на систему та на працеспроможність

вже існуючих сесій інших користувачів.

5. Модуль транслятора дозволяє легко інтегрувати інтелектуальну систему для вирішення специфічних завдань індивідуально кожному клієнтові через систему запитів на сервер та відповіді у вигляді наявної у базі даних інформації про допис за ідентифікатором.

6. Питання монетизації(отримання прибутку) з дистрибуції інтелектуальної системи аналізу текстів потребує додаткового дослідження існуючих підходів ринку, зокрема, способи монетизації існуючих SDK(Software Development Kit).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. J. Risch, R. Ruff, R. Krestel. Offensive Language Detection Explained, 2020. — 137с.

2. R. Pradhan, A. Chaturvedi, A. Tripathi, D.K. Sharma. A Review on Offensive Language Detection [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/338355806_A_Review_on_Offensive_Language_Detection

3. О. Шинкаренко. Розробка інтелектуальної системи аналізу тексту на наявність образливих висловлювань [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2021/paper/view/11738>

4. О. Шинкаренко. Розробка додатку інтелектуального аналізу тексту на наявність образливих висловлювань [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fitki/all-fitki-2021/paper/view/12600>

5. E. Hoffmann. Standard Statistical Classifications: Basic Principles.

6. K. Pykes. Vector Space Models [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://towardsdatascience.com/vector-space-models-48b42a15d86d>.

7. T. Mikolov, I. Sutskever, K. Chen, G. Corrado, J. Dean. Distributed Representations of Words and Phrases and their Compositionality

8. Why and when to use API keys [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://cloud.google.com/endpoints/docs/openapi/when-why-api-key>

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

МЕЖДУЗОННЫЕ ДВУХФОТОННЫЕ ОПТИЧЕСКИЕ ПЕРЕХОДЫ В УЗКОЗОННЫХ ПОЛУПРОВОДНИКАХ

Расулов Рустам Явкачович,
профессор, Ферганский госуниверситет,
Расулов Вохоб Рустамович,
доцент, Ферганский госуниверситет,
Исомаддинова Умида Мамиржоновна,
докторант, Ферганский госуниверситет,
Хожиматова Сайёрахон Шаробиддиновна
Фармонов Ислон Элмар Огли
магистрант, Ферганский госуниверситет,
г. Фергана, Узбекистан

Аннотация. Классифицированы межзонные двухфотонные оптические переходы и получены выражения для матричных элементов в узкозонном полупроводнике в зависимости от зонных параметров, степени поляризации и частоты света.

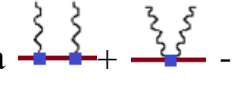
Показано, что основной вклад в двухфотонный линейно-циркулярный дихроизм в узкозонных полупроводниках вносят оптические переходы, протекающие из подзоны легких дырок в зону проводимости.

Ключевые слова: начальное, виртуальное и конечное состояния, междузонное двухфотонное поглощения света, приближение Кейна, оптический переход, полупроводник.

Нелинейное поглощение поляризованного света, обусловленное оптическими переходами (ОП) между подзонами легких и тяжелых дырок

валентной зоной полупроводника, и его линейно-циркулярный дихроизм рассмотрено в работах [1-9].

Известно [1-9], что вероятности одно- или многофотонных (ОП) и соответствующие им коэффициенты ЛЦД поглощения света определяются с использованием составных матричных элементов рассматриваемых ОП [6].

Поэтому в дальнейшем мы проведем анализ матричных элементов, связанных с двухфотонными ОП, характеризуемыми диаграммами Фейнмана - типа, которые отличаются друг от друга выбором начальных состояний носителей тока:

а) пусть начальные состояния носителей тока расположены в подзоне тяжелых дырок ($|V, \pm 3/2\rangle$) с энергией E_{hh} , а виртуальные состояния - в подзоне тяжелых и легких дырок ($|V, \pm 3/2\rangle$) валентной зоны полупроводника. В этом случае в модели Кейна матричные элементы межзонных ОП типа $|V, \pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \pm 1/2\rangle$, $|V, \pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \mp 1/2\rangle$, определяется матрицей в порядке $(c, +1/2), (c, -1/2)$ и $(V, +3/2), (V, -3/2)$

$$\|M_{m',m}^{(2)}\| = \left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^2 P_{cV} k \left\| \begin{array}{cc} \frac{2(A-B)e'_+e'_-}{-\hbar\omega} + \frac{e'_-B}{E_{lh} - E_{hh} - \hbar\omega} & \frac{\sqrt{2}Be'_+e'_-}{E_{lh} - E_{hh} - \hbar\omega} \\ \frac{i\sqrt{2}e'_+e'_-B}{E_{lh} - E_{hh} - \hbar\omega} & -i \left(\frac{2(A-B)e'_-e'_+}{-\hbar\omega} + \frac{e'_+B}{E_{lh} - E_{hh} - \hbar\omega} \right) \end{array} \right\|, (1)$$

где $M_{c,m';V,m}^{(1)}$ - (\rightarrow) матричный элемент ОП типов $|V, m\rangle \rightarrow |c, m'\rangle$ с одним фотоном, P_{cV} - параметр Кейна [10], A, B - зонные параметры кристалла, $|c, \pm 1/2\rangle$ соответствует состояниям электронов с энергией E_c в зоне проводимости. Закон сохранения энергии для указанных ОП выражается с помощью функции $\delta(E_c - E_{hh} - 2\hbar\omega)$, E_{lh} - энергия легких дырок.

б) начальные состояния носителей тока расположены в подзоне легких дырок валентной зоны, а виртуальные состояния - в подзонах тяжелых и легких дырок валентной зоны. В этом случае в модели Кейна матричные элементы

межзонных ОП типа $|V, \pm 1/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \pm 1/2\rangle$, $|V, \pm 1/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \mp 1/2\rangle$ определяется матрицей в порядке $(c, +1/2), (c, -1/2)$ и $(V, +1/2), (V, -1/2)$ соответственно, записываются следующим образом:

$$\|M_{m',m}^{(2)}\| = \left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^2 P_{cV} k \left\| \begin{pmatrix} \frac{\sqrt{3}Be_+'^2}{E_{hh} - E_{lh} - \hbar\omega} - \frac{2}{\sqrt{3}} \frac{(A+B)e'_z e'_z}{\hbar\omega} & 2\sqrt{\frac{2}{3}} \frac{(A+B)e_z'^2}{(-\hbar\omega)} \\ -i2\sqrt{\frac{2}{3}} \frac{(A+B)e_z'^2}{\hbar\omega} & -i \left(\frac{\sqrt{3}Be_-'^2}{E_{hh} - E_{lh} - \hbar\omega} - \frac{2}{\sqrt{3}} \frac{(A+B)e_+ e_+'}{\hbar\omega} \right) \end{pmatrix} \right\| \quad (2)$$

Закон сохранения энергии для этих ОП выражается с помощью функции $\delta(E_c - E_{lh} - 2\hbar\omega)$, E_{lh} - энергия легких дырок.

в) начальные состояния носителей тока расположены в подзоне легких дырок валентной зоны, а виртуальные состояния - в зоне проводимости. В этом случае в модели Кейна матричные элементы межзонных ОП типа $|V, \pm 1/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \pm 1/2\rangle$, $|V, \pm 1/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \mp 1/2\rangle$, определяется матрицей в порядке $(c, +1/2), (c, -1/2)$ и $(V, +1/2), (V, -1/2)$ соответственно, записываются следующим образом:

$$\|M_{m',m}^{(2)}\| = \frac{1}{\sqrt{3}} \left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^2 \frac{1}{\hbar\omega} \frac{\hbar^2 k}{m_c} P_{cV} k \left\| \begin{pmatrix} e_+' & \sqrt{2}e_z' \\ -i\sqrt{2}e_z' & ie_- \end{pmatrix} \right\|, \quad (3)$$

где $|m\rangle = |c, \pm 1/2\rangle$, E_g - ширина запрещенной зоны, а закон сохранения энергии для указанных ОП выражается с помощью функции $\delta(E_c - E_{lh} - 2\hbar\omega)$.

г) начальные состояния носителей тока расположены в подзоне легких дырок валентной зоны, а виртуальные состояния - в зоне спин-орбитального расщепления. В этом случае в модели Кейна матричные элементы межзонных ОП типа $|V, \pm 1/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \pm 1/2\rangle$, $|V, \pm 1/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \mp 1/2\rangle$, определяется матрицей в порядке $(c, +1/2), (c, -1/2)$ и $(V, +1/2), (V, -1/2)$ соответственно, записываются следующим образом:

$$\|M_{m',m}^{(2)}\| = \frac{1}{\sqrt{6}} \left(\frac{eA_0}{c\hbar}\right)^2 \frac{P_{cV}}{E_{\Delta} - E_{hh} - \hbar\omega} \left\| \begin{pmatrix} -\sqrt{3}e_+'H^* - ie_z'(G' - F') & -ie_-'(G' - F') + e_z'H^* \\ ie_z'H' - e_+'(G' - F') & e_z'(G' - F') + i\sqrt{3}e_-'H' \end{pmatrix} \right\|. \quad (4)$$

где $|m\rangle = |SO, \pm 1/2\rangle$, E_Δ - энергетический спектр носителей тока в зоне спин-орбитального расщепления, G' , F' , H' - первая производная по волновому вектору носителей тока от величин G , F , H , которые определяются формулой (24.20) работы [10], $(*)$ - знак комплексного соединения. Закон сохранения энергии для для этого случая описывается функцией $\delta(E_c - E_{lh} - 2\hbar\omega)$.

д) начальные состояния носителей тока расположены в подзоне тяжелых дырок валентной зоны, а виртуальные состояния - в зоне спин-орбитального расщепления. В этом случае в модели Кейна матричные элементы межзонных ОП типа $|V, \pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \pm 1/2\rangle$, $|V, \pm 3/2\rangle \rightarrow |m\rangle \rightarrow |c, \mp 1/2\rangle$ определяется матрицей в порядке $(c, +1/2), (c, -1/2)$ и $(V, +3/2), (V, -3/2)$ соответственно, записываются следующим образом:

$$\|M_{m',m}^{(2)}\| = \frac{1}{\sqrt{6}} \left(\frac{eA_0}{c\hbar} \right)^2 \frac{P_{cv}}{E_\Delta - E_{hh} - \hbar\omega} \left\| \begin{array}{cc} -\sqrt{3}e'_+H^* - ie'_z(G' - F') & -ie'_-(G' - F') + e'_zH^* \\ ie'_zH' - e'_+(G' - F') & e'_z(G' - F') + i\sqrt{3}e'_-H' \end{array} \right\|. \quad (5)$$

Закон сохранения энергии выражается с помощью функции $\delta(E_c - E_{hh} - 2\hbar\omega)$.

Отметим, что волновой вектор в конечном состоянии электронов, участвующих в межзонных ОП, определяется с помощью выражения

$$k_{c,L}^{(2\omega)} = \sqrt{\frac{2\mu_+^{(c,L)}}{\hbar^2} (2\hbar\omega - E_g)}, \quad \text{где } m_c \text{ - эффективная масса электронов в зоне}$$

проводимости, m_L - эффективная масса дырок в подзоне L , $L = lh$ ($L = hh$) - для

легких (тяжелых) дырок, $\mu_+^{(c,L)} = \frac{m_c m_L}{m_c + m_L}$ - приведенная эффективная масса

носителей тока. Тогда для энергий легких и тяжелых дырок справедливы следующие соотношения: а) если ОП происходит из подзоны тяжелых дырок,

$$\text{тогда } E_{L=hh}(k_{c,L=hh}^{(2\omega)}) = \frac{m_c}{m_c + m_{hh}} (2\hbar\omega - E_g), \quad E_{lh}(k_{c,L=hh}^{(2\omega)}) = \frac{m_c \cdot m_{hh}}{m_{lh} (m_c + m_{hh})} (2\hbar\omega - E_g); \quad \text{б) если ОП}$$

происходит из подзонных легких дырок, тогда $E_{L=hh}(k_{c,L=hh}^{(2\omega)}) = \frac{m_c \cdot m_{lh}}{m_{hh} (m_c + m_{lh})} (2\hbar\omega - E_g)$,

$$E_{lh}(k_{c,L=hh}^{(2\omega)}) = \frac{m_c}{m_c + m_{lh}} (2\hbar\omega - E_g).$$

Таким образом, в узкозонном кристалле были классифицированы межзонные двухфотонные ОП и получены выражения для матричных элементов в зависимости от зонных параметров, степени поляризации и частоты света.

ЛИТЕРАТУРА

1. С. Д. Ганичев, Е. Л. Ивченко, Р. Я. Расулов, И. Д. Ярошецкий, Б. Я. Авербух. “Линейно-циркулярный дихроизм тока увлечения при нелинейном межподзонном поглощения света в p-Ge”, ФТТ, Т.35, С. 198-207, 1993.
2. Р. Я. Расулов. “Эффект увлечения при трех фотонном поглощении света в полупроводниках типа Ge”, ФТП, Т.22, Вып. 11, С. 2077-2080, 1988.
3. R. Ya. Rasulov, G.Kh. Khoshimov, Kh. Kholitdinov. “Linear-circular dichroism of nonlinear light absorption in n-GaP”, Physics and Technology of Semiconductors, Vol. 30, No. 2, Pp. 274-272, 1996.
4. R. Ya. Rasulov. “Linear-circular dichroism in multiphoton interband absorption in semiconductors”, Solid State Physics, Vol. 35, No. 6, Pp. 1674-1677, 1993.
5. V. R. Rasulov, R. Ya. Rasulov, I. Eshboltaev. “Linearly and circular dichroism in a semiconductor with a complex valence band with allowance for four-photon absorption of light”, Physics of the Solid State, Vol.59, No.3, Pp. 463–468, 2017.
6. Д. А. Паршин, А. Р. Шабаев. “Теория нелинейного поглощения инфракрасного излучения в полупроводниках с вырожденными зонами”, ЖЭТФ, Т.92, Вып. 4, С. 1471-1484, 1987.
7. Е. Л. Ивченко. “Двухфотонное поглощение света ва оптическая ориентация свободных носителей” ФТТ. Т.14, Вып.11, С. 3489-3496, 1972.
8. С. Б. Арифжанов, А. М. Данишевский, Е. Л. Ивченко, С. Ф. Кочегаров, В. К. Субашиев. “Роль различных типов переходов при трехфотонном поглощении в InAs” ЖЭТФ, Т. 74, № 1, С. 172–177, 1978.

9. N. V. Leppenen, E. L. Ivchenko, L. E. Golub. “Nonlinear Absorption and Photocurrent in Weyl Semimetals” *Physica Status Solidi (b)*. No. 129(1), P.139-146. doi:10.1002/pssb.201900305 (<https://doi.org/10.1002/pssb.201900305>),

10. Г. Л. Бир, Г. Е. Пикус. Симметрия и деформационные эффекты в полупроводниках. Москва: Медиа, 2012, 584 с.

PEDAGOGICAL SCIENCES

UDC 378.011.3-051

PREPARATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS FOR RATIONALIZING AND INVENTIVE ACTIVITIES IN THE PROCESS OF SPECIALIZED TECHNOLOGY EDUCATION

Chubar Vasyl Vasylovych,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Hubar Vladyslav Hryhgorovych,
Zybina Anastasiia Oleksiivna
Lisnicha Iryna Andriivna
Studenty
Volodymyr Vynnychenko Central
Ukrainian State Pedagogical University
The city of Kropyvnytskyi, Ukraine

Abstract. The article is devoted to the problem of improving the professional readiness of teachers to prepare high school students for rationalizing and inventive activities in the process of specialized technology education. The research proposed methodical approaches that will contribute to increasing the effectiveness of specialized training of technology high school students through the use of educational tasks with elements of rationalizing and inventive search activity in the process for: selection of educational tasks; the use of individual and group cognitive activities for the implementation of educational tasks; the sequence of forming hypotheses for the performance of educational tasks.

Key words: problem, educational task, hypothesis, rationalization, invention, subjective invention, criticality, imaginary experiment.

Statement and justification of the relevance of the problem. One of the most

important socio-economic problems of modern Ukraine is the transfer of its economy to an innovative path of development, which will make it possible to move from a "catch-up" to an anticipatory development model. For its implementation, it is necessary to use such an important resource as the inventive creativity of employees in all branches of production, service, transport, etc. [1]. Innovative searches in all branches of production, science and technology contribute to the development of creativity and initiative of workers and engineering and technical workers and activate the intellectual potential of Ukraine, and therefore significantly increase its creative output. This especially applies to the intensification of the mass activity of inventors and rationalizers in all branches of the state. Accordingly, the preparation of high school students of general secondary education institutions for inventive and rationalizing activities in the process of specialized training in production technologies is a requirement of life, which has set important tasks for scientists and general secondary education institutions regarding their implementation.

Analysis of recent research and publications. Measures aimed at improving the educational process in institutions of general secondary education have been adopted by state bodies in relation to [2; 3; 4]. Alfimov V., Verbytskyi V., Dychkivska I., Krutetskyi V., Laktionova H., Molyako V., Palamarchuk V., Pustovit G. were engaged in researching the psychological and pedagogical problem of the formation and development of creative abilities of high school students in general and extracurricular educational institutions. Rybalko V., Sologub A., Sushchenko T., Syrotenko A., Sysoeva S. and others. Scientists are searching for ways to improve the specialized training of technology high school students in order to prepare them for work in the conditions of innovative production. In particular, the following are proposed: a project of the concept of involving student youth in technical creativity and methodical recommendations for the implementation of inventions and the search for a solution to creative tasks (M. Turov); analyzed psychological and pedagogical features of the development of students' creative abilities and structural components of students' creative abilities and features of their manifestation in design activity (L. Trofimchuk); the psychological aspect of the labor training of students in

inter-school combines and the psychological features of design activity (V. Molyako) and others were investigated. Scientific studies on the economy revealed the dependence of the growth of Ukraine's well-being on the development and activation of inventions (P. Moroz). The analysis of the results of the research of scientists and practicing teachers showed that the preparation of high school students for rationalizing and inventive activities in the process of specialized learning of technologies of subject-transformative activity in accordance with modern scientific, technical and socio-economic requirements does not yet have a proper theoretical justification and educational and methodological support [3 , 4, 5, 6, etc.]. We will dwell on a separate aspect of this problem - the search for ways to improve the training of high school students for rationalizing and inventive activities in the process of specialized technology education [2]. The purpose of the article: - to identify and outline the ways of improving the preparation of high school students for rationalizing and inventive activities in the process of specialized technology education. Research methods. The research used mutually related methods: the study, analysis and systematization of philosophical, psychological, pedagogical, educational and methodical literature in order to find ways to improve the preparation of high school students for rationalizing and inventive activities in the process of specialized training in the technologies of subject-transforming activities, which do not yet have a proper justification in pedagogical science and practice; formulation of conclusions and prospects for further scientific research.

Presentation of the main research material. Our approach was that the effectiveness of forming the readiness of high school students for rationalizing and inventive activities in the process of specialized technology training will increase if:

- the development of students' creative potential will be oriented to the requirements of modern production to their rationalizing and inventive competence in future work;

- educational tasks will be mainly creative with elements of rationalizing and inventive search activity and will include: searching and independent formulation of a problem, formation of an adequate hypothesis and its implementation;

- the implementation of creative tasks, which will require rationalizing and inventive search activity, will be optimally combined with the use of individual and group activities of students and the stimulation of a positive attitude of students towards their performance.

When forming the readiness of high school students for future rationalizing and inventive activities, the following provisions were used:

- elements of students' creative thinking develops mainly in the situation of "subjective invention", i.e. in the process of solving rationalizing and inventive tasks, which involve their independent formulation, allow different, ambiguous solutions, require a deep analysis of the situation, screening out inadequate variants of hypotheses, creative search;

- the specific content of the tasks is not of fundamental importance for the effectiveness of the creative process.

Taking into account the provisions on rationalizing and inventive activity, the solution of educational tasks had to be new both for students and for society as a whole. In addition, not only the solution should be new, but also the formulation and solution of the task itself. It is impossible to fully simulate such features of the process of rationalization and inventive activity in the process of specialized training of high school students in production technologies in educational conditions. Accordingly, they tried to ensure that the tasks performed by high school students were not only educational, but also creative in their content. That is, educational tasks required high school students to implement elements of rationalizing or inventive search activity, i.e. searching for a problem and independently setting a task. Independent identification of the components of rationalizing or inventive search activity in an educational task is one of the leading properties of creative intelligence. In order to implement it in an educational task or in an educational situation, high school students were offered tasks containing a description of some situation in which it is necessary to highlight a rationalizing or inventive task. When formulating them, they proceeded from the position that it is not important on which material the inventive or rationalizing task is set, the main thing is that it provides for its

independent setting, formulation and a large number of solution options. Scientific and methodical literature and Internet resources were used to prepare educational tasks with elements of rationalizing and inventive search activity [7, 8, 9, 10]. The process of implementing educational tasks with elements of rationalizing or inventive search activity had many aspects, phases and stages. However, it is definitely quite difficult for high school students to carry them out from the beginning to their practical implementation. Therefore, during their implementation, the following stages were distinguished:

- preliminary analysis of the task and recognition of it as unknown;
- research activities related to task performance and error detection in the process of implementing several duplicative hypotheses;
- identifying a contradiction to overcome which requires an emotional reaction, reflection and additional hypotheses;
- insight, that is, a sudden understanding of how a task or problem can be solved [11].

Educational tasks were proposed to be performed mainly at the level of verbal description, graphic sketch or imaginary experiment, without bringing them to real implementation. This approach made it possible to optimize the creative activity of high school students as future inventors, as it did not impose strict requirements on the material and technical base and gave the opportunity to work with almost fantastic projects, as well as provided a lot of space for their creative thought. The following approaches were used for their production:

- generally formulated the purpose of the task, which from the very beginning was qualified as creative with elements of inventive or rationalizing search activity, for example: "Invent something new for...", "Propose new methods...", "What methods are needed for...", "Invent a more effective way ...", "Propose a rationalizing proposal...". When solving them, such a generalized statement was accompanied by a search and parallel analysis of other similar situations and tasks, similar not in educational content, but in the necessary mental actions and creative nature;
- partially summarized the goal of the task, which envisaged a situation in

which one of the possible variants of the hypothesis is embedded in the formulation of the task, as a goal or a method of solving it. for example, "Replace manual labor with automatic...", "Mechanize..." and so on;

- formulated tasks in which at first it was not possible to identify a problem situation, to understand it as creative, which requires a fundamental rationalization or invention, which is associated with scientific, technical, psychological and other difficulties in its formulation and implementation.

During the implementation of the educational process, they tried to make high school students find out that the process of setting rationalizing and inventive tasks has a certain specificity in comparison with setting any other tasks. The fundamental point in their formulation was the formulation of the goal in an extremely generalized form unrelated to the visual content of the task. This made it possible not only to formulate the task, but also to analyze them in detail, to find tasks similar in mental actions and creative nature. In accordance with the set goal, further analysis of the task was carried out from the point of view of highlighting known and sought data, as well as searching for their role in it. In the process of organizing the work of high school students on creative tasks, individual and group cognitive activities were used. This contributed to the identification of real and potential opportunities of high school students to perform educational tasks with elements of innovative and inventive activity. In particular, the use of group cognitive activity to solve educational tasks initiated creative activity and the general potential of the group, and the intellectual saturation of the task implementation process was higher. However, this increase occurs to a certain level and mainly contributed to the increase in criticality and the selection of more adequate hypotheses regarding the implementation the assigned task. As for the best creative achievements, when original, purely creative solutions arose, here groups of high school students did not prevail over single students and in some cases were inferior to them. Group activity to some extent stimulated the intellectual saturation of the problem-solving process, however, this stimulation was more vividly manifested at the stage of setting the task, as it primarily activated reflective, mental components (this means both reflection on

the task and reflective analysis of the situation of the group solution knitting). The above-mentioned aspects are important both for individual and group solving of educational tasks with elements of rationalizing and inventive search activity. However, management of group solutions to rationalizing and inventive tasks had its own specifics. The organization of the group solution was effective, in which the intensity of their communication was regulated, in particular, at the stage of setting the task, it was maximal, then during the period of emergence of creative ideas and hypotheses among high school students, it decreased somewhat, then at the stage of forming the hypothesis and its verification, it was again full-fledged joint activity with intensive communication. With adequate organization of the cognitive process, high school students confidently found fundamental solutions to creative educational tasks that had already been solved scientifically, but were new to them. That is, we can talk about the invention of high school students "for themselves" is realized in exactly the same way that discovery "for themselves" occurs in problem-based learning. The process of students' mental activity during the manufacture of a product, implementation of a service, etc. reproduced the main characteristic features of the creative process and was a good training for the preparation of future rationalizers and inventors.

One of the most important mechanisms for the development of creative technical thinking was the formation of a hypothesis regarding the solution of the educational task, which is the general direction of activities for its implementation. The process of forming a hypothesis went through the stages of birth, formation and its actual formation. At the same time, it is equally harmful as rejecting any variant of the hypothesis at the stage genesis, without its verification, as well as further development and attempts to implement an inadequate hypothesis. Therefore, for the successful formation of an adequate hypothesis, the method of imaginary experimentation was used. It made it possible to repeatedly apply various options for its solution to the task, that is, in the most economical way without unnecessary waste of time and material resources. The formation of an adequate hypothesis was most often preceded by inadequate or poorly adequate hypotheses. In the process of their

formation, they consistently formed the criticality of high school students in relation to their hypotheses. Of course, excessive criticality inhibited the creative process, in particular, some methods of intellectual stimulation - for example, brainstorming - are based on its absence. Criticism was sometimes excessive, harmful. It was when the criticality of high school students was directed not at the process of solving the problem, but at themselves. Another case of damage to criticality is the focus on the emerging hypothesis at the stage of its birth and formation. If the hypothesis was rejected after its analysis and verification on the basis of an adequate model of the task and a perceived adequate system of criteria, then most often a basis was created for the effective improvement of this hypothesis, its change in the direction of greater adequacy in solving the educational task. In the process of specialized technology training, they sought to properly evaluate the quality and effectiveness of the received solutions to educational tasks with elements of rationalizing and inventive research activities of high school students. In some difficult cases, the method of expert evaluations was used, in particular, engineers with work experience in the relevant field were invited, who could evaluate all components of the proposed solutions according to a five-point system, and the general criterion of the obtained solutions was the weighted average rating. Therefore, the implementation of educational tasks in the process of specialized training of technologies to create "new for themselves" contributed to the formation of creative technical thinking of high school students to further create "objectively new" in future professional activities. Graduates who received general education and specialized technology at the school training, as well as familiar with the basics of rationalizing and inventive search activity, will be able to ensure the transfer of the economy of Ukraine to an innovative path of development. Research conclusions and prospects for further development. The article proposes approaches to improving the methodology of preparing high school students for rationalizing and inventive activities in the process of specialized technology education, by using educational tasks with elements of rationalizing and inventive search activity, in particular: in the process of selecting educational tasks; the use of individual and group cognitive activities for the implementation of educational tasks;

formation of hypotheses regarding the performance of educational tasks.

The study considered only a separate aspect of the problem of improving the preparation of high school students for rationalizing and inventive activities in the process of specialized technology education. It is desirable to direct further work to:

- improvement of the professional training of future technology teachers for the formation of high school students' readiness for rationalizing and inventive activities in the process of future work;

- on the development of additions to the school program "Technology" of scientific, organizational and legal aspects for the formation of students' competence in the basics of rationalization and inventive activity;

- preparation of educational and methodical support of the educational process in the vocational education and training center for students' mastery of the basics of rationalizing and inventive activity in the process of studying the applied disciplines of the curriculum.

LIST OF REFERENCES

1. Moroz, P. (2010). Dobrobut Ukrayiny – u rozvytku ta aktyvizatsiyi vynakhidnytstva [The welfare of Ukraine - in the development and activation of invention]. *Ekonomika Ukrayiny – Ukraine economy*, 10, 63–73 [in Ukrainian].

2. «Derzhavnyy standart bazovoy i povnoy zahalnoy serednoy osvity». [State standard of basic and full general secondary education]. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from November, 23 of 2011h № 1392]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p> [in Ukrainian].

3. Kontsepsiya realizatsiyi derzhavnoyi polityky u sferi reformuvannya zahal'noyi seredn'oyi osvity «Nova ukrayins'ka shkola» na period do 2029 roku. Rozporyadzhennyam Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 14 12 2016 r. № 988 [The concept of implementation of state policy in the field of general secondary education reform "New Ukrainian School" for the period until 2029. By Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 14, 2016 No. 988] Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934> [in Ukrainian].

4. Kontsepsiya rozvytku pryrodnycho-matematychnoyi osvity (STEM-osvity).

Rozporyadzhennya Kabinet Ministriv Ukrayiny vid 05 august 2020 r. № 960-p. [Concept of development of science and mathematics education (STEM education). Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated (2020, 5 August No. 960] Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

5. Tershchuk, A., & Dyatlenko, S., (2010). *Metodyka orhanizatsiyi proektnoyi diyal'nosti starshoklasnykiv z tekhnolohiy: metod. posib. dlya vchyteliv, navch. prohr., variat. moduli* [Methods of organizing project activities of high school students in technology: method. manual for teachers, education program, variat. modules]. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].

6. Molyako, V. A., (1988) *Trudovaya podgotovka uchashchikhsya v mezhshkol'nykh kombinatakh* [Labor training of students in interschool combines]. Kiyev: Rad. shk., [in Ukrainian].

7. Vayntsvayg, P. (1990) *Desyat' zapovedey tvorcheskoy lichnosti* [Ten commandments of a creative person]. Moscow: Progress [in Russian].

8. Molyako, V. A. (1983). *Psikhologiya konstruktorskoy deyatel'nosti* [Psychology of design activity]. Moscow: Mashinostroyeniye [in Russian].

9. Turov, M. (2008). *Osnovy vynakhidnytstva ta metody poshuku rozv'yazku tvorchykh tekhnichnykh zadach. Metodychnyy posibnyk* [Fundamentals of invention and methods of finding solutions to creative technical problems. Methodical guide]. V. I. Safiulin, V.F. Palamarchuk (Ed.). Kyiv: Osvita Ukrayiny [in Ukrainian].

10. Esaulov, A. F. (1972). *Psikhologiya resheniya zadach. Metod. Posobiye* [Psychology of problem solving. Method. allowance]. Moscow: Vyssh. shk. [in Russian].

11. Pavlov, V. A. (2005). *Usloviya aktualizatsii tvorcheskogo potentsiala pri reshenii zadach – golovolomok* [Conditions for the actualization of creative potential in solving problems - puzzles]: Anan'yevskiye chteniya. Materialy nauchno prakticheskoy konferentsii – Ananyev readings. Materials of a scientific and practical conference. (pp. 47 – 48). Saint Petersburg [in Russian].

УДК 376.016:747.012

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ДИЗАЙН-ОСВІТІ

Антоненко І. В.

ст. викладач

Київський національний університет
технологій та дизайну

Анотація: У цій статті наводиться аналіз закордонних праць, присвячених результатам новітніх досліджень у сфері феномену віртуальної реальності. Особливу увагу приділено використанню віртуальної реальності освіти. Показано, що застосування віртуальної реальності має великі можливості та перспективи. Водночас існують певні проблеми у процесі впровадження нових технологій та методів викладання. Зроблено висновок, що віртуальна реальність, як і будь-який інший новий феномен, потребує належного вивчення.

Ключові слова: віртуальна реальність, доповнена реальність, мультимедійні технології, фірмова освіта, педагогіка, дизайн-студія.

Навчальний процес з використанням нових технологій існує вже не один рік. Однак існує низка проблем, що перешкоджають впровадженню технології віртуальної та доповненої реальності в освітніх закладах. Google Play і App Store пропонують безліч мобільних програм з доповненою реальністю. Існує широкий вибір VR-пристроїв. Проте досі наявного контенту ще недостатньо для проведення повноцінних інтерактивних занять.

Певною проблемою є й те, що кількість молодих викладачів у закладах освіти порівняно невелика – менше чверті. Це вказує на те, що крім роботи над оновленням загальних методик навчання, у тому числі творчих дисциплін, необхідне підвищення кваліфікації викладачів старшого віку, які звикли працювати, використовуючи застарілі методи. Крім того, істотною перешкодою

залишається обмеженість ресурсів у навчальних закладах. Утім фінансування на оновлення нового обладнання усе ж зростає. Тому важливим є належна увага не лише до вартості обладнання, а й до конкретних умов та перспектив його використання.

Незважаючи на наявні проблеми, освітня сфера України досить наполегливо та усвідомлено продовжує процес впровадження технологій віртуальної та доповненої реальності. На повсякденному рівні віртуальна реальність (VR) зазвичай асоціюється з індустрією розваг, тобто з комп'ютерними іграми та супутніми товарами. Це, наприклад, "VR goggles" VR-окуляри, які імітують тривимірне середовище і дають змогу користувачеві контролювати внутрішні рухи, орієнтуватися та переміщатися у ньому. Наприклад, нещодавно у львівських школах учителі разом із учнями перевіряли на собі роботу VR-девайсів. Результат виявився позитивним: діти були захоплені можливостями нових технологій. Кілька київських бібліотек, зокрема імені Тичини та імені Чуковського, також придбали для себе «VR goggles» та відповідне навчальне програмне забезпечення.

VR має здатність перетворювати способи, якими архітектори проєктують будівлі та ділянки. Це пов'язано з тим, що технологія дозволяє архітекторам експериментувати з різними аспектами процесу проєктування, зокрема освітленням, матеріалом і макетом. Архітектору це дає змогу побачити майбутню споруду ще до початку її зведення, оцінити її пропорції та масштаб, виявити переваги та недоліки сформованих обсягів, відкритих і замкнутих просторів. Потенційний покупець має можливість подивитися на новий будинок перед його придбанням. VR також мінімізує необхідність реконструкції. Останнім часом технологія VR пов'язана з візуалізацією в дизайні для перегляду тривимірної моделі. Тривимірна дизайнерська абстракція являє собою доповнення традиційного комп'ютерного підходу [1]. Застосування технології віртуальної реальності надає значно більше можливостей при виборі дизайну споруди, приміщення, ніж мініатюрний макет. Отже, поширення та популяризація цифрових технологій у дизайні

предметно-просторового середовища стає все більш актуальним.

Додамо, що віртуальна реальність – це створений технічними засобами світ, який сприймається органами людських відчуттів. Технологія VR імітує як вплив, так і реакції на нього. Важливо, що комп'ютерний синтез властивостей і реакцій виконується в реальному часі, що посилює відчуття реальності. Для дизайнера інтер'єрів – це сучасна та ефективна форма «спілкування» із замовником за допомогою прогулянок стилізованими приміщеннями.

Технології VR та AR (augmented reality – доповнена реальність) стали потужним джерелом перетворень зі зростанням розумних покупок. З використанням цих технологій роздрібні магазини ІКЕА для зручності покупців стали демонструвати інтер'єри з меблями, що саме продаються. Компанія Autodesk, що є лідером у створенні програмного забезпечення для автоматизованого проектування, також розширює свою функціональність завдяки доповненій реальності. Продукти Autodesk використовуються у різних сферах проектування, від дрібних деталей до повноцінних конструкцій. Доповнена реальність надає інженерам можливість комфортно працювати над проектами найвищої складності. Всіма функціями програми можна керувати за допомогою інтуїтивних рухів, а над одним проектом можуть працювати кілька фахівців одночасно.

Перевагами технологій VR є:

1. *Інформативність*: у дизайні середовища та інтер'єру чітко видно всі найменші деталі, тому концептуальні докази особливо переконливі, насамперед в умовах переміщення внутрішніми просторами.

2. *Емоційність*: вплив екстер'єрних та інтер'єрних просторів на спостерігача відбувається швидше та активніше, ніж з площинними зображеннями, і викликає сильніші емоції.

3. *Інтерактивність*: дизайнеру під силу створювати захоплюючий атмосферний сценарій за участю спостерігача, моделювати ланцюжок можливих подій, що розкривають ідею та потенціал проекту.

VR активно впроваджується в освітній сфері, змінюючи взаємодію

студентів і викладачів. Завдяки віртуальній реальності, іммерсивний та інтерактивний контент стає доступним у великих масштабах із будь-якої точки світу. Наприклад, Google почав пропонувати свою програму «Експедиції Google» для студентів та викладачів ще у 2017 році. Ідея полягала в тому, щоб надати здобувачам освіти можливість ознайомитися з різними куточками світу, ніби вони там фактично перебувають. Однак для дисциплін з дизайну та архітектури є певні особливості, оскільки вони потребують неформальної, вільної атмосфери, властивої дизайн-студіям, в яких зазвичай застосовується так звана «фірмова освіта».

Загалом використання віртуальної реальності у педагогіці почалося у 1990-х роках [2]. З того часу існує безліч прецедентів архітектурних шкіл, які інтегрували віртуальну реальність у навчальні курси з дизайну [3]. Технологія використовувалася для поліпшення дизайнерських презентацій, для наочності застосовуваних конструкцій та будівельних систем [4]. Те саме стосується віддаленої співпраці та групової роботи [5], а також для створення спеціальних творчих онлайн-платформ [6].

Принципи віртуальних дизайн-студій певною мірою досліджувалися з середини 1990-х років, базуючись на розвитку і зростанні популярності, а також завдяки більшій доступності цифрових технологій [7].

Перша освітня онлайн-платформа виникла у 1960-х роках в університеті Іллінойсу і використовувалась до 1990-х років [8]. Поняття, що було використано, передувало сучасному Інтернету і стало основою для безлічі основних понять сучасної онлайн-взаємодії, зокрема «chat, rooms and online lectures» [7]. Інші приклади дистанційного навчання – це здійснення радіоосвіти в університеті Луїсвілля [9], а також телевізійні курси в університеті ДеПола [10]. Ще більшого поширення віртуальне навчання набуло з появою Інтернету та персональних комп'ютерів. Одними із перших стали онлайн-курси в університеті м. Торонто в 1984 р. [11]. З того часу ряд відкритих університетів по всьому світу були створені для захисту та просування методики дистанційного навчання. До них належать Відкритий університет Каталонії (з

1994 р. і до теперішнього часу) (The Open University of Catalonia); Міжнародний університет Джонса (1999–2015 рр.) (Jones International University) та Відкритий університет Великобританії (з 1969 р. і до теперішнього часу) (UK Open University).

Незважаючи на певну критику щодо віртуального студійного онлайн-навчання, з'явилися прецеденти акредитованих онлайн-ступенів у галузі архітектури. Так, у березні 2020 р. керівництво з онлайн-шкіл у США випустило докладну інструкцію для онлайн-акредитування дипломного проектування в архітектурі (GTOS, 2020).

Онлайн навчання. Численні переваги інтернет-технологій, а саме доступ до ресурсів, нові інструменти та методи, простішу взаємодію та спілкування, мультимодальні (змішані) презентації та навчання висвітлили Chen and You у праці [12], виданій у 2002 р. У свою чергу, Reffat [13] також окреслив низку переваг: покращення якості дослідницького навчання, електронних комунікацій, архівування та доступу, синхронних та асинхронних комунікацій, збільшення тривалості часу та місць співпраці, а також потенційне зміцнення соціальних зв'язків.

До цього можна додати і такі переваги дистанційного навчання, як асинхронність навчання, інтерактивність, доступність теорії та широких можливостей використання. Не слід забувати і про самомотивацію. Зокрема, така інтерактивність підвищує здатність студентів створювати семантичні мережі, а також висловлювати своє власні думки та використовувати знання [14]. Важливо, що комп'ютери та кіберпростір є середовищем, який може контролюватися студентами. Це забезпечує високий рівень активної співпраці студентів у створенні смислових моделей. Вони також вимагають більшої самомотивації та самостійності. Водночас це стосується не всіх студентів та всіх видів діяльності. Онлайн-навчання добре взаємодіє з мультимедіа, і це поєднання тексту, зображення та аудіо може «збагатити методологію викладання, навчання та засвоєння знань на практиці» [15]. Однак воно ще не може забезпечити надійний досвід тактильного (дотикового) навчання як

форми внутрішнього зворотного зв'язку, яку можна знайти в умовах лабораторій або в середовищі майстерень (цехів).

Сучасні дизайн-студії вже покладаються на способи подачі, які підтримують мультимедіа. Оскільки режим мультимедійної студії поміщає студентів в автентичний контекст, він також підштовхує їх до вивчення мови дисципліни як частини фірмової педагогіки [16]. Знання «кодуються візуально чи вербально у системах символів, доступних з допомогою різних технологій» [14, с. 693]. У дизайнерській освіті ці символи в основному являють собою малюнки та знаки, що потребує відповідних способів подачі для походження візуального діалогу. Це базування на мультимедіа має сприяти інтеграції нових цифрових технологій.

Зауважимо, що малоімовірним є те, що одна технологія або спосіб подачі виявляться достатньо ефективними для будь-якого поставленого завдання. Як навчальне середовище студія має свої переваги і свої недоліки, тому універсального способу впровадження технологій бути не може. Це радше суміш або комбінація, яка оптимізує раніше зазначені переваги та обмежує недоліки. У праці Mason [17] зазначено, що «ідеального середовища не існує» і для досягнення оптимальних результатів навчання потрібно кілька режимів. Розгляд низки педагогічних питань передбачає змішане середовище, в якому «вплив ідей у вигляді кількох режимів (засобів) виразно покращує розуміння і засвоєння матеріалу». У контексті архітектурного дизайну Reffat [13] називав такі змішані середовища «студіями розширеного дизайну», в яких низка онлайн-заходів підтримує традиційні режими лекцій та навчальних посібників. Таким чином, технології та способи подачі повинні відповідати цілям навчання та створювати активне навчальне середовище, в якому учні можуть створювати свої власні нові знання.

Зауважимо, що розвиток технологій VR в Україні пов'язаний із низкою відомих проблем, що перешкоджають їх поширенню. Для використання VR та AR у галузі дизайн-проектування необхідна комплексна підготовка - навчання персоналу з використання спеціального програмного забезпечення, придбання

необхідного обладнання, потужних комп'ютерів для своєчасної обробки інформації в режимі реального часу, створення більш інтуїтивного та спрощеного рівня взаємодії користувача з технологіями. Інтерфейс та технічне оснащення повинні спрощуватися та ставати доступнішими для користувачів.

Існують певні технічні *затримки передачі інформації*. Якщо після повороту голови зображення змінюється лише за секунду, мозок не сприймає видиме, як реальність. Непорушним тривимірний світ стає при затримках менше 20 мс. Деякі дослідники взагалі рекомендують домагатися менше 4 мс затримки від початку руху до виведення необхідного зображення на екран.

Недостатня *комп'ютерна грамотність* досі зустрічається не лише у рядових користувачів і замовників, а й самих дизайнерів. Необхідне підвищення комп'ютерної освіти населення для комфортного користування не лише комп'ютером, а й програмами та шоломами VR. З новим поколінням обладнання приходить нове покоління 3D-софт, що працює в режимі реального часу.

Згідно з «Атласом нових професій», професії архітектора та дизайнера віртуальних світів будуть вкрай затребуваними, що, ймовірно, станеться з появою наступного покоління консолей протягом 4–5 найближчих років. Водночас бажано щоб майбутні дизайнери, приходили на навчання до вузу певною мірою підготовленими.

Цьому можуть сприяти батьки, допомагаючи дітям самостійно опановувати іммерсивні технології, набувати знання у віртуальному середовищі, а не просто розважатися. Для цього потрібна певна техніка шолом віртуальної реальності та ноутбук, що підтримує VR-технології. Нині можна знайти у своєму місті VR-клуб для вільних відвідувань замість звичних кінотеатрів. Можна стати також членами спільнот та груп, які цікавляться питанням інтерактивної освіти, щоб обмінюватися один з одним порадами і досвідом.

Можна також познайомитися з батьками з класу, в якому навчається дитина, щоб разом запровадити інтерактивні технології у навчальний процес.

Висновки. Галузь VR-технологій дуже перспективна. Вона відкриває нові можливості для дизайнерів інтер'єру, архітекторів, девелоперських компаній, виробників виставкових стендів, меблевих компаній, виробників інсталяцій та малих архітектурних форм. Нині для дизайнерів як ніколи є актуальною тема розвитку та використання цих технологій у формуванні предметно-просторового середовища. У дизайні середовища технологія VR асоціюється із візуалізацією для перегляду тривимірної моделі. Ця форма абстракції є доповненням традиційного комп'ютерного підходу.

VR набула значного поширення і в освітній сфері, змінивши навчальний процес як для студентів, так і для викладачів. Завдяки VR іммерсивний та інтерактивний контент став доступнішим. Однак навчання дизайну потребує неформальної, вільної атмосфери, властивої дизайн-студіям, в яких переважає «фірмова освіта». У зв'язку з цим VR є важливим доповненням підготовки високо кваліфікованих фахівців у сфері дизайну.

Важливими перевагами онлайн-навчання є доступ до ресурсів, нові інструменти та методи, простіша взаємодія та спілкування, мультимодальні (змішані) презентації та навчання, покращення досліджень, електронних комунікацій, архівування, доступу до даних, поглиблення співпраці, зміцнення соціальних зв'язків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ran, Y., & Wang, Z. (2011). Virtual and augmented reality applications in industrial design. *International Conference on Machine Learning and Computing*, 252–253.
2. Abdelhameed, W. A. (2013). Virtual reality use in architectural design studios: A Case of studying structure and construction. *Procedia Computer Science*, 25, 220–230. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2013.11.027>
3. Kieferle, J. B., & Herzberger, E. (2002). Digital year for architects experiences with an integrated teaching concept. *20th eCAADe Conference Proceeding*, 88–95.

4. Garcia A., Marquez J., & Valverde Vildosola, M. (2001). Qualitative contribution of a VR-system to architectural design: why we failed? *Proceedings of 6th Conference on Computer-Aided Architectural Design Research in Asia*, 423–428.
5. Lang, S., & Hovestadt, L. (2003). An architectural framework within a spatially immersive real-time environment for advanced communication and collaboration. *21th eCAADe Conference Proceeding*, 37–43.
6. Kalisperis L., Otto G., Muramoto K., Gundrum J., Masters R., Orland B. (2002). Virtual reality/space visualization in design education: The VR-desktop initiative. *20th eCAADe Conference Proceeding*, 64–71.
7. Kvan, T. (2001). The pedagogy of virtual design studios. *Automation in Construction*, 10 (3), 345–353. [https://doi.org/10.1016/S0926-5805\(00\)00051-0](https://doi.org/10.1016/S0926-5805(00)00051-0)
8. Bitzer D. L. (1986). The PLATO project at the University of Illinois. *Engineering Education*, 77(3), 175–80.
9. Dwayne, C. D., & William, M. J. (1999). *The University of Louisville*. Lexington: University Press of Kentucky.
10. Jason, L. A., Gruder, C. L., Martino, S., Flay, B. R., Warnecke, R., & Thomas, N. (1987). Work site group meetings and the effectiveness of a televised smoking cessation intervention. *American Journal of Community Psychology*, 15(1), 57–72. <https://doi.org/10.1007/BF00919757>
11. Harasim, L. (1987). Teaching and learning on-line: Issues in computer-mediated graduate courses. *Canadian Journal of Educational Communication*, 16 (2), 117–135.
12. Chen, W., & You, M. (2008). Student response to an Internet-mediated industrial design studio course. *International Journal of Technology and Design Education*, 20(2), 151–174.
13. Reffat, R. (2007). Revitalizing architectural design studio teaching using ICT: Reflections on practical implications. *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology*, 3(1), 39–53.
14. Jonassen, D., & Reeves, T. C. (1996). Learning with technology: Using computers as cognitive tools. In D. Jonassen (Ed.) *Handbook of research for*

educational communications and technology: A project of the Association for Educational Communications and Technology (pp. 706–707). New York: Macmillan Library Reference.

15. Horne, G., & Henkel, V. (2004). Application of multimedia in engineering design education. *European Journal of Engineering Education*, 29(1), 87–96.

16. Laurillard, D., & McAndrew, P. (2002). Virtual teaching tool: Bringing academics closer to the design of e-learning. In S. Banks, P. Goodyear, V. Hodgson and D. McConnell (Eds.) *Network Learning 2002: A Research Based Conference on e-Learning in Higher Education and Lifelong Learning* (pp. 11–16). Retrieved from <http://kn.open.ac.uk/public/document.cfm?docid=7243>

17. Mason, R. (2006). The university – current challenges and opportunities. In S. D’Antoni & G. Hermes, (Eds.). *The Virtual University: Models & Messages, Lessons from Case Studies*. UNESCO. Retrieved from <http://www.unesco.org/iiep/virtualuniversity/home.php#challenges>

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Базилевська Оксана Олександрівна,

к.п.н., доцент

Худолій Євгенія Дмитрівна

здобувач вищої освіти

Комунального закладу вищої освіти

«Дніпровська академія неперервної освіти»

Дніпропетровської обласної ради

м. Дніпро, Україна

Розбудова незалежної Української держави сприяла розвитку інтелектуального потенціалу, прискорила зміни в суспільному житті, актуалізувала складні психолого-педагогічні проблеми удосконалення національної системи освіти, дала початок формуванню нової культурно-освітньої норми – уваги до людей з мовленнєвими порушеннями. Одним з основних освітніх завдань є розвиток творчих здібностей дітей з особливими освітніми потребами.

Розвитку творчих здібностей учнів хвилювала в різні часи не тільки відомих педагогів, але й дослідників, мислителів, філософів, науковців. Якщо говорити про творчість дитини, слід наголосити, що учні найчастіше не створюють щось зовсім нове, але створення, відкриття суб'єктивно нового для дитини вже є проявом творчості. Робота не за шаблоном, не за зразком є також показником розвинутих творчих здібностей. Творчість є одним із засобів підвищення емоційного тону особистості, закріплення комплексу емоційно-вольової регуляції, а головне — актуалізації позитивної гами переживань, яка супроводжує ефективну працю, переживання радості від зробленого, досягнутого, почуття впевненості у своїх силах, у своєму творчому потенціалі й творчих здібностях.

Проблема дитячої творчості, розвитку творчих здібностей у дітей з

мовленнєвими порушеннями, є досить актуальною на сучасному етапі.

Дослідження багатьох вчених дозволяють визначити необхідність і можливість розвитку творчих здібностей у дітей вже з дошкільного віку.

Теорія здібностей представлена в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних психологів (Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Гончаренко, І. Іщенко, О. Ковальов, Г. Костюк, С. Кулачківська, В. Крутецький, О. Леонтєв, М. Лейтес, О. Матюшкін, В. Моляко, Л. Момот, Я. Пономарьов, Б. М. Теплов, С. Л. Рубінштейн, В. Д. Шадриков, В. М. Ямницький, Дж. Гілфорд, Д. Рензулі, К. Роджерс, С. Торренс та ін.), які визначають їх як психічні властивості індивіда, що регулюють досягнення людини і слугують умовою життєдіяльності; як властивості функціональних систем, що реалізують окремі психічні функції та мають індивідуальну міру прояву і виявляються в успішності та якісній своєрідності засвоєння і реалізації діяльності.

Проблема творчих здібностей дітей у вітчизняній психології досліджується з різних наукових позицій в основному в рамках процесуально-діяльнісного підходу. Одна з них пов'язана з визначенням здібностей як родової якості людини, що дозволяє їй засвоювати досягнення культури (Л. С. Виготський, Гальперін, В. В. Давидова, Д. Б. Ельконін, В. Т. Кудрявцев, Слободчиков, О. М. Леонтєв).

На думку С. Л. Рубінштейна, творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які, в свою чергу, мають суспільну значимість. Безумовно, продукти творчої діяльності дітей не мають суспільної значимості, вони відзначаються лише певними елементами новизни і носять скоріше за все суб'єктивний характер. Звичайно, елементи новизни, які дитина вносить у свою діяльність, мають досить відносний характер, проте вони є передумовою динамічності тих знань, якими володіє дитина. З розширенням цих знань з'являється можливість більш високого рівня прояву новизни, оригінальності [1, 150].

Розвиток творчих здібностей в учнів з мовленнєвими порушеннями є важливим не лише тому, що завданням сучасної освіти є формування творчої

особистості, а й тому, що людина, яка вміє творчо мислити, в нестандартних ситуаціях завжди знайде вихід, такій людині буде легше адаптуватися в житті. Тому забезпечення кожній людині можливості використання свого творчого потенціалу є одним із пріоритетних завдань як закладів загальної середньої освіти, так і позашкільних освітніх закладів.

Рівень розвитку творчих здібностей учнів з мовленнєвими порушеннями залежить від ефективності системи естетичного виховання, спрямованої на розвиток інтелектуальних, емоційно-чуттєвих, мовленнєвого розвитку та елементів художньо-творчої діяльності. Організоване залучення дітей до різноманітної художньо-естетичної діяльності сприяє оптимальному розвитку творчих здібностей, естетичного сприймання, смаку, естетичних почуттів і потреби.

У дітей з мовленнєвими порушеннями має бути сформовано потребу читати художню літературу, відвідувати музеї, кінотеатри, театри, слухати музику, насолоджуватися красою природи. Завдання спеціального закладу загальної середньої освіти у питаннях естетичного виховання, розвитку творчих здібностей в учнів полягає в тому, щоб сформувати в учнів певну інтелектуальну та емоційну чуйність щодо об'єктів естетичного сприймання, надати їм низку відповідних навичок, виховати певні естетичні потреби. Привчаючись бачити та творити прекрасне, учень і до самого себе поступово підвищує вимоги - учень естетично розвивається, розвиваються його творчі здібності. У нього поступово складається естетична свідомість, тобто аналіз навколишнього світу з естетичної позиції, і стимул до створення естетичних цінностей. Естетична свідомість стає важливим стимулом поведінки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Клименко В. В. Психологія творчості. К. 2006. 479с.

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ВМІНЬ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Гоменюк Ганна Володимирівна

кандидат педагогічних наук

в. о. завідувача кафедри математики та методики її навчання

Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка

Дмитраш Ольга Вікторівна

студентка

Тернопільський національний

педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Дмитраш Галина Михайлівна

вчитель математики

Чортківська гімназія №3 імені Романа Ільяшенка

м. Тернопіль, Україна

Анотація: у статті розкрито різні підходи до пояснення термінів «інтелект» і «інтелектуальне вміння», необхідності і можливості інтелектуального розвитку школярів у процесі вивчення математики. На конкретних прикладах демонструються прийоми їх формування.

Ключові слова: інтелект, допитливість, глибина розуму, логічне мислення, здібності.

В житті людини постійно відбуваються зміни, які підштовхують школу так само до змін. Вони вимагають нових форм організації навчального процесу, нових ритмів, нових методів навчання, узгодження системи освіти з вимогами сучасного життя та з потребами особистості. Сьогодні суспільству потрібні творчі люди, здатні приймати нестандартні рішення, які вміють творчо мислити, ефективно спілкуватися та бути успішними. Я вважаю, що математика в цьому розумінні займає пріоритетну позицію. Бо саме ця наука створює найбільш широкі можливості для цілеспрямованого формування не тільки практичних, але й інтелектуальних умінь для досягнення тих

навчально – виховних цілей, які постають перед сучасною школою. Давайте визначимось з такими поняттями, як «задатки», «здібності», «інтелект» і «інтелектуальне вміння». Звернемося до довідкових джерел.

Задатки – це природжені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, мозку людини, які становлять природну основу розвитку здібностей [1, с. 120]. Вони є необхідною умовою, для розвитку особистості.

Здібності – це стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності [1, с. 135]. Вони формуються в людини на основі задатків, в залежності від умов життя і діяльності особистості.

Інтелект – це розумові здібності людини, здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати й перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід [1, с. 146].

Інтелектуальні уміння – це здатність суб'єкта навчального процесу свідомо виконувати розумові дії (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, абстрагування, конкретизація). І саме ці вміння розвиваються педагогом на уроках природничо-математичних наук. Методична робота вчителя математики – це планомірний та цілеспрямований процес, метою якого є сформувати в учнів уміння виділяти головне, аналізувати, систематизувати інформацію, робити висновки, тобто розвивати інтелект.

Головними якостями інтелекту школяра є *допитливість і глибина розуму, його гнучкість і рухливість, логічність і обґрунтованість*.

Допитливість – це прояв інтересу до знань і наук, прагнення пізнавати світ. І саме якість розуму є в основі активної пізнавальної діяльності.

Глибина розуму – це здібність відокремлювати головне від другорядного, необхідне від випадкового.

Гнучкість і рухливість розуму – здатність людини широко використовувати наявні досвід і знання, оперативно досліджувати відомі предмети в нових взаємозв'язках, долати шаблонність мислення.

Логічність мислення – це суворая послідовність міркувань, урахування

всіх суттєвих сторін досліджуваного об'єкта, всіх можливих його взаємозв'язків. Для того, щоб учні швидко розв'язували задачі і витрачали на це мінімум зусиль, потрібно навчити їх ефективно мислити, розвивати їхні творчі здібності і уяву. *Найбільш ефективними засобами формування інтелектуальних вмінь на уроках математики є правильно підібрані задачі на логічне мислення.*

Наприклад, у 5-му класі при вивченні теми «Множення натуральних чисел» можна запропонувати такі задачі:

1. *Скільки трицифрових чисел можна утворити із цифр 0, 1 і 4, якщо цифри в числі не повторюються?*

2. *Кількість рядів збільшили удвічі. Як треба змінити кількість місць у кожному ряду, щоб кількість крісел збільшилася у 8 разів?*

При вивченні у 5-му класі теми «Множення десяткових дробів» можна запропонувати задачу практичного спрямування:

Квадратну ділянку, довжина якої 5,6 м, хочуть засіяти травою з розрахунку 40 г насіння на 1 м². Скільки грошей піде на купівлю насіння трави для цієї ділянки, якщо вона продається в пакетиках масою 1 кг за ціною 230 грн?

Для учнів 6-го класу інтелектуальні міркування бажано демонструвати на цікавих фабулах. Наприклад,

1. *Поросята Ніф – Ніф і Нуф – Нуф бігли від вовка до будиночка Наф – Нафа. Вовку бігти до поросят(якби вони стояли на місці) 4 хвилини. Поросятам до будиночка 6 хвилин. Вовк біжить у 2 рази швидше від поросят. Чи встигнуть поросята добігти до будиночка Наф – Нафа?*

2. *Тетянка пішла з мамою в зоопарк подивитися на лева. Кожного разу, коли вона робить два кроки вперед, лев гарчить, і дівчинка відступає від клітки на один крок. За який час вона дійде до клітки, якщо до неї 5 кроків, а один крок Тетянка робить за 1 секунду?*

Для учнів старшої школи також є цікаві задачі на розвиток логічного мислення.

Наприклад, на уроці геометрії в 11-му класі під час вивчення площі бічної поверхні циліндра можна запропонувати таку задачу:

На вулицях міста встановили тумби циліндричної форми для розклеювання реклами. Чи поміститься реклама продукції деякої фірми на одній такій тумбі, якщо загальна площа її рекламних плакатів 5 м^2 , а висота та діаметр тумби відповідно дорівнюють 2 м і 0,8 м?

Більшість учнів із задоволенням розв'язують такі нескладні задачі, на які витрачено розумові зусилля, незалежно від того, мають вони особливі здібності чи ні. Чим більше учні розв'язують задачі та вправи, тим їхній мозок працює ефективніше, і тому їм легше долати проблеми на своєму шляху. Отже, для того, щоб робота вчителя була успішною, потрібно вчити дітей логічно мислити, бути наполегливими, цілеспрямованими, старанними, виконувати поставлені освітні і виховні задачі, а не формальне використання якогось методу, прийому, форму або засобу навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. 376 с.
2. Василенко Н. В. Елементи логіки [Текст] / навч.-метод. посібн. для заг. серед. освіти / Н. В. Василенко. Вінниця : ВОППОП, 2011. 165 с.
3. Василенко Н. В. Логіка. 5 – 11 класи [Текст] / навч.-метод. посібн. для заг. серед. освіти / Н. В. Василенко. Х : Основа, 2011. 256 с. (Серія «Елементи логіки»)
4. Василенко Н. В. Управлінська педагогічна тека: Розвиваємо інтелект [Текст] / Управління школою, №31-33 (367-369) листопад 2012 /
5. Зошит моїх досягнень. Математика. 5 кл. / Г. П. Бевз, В. Г. Бевз, Д. В. Васильєва, Н. Г. Владімірова. К.: Видавничий дім «Освіта», 2022. 72 с.: іл.
6. Богатирьова І. М. Розвивальні завдання з математики. 6 клас: Метод. Посібник / За ред. Н. А. Тарасенкової. Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 92 с.

ЗДОРОВ'Я В КОНТЕКСТІ ЙОГО ПІЗНАННЯ ЯК ЦІННІСНИЙ ПРІОРИТЕТ

Гордєєва Катерина Сергіївна

к.п.н., доцент

Крупка Сергій Євгенійович

Студент

Донбаський Державний педагогічний університет
м. Слов'янськ, Україна

Анотація. Відповідальне ставлення до здоров'я є цілісним і нероздільним утворенням, однак умовно виділення в його структурі окремих компонентів дозволяє здійснити науковий аналіз. Особливості кожного з компонентів визначаються специфікою цього виду ставлення і вони мають умовний характер, оскільки в реальному навчально-виховному процесі вони формуються комплексно. Відповідальне ставлення до здоров'я охоплює як усі сфери функціонально цілісної сфери психіки особистості (інтелектуальну діяльність, перцепцію), так і мотиваційно-ціннісний, поведінковий і рефлексивний складники. Воно завжди має універсальний зміст та індивідуальне вираження і виявляється в здоров'язбережувальній діяльності.

Ключові слова: здоров'я, психіка, фізичний та психічний розвиток, активність, життєдіяльність, студент фізичного виховання.

Перша й найважливіша потреба людини, що визначає здатність його до праці й особистості, що забезпечує гармонійний розвиток, це здоров'я. Воно є найважливішою передумовою до пізнання навколишнього світу, до самоствердження й щастя людини. Активне довге життя – це важливий додаток людського фактора.

У понятті «здоров'я» відображається одна з фундаментальних характеристик існування людства, загальносупільна та індивідуальна цінність

людини, форма її існування. Тому стан здоров'я населення й особливо молоді є важливим показником благополуччя суспільства та запорукою його подальшого успішного розвитку та процвітання [6].

У зв'язку з динамічними змінами в суспільних відносинах та розвитку науки та техніки виникає актуальна необхідність у переосмисленні суті поняття здоров'я, а також пошуку нових ефективних шляхів забезпечення збереження та зміцнення здоров'я кожної особистості. Ураховуючи високу значущість цієї проблеми у світовому масштабі, на міжнародному рівні було обґрунтовано концептуальні засади розв'язання цієї проблеми, а також визначено стратегію й тактику реалізації спільних дій щодо забезпечення покращенню здоров'я людей в умовах глобалізованого світу. Ці положення знайшли відображення в таких важливих міжнародних документах, як Оттавська Хартія (1986), Всесвітня Декларація з охорони здоров'я «Здоров'я для всіх у XXI столітті» (1998), Бангкокська Хартія (2005) тощо [5;7].

Як свідчить аналіз наукової літератури, питання здоров'я традиційно знаходились в центрі уваги прогресивних представників людства. Причому їхні уявлення про цей феномен були тісно пов'язані із самим розуміннями людини як унікальної біологічної й соціальної істоти. У цьому контексті Е. Фромм писав, що здоров'я є необхідною умовою, щоб бути.

Як свідчить аналіз наукової літератури, вченими зроблено безліч спроб дати авторське визначення поняттю «здоров'я». Наприклад, П. І. Калью було виокремлено 79 визначень здоров'я людини, сформульованих представниками різних наукових галузей у різний час і в різних країнах світу.

Наведемо деякі визначення науковців щодо визначення зазначеного поняття:

- здоров'я – це кількість (резерви) енергетичного, пластичного і регуляторного забезпечення фізіологічних функцій (Г. Апанасенко [5], Г. Царегородцев та інші);

- здоров'я – це відповідність віку фізичного, психічного розвитку, рівня фізіологічних систем, легка адаптація до мінливих умов і, нарешті, відсутність

захворювань (С. Громбах, Г. Сердюковська та інші);

- індивідуальне здоров'я (практичне здоров'я) є відсутність хвороби, повне фізичне і духовне благополуччя людини. Згідно з цим визначення, виділено за станом здоров'я три групи людей: 1) здорові; 2) нездорові; 3) група ризику – стан між здоров'ям і хворобою (Р. Бальскій, І. Брехман та інші) [6];

- здоров'я – це цілісний динамічний стан (включаючи його позитивні та негативні показники), що розвивається в процесі реалізації генетичного потенціалу в умовах конкретного соціального та екологічного середовища і дозволяє людині в різному ступені здійснювати його біологічні та соціальні функції (А. Щедрина та інші).

Б. Ананьєв стверджував, що здоров'я можна розглядати як оптимальні передумови (умови) для виконання людиною визначених життєвих цілей і завдань, її призначення, а в кінцевому рахунку – її самоздійснення на Землі. Тому головний принцип здоров'я полягає не в тому, щоб тільки мати міцне здоров'я, а в тому, щоб реалізувати за допомогою свого здоров'я свою місію. Тому, на думку автора, в поняття «здоров'я» слід включати й конкретні форми поведінки, що дозволяють поліпшити якість життя людини, зробити його більш благополучним, а також досягнути високого ступеня самореалізації [1].

Пов'язуючи поняття «здоров'я» із феноменом адаптації, В. Казначєєв трактує це поняття як динамічний стан (процес) збереження і розвитку біологічних, фізіологічних і психічних функцій, оптимальної соціально-трудової активності при максимальній тривалості життя. Він також підкреслює, що здоров'я є лише засобом у виконанні людиною її соціально-історичних цілей. Причому все, що має людина у своєму житті, визначається рівнем і якістю її здоров'я, і воно повинно займати в ієрархії цінностей найвищий щабель.

Відомий фахівець у галузі медицини А. Струков розкриє суть здоров'я через висвітлення його зв'язку з феноменом свободи людини. У світлі цього він зазначає, що «в будь-якому випадку хвороба є порушенням нормального

(оптимального) способу реалізації потреб. А оскільки свобода – це можливість реалізувати розумні потреби людини, остільки хвороба пов’язана з обмеженням цих свобод».

В інших наукових працях відзначається, що «здоров’я – це нормальний психосоматичний стан і здатність людини оптимально задовольняти систему матеріальних і духовних потреб», що, враховуючи, що людина є жива система, в основі якої лежать фізичні та духовні, природні та соціальні, спадкові та набуті якості, поняття здоров’я повинно визначати можливості виконання основних функцій людини.

На думку Н. Заводєвкіної, здоров’я – це «біосоціодуховна» система, це внутрішня узгодженість і оптимальне співвідношення елементів людської природи (триєдність тіла, душі і духу). А тому, на її думку, здоровою людиною можна вважати тільки ту особу, які цілеспрямовано прагне до гармонії всіх своїх біосоціодуховних складових (індивід – особистість – індивідуальність).

Зазначимо, що світова наука визначає цілісний погляд на здоров’я як на феномен, що інтегрує такі компоненти:

суб’єктивний – коли людина відчувається добре, але медичне обстеження показує наявність у неї відхилень від норми.

об’єктивний – за поганого самопочуття ніякі об’єктивні порушення не мають свого прояву. Отже, лише самопочуття не може бути показником дійсного стану здоров’я людини.

соціальний (суспільний, соціальне благополуччя) – це передусім сформована громадянська відповідальність за виконання соціальних ролей у суспільстві; позитивно спрямована комунікативність; доброзичливість у ставленні до людей, здатність до самоактуалізації у колективі, самовиховання.

“Психічне здоров’я - це такий стан психіки й індивіда, котрий характеризується цільністю та погодженістю усіх психічних функцій організму людини, які забезпечують почуття комфортності, здатності до цілеспрямованої та усвідомленої діяльності, адекватним, з урахуванням етіокультуральних критеріїв форм поведінки [8]. Усі вищевказані складові феномену здоров’я є

невід'ємними одна від одної та тісно взаємопов'язані між собою. Вони діють одночасно, а їх інтегрований вплив визначає стан здоров'я людини. Важливо також відзначити, що саме духовне здоров'я є визначальним у ставленні людини до себе, до інших, до суспільства та є пріоритетним в ієрархії всіх аспектів здоров'я.

Духовне здоров'я проявляється насамперед у прагненні людини до істини, добра, постійного самовдосконалення як частини вдосконалення світу, в здатності особистості діяти на основі любові до ближнього й усвідомлення своєї причетності до живої та неживої природи. Крім цього, цей феномен передбачає готовність особистості проявляти чесність і правдивість, співчуття й співпереживання оточуючим людям і наданні їм допомоги, наявність відповідального ставлення до самого себе та свого життя, бажання покращити навколишнє життя й активно сприяти цьому. Духовне здоров'я є також головним джерелом життєвої сили й енергії особистості [8].

Фізичне здоров'я – найважливіший компонент у структурі стану здоров'я людини. Він зумовлений властивостями організму як складної біологічної системи. Організм володіє здатністю зберігати індивідуальне існування за рахунок самоорганізації. До проявів самоорганізації відносяться здатність до самооновлення, саморегулювання та самовідновлення. Самооновлення пов'язане із постійним взаємним обміном організму із зовнішнім середовищем речовиною, енергією та інформацією.

Фізичне здоров'я обумовлюється здатністю організму до саморегулювання. Досконала координація усіх функцій – наслідок того, що живий організм є системою, що саморегулюється. Саморегуляція складає сутність життя. Ця загальна властивість біологічних систем дозволяє встановлювати й підтримувати на деякому, відносно постійному рівні фізіологічно-біохімічні чи інші біологічні показники, наприклад, постійність температури тіла, рівень артеріального тиску.

Також самоорганізація біологічної системи проявляється у здатності до самовідновлення. Ця якість зумовлена регенерацією, а також наявністю

множинності паралельних регулятивних впливів в організмі на всіх рівнях його організації. Компенсація недостатніх функцій за рахунок цих паралелей допомагає вижити організму в умовах пошкодження.

Фізичне здоров'я – це стан організму людини, який характеризується можливостями адаптуватися до різноманітних факторів життєвого середовища, рівнем фізичного розвитку, фізичної та функціональної підготовки організму до виконання фізичних навантажень. До основних факторів фізичного здоров'я людини відносяться:

- рівень фізичного розвитку;
- рівень фізичної підготовленості;
- рівень функціональної підготовленості організму до виконання фізичних навантажень;
- рівень та здатність до мобілізації адаптаційних резервів організму, які забезпечують його пристосування до впливу різних факторів навколишнього середовища.

Останній компонент найбільше цікавить нас у контексті нашого дослідження, адже фізичне здоров'я найважливіший елемент у структурі стану здоров'я студентів факультету фізичного виховання.

Сучасні науковці наголошують, що здоров'я людини є досить складним феноменом глобального значення, яке розглядається як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії, як індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру, динамічне утворення, що постійно взаємодіє з оточуючим середовищем, яке, у свою чергу, систематично змінюється.

Як встановлено, фахівці пропонують різні шляхи її розв'язання. Так, Г. Апанасенко [2] вважає, що зберегти і зміцнити здоров'я індивіда можливо за допомогою розширення його можливостей пристосовуватися до мінливих факторів середовища, вдосконалення механізмів здоров'я. На думку І. Брехман підкреслював, що головними чинниками формування здоров'я мають стати свідомість, тобто виховання у кожної людини з дитинства розумного ставлення

до свого здоров'я; рух, тобто фізичний розвиток людини, а також раціональне харчування і ліки для здорових, тобто профілактичне застосування деяких лікарських препаратів .

Важливу роль у формуванні здоров'я людини належить системи освіти. Причому основи здоров'я мають закладатися взагалі ще в ранньому дитинстві індивіда, а в подальші молоді роки очікується подальше зміцнення його здоров'я. Однак у реальній практиці це спостерігається далеко не завжди, а спроби внести духовний елемент у систему «здоров'я – через освіту» мають місце, але часто вони обмежуються більше деклараціями [9].

Крім того, під час реалізації педагогічної взаємодії важливо враховувати, що кожна людина різною мірою є носієм, суб'єктом, діячем, творцем (або, на жаль, руйнівником) свого здоров'я та здоров'я оточуючих людей. Тому з метою покращення здоров'я молоді важливо в закладах освіти забезпечувати цілеспрямоване переведення кожної особистості в активного творця подальшої траєкторії розвитку власного здоров'я. У руслі цього вчені акцентують свою увагу на тому, що для здоров'я насамперед потрібна віра в його необхідність. Адже віра як духовний і психічний феномен відіграє важливу роль у питаннях здоров'я людини, причому нерідко саме віра в одужання допомагає їй лікуватися без ліків, хірургічних операцій і лікарняних ліжок, а тільки за допомогою внутрішніх резервів власного організму.

Основний висновок цього дослідження був пов'язаний з інтенсивністю піклування людини про здоров'я, що визначалась не стільки об'єктивним станом здоров'я, скільки ставленням особистості до власного здоров'я. Зокрема, Д. Лоранський під ставленням до здоров'я розумів систему індивідуальних, вибіркового зв'язків особистості з різними явищами навколишньої дійсності, що сприяють або загрожують здоров'ю людини, а також певна оцінка нею свого фізичного і психічного здоров'я. В. Грибан теж сверджує, що провідним фактором, який визначає здоров'я індивіда, є його ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих.

У працях соціолога І. Журавльової ставлення до здоров'я визначається як оцінка власного здоров'я на основі знань, що має особистість, усвідомлення значення здоров'я, а також дії, що спрямовані на зміни стану її здоров'я [3]. У дисертаційній роботі В. Кабаєвої суть ставлення до здоров'я доповнюється тим, що включає не тільки зв'язки особистості із явищами оточуючого світу та оцінку власного здоров'я, а ще й оптимально організовану самою людиною життєдіяльність, що сприяє збереженню здоров'я, її особистісному зростанню та творчому функціонуванню [4].

У праці О. Масалової ставлення до здоров'я визначається як системне і динамічне особистісне утворення, що зумовлене певним рівнем спеціальних знань, наявністю соціально-духовних цінностей, накопичених у процесі освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання, розвитку мотиваційно-ціннісних орієнтацій, що мають втілення у практичній життєдіяльності [3]. На думку С. Белової, ставлення до здоров'я – це складна, інтегративна якість особистості, сутність якої міститься у сприйнятті і розумінні здоров'я як стану рівноваги між біологічними, соціальними, фізичними, психоемоційними можливостями людини і постійно змінними умовами довкілля, видами діяльності, в емоційній виразності цього ставлення, в реалізації розуміння і сприйняття здоров'я в конкретних вчинках і діях.

Особливий інтерес у дослідженні викликали наукові праці, в яких було визначено структуру саме відповідального ставлення до здоров'я. Так, І. Дідук в своїй дисертаційній роботі визначила в ньому такі компоненти: когнітивний, емоційно-вольовий, аксіологічний і діяльнісний .

Н. Зимівець у структурі відповідального ставлення до здоров'я визначає такі складники: когнітивно-пізнавальний, емоційно-оцінний, потребнісно-ціннісний, мотиваційно-вольовий, практично-діяльнісний та рефлексивно-результативний компоненти. Суть цих компонентів автор розкриває через наведення відповідних тверджень: «Я знаю багато про здоров'я, суть відповідальності та як досягти благополуччя», «Я розумію, що таке здоров'я і позитивно оцінюю можливості його розвитку», «Я маю потребу

в здоров'ї, тому я знаю, що для мене цінно», «Я усвідомлюю свої мотиви і керовано дію на благо здоров'я», «Я володію життєвими навичками та вміннями і використовую їх, щоб бути здоровим», «Я осмислюю свою діяльність, щоб успішніше досягати благополуччя».

Як було з'ясовано раніше, відповідальне ставлення особистості до власного здоров'я являє собою різнобічне явище, що поєднує в собі уявлення про здоров'я, усвідомлення сутності здоров'я, його цінності та відповідальності за нього, емоційне оцінювання особистих можливостей і можливостей середовища з його розвитку, інтелектуальне втілення потреб людини в її цінностях, мотиви, які спонукають до здійснення оздоровчої діяльності, волю як свідоме управління цією діяльністю, реалізацію відповідальності в конкретних діях і вчинках, осмислення проведеної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекознания / Под ред. А. А. Бодалева.— М. Ин-т практической психологии / Б. Г. Ананьев.— Воронеж: НПО «Молодежь», 1996.— 386 с.
2. Апанасенко Г.А. Охорона здоров'я здорових/ Г. А Апанасенко.- К.: 2009.
3. Герцик М.С., Вацеба О.М. Вступ до спеціальностей галузі «фізичне виховання і спорт»: Навчальний посібник.— Вид. 3-є, випр. і доп./ М. С. Герцик, О. М. Вацеба.— Харків: «ОВС», 2004.— 176 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник.— К.:«Либідь», 1997.— 357 с.
5. Демографічна криза в Україні. Проблеми, дослідження, витоки / За ред. В. Стещенко. — К., 2001. — 560 с
6. Зубалій М.Д. та ін. Концепції розвитку фізичного виховання у сфері освіти в Україні на 2006– 2010 роки / М. Д. Зубалій, Б. Ф. Ведмеденко, В. І. Мудрік, О. З. Леонов, І. В. Мудрік, О. І. Остапенко, А. І. Савченко.// Основи здоров'я та фізична культура.— №10, 2006.— С. 2–3.

7. Общественные науки и здравоохранение. – М., 1987.

8. Психология здоровья: Учебник для вузов/ Под ред. Г. С. Никифорова.

9. Смакула О.І. Ставлення студентів до фізичної культури за традиційною організацією навчання //Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту.-Вип.8. - Львів: НВФ "Українські технології", 2004. - С.105-109.

ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Давиденко Олександр Олександрович,

Аспірант

Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Анотація: В публікація розглядається використання дистанційної форми навчання у професійних та вищих навчальних закладах та її вплив на якість, зміст і структуру освітнього процесу. Проводиться опис найпоширеніших проблем та недоліків дистанційної форми навчання. Поручується питання створення нових навчальних програм для забезпечення якості освіти.

Ключові слова: Дистанційне навчання, інформаційно-комунікаційні технології, проблеми сучасної освіти, вища освіта, професійна освіта.

Вступ. Останні події в Україні та світі показали важливість розвитку дистанційних форм навчання. Тому з'явилася необхідність переглянути в освітніх програмах підготовки фахівців, перелік компетентностей та додавання нових, які пов'язані з розвитком навичок самоорганізації та самостійного вивчення навчального матеріалу в умовах соціального дистанціювання, необхідні для опанування навчального матеріалу, джерелом якого є ресурси інформаційного освітнього простору, розміщені на різних онлайн-платформах, навчальних порталах закладів вищої освіти. Разом з цим дистанційне навчання, крім позитивних, має низку негативних аспектів, які ще досить мало досліджені.

Мета статті – розкрити головні недоліки використання дистанційного навчання в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Головною тенденцією у системі вищої освіти є широке застосування дистанційного навчання із використанням сучасних інформаційних засобів. Проблема дистанційного навчання набула широкого вивчення, проте інтенсивна зміна вимог до сучасних освітніх технологій зумовила проблему відсутності повної інформації про вплив дистанційного навчання на розвиток мотивації студентів у вищих навчальних закладах. У Законі України «Про вищу освіту» [2] наголошено на інформаційному забезпеченні освітнього процесу вищого навчального закладу та наукової установи як стандарті освітньої діяльності, що є одним з основних напрямів інтеграції наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності вищих навчальних закладів.

Змінюється роль викладача у навчальному процесі: поступово зменшується значення функції викладача як основного джерела інформації, він перетворюється на організатора, консультанта, керівника самостійної роботи студентів. Усе це потребує пошуку більш ефективних засобів навчання. Таким вимогам можуть відповідати новітні інформаційні засоби, до яких належать електронні посібники, мультимедійні курси, тренінгові програми та ін. [4, с. 131]

Дистанційне навчання накладає ряд своїх вимог на організацію навчального процесу: наявності технічного забезпечення у студентів, вільний доступ до мережі Інтернет, високі вимоги до організації самостійної роботи та мотивації. Для дистанційного навчання необхідна жорстка самодисципліна, а результат безпосередньо залежить від самостійності і свідомості студента. Відсутній постійний контроль над слухачами. [5, с. 86]

Основні принципи дистанційного навчання – це встановлення інтерактивного спілкування між студентом та викладачем без забезпечення їх безпосередньої зустрічі і самостійне освоєння певного масиву знань і навичок за обраним курсом при використанні певних інформаційних технологій. Складність пристосування викладачів та студентів до онлайн занять через побутові відволікаючі моменти, незвичне позааудиторне розташування у себе

вдома, різноманітність залучених приладів – можуть зумовити початковий дискомфорт занять, який втілюється у низькій явці слухачів та недостатній увазі студентів під час проведення занять. Таке середовище навчання характеризується тим, що студент часто віддалений від викладача в просторі або в часі; в той же час, студенти та викладачі мають можливість здійснювати діалог між собою за допомогою засобів комунікації. [3]

За результатами опитувань (Рис.1.), що були проведені серед педагогів, 49,6% респондентів вважають, що застосування дистанційної форми навчання загалом негативно вплинуло на якість, зміст та структуру освітнього процесу. Лише 13% опитаних вважають, що дистанційне навчання мало позитивний вплив.[1]

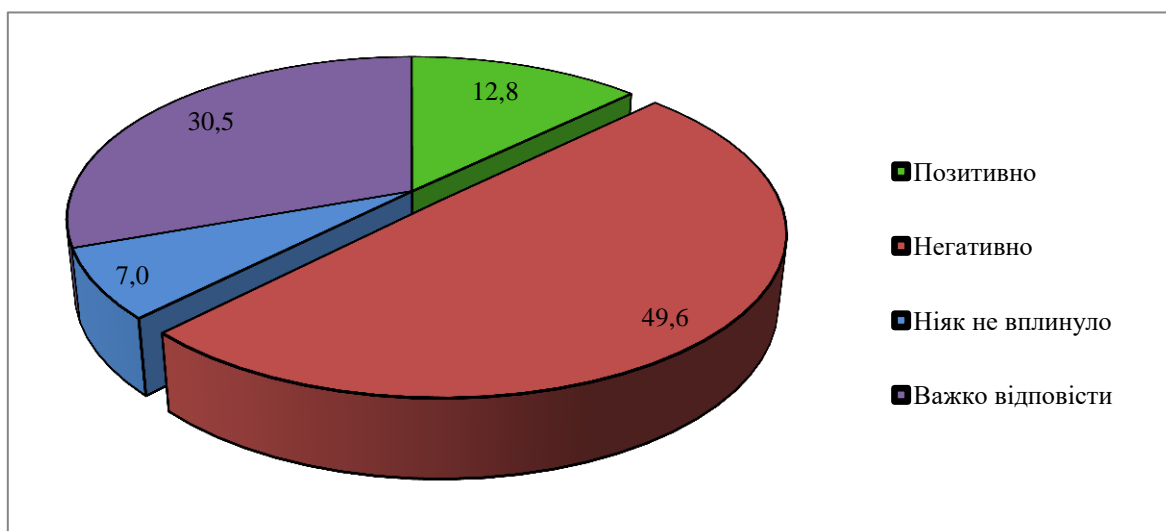

Рис. 1. Результати опитування педагогів щодо впливу дистанційної форми навчання на якість освіти

Однією з ключових залишається проблема аутентифікації студента при перевірці знань. Більшість дистанційних програм передбачає очну екзаменаційну сесію.

Головною проблемою розвитку дистанційного навчання є створення нових методів і технологій навчання, що відповідають інформаційному середовищу спілкування. На зміну колишньої моделі навчання повинна прийти нова модель, заснована на наступних положеннях: в центрі технології навчання – студент; суть технології – розвиток здатності до самонавчання; студенти відіграють активну роль в навчанні; в основі навчальної

діяльності - співробітництво.

Висновки. Отже, у зв'язку зі значною кількістю проблем, що виникають під час дистанційного навчання, з'являється необхідність перегляду методики навчання, моделі роботи та взаємодії викладачів і студентів. Існує думка багатьох педагогів-практиків, що дистанційний навчальний курс можна отримати, просто перевівши в електронний вигляд навчальні матеріали традиційної денної форми навчання. Успішне створення і використання дистанційних навчальних курсів має починатися з глибокого аналізу цілей навчання, дидактичних можливостей нових технологій передачі навчальної інформації, вимог до технологій дистанційного навчання з погляду навчання конкретним дисциплінам, коригування критеріїв навченості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Довгаль С., Тухтарова Т., Волокітіна Н. Дистанційне навчання в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти, Серія Філософія. Педагогіка*. 2021. № 1. С. 48–53
2. Закон України "Про вищу освіту" № 2471-IX від 28.07.2022 [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Професійна підготовка педагога: історичний досвід і виклики сучасності: збірник наукових праць. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І. Франка, 2013. С. 224–228
4. Тавгень І.А. Дистанційне навчання: досвід, проблеми, перспективи / І. А. Тавгень. - Мн.: БГУ, 2003. - 218 с.
5. Хуторський А. В. Інтернет в школі. Практикум з дистанційного навчання. - М.: ИОСО РАВ, 2000.-156 с.

**ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ**

Зінченко Наталія Василівна,
завідуюча відділенням сестринської справи

Мизгіна Тамара Іванівна,
к.мед.н.

Лук'яненко Марина Миколаївна,
Рябека Тамара Іванівна,
викладачі

Комунальний заклад освіти
Полтавський базовий медичний фаховий коледж
Полтавської обласної ради
м. Полтава, Україна

Анотація: У даній статті висвітлено детальні етапи розвитку інформаційних технологій, основні технічні засоби навчання, представлені сучасні Інтернет-технології, розглянута система електронних щоденників та журналів для забезпечення освітнього процесу, наведені переваги та недоліки вебінарів.

Ключові слова: освітній процес, інформаційні технології, фахова передвища освіта, технічні засоби навчання, комп'ютерне забезпечення.

Процес навчання у закладах фахової передвищої освіти – це цілеспрямована взаємодія викладача і здобувача освіти, що постійно змінюється, у ході якої розв'язуються задачі освіти, виховання та загального розвитку здобувача освіти. Використання спеціальних інформаційних технологій впливає на процес сприйняття навчального матеріалу та, врешті-решт, впливає на ефективність навчального процесу.

Інформаційна технологія – процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки, зберігання та передачі даних для отримання інформації нової якості про стан об'єкту, процесу або явища (за Н. Макаровою).

Еволюція інформаційних технологій, що використовуються людиною, приводить до зміни змісту навчального процесу.

Розглянемо більш детально етапи розвитку інформаційних технологій:

Ручний етап – почався з винаходу писемності. Форми запису даних, властиві цьому етапу: наскальні малюнки, ієрогліфи на глиняних табличках, символи алфавіту на пергаменті або папері. Уживані знаряддя праці: стилі (металева паличка), кисть, гусяче перо. Існуючі способи запису даних - нанесення запису на носій інформації вручну.

Механічний етап – почався з винаходу книгодрукування. Форми запису даних, властиві цьому етапу: початок друку на листах із подальшим брошуруванням. Як основне знаряддя праці використовувався друкарський верстат. Спосіб запису даних – нанесення знаків на носії за допомогою друкарського верстата.

Електричний етап – почався з винаходу телеграфу, телефону та радіо. Форми запису даних, властиво цьому етапу: введення даних у приймальний пристрій, перетворення на сигнал, передача сигналу на відстань, відновлення сигналу повідомлення у приймачі. Знаряддя праці: телеграфний апарат, телефон, радіоприймач, радіопередавач. Спосіб запису даних: фіксація записуючими пристроями приймача.

Комп'ютерний етап – почався з винаходу електронної обчислювальної машини. Форми запису даних: магнітний запис на диск або стрічку, лазерний запис на компакт-диск. Знаряддя праці: комп'ютер і відповідне програмне забезпечення. Спосіб запису даних: магнітний або лазерний запис.

У даний час навчальний процес у закладі передвищої фахової освіти характеризується використанням інформаційних технологій „комп'ютерного етапу”. Існує ряд особливостей, які необхідно враховувати при використанні сучасних інформаційних технологій у навчальному процесі. Вони стосуються, у першу чергу, питань організації та контролю психічних процесів: сприйняття, уваги, пам'яті тощо. Основна їх частина згрупована навколо основних каналів

сприйняття інформації (візуальний, аудіо та кінетичний).

Звуковий канал. Можна виділити такі основні типи звуків, що сприймаються людиною: мова, музика, упорядковані періодичні й разові сигнали, характерні та безладні шуми. Найважливішу роль серед цих типів звуків відіграє мова, яка повинна займати найважливіше місце в організації використання інформаційних технологій у навчальному процесі.

Друге місце за значущістю в житті людини займають природні і штучні шуми. Проведені дослідження показали, що людина позбавлена шумів стає менш активною та відчуває психологічний дискомфорт. Тому шуми також повинні займати своє місце в навчальному процесі.

Традиційно музика має помітну роль у житті людини. Дослідження, проведені у закладах передвищої фахової освіти, показали, що при постійному музичному фоні працездатність здобувачів освіти підвищується в середньому приблизно на 20 %.

За ступеням переваги можна виділити чотири основні групи людей: такі, хто любить марші; такі, хто віддає перевагу вальсам; охочих слухати танго та прихильників швидких мелодій типу шейку.

Ці переваги пов'язані з домінуючими ритмами мозку. Тому в навчальному процесі потрібно передбачати, як мінімум, чотири мелодії різних типів. Упорядковані періодичні й разові сигнали, на зразок телефонних дзвінків, звуку будильника, писку, що привертає увагу, заохочувально-приємних або наказово-неприємних звуків відіграють, звичайно, відволікаючу, мобілізуючу, інформативну та рідко нейтральну роль. Цілеспрямоване та систематичне використання таких сигналів може бути корисним доповненням у системі звукових дій на студента.

Кінетичний канал. Сучасні інформаційні технології, що вживаються у навчальному процесі в даний час, дозволяють використовувати кінестетичний канал тільки в обмежених рамках. Проте, можна відзначити декілька напрямів, де використання цього каналу не обмежується тільки взаємодією з клавіатурою комп'ютера:

- використання мікрофону при вивченні мов тощо;
- використання графічних планшетів або музичних клавіатур у гуманітарних предметах;
- використання наборів ЛЕГО в курсі технології, а також у курсах фізики, хімії, біології та ін.;
- використання вимірювальних лабораторій для комп'ютерних досліджень на матеріалі фізики, хімії, біології тощо.

Наведені приклади характерні тим, що в них комп'ютерні технології використовуються у фізичній, а не просто організаційному зв'язку з іншими зовнішніми пристроями. З цими зовнішніми пристроями здобувач освіти проводить не тільки дії руками, але й управляє ними за допомогою комп'ютера.

Візуальний канал. Візуальне сприйняття об'єктів людиною має ряд особливостей. Так, первинне обстеження об'єкту здійснюється за допомогою багаточисленних рухів очей. Після того, як об'єкт досліджений, увага до нього слабшає. Надалі людина реагує тільки на зміни, що відбуваються з об'єктом або в об'єкті. При цьому, на об'єкти, що рухаються, реакція в людини більш сильна, ніж на нерухомі. На об'єкти, що наближаються або віддаляються, спостерігається більш сильна реакція, ніж на такі, що просто рухаються.

Тому при проектуванні занять слід віддавати перевагу тим прийомам навчання, де використовуються об'єкти, що рухаються, причому в першу чергу – об'єктам, що наближаються або віддаляються, потім об'єктам, що проходять повз ока та, нарешті, об'єктам, що змінюються з часом.

Далі розглянемо основні освітні інформаційні технології та технічні засоби, що використовуються в навчальному процесі коледжу.

Освітні інформаційні технології на базі сучасних технічних засобів

Технічні засоби навчання – сукупність технічних пристроїв із дидактичним забезпеченням, що вживаються в навчально-виховному процесі для пред'явлення й обробки інформації з метою її оптимізації.

Комп'ютер – цей програмований електронний пристрій, здатний обробляти дані та проводити математичні обчислення. Комп'ютер значно

розширив можливості представлення навчальної інформації. Можливість застосування мультимедійних форматів (комп'ютерної графіки, звуку в поєднанні з сучасними засобами відеотехніки), дозволяє моделювати різні ситуації та середовища, виводячи заняття на якісно більш високий рівень.

Використання додаткових технічних засобів, таких як мультимедійний проектор і інтерактивна дошка, можуть додатково підвищити рівень засвоєння навчальної інформації здобувачами освіти за допомогою її візуалізації.

Можна виділити основні можливості використання комп'ютера в навчальному процесі:

- робота з навчальними програмами;
- виконання математичних обчислень;
- пошук інформації;
- моделювання різних процесів тощо.

Мультимедійний проектор (відеопроєктор) – технічний засіб, призначений для проектування різних зображень на великий екран із джерела відеосигналу.

Мультимедійний проектор дозволяє:

- користуватись будь-якими комп'ютерними додатками;
- використовувати на заняттях навчальні відеофайли;
- демонструвати презентацію для аудиторії;
- використовувати матеріали глобальної мережі Інтернету тощо.

Застосування проектора в навчальній діяльності дозволяє збільшити рівень наочності навчального процесу.

Графопроєктор – цей технічний засіб для проектування на екран зображень, нанесених на файли (кодограми) стандартного формату А4. Графопроєктор може бути також використаний при демонстрації інших прозорих об'єктів (колб, пробірок тощо), динамічних ілюстрацій хвильових і оптичних явищ, хімічних реакцій і т. д.

Слайд-проектор – технічний засіб, призначений для проектування статичної інформації з точною кольоровою передачею щодо носія інформації

(слайду) й автоматичним підстроюванням фокусу різкості зображення.

Як і мультимедійний проектор, графопроектор і слайд-проектор дозволяють збільшити наочність матеріалу, що викладається.

Інтерактивна дошка – це сенсорний екран, приєднаний до комп'ютера, зображення з якого передається на дошку за допомогою мультимедійного проектора.

Для роботи інтерактивної дошки необхідне встановлене на комп'ютері спеціальне програмне забезпечення. Тільки в цьому випадку сенсорний екран реагуватиме на дії користувача. Для нанесення записів на дошку призначені спеціальні маркери. При торканні дошки сигнал передається на комп'ютер, і програмне забезпечення виконує необхідну дію. Писати можна безпосередньо на екрані. Інтерактивні дошки бувають прямої та зворотної проекції. При прямій проекції проектор устанавлюється перед дошкою на підставці або на стелі. При зворотній проекції проектор устанавлюється за дошкою.

У процесі навчання так само можливо використання аудіопрогравачів, відеопрогравачів, DVD-плеєрів і ін.

Освітні інформаційні технології на базі сучасних Інтернет-технологій

Електронні бібліотеки. Однією з важливих задач сучасної освіти є організація доступу до електронних інформаційних ресурсів. Одним із найефективніших способів рішення даної проблеми є створення електронних бібліотек.

Електронні бібліотеки – це розподілені каталогізовані інформаційні системи, що дозволяють зберігати, обробляти, поширювати, аналізувати, а також організувати пошук у різноманітних колекціях електронних документів через глобальні мережі передачі даних. Електронні бібліотеки є новим етапом у розвитку звичайних (традиційних) бібліотек.

Електронні бібліотеки мають ряд переваг перед традиційними аналогами (за К. Вигурським):

- за характеру вирішуваних задач. Електронні бібліотеки орієнтовані на аналіз, пошук даних, а також на структурування, класифікацію та

систематизацію інформації. Традиційні бібліотеки – тільки на систематизацію за певними правилами;

- за організаційною структурою. Електронна бібліотека є електронним ресурсом, який може включати ресурси, що належать не одній організації, а різним організаціям або навіть приватним особам;
- технологічні принципи формування ресурсів фундації бібліотеки та обслуговування клієнтів.

Основною метою електронних бібліотек на сьогоднішній день є:

- зробити інформацію більш доступною;
- сприяти збереженню наукової та культурної спадщини;
- підвищити ефективності роботи та навчання.

Основні задачі електронних бібліотек – інтеграція інформаційних ресурсів і ефективна навігація в них. Завдяки широкому розповсюдженню доступу до глобальної мережі Інтернету електронні бібліотеки стають доступні практично всім.

Бібліотеки в Інтернеті в основному бувають двох видів: неспеціалізовані бібліотеки та спеціалізовані бібліотеки, що містять тільки тематичну літературу.

Завдяки електронним бібліотекам, здобувач освіти має нагоду одержувати нові знання, не виходячи з будинку.

Вебінари. Дистанційна освіта останнім часом набуває для жителів нашої країни все більше значення. Використовуючи сучасні інформаційнокомунікаційні технології, люди можуть навчатись або брати участь у конференціях не виходячи з будинку. Це можливо за рахунок технології вебінарів.

Вебінари – це семінари або конференції, які проводяться у видаленому (дистанційному) режимі через Інтернет із використанням відповідних технічних засобів. Для проведення вебінарів необхідно мати навушники, мікрофон і веб-камеру, а також програмне забезпечення для проведення вебінарів.

Перерахуємо основні функції, які вебінари надають користувачам:

- слайдові презентації;
- відео в режимі реального часу (звичайно через веб-камеру);
- аудіо-зв'язок у режимі реального часу з використанням навушників

і мікрофону;

- запис для подальшого перегляду та прослуховування;
- текстовий чат для сеансів запитань і відповідей у режимі реального

часу;

- голосування та вибіркові опитування;
- видалений робочий стіл і сумісне використання додатків.

Переваги використання вебінарів:

- незалежність здобувача освіти від територіальної віддаленості місця навчання;

- зменшення фінансових витрат на оренду приміщень, кофе-брейки, друкування матеріалів;

- усі вебінари записуються на електронні носії, що дозволяє надалі використовувати навчальні матеріали повторно.

Основним недоліком вебінарів є обмеження зворотного зв'язку для учасників. У даний час ведуться активні дослідження для вирішення даної проблеми.

Системи електронних щоденників і журналів

Система електронних щоденників і журналів – це єдине інформаційне середовище для ефективної взаємодії викладача, здобувачів освіти і батьків.

Уведення електронних журналів і щоденників обумовлено стрімким розвитком інформаційних технологій. З 2011/12 навчального року систему електронних щоденників і журналів зобов'язані використовувати всі навчальні заклади України без виключення. У даний час є достатньо широкий вибір інформаційних систем для досягнення цієї мети. Вибір же конкретної інформаційної системи залишається за закладом освіти.

Перерахуємо основні послуги, що надаються системами:

- електронний щоденник, що дозволяє здобувачам освіти і їх батькам оперативного одержувати інформацію за оцінками, домашнім завданням тощо;
- електронний журнал, що дозволяє оперативного контролювати виконання навчального та педагогічного навантаження, аналізувати успішність і відвідування закладу здобувачем освіти;
- електронний розклад, що автоматично інтегрується в щоденник і журнал;
- індивідуальна та зведена звітність за предметами;
- спілкування користувачів у інформаційному просторі;
- інформування про заходи, зміни в розкладі, домашні завдання тощо.

Інформаційні системи електронних журналів і щоденників, що використовуються в даний час, діляться на платні й безкоштовні, що знаходяться на сервері закладу освіти або на видаленому сервері компанії виробника.

На жаль, ведення журналів і щоденників у електронному вигляді стає найважчою задачею для викладачів, які не завжди володіють достатньою компетентністю в області інформаційних технологій. До всього іншого, заповнення електронної документації не відмінняє ведення паперових щоденників і журналів.

Таким чином, ефективність використання інформаційних технологій багато в чому залежить від методики застосування й обліку фізіологічних особливостей здобувача освіти. Сучасний викладач повинен урахувати розвиток інформаційних технологій і бути готовим використовувати їх у своїй практичній діяльності.

ІКТ дозволяють зробити здобувача освіти не тільки споглядальником готового навчального матеріалу, але й учасником його створення, перетворення, оперативного використання. Мультимедіа - технології незмірно розширюють можливості організації й керування навчальною діяльністю й дозволяють практично реалізувати величезний потенціал перспективних

методичних розробок, розроблених у рамках традиційного навчання, які, однак, залишалися незатребуваними або в силу певних об'єктивних причин не могли дати там належного ефекту.

ІКТ дозволяють здобувачу освіти працювати у своєму власному режимі, не створюючи дискомфорту. Використання даних технологій в освітньому процесі робить навчання більш змістовним і видовищним, сприяє розвитку самостійності й творчих здібностей здобувачів освіти, істотно підвищує рівень індивідуалізації навчання.

На таких уроках реалізуються принципи доступності, наочності. Уроки ефективні своєю естетичною привабливістю. Урок-презентація теж забезпечує одержання більшого обсягу інформації й завдань за короткий період. Завжди можна повернутися до попереднього слайду (звичайна дошка не може вмістити той обсяг, якому можна поставити на слайд).

У такий спосіб ІКТ стають невід'ємною частиною сучасного навчального процесу, що сприяє підвищенню якості освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуревич Р. С. Інформаційні технології навчання: інтегрований підхід / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр; за ред. Гуревича Р. С. Львів: Вид-во «СПОЛОМ».
2. Іванова О. Підвищення інформаційно-комп'ютерної компетентності педагогів.
3. Інформаційно-комунікаційні технології та їх роль в освітньому процесі. Електронний курс / С. Дишлева.

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кучеренко Геннадій Васильович,
к.п.н, доцент кафедри теорії та методики
фізичної культури та спортивних дисциплін,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
ім. К. Д. Ушинського» м. Одеса, Україна
Ван Инцзе,
здобувач ОС «магістр»,
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
ім. К. Д. Ушинського» м. Одеса, Україна

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів визначено серед пріоритетних завдань шкільної освіти.

На вирішення цього завдання спрямовується науковий та педагогічний потенціал освіти. У сучасній психолого-педагогічній літературі проблемам збереження здоров'я, виховання здорового способу життя школярів приділяють увагу Е. Вільчковський, Г. Власюк, Г. Пономарьова та ін., які розглядають це питання через засоби фізичної культури; Г. Голобородько, О. Дубогай, С. Свириденко та ін. підходять виховання здорового способу життя школярів з точки зору вікових особливостей; В. Дабагян, В. Оржеховська, О. Шевчук та ін. вказують на необхідність роботи з попередження шкідливих звичок, девіантної поведінки школярів; Т. Бойченко, М. Гончаренко, В. Шахненко, С. Юрочкіна та ін. визначають шляхи організації валеологічної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах.

Актуальною проблемою сьогодення є збереження здоров'я дітей, формування у них світогляду, спрямованого на його збереження, оволодіння навичками здорового способу життя та безпечної поведінки, створення умов

для гармонійного розвитку душі й тіла, що сприятиме збереженню умов психічного здоров'я і реалізації творчості дитини в майбутньому [2].

Проте дослідження, проведені Українським інститутом охорони дітей та підлітків МОЗ України та дані медичної статистики свідчать, що здоровими можна вважати 27% дітей дошкільного віку, 90% випускників школи мають відхилення у стані здоров'я, у 41% дітей шкільного віку – хронічні захворювання. Медична статистика вказує на те, що у 1 клас іде 15-16% хворих дітей, а до 15-17 років хворими стають 53-54% учнів [1].

Одним з варіантів реалізації завдання виховання здорового способу життя в старшій школі є розробка та впровадження педагогічних умов даного процесу. В свою чергу, розробка певних теоретичних положень в педагогіці багато в чому обумовлена потребами шкільної практики.

Одним із найважливіших показників фізичного розвитку молоді є достатній рівень розвитку основних фізичних якостей. Рациональний розвиток фізичних якостей дозволяє дитині засвоїти необхідні у повсякденному житті навички поведінки, рухові дії, що служать підставою для успішної реалізації себе підчас виконання робочих дій.

Фізичне здоров'я визначають такі чинники, як індивідуальні особливості анатомічної будови тіла, фізіологічні функції організму в різних , умовах спокою, руху, довкілля, генетичної спадщини, рівні фізичного розвитку органів і систем організму.

Здоров'я як цінність зумовлює новий погляд на ефективність змісту, методик, організацію навчального режиму і середовища тощо. Стан здоров'я учнів має стати обов'язковим критерієм якості шкільної освіти.

Здоровий спосіб життя – це все в людській діяльності, що стосується збереження і зміцнення здоров'я, все, що сприяє виконанню людиною своїх людських функцій через діяльність з оздоровленням умов життя – праці, відпочинку, побуту.

Поняття «здоровий спосіб життя» характеризується багатогранністю та неоднорідністю. У ньому відображено фундаментальні біологічні, соціальні,

психічні та духовні сторони буття людини у світі.

У дослідженні ми спираємось на визначення даного процесу, запропоноване Л. В. Сливкою: «Виховання здорового способу життя - складний інтегративний процес, що включає комплекс виховних впливів на людину інших людей та оточуючих умов, які сприяють формуванню знань, поглядів, переконань, охоплюють емоційно-вольову сферу особистості, забезпечують усвідомлення нею відповідних цінностей суспільства, вдосконалюють поведінку, які в єдності створюють передумови для формування способу життя, який зберігає, зміцнює й формує здоров'я особистості» [1].

Як вказує Т. Ю. Круцевич [3], фізична культура – важлива частина загальної і професійної культури особистості сучасного фахівця, що забезпечує фундамент його фізичного, духовного добробуту та успіхи у виробничій діяльності. Вона є якісною, динамічною характеристикою рівня розвитку і реалізації можливостей людини, яка забезпечує біологічний потенціал її життєдіяльності, необхідний для гармонійного розвитку, прояву соціальної активності, творчої праці.

Сучасна наука свідчить, що здоров'я людини є складним феноменом глобального значення, котрий може розглядатися як філософська, соціальна, економічна, біологічна, медична категорії, як об'єкт споживання, внесення капіталу, як індивідуальна і суспільна цінність, явище системного характеру, динамічне, яке постійно взаємодіє з навколишнім середовищем, що, у свою чергу, постійно змінюється.

Фізичні вправи впливають не ізольовано на якийсь орган чи систему, а на весь організм в цілому. Однак удосконалення функцій різних його систем виникає не в однаковій ступені [3].

Особливо виразними є зміни в м'язовій системі. Вони виражаються в збільшенні об'єму м'язів, підсиленні обмінних процесів, удосконаленні функцій дихального апарату. В тісній взаємодії з органами дихання удосконалюється і серцево-судинна система.

Заняття фізичними вправами стимулюють обмін речовин, збільшується

сила, рухливість та врівноваженість нервових процесів. В зв'язку з цим зростає гігієнічне значення фізичних вправ, якщо вони проводяться на свіжому повітрі.

За цих умов підвищується їх загальний оздоровчий ефект, вони справляють загартовуючу дію, особливо, якщо заняття проводяться при низьких температурах повітря. При цьому покращуються такі показники фізичного розвитку, як екскурсія грудної клітини, життєва ємність легенів. При проведенні занять в умовах холоду удосконалюється теплорегуляційна функція, знижується чуттєвість до холоду, знижується можливість виникнення застудних хвороб [2].

Здоров'я як цінність зумовлює новий погляд на ефективність змісту, методик, організацію навчального режиму і середовища тощо. Стан здоров'я учнів має стати обов'язковим критерієм якості шкільної освіти.

У виховній роботі по формуванню здорового способу життя, профілактиці шкідливих звичок серед молоді повинні використовуватись орієнтовані на особистість сучасні технології та методи виховання. Важливо, щоб в цій діяльності приймали участь й самі студенти, всі члени педагогічного колективу, органи студентського самоврядування, родина, заінтересовані державні та громадські організації, тобто заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, фізичної культури та спорту.

Позаурочна діяльність спрямована на формування здорового способу життя, розвиток фізичної культури і спорту, надає великі можливості для самореалізації молодій людині. Це участь в роботі спортивних секцій, клубів, творчих об'єднань, конкурсах, змаганнях та інше. Власне ця діяльність має найбільший ступінь свободи в рішенні проблеми збереження здоров'я та формуванні навичок здорового способу життя. Власне в цій діяльності виникає більш тісне міжособистісне неформальне спілкування учнів, викладачів, керівництва закладу.

Збереження здоров'я людей є головною проблемою сучасного людського суспільства. Сучасний ритм життя, екологічні проблеми, наслідки технічного прогресу – все це справляє негативний вплив на здоров'я людей та, насамперед,

на здоров'я молоді. В сучасному світі має місце небезпечна тенденція до зниження мотивацій здорового способу життя серед широких кіл населення, в тому числі і серед молоді.

Таким чином, дослідження фізичних якостей та функціональних систем у юнаків старшої школи на заняттях з фізичної культури позаурочний час, сприяє раціональній побудові процесу фізичного виховання, спрямованого на загальний розвиток юнаків та розвиток їхньої мотивації до занять фізичною культурою та спортом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абаскалова Н. П. Теорія і практика формування здорового способу життя учнів і студентів у системі «школа-вуз»: Автореф. докт. дис. Барнаул, 2000.— 48 с.

2. Безверхня Г. В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5-11 класів / Г. В. Безверхня. Автореф. дис канд. наук з фізичного виховання і спорту: 24.00.02. – Умань, 2003. – 22 с.

3. Круцевич Т. Ю. Приоритетные мотивы подростков к занятиям физической культурой и спортом / Т. Ю. Круцевич / Наукові записки Тернопільського держ педагог. університету: Педагогіка, 2000. - № 7. С. 96-103.

УДК 796.071.4

**КОМПАРАТИВНИЙ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ) АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ
ВІДНОВЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ СТУДЕНТІВ ОСНОВНОЇ ГРУПИ
(СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ – СПОРТИВНІ ІГРИ) ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ
ГРУПИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

**Наумець Євген Олександрович,
Войтенко Оксана Анатоліївна,
Клименко Тарас Андрійович,**

старші викладачі кафедри фізичного виховання і спорту,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
м. Київ, Україна

Анотація: у роботі проведений порівняльний аналіз процесу відновлення фізичного стану студентів основної групи, які спеціалізуються у спортивних іграх, та студентів спеціальної медичної групи у закладах вищої освіти (ЗВО) технічного профілю. Висвітлені основні методики та засоби метрологічного контролю процесів відновлення організму студента після отриманого фізичного навантаження на заняттях з фізичного виховання в умовах, доступних у ЗВО технічного профілю.

Ключові слова: компаративний/порівняльний аналіз, процеси відновлення, фізичний стан, студенти, основна група, спортивні ігри, спеціальна медична група, заклади вищої освіти технічного профілю.

Фізіологічні основи втоми і відновлення. Відомо [1], що надмірна по напруженості фізична робота робить неможливою продовження не лише фізичної, але й розумової праці, і навпаки. Сучасні концепції втоми складаються з уявлень про багатоструктурність і неоднозначність функціональних змін в окремих системах організму людини під час роботи. У залежності від виду роботи, її напруженості, тривалості провідна роль у розвитку втоми може належати фізіологічним системам організму. Зміни у

гуморальній системі регуляції можуть стати провідними факторами втомі при напруженій м'язовій роботі, пов'язаній з емоційним стресом. При тривалій виснажуючій роботі, поряд із граничними витратами енергії, продовження роботи може лімітувати й втому системи гіпоталамус – гіпофіз – наднирники. Порушення у центральній ланці регуляції фізіологічних функцій може відігравати суттєву роль при короткочасній м'язовій роботі швидкісного характеру. Фізіологічні та біохімічні зрушення, що відбуваються під час роботи, призводять до погіршення функціонального стану працюючого органу. Але вони у той же час стимулюють відновлювальні процеси. Швидкість відновлення при цьому виявляється тим вище, чим швидше настає втома. **Процеси відновлення різних функцій у організмі можуть бути розділені на три окремих періоди.**

До першого (робочого) періоду відносять ті відновні реакції, які здійснюються вже у процесі самої м'язової роботи (відновлення АТФ, креатинфосфату, перехід глікогену у глюкозу і ресинтез глюкози з продуктів її розпаду – глюконеогенез). Робоче відновлення підтримує нормальний функціональний стан організму й допустимі параметри основних гомеостатичних констант у процесі виконання м'язового навантаження.

Другий (ранній) період відновлення спостерігається безпосередньо після закінчення роботи легкої та середньої тяжкості протягом декількох десятків хвилин і характеризується відновленням ряду вже названих показників, а також нормалізацією кисневої заборгованості, глікогену, деяких фізіологічних, біохімічних і психофізіологічних констант. Раннє відновлення лімітується, головним чином, терміном погашення кисневого боргу. Погашення алактатної частини кисневого боргу відбувається досить швидко, протягом декількох хвилин, і пов'язане з ресинтезом АТФ і креатинфосфату. Погашення лактатної частини кисневого боргу обумовлене швидкістю окислення молочної кислоти, рівень якої при тривалій і важкій роботі збільшується у 20-25 разів у порівнянні з вихідним, а ліквідація цієї частини боргу відбувається протягом 1,5 – 2 годин.

Третій (пізній) період відновлення відзначається після тривалої напруженої роботи (біг на марафонські дистанції, триатлон, багатокілометрові лижні та велосипедні гонки, спортивна ходьба на 50км) і зтягується на кілька годин і навіть діб. У цей час нормалізується більшість фізіологічних і біохімічних показників організму, видаляються продукти обміну речовин, відновлюються водно-сольовий баланс, гормони і ферменти. Ці процеси прискорюються правильним режимом тренувань і відпочинку, раціональним харчуванням, застосуванням комплексу медико-біологічних, педагогічних реабілітаційних засобів. Крім того, відновлювальні заходи можуть бути розділені на постійні та періодичні.

Постійні – проводяться з метою профілактики несприятливих функціональних змін, збереження та підвищення неспецифічної резистентності і фізіологічних резервів організму, попередження розвитку ранньої втоми і перевтоми спортсменів (і людей, котрі займаються фізичною культурою). **До таких заходів належать раціональний режим тренувань, занять фізичною культурою та відпочинку, збалансоване харчування, додаткова вітамінізація, загартовування, фізичні вправи для загального зміцнення, оптимізація емоційного стану.**

Періодичні – здійснюються у міру необхідності з метою мобілізації резервних можливостей організму для підтримки, екстреного відновлення та підвищення працездатності спортсменів, людей, які займаються фізичною культурою (зокрема, студентів ЗВО технічного профілю).

Важливим показником тренуваності є швидкість течії відновлювальних процесів. Чим вище рівень тренуваності, тим швидше протікають процеси відновлення. У учбово-тренувальному процесі студентів ЗВО технічного профілю, на наш погляд, невелика увага приділяється саме розвитку швидкісної та спеціальної витривалості. У основі розвитку цих здібностей лежить анаеробна продуктивність - енергетичний обмін у безкисневих умовах. Багаторазове, високоінтенсивне нетривале виконання швидкісних і стрибкових вправ сприяє утворенню кисневого боргу, особливо алактатної фракції. У

зв'язку з цим однією з особливостей функціонування організму студентів ЗВО технічного профілю є швидка відновлюваність, яка і є оцінкою його спеціальної працездатності і тренуваності.

У якості експрес-інформації про функціональний стан організму студентів ЗВО технічного профілю, особливо у змагальний період (для студентів основної групи), можна рекомендувати досліджувати швидкість відновних процесів у організмі після виконання м'язової роботи визначенням індексу за Квергом.

Оцінка функціонального стану та процесу відновлення після фізичних навантажень організму студентів ЗВО технічного профілю, яких віднесено до спеціальної медичної групи.

Актуальність дослідження полягає в тому, що нині багато студентів ЗВО технічного профілю, які направляються до спеціальних медичних груп, мають ті чи інші відхилення в діяльності різних органів і систем. Порушення функції різних органів систем впливає на стан центральної нервової системи, обмін речовин, серцево-судинну й ендокринну системи, сприяє погіршенню загального стану здоров'я, зниженню працездатності таких студентів. Систематичне застосування фізичних вправ значно підвищує ефективність медикаментозних лікувальних засобів, скорочує термін лікування, скорочує розрив між клінічним та функціональним одужанням [3]. Призначаючи комплекси фізичних вправ й інші заходи фізкультурного характеру, здійснюється вплив на організм хворого, виключається реакція окремих органів і відбуваються сприятливі зрушення в перебігові хворобливого процесу [2].

У спеціальних медичних групах заняття з фізичної культури проводять за спеціальними програмами з урахуванням характеру патології, ступеня відхилення у фізичному розвитку й підготовленості, функціонального стану організму. Під час проведення занять керуються такими методичними принципами: врахування характеру вправ, які застосовують; фізіологічне навантаження, дозування та вихідні положення, які відповідають загальному стану хворого; передбачення впливу тих чи інших навантажень на весь

організм; включення в заняття як загальнорозвивальних, так і спеціальних вправ; навчання правильному диханню; врахування принципу поступовості та послідовності підвищення й зниження фізичного навантаження; підбір та застосування вправ за принципом чергування скорочення м'язових груп, які брали участь у виконанні фізичних вправ. Функціональний стан серцево-судинної й дихальної систем студентів ЗВО технічного профілю, котрі віднесені до спеціальної медичної групи, – це не тільки центральний показник здоров'я. Він відіграє важливу роль в адаптації організму до фізичних навантажень і є одним із основних показників функціональних можливостей організму [4, 5]. У широкому сенсі під час визначення функції легень досліджують процеси, що забезпечують споживання кисню в тканинах і виділення з організму діоксиду вуглецю (вуглекислого газу): вентиляцію легень, легеневу дифузію, тканинну дифузію, внутрішньоклітинне й тканинне дихання. Дослідження серцево-судинної системи починається з анамнезу. Звертають увагу на такі скарги, як задишка, серцебиття, “перебої”, болі та інші неприємні відчуття в ділянці серця. З'ясовують, коли з'явилися ті чи інші скарги, чи не пов'язані вони з фізичними навантаженнями, чи не було перенесено студентом (студенткою) у дитячому віці захворювань, що дають часто ускладнення на серце – ангіну, грип, скарлатину, дифтерію, ревматизм [5]. Діагностика функціонального стану серцево-судинної системи проводиться медичними працівниками, однак викладачі фізичного виховання, тренери повинні вміти користуватися доступними методами визначення частоти серцевих скорочень, артеріального тиску, знати основні показники гемодинаміки, що визначають ефективність транспорту кисню, і використовувати їх у системі первинного, термінового та періодичного контролю в процесі занять фізичними вправами. Під час оцінки функціонального стану дихальної системи у студентів можна використовувати морфологічні дані, функціональні показники та проби. З метою визначення функціонального стану організму необхідно дотримуватися таких принципових вимог до тестування студентів у лабораторних умовах: можливість кількісного

виміру фізичного навантаження; участь у роботі не менше 2/3 м'язової маси організму; точне відтворення під час повторного застосування тесту; стандартність умов проведення дослідження; безпека та доступність [6].

Одним із завдань даного дослідження було визначення функціонального стану дихальної й серцево-судинної систем, процесів відновлення після фізичного навантаження організму студентів ЗВО технічного профілю, яких віднесено до спеціальних медичних груп.

Експериментально-дослідна робота тривала протягом 2021/2022 н. р. Експериментом було охоплено студентів/студенток спеціальних медичних груп 1 та 2 курсів стаціонарного відділення Київського національного університету будівництва і архітектури (КНУБіА). Задля повного аналізу резервів серцево-судинної системи та оцінки ефективності застосування фізичних вправ ми проводили наступні тести - пробу Мартіне; двоступінчастий степ-тест - і визначали максимальне споживання кисню. Низький рівень функціонального стану серцево-судинної системи за результатами степ-тесту спостерігали у 85,7 % юнаків та у 80,0 % дівчат, середній рівень – відповідно, у 14,3 % юнаків і в 20,0 % дівчат. Показник максимального споживання кисню визначив рівень резерву серцевосудинної системи як середній у 71,4 % юнаків та в 70,0 % дівчат. Це свідчить про те, що функціональний стан серцево-судинної системи й організму, процесів відновлення після фізичного навантаження загалом у переважної більшості досліджуваних - на низькому рівні. Результати проби Мартіне показали, що до середнього рівня розвитку функціонального стану серцево-судинної системи (різниця пульсу до й після 20 присідань становила до 20 уд./хв) віднесено 53,6 % юнаків та 50,2 % дівчат. Низький рівень розвитку (різниця частоти серцевих скорочень перевищувала 20 уд./хв) було зафіксовано у 38,1 % юнаків і 41,9 % дівчат. Високий рівень розвитку серцево-судинної системи (різниця частоти серцевих скорочень до й після 20 присідань становила 10 уд./хв) відзначали у 8,3 % юнаків та 7,9 % дівчат. Резерв серцево-судинної системи (ССС) студентів 1 та 2-го курсу КНУБіА (денне відділення), яких віднесено до спеціальної медичної групи, відображено на рис.1.

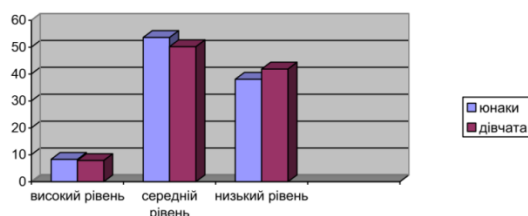

Рис. 1. Резерв серцево-судинної системи студентів 1 та 2 курсів КНУБіА (денне відділення), яких віднесено до спеціальної медичної групи

Діаграма на рис. 1 наочно показує розподіл за рівнями розвитку ССС. Переважну частину студентів віднесено до середнього рівня розвитку функціонального стану серцево-судинної системи. Якщо час, протягом якого частота серцевих скорочень відновлюється до вихідної величини, скорочується, то ми говорили про наростання тренуваності в результаті систематичних занять фізичними вправами. Це можна спостерігати під час експерименту. Ми визначали функціональний стан дихальної системи за допомогою проби Штанге (довільна затримка дихання на вдиху) та проби Генче (довільна затримка дихання на видиху). Дані проби відображали резерв дихальної системи. Час затримки подиху реєстрували за секундоміром і зіставляли отримані цифри з нормативами. Під час порівняння отриманих результатів даних проб із середніми показниками у здорових студентів КНУБіА (денне відділення, основна група, які спеціалізуються у спортивних іграх) цієї вікової категорії (затримка дихання на вдиху становить 8-20 с, затримка дихання на видиху – 16-40 с) ми виявили суттєве відставання у досліджуваних студентів. Це свідчило про те, що здатність студентів спеціальної медичної групи керувати подихом була низькою, а функціональний стан дихальної системи, процеси відновлення організму після фізичних навантажень потребували подальшого вдосконалення та розвитку. Переважну частину студентів було віднесено до середнього рівня функціонального стану дихальної системи - 52,5 % юнаків і 51,5 % дівчат. Високий рівень розвитку зафіксовано в 9,3 % юнаків та 8,6 % дівчат. Низький рівень розвитку було зафіксовано відповідно у 38,2 % юнаків і 40,9 % дівчат. Резерв дихальної системи студентів 1 та 2 курсів стаціонарного відділення КНУБіА, яких віднесено до спеціальної

медичної групи, відображено на рис. 2.

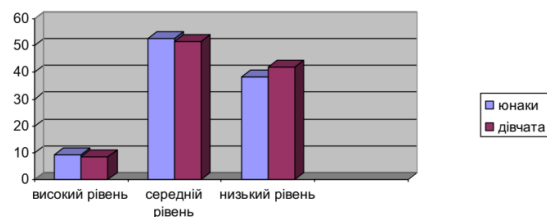

Рис. 2. Резерви дихальної системи студентів 1 та 2 курсів КНУБіА (денне відділення), яких віднесено до спеціальної медичної групи

Результати експерименту підтвердили, що у більшості досліджуваних студентів 1 та 2 курсів КНУБіА (денне відділення), віднесених до спеціальної медичної групи, резерви дихальної системи незначні, використовуються вони не повною мірою, а процеси відновлення організму після фізичного навантаження протікають доволі повільно й не належному рівні. Тому необхідним є застосування фізичних вправ для покращення функціонального стану організму та підвищення фізичного розвитку вказаних вище студентів. Степінь відхилення індивідуальних фактичних значень параметрів фізичного стану від норм і нормативів дала нам можливість під час відбору фізичних вправ при різних захворюваннях визначитись щодо вибору загальної спрямованості процесу занять, оптимальних засобів та методів, кратності й тривалості занять, об'єму та інтенсивності навантажень. Результати експерименту довели, що показники, які характеризують діяльність серцево-судинної системи, вентиляцію легень і зовнішнє дихання у більшості студентів 1-го та 2-го курсів стаціонарного відділення КНУБіА, які віднесені за станом здоров'я до спеціальних медичних груп, мають середній рівень розвитку.

Оцінка функціонального стану та процесу відновлення після фізичних навантажень організму студентів ЗВО технічного профілю, яких віднесено до основної групи.

Рухливі (спортивні) ігри - один із сучасних напрямів фізичного виховання у ЗВО технічного профілю. Вправи, що використовуються на заняттях з фізичного виховання зі студентами основної групи вказаної спеціалізації, є

дуже ефективними та безпечними для здоров'я. Більшість дослідників звертають особливу увагу на те, що заняття із використанням рухливих, зокрема, спортивних ігор, сприяють оздоровленню основних функціональних систем організму й підвищують рівень здоров'я молоді, сприяють розвитку рухових можливостей, емоційному забарвленню занять та поживленню інтересу до регулярних занять фізичним вихованням.

Одним із завдань даного дослідження було також вивчення впливу занять спортивними іграми на студентів стаціонарного відділення 1-го та 2-го курсів КНУБіА (основна група), на їх функціональний стан, на рівень їх здоров'я, на процеси відновлення після фізичного навантаження та на рівень розвитку фізичних особливостей. При цьому були використані наступні методи дослідження: теоретичний аналіз й узагальнення літературних джерел, опитування у формі анкетування, педагогічне спостереження, визначення антропо-фізіометричних показників, експрес-оцінка рівня фізичного здоров'я, за Г. Л. Апанасенком, тестування рівня фізичної підготовленості, математична статистика.

Організація дослідження. У дослідженні взяли участь дві групи студентів КНУБіА першого курсу (стаціонарне відділення, основна група) віком 17 років. Кожна група складалася з 15 осіб (7 юнаків, 8 дівчат). Дослідження здійснювалося у три етапи й тривало навчальний рік. На кожному етапі групи проходили медичний огляд, під час якого визначався рівень здоров'я, а саме показники серцево-судинної та дихальної систем організму, проводилася функціональна проба Мартіне й інші антропофізіометричні показники. Після отриманих даних підраховували морфофункціональні індекси. Для визначення динаміки фізичної підготовленості на початку й у кінці дослідження студенти експериментальної та контрольної груп виконали вимоги державного тестування. Протягом навчального року експериментальна група займалася виключно спортивними іграми на заняттях із фізичного виховання. Комплекси фізичних вправ виконували з малою та помірною інтенсивністю, із застосуванням вправ на гнучкість (стретчінг), силових вправ на всі групи м'язів

із використанням гантелей вагою 0,5–1 кг із малою й середньою кількістю повторень і оптимальною амплітудою з виконанням стрибків, підскоків, різновидів бігу, махів. Контрольна група відвідувала заняття з фізичного виховання, побудовані за навчальною робочою програмою, яка ґрунтується на Державній програмі з фізичного виховання для вищих навчальних закладів України III-IV рівнів акредитації 2020 р. і включає в себе заняття легкою атлетикою, фітнесом, бодібілдингом, з тренажерами. Після завершення експерименту під час підрахунку рівня здоров'я виявилось, що життєва ємність легенів (ЖЕЛ) експериментальної групи дещо зросла, покращився пульс у спокої у представників експериментальної групи порівняно з контрольною ($p < 0,05$). Контрольна група із рівня “нижче середнього” опустилася на рівень “низького” здоров'я. Рівень фізичного здоров'я за експрес-оцінкою рівня фізичного здоров'я, за Г. Л. Апанасенком, експериментальної групи залишився без змін. Простежуючи динаміку змін показників серцево-судинної системи протягом навчального року, за пробою Мартіне-Кушельовського, ми з'ясували, що відновлення пульсу до вихідного рівня після проби з 20-ма присіданнями на I та II етапах в обох групах було в межах 2-3 хвилин. Однак на третьому етапі в контрольній групі виявилось, що відновлення частоти серцевих скорочень (ЧСС) продовжувалося більше 3 хвилин, на відміну від експериментальної, яка протягом усіх етапів дослідження вкладалась у визначений час (табл. 1).

Таблиця 1

Показники пульсу під час виконання проби

Мартіне-Кушельовського на третьому етапі дослідження (уд./хв)

Назва групи	ЧСС до навантаж. $M \pm m$	I хвилина $M \pm m$	II хвилина $M \pm m$	III хвилина $M \pm m$
Експериментальна	$72,75 \pm 0,75$	$121,5 \pm 2,94$	$87,75 \pm 1,57$	** $72,75 \pm 0,75$
Контрольна	$75,75 \pm 2,75$	$126,0 \pm 1,60$	$90,0 \pm 2,54$	$78,75 \pm 1,77$

Примітка: * - $p < 0,01$

Аналізуючи зміни основних показників центральної гемодинаміки, визначені методом неінвазивного моніторингу, отримали дані, які свідчать, що

в кожній групі відбулися позитивні зрушення в показниках систолічного об'єму (СО). Відмінності між показниками I та III етапів достовірні й відповідають $p < 0,05$ в експериментальній групі та $p < 0,01$ - у контрольній. Вираховуючи хвилинний об'єм крові (ХОК) на початку експерименту й на завершенні, отримали показники, які свідчать про тенденцію економізації серцево-судинної системи під час фізичного навантаження. Отримали достовірні відмінності між показниками ХОК експериментальної та контрольної груп на завершальному етапі експерименту (рис. 3).

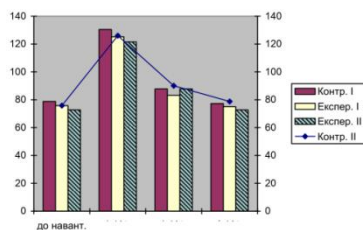

Рис. 3. Відновлення ЧСС після 20-ти присідань

За даними результатів дослідження, студенти обох груп мали позитивні зрушення у фізичній підготовленості. Разом із тим, за винятком показника відтискань в упорі лежачи ($p < 0,01$), достовірних відмінностей не виявлено.

Висновки

1. До середнього рівня розвитку функціонального стану серцево-судинної системи студентів 1-го та 2-го курсів стаціонару (спеціальна медична група) КНУБіА було віднесено 53,6 % юнаків та 50,2 % дівчат. Низький рівень зафіксовано у

38,1 % юнаків і 41,9 % дівчат. Високий рівень відзначали у 8,3 % юнаків та 7,9 % дівчат. Середній рівень функціонального стану дихальної системи зафіксовано в 52,5 % юнаків і 51,5 % дівчат. Високий рівень розвитку визначено в 9,3 % юнаків та 8,6 % дівчат. Низький рівень розвитку відзначали в 38,2 % юнаків і 40,9 % дівчат.

2. Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є, на нашу думку, дослідження щодо визначення фізіологічного навантаження, яке відповідає загальному стану хворого студента (спеціальна медична група), враховуючи стан його тренуваності стосовно його конкретних захворювань.

3. Проблема здоров'я студентів стає все більш актуальною у зв'язку із труднощами соціально-економічного характеру, які переживає наша держава. Ослаблений, найчастіше ще до вузу, стан організму та психіки, екологічні проблеми, недостатнє харчування, гіподинамія, невисокий рівень валеологічної культури зумовлює те, що більшість студентів нездорові або перебувають у передхворобливих станах. Турбота про здоров'я студентів – пріоритетне завдання вузівської освіти. Вуз має стати ініціатором і організатором цілеспрямованої та ефективної роботи зі збереження, реабілітації й покращення здоров'я студентського контингенту. Проте реалії сьогодення є такими, що найчастіше ця робота має безсистемний характер, слабо використовуються новітні технології оздоровлення, діагностики, низький рівень матеріально-технічної бази вузів.

4. На нашу думку, як і багатьох науковців, сприяти покращенню рівня здоров'я, працездатності й фізичної підготовленості, залучення молоді до здорового способу життя допоможе впровадження нових форм і засобів фізичного виховання [7], зокрема, рухливих (спортивних) ігор на заняттях у ЗВО технічного профілю.

5. Заняття рухливими (спортивними) іграми з основною групою студентів 1-го курсу (стаціонарного відділення) КНУБіА 17 років протягом навчального року порівняно з групою, яка відвідувала лише заняття з фізичного виховання за звичною програмою, сприяють позитивним морфофункціональним змінам в організмі студентів експериментальної групи: а) відбувається економізація роботи серцево-судинної системи; б) зниження ЧСС у спокої та в процесі відновлення; в) зростання систолічного об'єму; г) зниження ХОК у кінці експерименту; д) підвищується рівень життєвої ємності легенів. Фізичне виховання подібними засобами сприяє утриманню стану здоров'я студентів експериментальної групи на вихідному рівні за загального зниження здоров'я у студентів контрольної групи. Фізичні навантаження, що використовуються у процесі занять спортивними іграми, сприяють зростанню рівня фізичної підготовленості: збільшується сила верхнього плечового пояса та покращується

витривалість. Заняття спортивними іграми повною мірою сприяють вирішенню основних завдань предмету “Фізичне виховання”, забезпечуючи при цьому позитивні зміни у функціонуванні кардіореспіраторної системи та здоров’я студентів загалом, що дає підставу для використання цих занять у програмі з фізичного виховання студентів ЗВО технічного профілю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Уилмор Д. Х., Костилл Д. Л. Физиология спорта. Киев: Олимпийская література, 2001. 460с.

2. Годик М. А. Система общеевропейских тестов для оценки физического состояния человека / М. А. Годик, В. К. Бальсевич, В. Н. Тимошкин // Теория и практика физ. культуры. – 1994. – № 5, 6. – С. 24–32.

3. Здоров’я та освіта : проблеми та перспективи : матеріали I Всеукр. наук.-метод. конф. / гол. ред. А. Г. Рибковський. – Донецьк : Дон ДУ, 2000. 416 с.

4. Павлова Н. Основні напрями та принципи оздоровчої фізичної культури / Н. Павлова, О. Зендик // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. Т. 3. С. 110–114.

5. Слугин В. И. Современный подход к проблеме реабилитации в процессе занятий лечебной физической культурой / В. И. Слугин // ЛФК и массаж. – 2003. – № 2. – С. 33–36.

6. Назаренко Л. Д. Оздоровительные основы физических упражнений / Л. Д. Назаренко. – М. : ВЛАДОСПРЕСС, 2002. – 240 с.

7. Навроцький Е. Удосконалення фізичних якостей студентів засобом фізкультурно-оздоровчих занять /Е. Навроцький, Г. Навроцький // Фізичне виховання, спорт і культура здоров’я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 2. – С. 194–197.

**ВЛИЯНИЕ РАЗЛИЧНЫХ РЕЖИМОВ ТРЕНИРОВОК И
ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ ТЕХНИКО-ТАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ
ДЗЮДОИСТОВ-ВETERАНОВ**

Перебейнос Владимир Борисович

PhD, член-корреспондент

Международной академии наук педагогического образования,

Заслуженный деятель науки и техники, шестой ДАН дзюдо,

Спортивная школа Aad van Polanen

г. Лейден, Нидерланды

Пакулин Сергей Леонидович,

доктор экономических наук,

академик УАННП, шестой ДАН дзюдо

Феклистова Инесса Сергеевна

к.э.н., доцент

Пакулина Анна Сергеевна,

аспирант, Харьковский национальный

университет строительства и архитектуры,

г. Харьков, Украина

Аннотация: Авторами раскрыты особенности влияния различных режимов тренировок на проявление двигательных качеств дзюдоистов после ухода из спорта высших достижений. Обоснована целесообразность индивидуализации технико-тактической подготовки дзюдоистов-ветеранов.

Ключевые слова: индивидуализация, дзюдо, дзюдоист-ветеран, тренировочный процесс, технико-тактическая подготовка.

Проведенное нами исследование позволяет сделать нам заключение о специфике влияния различных режимов тренировок на спортивную подготовку дзюдоистов-ветеранов и необходимости индивидуализации их технико-тактической подготовки.

Наряду с исследованием влияния тренировок на морфофункциональные показатели дзюдоистов-ветеранов разных возрастов нами определялся также

эффект использования 3-, 4- и 5-разовых тренировок на уровень развития двигательных качеств в отдельные возрастные периоды.

Так, 3-разовые тренировки наиболее эффективными оказались для дзюдоистов 46-50 лет и старше, поскольку они позволили получить положительную динамику изменения (табл. 1) в показателях подтягивания на перекладине, времени 10 подтягиваний на перекладине, времени выполнения 18 бросков и серии бросков ($p > 0,05$). Для других возрастных периодов 3-разовые тренировки не достаточны, поскольку тестирование не выявило существенной динамики улучшения результатов. В то же время 4-разовые тренировки негативно повлияли на проявление специальных двигательных качеств дзюдоистов 46-50 лет, результаты которых на фоне усталости ухудшились в подтягивании на перекладине ($t = 2,50$; $p < 0,05$), времени 10-ти подтягиваний на перекладине ($t = 1,7$; $p > 0,05$), времени выполнения 18 бросков ($t = 2,52$; $p < 0,05$) и серии бросков ($t = 1,89$; $p > 0,05$).

Наряду с этим в возрастных периодах 41-45 лет и менее выявлено положительное влияние 4-х разовых тренировок в неделю. Повысились результаты в подтягивании на перекладине ($t = 2,50$; $p < 0,05$), в других тестах наблюдается положительная динамика их изменений ($p > 0,05$).

Использование 5-разовых тренировок в неделю в подготовительном периоде по разработанной программе оказало существенное влияние на проявление специальных силовых качеств дзюдоистов 41-45 лет (табл. 1). Однако достоверно ухудшились показатели подтягивания на перекладине ($t = 3,27$; $p < 0,01$), времени 10 подтягиваний на перекладине ($t = 2,68$; $p < 0,05$), времени выполнения 18-ти бросков ($t = 2,23$; $p < 0,05$) и серии бросков ($t = 2,23$; $p < 0,05$). Наряду с этим дзюдоисты 30-34 и 35-40 лет имеют положительную динамику улучшения результатов ($p > 0,05$), что свидетельствует об эффективности применения 5-ти разовых тренировок в неделю в указанные возрастные периоды.

Таким образом, полученные результаты свидетельствуют о необходимости использования тренировочных нагрузок в соответствии с

возрастом спортсменов, а именно: для дзюдоистов 30-34 и 35-40 лет целесообразно использовать 5-разовые тренировочные занятия в неделю по разработанной экспериментальной программе, для спортсменов-ветеранов 41-45 лет – 4 тренировки, а дзюдоистов 46-50 и старше – 3 тренировки в неделю.

Таблица 1

Влияние количества тренировочных занятий в неделю в течение подготовительного периода на показатели скоростно-силовых качеств дзюдоистов разных возрастов

Тесты		Возраст, лет			
		30-34 (n=14)	35-40 (n=12)	41-45 (n=12)	46-50 (n=12)
		$\bar{X}_1 \pm m_1$	$\bar{X}_2 \pm m_2$	$\bar{X}_3 \pm m_3$	$\bar{X}_4 \pm m_4$
3-разовые тренировочные занятия					
1. Подтягивание на перекладине, кол-во раз	до	22,2±0,41	21,4±0,40	20,2±0,38	18,6±0,32
	после	21,7±0,39	22,3±0,42	20,6±0,39	19,1±0,33
	t; p	t=0,89; p>0,05	t=1,55; p>0,05	t=0,74; p>0,05	t=1,09; p>0,05
2. Время 10-ти подтягиваний на перекладине, с	до	9,7±0,27	9,6±0,26	9,5±0,25	9,0±0,24
	после	9,8±0,28	9,9±0,28	9,3±0,24	8,8±0,22
	t; p	t=0,26; p>0,05	t=0,79; p>0,05	t=0,57; p>0,05	t=0,33; p>0,05
3. Время выполнения 18-ти бросков, с	до	38,6±0,92	38,4±0,86	39,1±0,82	42,8±0,88
	после	38,5±0,92	38,2±0,88	39,8±0,80	42,3±0,86
	t; p	t=0,10; p>0,05	t=0,16; p>0,05	t=0,26; p>0,05	t=0,41; p>0,05
4. Серия бросков, кол-во раз	до	4,06±0,32	4,04±0,30	3,89±0,28	3,54±0,25
	после	4,01±0,30	4,05±0,29	3,82±0,26	3,66±0,27
	t; p	t=0,50; p>0,05	t=0,02; p>0,05	t=0,18; p>0,05	t=0,32; p>0,05
4-разовые тренировочные занятия					
1. Подтягивание на перекладине, кол-во раз	до	22,3±0,40	21,6±0,37	19,2±0,28	18,8±0,32
	после	22,8±0,38	21,9±0,38	20,2±0,29	17,7±0,31
	t; p	t=0,91; p>0,05	t=0,78; p>0,05	t=2,50; p<0,05	t=2,50; p<0,05
2. Время 10-ти подтягиваний на перекладине, с	до	9,8±0,27	9,7±0,27	9,6±0,26	9,4±0,25
	после	9,9±0,28	9,8±0,28	9,9±0,27	8,8±0,24
	t; p	t=0,26; p>0,05	t=0,26; p>0,05	t=0,81; p>0,05	t=1,77; p>0,05
3. Время выполнения 18-ти бросков, с	до	38,4±0,86	38,6±0,81	39,2±0,81	42,5±0,93
	после	38,6±0,87	38,8±0,89	38,6±0,80	45,8±0,92
	t; p	t=0,16; p>0,05	t=0,15; p>0,05	t=0,53; p>0,05	t=2,52; p<0,05
4. Серия бросков, кол-во раз	до	4,05±0,11	4,04±0,09	3,80±0,08	3,60±0,07
	после	4,01±0,10	4,02±0,08	3,98±0,10	3,43±0,06
	t; p	t=0,27; p<0,05	t=0,17; p>0,05	t=0,57; p>0,05	t=1,89; p>0,05
5-разовые тренировочные занятия					
1. Подтягивание на перекладине, кол-во раз	до	22,3±0,38	21,7±0,39	20,9±0,38	18,6±0,32
	после	23,6±0,41	22,8±0,40	19,2±0,36	19,1±0,33
	t; p	t=2,32; p<0,05	t=1,96; p>0,05	t=3,27; p<0,01	t=1,09; p>0,05
2. Время 10-ти подтягиваний на перекладине, с	до	9,8±0,26	9,9±0,27	10,2±0,28	9,0±0,24
	после	9,4±0,25	9,6±0,25	11,3±0,30	8,8±0,22
	t; p	t=1,11; p>0,05	t=0,83; p>0,05	t=2,68; p<0,05	t=0,33; p>0,05
3. Время выполнения 18-ти бросков, с	до	38,5±0,84	38,6±0,85	41,0±0,91	42,8±0,88
	после	38,1±0,67	38,3±0,84	43,9±0,93	42,3±0,86
	t; p	t=0,56; p>0,05	t=0,25; p>0,05	t=2,23; p<0,05	t=0,41; p>0,05
4. Серия бросков, кол-во раз	до	4,03±0,11	4,02±0,09	3,92±0,07	3,54±0,25
	после	4,06±0,10	4,06±0,10	3,71±0,06	3,66±0,27
	t; p	t=0,20; p>0,05	t=0,30; p>0,05	t=2,33; p<0,05	t=0,32; p>0,05

При этом для повышения результативности тренировочного процесса целесообразно индивидуализировать технико-тактическую подготовку

дзюдоистов-ветеранов.

Технико-тактическое мастерство дзюдоистов-ветеранов тесно связано с технической, физической и волевой подготовленностью. Чем выше и разнообразнее техническое мастерство дзюдоиста-ветерана, тем из большего числа разных исходных положений он способен выполнять свои любимые приемы, тем легче ему выбрать благоприятный момент для атаки и тем шире его творческие возможности, более разнообразная тактика [1, с. 187]. Тактические способности дзюдоиста-ветерана определяются и его физическими возможностями. Высокий уровень развития скорости, силы, ловкости, выносливости позволяют спортсмену выбирать наиболее выгодные пути для достижения победы. Тот, у кого хорошо развиты ловкость и быстрота, может постоянно обострять схватку, атаковать противника спуртами, состоящими из серии технических и тактических действий, широко пользоваться преследованием и т.п.

В ветеранском дзюдо сложно отделить технику от тактики. Сведения о приеме изначально дополняются данными о том, как и когда лучше его применять. Совершенствование тактики ставит целью выработать у дзюдоистов-ветеранов умение и навыки рационального построения и осуществление плана собственных действий в ходе поединка в зависимости от существующего уровня развития двигательных качеств и техники выполнения приемов.

Сущность тактики проведения технических действий в дзюдо заключается в подготовке условий проведения приема. Большая часть усилий атакующего дзюдоиста-ветерана по подготовке таких условий направлена на снижение устойчивости позы соперника в определенном направлении. К таким тактическим приемам относятся сковывания, угроза, вызов, повторная атака и т.д. Кроме того, снижение устойчивости позы или ослабление внимания к ее сохранению наблюдаются в быстротечных ситуациях поединка при переходах от одного приема к другому. Специалисты в настоящее время уделяют большое внимание разработке так называемых тактико-технических комплексов, где

возможность провести атаку создана исполнением предварительного приема. Такие серии приемов могут быть закончены на одном из звеньев общей цепи. В этом случае последний прием следует считать завершающим, а все предыдущие приемы данной серии – подготавливающими. Важной частью тактики проведения технических действий дзюдоистом-ветераном следует считать метод, когда из положения одного захвата есть возможность провести разные приемы в разных направлениях (при том, что могут быть случаи комбинированного применения тактико-технических комплексов и указанного метода).

Методика совершенствования тактико-технических комплексов основывается на отработке дзюдоистом-ветераном отдельно всех приемов данной серии, после чего эти приемы отрабатываются по два, по три и т.д. Цель отработки каждого соединения между приемами состоит в том, чтобы соперник применял защиту, что создает удобную ситуацию для применения одного из приемов данной серии. Переход от одного приема к другому может быть как без изменения, так и с изменением захвата. Каждый последующий прием тактико-технических комплексов должен производиться в определенный момент защитного действия соперника. Поэтому в ходе отработки техники спортсмены в роли защищающихся и атакующих должны взаимно способствовать тому, чтобы выполнение дзюдоистом-ветераном двух или серии приемов было удачным.

Роль подготовительного приема в основном возлагается на один из приемов, однако большая вариативность использования для этой цели других приемов сильно влияет на дезориентацию соперника.

Только знания приемов и хорошего развития физических способностей дзюдоиста-ветерана недостаточно. Очень важно, чтобы сила, выносливость и другие качества, а также умение выполнять приемы арсенала дзюдоиста-ветерана были направлены на достижение определенной цели в поединке.

Когда элементы техники целенаправленно применяются

дзюдоистом-ветераном в поединке, то они становятся элементами тактики, а умение применять прием в схватке характеризует его тактико-техническую подготовленность. Поэтому для совершенствования тактики ведения поединка дзюдоиста-ветерана ему необходимо самому выбирать тактику выполнения задания и, судя по конечному результату, внести необходимые коррективы, сохраняя и закрепляя ценные индивидуальные особенности выполнения, которые могут проявиться в таких случаях. В дальнейшем тактические задачи могут усложняться (провести определенный прием в указанное время после начала схватки в определенной части татами и т. п.). Причем все эти действия можно выполнять тогда, когда соперник не знает тактического плана, а также тогда, когда он знает этот план.

В тактике участия в соревнованиях проявляются все способности, умения, навыки и опыт дзюдоистов-ветеранов. Этот раздел тактики дзюдо учитывает программу предстоящих соревнований. На основе ее строятся недельные тренировочные циклы дзюдоистов-ветеранов на последнем этапе подготовки; учитываются особенности подготовки соперников и т.д.

Процесс индивидуализации подготовки дзюдоистов-ветеранов начинается на этапе спортивного совершенствования. В этом возрасте, как правило, уже сформировались индивидуальные пропорции тела и проявилась склонность к двигательной асимметрии. Весь период базовой технической и базовой технико-тактической подготовки является общеобразовательным, необходимым как в интересах стратегической спортивной подготовки, так и в интересах всестороннего физического развития дзюдоистов-ветеранов. Этап спортивного совершенствования включает в себя индивидуально-групповую технико-тактическую, индивидуально-групповую тактико-техническую и индивидуально-групповую тактическую подготовку дзюдоиста-ветерана. В этот период на тренировке все дзюдоисты-ветераны должны проходить одну тему, но каждый решает проблему своим путём. Содержание всех возможных путей было пройдено на этапах базовой подготовки, когда каждый дзюдоист-ветеран, независимо от своих особенностей, должен был овладеть

обязательной программой. Причем индивидуальность будет проявляться прежде всего: в асимметричности технико-тактического арсенала; в приверженности технико-тактического арсенала к собственным соматическим особенностям, особенно к пропорциям тела дзюдоиста-ветерана; в приближенности тактики борьбы к морфофункциональным задаткам. В то же время чрезмерное увлечение физической подготовкой в ветеранском дзюдо является попыткой компенсировать недостатки в технико-тактической подготовленности и следствием психологической неуверенности дзюдоиста-ветерана.

При анализе тренировочной деятельности нами было выявлено, что для эффективного выполнения технико-тактических действий дзюдоистам-ветеранам необходимо учитывать: индивидуальные пропорции, тенденцию в технике соревнования, скорость выполнения приемов, изменения направления в атакующих действиях при выполнении комбинаций. В связи с этим дзюдоистам-ветеранам с низкой скоростью разнонаправленного движения целесообразно использовать повторные или усиленные броски вместо разнонаправленных подготовок или комбинаций.

Объем соревновательной техники дзюдоистов-ветеранов также определяется и тактикой ведения поединка. В зависимости от ранга соревнований и ответственности спортсмены обычно используют только те приемы, которые должны, по их мнению, давать стопроцентный итог. С целью понижения риска и получения преимущества используются те приемы, которые в случае их неудачного применения не служат предпосылкой поражения. То есть, выбираются технические действия, которые могут принести успех при минимальном риске, а также выполняются красиво и эстетично, что оценивается судьями в дзюдо, принося дополнительные баллы. На современном этапе технический арсенал дзюдо очень богат и разнообразен. Но на соревнованиях одни приемы выполняются чаще, чем другие, одни технические действия более эффективны, другие – нет.

Для формирования оптимального индивидуального технического

арсенала дзюдоистов-ветеранов нами были определены наиболее значимые факторы, позволяющие индивидуализировать их технико-тактические действия.

Это позволило выявить недостатки в техническом арсенале ветеранов дзюдоистов и определить, какие факторы способствуют формированию их технического арсенала. Анализ технического арсенала современной соревновательной деятельности квалифицированных дзюдоистов-ветеранов, который был получен нами в результате видеоанализа, позволил выделить 15 наиболее часто используемых основных технических действий. Семь из них с высокой эффективностью используют в соревновательных поединках. Техника бросков – Nage Waza 4 КЮ (оранжевый пояс); техника 5 КЮ (желтый пояс); техника 2 КЮ (синий пояс); техника 1 КЮ (коричневый пояс).

В табл. 2 приведен арсенал соревновательной техники у действующих спортсменов и дзюдоистов-ветеранов.

Таблица 2

Арсенал соревновательной техники у действующих спортсменов и дзюдоистов-ветеранов

Действующие спортсмены (n=52)	Дзюдоисты-ветераны- (n = 47)
Harai-goshi, hane-makikomi (подхват под одну, две ноги, подхват голенью); Uchimata (подхват изнутри)	De-ashi-barai (боковая подсечка под выставленную ногу)
Seoi-nage, ippon-seoi-nage (бросок через спину)	O-uchi-gari (зацеп изнутри)
O-uchi-gari (зацеп из середины)	Tani-otoshi (посадка под две ноги); Yoko-otoshi (боковая посадка «бичек»)
Uchiki-taoshi, o-soto-otoshi (задняя подножка)	Tomoe-nage (бросок упором стопой в живот)
Uchimata-sukashi (контрприем на подхват изнутри)	O-soto-otoshi (зацеп за одноименную ногу извне)
Tai-otoshi, uki-waza (передняя подножка)	Sumi-gaeshi (бросок подсадкой голенью сидя)
Tani-otoshi (посадка под две ноги)	O-soto-gari (отхват); Uchimata-sukashi (контрприем на подхват изнутри)

Для успешности соревновательной деятельности необходима коррекция технико-тактической подготовленности дзюдоистов-ветеранов во время тренировочных занятий. Соревновательная деятельность дзюдоиста-ветерана является результатом всей той работы, которую проделали спортсмен и тренер

в подготовительный период. При этом успешность соревновательной деятельности дзюдоиста-ветерана во многом зависит от правильности построения процесса индивидуальной технической подготовки спортсмена на всех этапах его многолетнего тренировочного процесса. От процесса подготовки коронного приема тесно зависит эффективность соревновательной деятельности дзюдоиста-ветерана. По нашему мнению, физическая и психическая подготовка борцов проявляется в их технических действиях, от степени совершенствования которых зависит успех спортсменов в соревнованиях.

Современный уровень развития спортивной борьбы таков, что только комбинационный стиль ведения поединка, основанный на широком использовании сложных технико-тактических действий (СТТД), может привести к успеху. Победы за счет одного – двух, пусть доведенных до высшего уровня мастерства, коронных приемов возможны, но не гарантируют стабильных результатов, особенно при встрече равных высококвалифицированных дзюдоистов.

Совершенствование соревновательной деятельности дзюдоистов должно быть направлено, в первую очередь, на: 1) совершенствование умений навязывать свою манеру (стиль) ведения поединка; 2) упорную реализацию своего тактического плана; 3) распознавание манеры (стиля) ведения поединка соперника, его сильных и слабых сторон; 4) противопоставление сопернику своего тактического плана, направленного на нейтрализацию его сильных и использование слабых сторон; 5) формирование тактического арсенала, в максимальной степени адекватного стилю соревновательной деятельности спортсмена.

Для решения проблемы формирования и проявления индивидуального стиля деятельности в спортивных единоборствах необходимо исследовать: 1) психофизиологические свойства спортсмена как предпосылки развития специальных способностей и биологического «ядра» индивидуального стиля деятельности; 2) специфические способности спортсменов, проявляющиеся в

высоком уровне развития референтных (значимых) физических и психических качеств; 3) тактическую деятельность дзюдоиста, которая проявляется в своеобразном стиле решения оперативных задач и манере (стиле) соревновательной деятельности. При этом необходимо выявить структурные особенности и механизмы индивидуального стиля, а также факторы его формирования. Способы тактической подготовки в ходе состязательного противоборства дзюдоистов-ветеранов могут применяться как сознательно, так и безотчетно. Как правило, боец предпочитает конкретные способы, составляющие устойчивую, типичную именно для него структуру технико-тактических действий.

Наши исследования убедительно доказывают, что одним из наиболее важных условий достижения наивысшего для данного спортсмена уровня мастерства и эффективности в выбранном виде спорта является индивидуализация процесса подготовки в соответствии с его манерой ведения соревновательного поединка. Индивидуальная манера или стиль деятельности определяется комплексом морфологических, физических, психических качеств и проявляется в разном поведении спортсменов на соревнованиях, в разной тактике, в определенных приемах, выбранных для ведения поединка, в специфичности этих приемов. По нашему мнению, подготовка дзюдоистов должна строиться с учетом манеры ведения поединка, то есть в зависимости от склонности к темпу («темповик»), силовому единоборству («силовик»), или технико-тактическому обыгрыванию («игровик»). Отсутствие конкретных рекомендаций по подготовке дзюдоистов-ветеранов разных стилей ведения соревновательного поединка ведет к тому, что каждый боец находит свой индивидуальный стиль ведения поединка, как правило, методом проб и ошибок, то есть стихийно.

На основе анализа соревновательной деятельности 21 дзюдоиста-ветерана, опроса тренеров и спортсменов нами выявлено, что борцы игровой манеры ведения поединка отличаются умением экспромтом проводить атакующие действия, с учетом особенностей сложившейся ситуации

использовать ошибки соперника, сосредотачиваясь на встречных и соответствующих контратаках. Поэтому для совершенствования соревновательного мастерства дзюдоистам-ветеранам необходимо: 1) постоянное пополнение арсенала технико-тактических действий в зависимости от физических качеств; 2) совершенствование способности творчески, оригинально действовать в различных ситуациях, возникающих в ходе поединка; 3) улучшение тактики борьбы за счет проведения схватки по заданию; 4) совершенствование умения проводить атакующие действия комбинационно, используя различные способы тактической подготовки: вызов, двойной обман, обратный вызов, повторная атака.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Pakulin S. L., Perebeynos V. B., Feklistova I. S., Pakulina H. S. (2022) Metodologicheskij apparat issledovaniya po postroeniyu individual'nogo trenirovochnogo processa dzyudoistov-veteranov [Methodological apparatus of research on the construction of an individual training process of veteran judokas]. Proceedings of the *Science and technology: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference (Osaka, Japan, October 19-21, 2022)*. Osaka: CPN Publishing Group, pp. 184-194.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА СОЦІАЛІЗАЦІЮ ДОШКІЛЬНИКІВ

Пихтіна Ніна Порфиріївна

к. п. н., доцент,
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

Анотація: У статті, внаслідок аналізу наукових досліджень і висновків фахівців-практиків щодо соціалізації дітей дошкільного віку, представлені узагальнення і висновки з проблеми соціалізація дитини дошкільного віку. Визначені фактори соціалізації. Обґрунтовані можливості соціалізації засобами масової інформації (ЗМІ) як вагомого соціалізаційного фактору. Проаналізований позитивний і негативний вплив ЗМІ на дошкільників, окреслені особистісні якості дитини, що комплексно формуються як психовіковий медіафеномен. Окреслена та обґрунтована сутність соціальної компетентності та соціального досвіду дитини дошкільного віку у контексті медіа-розвивального соціального середовища.

Ключові слова: соціалізація, засоби масової інформації, ЗМІ, мас-медіа, стихійна соціалізація, спрямована соціалізація, медіа-розвивальне соціальне середовище, соціальна компетентність, соціальний досвід.

Постановка проблеми. Проблема домінантності ролі засобів масової інформації в системі соціального формування особистості дітей дошкільного віку, зумовлена зростанням позитивного та негативного впливу ЗМІ на виховання й розвиток дітей. Науковцями доведено, що сучасний дошкільник тривалий час перебуває під впливом ЗМІ, що суттєво позначається на його індивідуальному й соціальному розвитку. Це дає підстави визнати засоби масової інформації потужним фактором соціалізації сучасних дітей дошкільного віку.

Формулювання цілей статті. У зв'язку з цим постає необхідність актуалізації та узагальнення сучасних досліджень проблеми соціалізації дітей дошкільного віку засобами масової інформації.

Виклад основного матеріалу. Методологічною основою для розуміння процесу соціального становлення дитини дошкільного віку є концепції соціалізації, розроблені А. Богуш, Л. Варяницею, Н. Гавриш [2].

Особливе місце серед досліджень означеної проблеми посідають праці, що присвячені соціалізації особистості на ранніх етапах онтогенезу (С. Курінної, Т. Поніманської, І. Рогальської та ін.) [2; 6].

Соціалізація відбувається у взаємодії дитини з величезною кількістю умов, що називаються *факторами соціалізації*. [6]. Науковці розподіляють і систематизують основні фактори соціалізації за групами: *мегафактори, макрофактори, мезофактори, мікрофактори* [2].

Найголовнішими для соціалізації дошкільників залишаються *фактори мікрорівня* - конкретні умови життя кожної дитини, її розвиток у соціально орієнтованих установах.

Сьогодні, до системи виховних інститутів активно входить такий мікрофактор, як інформування (засоби масової інформації). Як і будь-який інший соціальний інститут, ЗМІ, виконуючи важливі нормативні функції в суспільстві, з одного боку - сприяють засвоєнню та утвердженню нових норм життя, з іншого – можуть подавати фальсифіковану, необ'єктивну інформацію [7, с. 95].

Соціалізаційні можливості засобів масової інформації полягають передусім в їх здатності до поширення знань, формування способів їх сприйняття й оцінювання, утвердження того чи того ставлення до подій. По суті вони конструюють суб'єктивну реальність і «занурюють» у неї молоде покоління.

Засоби масової інформації, які мають визначальне значення у соціалізації дітей саме дошкільного віку, поділяють на телебачення, комп'ютер, Інтернет, рекламу.

С. Семчук так характеризує дітей, які регулярно споживають продукцію засобів масової інформації: швидке та асоціативне мислення; поверхневність і стереотипність запитань та відповідей на запитання інших; поверхневність інтересів; відсутність субординації та проблеми з комунікацією; примітивність почуттів і безцеремонність поведінки [7].

О. Петрунко проаналізувала вплив ЗМІ на дітей дошкільного віку, виділила й охарактеризувала їх особистісні якості, які: примітивність мови як засіб самовираження; низька здатність виділяти головний зміст з прочитаного тексту; стандартні зорові образи та асоціації, що приводить до ускладнення вербального спілкування; низький інтерес до читання; низька здатність до зосередження і уважного спостереження, творчого пошуку, цілеспрямованої діяльності; підвищується схильність до адиктивної поведінки, через дитина стійку звичку отримувати задоволення; низький розвиток волі дитина, оскільки знаходячись тривалий час перед екраном, вона неспроможна діяти активно-наслідково; відбувається накопичення невитраченої активності [4].

За оцінкою Л. Лещенко, засвоєння й тривале використання дитиною дошкільного віку комп'ютера, зумовлює в її психіці виникнення змін позитивного та негативного характеру. Найбільш істотними та негативними для дітей дошкільного віку є адинамія, порушення спілкування, формалізація знань, синдром Інтернет-залежності. Особливо страждають дошкільники від Інтернет-залежності. [3, с. 27].

Проте, як Л. Лещенко зауважує, що відгороджувати дітей від цих технологій – це неприпустима помилка, оскільки вони є частиною майбутнього і це загальмує освіту та знизить соціальний статус дитини, втрату її особистісного «Я» серед однолітків [3, с. 45].

Реклама, як вид інформаційних ресурсів, виступає складовою засобів масової інформації. Термін «реклама» тлумачать як інформацію про споживчі якості товарів і види послуг для створення попиту на них; популяризацію творів літератури, мистецтва тощо [8]. Вона належить до основних складових ЗМІ, які моделюють уподобання і смаки, формують стиль життя і світосприйняття і,

насамперед, мають потужний вплив на становлення особистості молодого покоління.

За оцінкою М. Ростоцького, реклама відіграє важливу роль у соціальних процесах, є провідником, медіатором позитивного й негативного, робить публічними думки, погляди, образи й поведінкові моделі; має потужний інформаційний вплив на соціалізацію дітей дошкільного віку [5, с. 38].

За оцінкою С. Семчук, реклама впливає на ціннісні орієнтації дітей і закладає певні стереотипи їхньої поведінки [7, с. 225]. Дитина дошкільного віку сприймає рекламу як один із видів мультфільмів. Її цікавить сюжет, короткий та простий, на неї впливають яскраві кольорові та гучні звуки. В. Бондаровська, посилаючись на новітні наукові джерела з питань впливу ЗМІ, зокрема реклами, виокремила *психологічні закономірності та особливості формування дитячої свідомості*: підтримка уваги та інтересу дітей за рахунок сюжету та короткої тривалості рекламних роликів; врахування розробниками реклами психологічних механізмів сприйняття та запам'ятання яскравих образів та аудіосупроводу; виховні можливості роликів через цікавий і доступний дитині сюжет [1, с. 6].

Оцінюючи соціальне становище сучасних дітей, зауважимо, що традиційні інститути соціалізації (сім'я, освітній заклад) істотно ослабли, а їх функції перебрали ЗМІ. Тому психосоціальна система «соціум – особистість» під впливом ЗМІ видозмінилась у своїй структурі й набула вигляду: «соціум - мас-медіа – особистість». О. Петрунько, називає сучасний процес соціалізації процесом *медіасоціалізації*» [4].

Якщо соціалізація відбувається стихійно, вплив ЗМІ на її особливості пов'язують з рекреативною і релаксаційною ролями, оскільки визначають час і можливість відпочинку дітей. [9]. Особливу роль у стихійній соціалізації дітей відіграють комп'ютерні технології. Робота з комп'ютером, з одного боку - призводить до розширення контактів, можливостей обміну соціокультурними цінностями, набуття соціального досвіду, розвитку процесів навіювання. З іншого боку, може призвести до «синдрому залежності» від

комп'ютерних мереж.

Опанування соціального досвіду *дитиною-дошкільником* відбувається і як *відносно спрямована соціалізація*, де можна виокремити такі два її аспекти:

1) ЗМІ суттєво впливають на засвоєння дітьми широкого спектру соціальних норм та формують їхні ціннісні орієнтації;

2) ЗМІ, є системою неформального навчання, просвіти та використовується як джерело інформації. Внаслідок цього, усі користувачі ЗМІ набувають різноманітних, суперечливих, несистематизованих відомостей з багатьох питань суспільного життя, що теж забезпечує соціальний розвиток особистості [3].

Виховання як *відносно соціально контрольована соціалізація* на тривалий час використовувалося переважно через друковані засоби масової інформації, але в реаліях сьогодення панівне місце посіли інформаційно-комунікаційні технології.

Виходячи з цього, особливим аспектом соціального виховання стає *медіа-навчання* (медіаосвіта) – вивчення вихованцями закономірностей масової інформації. Його завдання: підготувати дітей до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття інформації, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, оволодіння засобами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів [4, с.6].

Ми поділяємо твердження Л. Варяниці, І. Печенко, про те, що проблема *формування соціальної компетентності* полягає в готовності дитини ефективно взаємодіяти з людьми, які її оточують у системі міжособистісних стосунків. *Соціальна компетентність дитини дошкільного віку* передбачає її вміння орієнтуватися в незнайомому середовищі, встановлювати зв'язок причин і наслідків, виявляти гнучкість у прилаштуванні до нових умов середовища, співвідносити їх очікування із своїми можливостями [2; 4].

Основою соціалізації є соціальний досвід дитини, засвоюючи який, вона здійснює саморозвиток та самореалізацію, стає соціально компетентною. У дошкільному віці в дитини конструється образ світу, закладається базис її

особистісної культури, відбувається усвідомлення себе як індивідуальності, формується її ставлення до інших людей, до світу в цілому [2, с. 99 – 110].

Соціально компетентна дитина здатна відчувати своє місце в системі соціальних відносин та адекватно поводитися.

Висновки. Проведений аналіз наукових досліджень з питань соціалізації показав, що цей особистостісний феномен є актуальною проблемою вітчизняної та зарубіжної науки. Є складовою педагогічного процесу, полягає у засвоєнні дитиною протягом життя соціальних норм та культурних цінностей того суспільства, в якому вона зростає і формується.

Соціалізація дітей відбувається через дію факторів, які активно впливають на їхній розвиток. Оскільки ці фактори динамічні, то змінюється їх частка у процесі соціалізації дітей дошкільного віку. Сьогодні її потужним фактором є засоби масової інформації, педагогічний вплив яких є визначальним у сучасних умовах.

ЗМІ як фактор соціалізації дошкільника здійснює інформаційне забезпечення його індивідуального розвитку. Тому формування особистості дитини відбувається через взаємодію із довкіллям, у якому роль інформаційного простору зростає.

Результатом соціалізації на ранніх етапах онтогенезу є - соціальна компетентність дітей дошкільного віку. Вона передбачає сформованість умінь дітей орієнтуватися в незнайомому середовищі, знаходити в ньому відповідні орієнтири для побудови адекватної поведінки. Демонструє здатність дошкільників установлювати зв'язок причин і наслідків; виявляти гнучкість у пристосуванні до нових умов середовища з одночасним збереженням свого особистої неповторності; бачити себе очима інших, співвідносити їхні очікування із своїми можливостями.

Впливовим стихійним засобом виховання і навчання є середовище, у якому відбувається соціалізація дитини дошкільного віку. Медіа-розвивальне середовище закладу дошкільної освіти – це простір життєдіяльності сучасної дитини, де засоби масової інформації виступають важливим фактором її

соціалізації.

Спеціально створене медіа-розвивальне середовище спонукає дитину до вияву здорового ризику, постановки проблеми, самостійного її розв'язання й критичного самоаналізу. Повноцінне особистісне становлення дитини-дошкільника в процесі спілкування з однолітками та дорослими можливе через оптимальне поєднання виховання, навчання і стихійної практики соціальної взаємодії через використання ЗМІ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаровська В. М. Людина у світі інформаційно-комунікаційних технологій // *Психолог*. № 25 (169). 2005. С. 5–9.
2. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін.; за заг. ред. Н. В. Гавриш. Луганськ: Альма-матер, 2006. 368 с.
3. Лещенко Л. Комп'ютерна залежність у дітей : виникнення і запобігання // *Психолог*. № 18–19 (258–259). 2007. С. 45–52.
4. Петрунько О. Сучасна дитина в медіапросторі / // *Педагогічна газета*. 2009. Липень. № 7 С. 6.
5. Ростоцький М. Гіпнотичний вплив реклами // *Психолог*. 2007. № 40 (280) С. 10–12.
6. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві : сутність, специфіка, супровід. Монографія. К.: Міленіум, 2008. 400 с..
7. Семчук С. І. Вплив телебачення та комп'ютерних технологій на формування свідомості дітей дошкільного віку // *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Черкаси 2008. Вип. 119. С. 103–108.

ПРОФЕСІЙНИЙ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ В ІННОВАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗВО

Скібіна Олена Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри технологій виробництва
і професійної освіти
Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Полтава, Україна

Анотація: У статті представлені провідні напрями конструювання інноваційного освітнього середовища та його вплив на професійний та інтелектуальний розвиток особистості студента в умовах реалізації компетентнісного підходу. Представлено оригінальне бачення провідних сучасних технологій, що використовуються в системі вищої освіти України.

Ключові слова: інтелектуальний розвиток, інноваційний комплекс, освітнє середовище, професійний розвиток, професійна компетентність.

Вступ. Сучасний ринок праці ставить особливі вимоги до професійного розвитку майбутнього фахівця, зумовлює перегляд його власних життєвих цінностей, усталених стереотипів, умінь і навичок, наявного досвіду тощо. Сучасність насамперед демонструє запит на якісну діяльність і високий рівень професійної компетентності, який виступає рушійною силою змін, потужним ресурсом переходу вітчизняної освіти на європейські стандарти. Професійний та інтелектуальний розвиток майбутнього фахівця в умовах масової інформатизації повинен спиратися на суттєво нові методологічні підходи, які допоможуть окреслити стратегічні напрями професійного зростання в умовах інноваційної освіти.

Професійний та інтелектуальний розвиток студента – провідна освітня мета будь-якого навчального закладу. Але разом з тим освітня теорія свідчить

про те, що досягнення цієї мети можливе за умови чітко вираженої потреби особистості в самозміні, саморозвитку.

Відповідно **метою статті** є спроба розкрити зміст професійного та інтелектуального розвитку студентів в умовах інноваційного освітнього середовища закладу вищої освіти.

Результати та обговорення. Сьогодні вимагає від студента оволодіння ефективними способами отримання, обробки та застосування різноманітної за якістю та кількістю інформації. Об'єктивні зміни в економічному, політичному, соціокультурному житті суспільства вимагають підготовки творчих особистостей із цілісним досвідом, гармонійним сприйняттям навколишньої дійсності, зі сформованою системою ціннісних орієнтацій. Професійна підготовка повинна забезпечувати глибоке знання, розуміння суті суспільства і людини, їх взаємозв'язки у процесі розвитку. Тому дослідження проблеми професійного та інтелектуального розвитку майбутнього фахівця є актуальним.

Дослідженню питань, пов'язаних зі змістом, шляхами, формами професійної підготовки фахівців, присвячені праці С. Артюха, С. Батишева, Г. Васяновича, В. Гриньової, Г. Зборовського, Е. Зеєра, Р. Карпової, О. Коберника, О. Коваленко, П. Лузана, В. Манько, Ничкало, А. Пастухова, О. Пехоти та ін. Питання інтелектуального розвитку особистості в процесі навчання аналізували та аналізують відомі психологи (Б. Ананьєв, Г. Костюк, С. Рубінштейн, М. Холодная, В. Штерн та ін.) та педагоги (Ю. Бабанський, І. Лернер, Н. Менчинська, В. Паламарчук та ін.).

Аналіз досліджень науковців уможливорює виділити низку істотних характеристик саморозвитку студента: внутрішній процес самозміни особистості під впливом внутрішніх суперечностей; реагування людини на вплив соціального середовища; вияв активності, яка визначається здатністю здійснювати особистісні вибори на основі пізнання себе; свідомо якісна зміна самого себе (ідентичності) і власної діяльності; особливий вид діяльності, цілеспрямованої на підвищення ефективності процесів «самості», необхідних

для успішного виконання діяльності [1, 2]. Така потреба у розвитку себе як особистості обумовлює надалі продуктивне професійне та інтелектуальне становлення та розвиток людини.

Аналізуючи взаємозв'язок інтелектуального та професійного розвитку, можна відзначити, що вони невіддільні: в основі того й іншого лежить принцип саморозвитку, що детермінує здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення, у вищу форму життєдіяльності особистості – творчої самореалізації. Можна вважати, що особистісний розвиток є фактором, який ініціює професійний розвиток студента – майбутнього фахівця. На різних стадіях його становлення професійний розвиток детермінується різними протиріччями. На стадії професійної освіти рухомою силою професійного розвитку є протиріччя між вимогами цього виду освіти та рівнем особистісного та професійного розвитку. Вирішення протиріччя призводить до розвитку пізнавальних та професійних здібностей, підвищення соціально-професійної компетентності [3].

На наступній стадії професійної адаптації професійний розвиток детермінується протиріччям між вимогами нової для особистості соціально-професійної ситуації: професійної діяльності, нової ролі, впливом трудового колективу і рівнем соціально-професійної кваліфікації та компетентності. Дозвіл його відбувається в процесі психологічної перебудови особистості і виражається в професійному самовизначенні, знаходженні особистісного сенсу в виконуваній роботі, а також в придбанні професійного досвіду.

На стадії професіоналізації основним є протиріччя між «Я – діячим» і «Я – відображенням» в професії, що обумовлено потребою фахівця в розвитку кар'єри. Дозвіл цього протиріччя можливо в процесі просування по кваліфікаційних ступенях професії і вироблення індивідуального стилю діяльності. В іншому випадку настає стадія професійної стагнації.

Перехід на стадію професійної майстерності відбувається в процесі вирішення протиріччя між потребою особистості в самореалізації в професії і

професійно-психологічним змістом і технологічними можливостями професійної діяльності. Тут чітко виявляється протиріччя між «Я - професійним» і «Я – потенційним». Його дозвіл можливо шляхом самоактуалізації особистості, що обумовлює її перехід на креативний рівень виконання діяльності і прояв акмеологічного стилю в професії. Інший спосіб вирішення цього протиріччя – стагнація на основі висококваліфікованого виконання професійної діяльності.

Таким чином, на початкових стадіях професійного розвитку його рушійними силами виступають протиріччя між зовнішніми і внутрішніми факторами, на наступних стадіях – між внутрішніми протиріччями особистості фахівця, професіонала. До зовнішніх факторів, що ініціюють професійний розвиток, відносяться соціально-економічні умови, зміст і технології виконання діяльності, система стимулювання розвитку.

На стадії професійної освіти в якості такої системи стимулювання може виступати система оцінки навчальних досягнень і рівня розвитку учнів, на стадії професійної адаптації – оцінка рівня кваліфікації. І тут особливого сенсу набуває проектування і реалізація моніторингу професійного розвитку студента ЗВО. У закладах вищої освіти моніторинг професійного розвитку здійснюють викладачі загально-професійних і спеціальних дисциплін.

За основу проектування моніторингу професійного розвитку доцільно приймати професійно обумовлену структуру особистості. Для визначення соціально-психологічних і психофізіологічних характеристик особистості виправдано застосування різного роду психодіагностичних засобів, але встановлення рівня вираженості ключових кваліфікацій здійснюється за допомогою моніторингу. Залежно від характеру професії (спеціальності) проектується професійно обумовлена структура особистості, на основі якої методом експертної оцінки визначаються від 5 до 7 найбільш значущих ключових кваліфікацій. Ці ключові кваліфікації і піддаються моніторингу протягом тривалого часу (семестр, навчальний рік, перші кілька років роботи на підприємстві, в організації).

У нашій дослідно-експериментальній роботі за спеціальністю педагог з професійної освіти створення моніторингу виражається у визначенні та вивченні провідних для даної професії компетентності:

➤ комунікативної, як здатність орієнтуватися в соціально-економічних умовах, взаємодіяти з людьми різних соціально-професійних груп;

➤ когнітивної, як готовності до постійного підвищення освітнього рівня, потреба в актуалізації і реалізації свого особистісного потенціалу, здатність самостійно здобувати нові знання і вміння, здатність до саморозвитку;

➤ спеціальної, як підготовленості до самостійного виконання професійних дій, оцінці результатів своєї праці;

➤ навчально-методичної, як здатності самостійно освоювати нові знання, вміння і способи дій, а також постійно збагачувати свою професійну кваліфікацію.

Розвиток цих складових кваліфікацій і компетенцій – прерогатива компетентнісного підходу. Розглянемо можливості формування ключових кваліфікацій в підготовці фахівця з професійної освіти. Для розвитку ключових кваліфікацій у фахівців цього профілю досить ефективен чотириступінчастий метод формування навичок: підготовча ступінь – створення навчальної ситуації; демонстративна ступінь – формування уявлень про діяльність у професійній сфері; пробне виконання професійних дій; вправа і відпрацювання навичок.

На наступних стадіях становлення актуальним є особистісно-орієнтоване професійне самовдосконалення людини. На цьому етапі актуальне використання в нормативній і практичній складовій професійного розвитку студента освітніх компетенцій, які дозволяють студентам ефективно опанувати набір теоретичних знань, вирішувати значні труднощі в професійному розвитку, що вимагає використання цих знань для вирішення конкретних завдань або проблемних ситуацій. Освітня компетенція передбачає

засвоєння студентами не окремих видів знань і умінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного конкретного напрямку присутня відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діючий характер.

Таким чином, можна констатувати, що освітня компетенція – це сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності студента по відношенню до певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісної та соціально-професійної продуктивної діяльності.

Відповідно до поділу змісту освіти на загальне метапредметне (для всіх предметів), міжпредметне (для циклу предметів або освітніх областей) і предметне (для кожного навчального предмета), в процесі нашого дослідження була встановлена ієрархія освітніх компетенцій, що ефективно виявляється в процесі професійного розвитку студента:

1) ключові компетенції – відносяться до загального (метапредметного) змісту освіти;

2) загальнопредметні компетенції – відносяться до певного кола навчальних предметів і освітніх областей;

3) предметні компетенції – приватні по відношенню до двох попередніх рівнів компетенції, що мають конкретний опис і можливість формування в рамках навчальних предметів.

Як відомо, перелік ключових освітніх компетенцій традиційно визначається на основі головних цілей загальної освіти, структурного уявлення соціального досвіду і досвіду особистості, а також рівнів професійного розвитку студента, що дозволяють йому опановувати соціальним досвідом, отримувати навички життя і практичної діяльності в сучасному суспільстві. Склад, структура і зміст ключових професійних компетенцій, як свідчать результати дослідно-експериментальної роботи, мають властивості метапредметного (універсального) і предметного характеру. Ця взаємозалежність дозволяє по-новому систематизувати навчальні плани,

програми, змістовні модулі і висловити їх не тільки в структурі дисципліни, а й у складі компетенцій.

Цей процес важливий для гармонізації професійного та інтелектуального розвитку особистості, але він складний для реалізації, оскільки визначає необхідність розробки пакету компетенцій по кожній дисципліні, в якому відображаються: цілі і завдання вивчення дисциплін з урахуванням компетентнісного підходу; вимоги до знань, умінь, навичок, якостей студентів; варіанти педагогічних технологій дослідницького, проблемно-розвивального, творчого, особистісно-діяльнісного, проектного характеру; критерії оцінки освоєних студентом знань; критерії оцінки компетенцій: оперування знаннями, проектування стратегій дій, вибір альтернатив, самоідентифікація, готовність до нововведень.

Встановлені тенденції реально проявляють себе в освітньому просторі закладу вищої освіти, об'єднаному корпоративною культурою, що комплексно впливає на розвиток особистості, сприяє педагогічній творчості, формуванню нетрадиційного мислення студентів. Створення інноваційного освітнього середовища – пріоритетний напрям у діяльності навчальних закладів, оскільки педагогічна громадськість правомірно вважає, що інноваційно-освітнє середовище ЗВО – це особистісно-розвиваюче середовище. Воно являє собою виховний простір, що містить освітні, наукові, культурні, етичні та інші цінності.

Лонгітюдне дослідження досвіду ЛНУ імені Тараса Шевченка в рамках експериментальної площадки, дозволяє вважати, що в даний час в ЛНУ ефективно реалізується комплексна модель інноваційного освітнього середовища, що відображає всю специфіку навчального закладу. Інноваційне освітнє середовище ЛНУ створює всі необхідні умови для творчої діяльності професорсько-викладацького складу та студентів. Базовою ідеєю, на основі якої функціонує модель інноваційного освітнього середовища ЛНУ, стала ідея комплексної реалізації в інноваційному навчально-виховному процесі ЗВО основних принципів інноваційної педагогіки на основі аксеологічного,

інноваційного, компетентнісного, середовищного та системного підходів у соціальній та особистісно-орієнтованій професійній підготовці, з спрямованістю на формування у випускника творчого мислення – гаранта успішного вирішення ним професійних та соціальних проблем у майбутньому.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, необхідно зазначити, що інноваційне освітнє середовище професійного та інтелектуального розвитку студентів – це система, що забезпечує умови для розвитку особистості як фахівця, реалізацію його творчого потенціалу, удосконалення фахових компетентностей і виражає єдність і взаємозв'язок його структурних компонентів. Професійні знання є результатом процесу професійної підготовки студентів в умовах інноваційного освітнього середовища, що відображаються у свідомості майбутніх фахівців як уявлення, поняття, судження, гіпотези, теорії, концепції, принципи, закони, закономірності тощо. Якісними показниками засвоєння професійних знань є глибина, гнучкість, стійкість, практичність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Микитюк С. О. Освітнє середовище як ресурс якості підготовки педагогів у ВНЗ. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/rednauk/2012_6/308.pdf (дата звернення: 18.06.2019).
2. Смутьсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту / М. Л. Смутьсон ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : [б.в.], 2001. – 274 с.
3. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. Т. 175. С. 22-28.

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОНЛАЙН НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗВО

Стрига Елеонора Вячеславівна,

к.п.н., доцент

ДЗ Південноукраїнський національний

педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Анотація. Онлайн навчання англійської мови у закладах вищої освіти постає пріоритетним враховуючи реалії сьогодення. Воно стає ефективним завдяки реалізації певним принципам, зокрема доступності; безперервності освітнього процесу; освоєння освітніх технологій; здобуття нових знань, не полишаючи місце знаходження; інтерактивності; комунікативності; паралельного навчання усного та писемного мовлення, розуміння прочитаного; використання різних видів навчального матеріалу

Ключові слова: принципи, онлайн навчання, англійська мова, заклади вищої освіти, здобувачі.

Онлайн навчання увійшло в освітній процес кілька років тому через швидкі темпи поширення коронавірусної інфекції у світі. Поняття «дистанційне навчання» та «онлайн навчання» синонімічними, оскільки, між ними існують певні відмінності. Головною відмінністю слід вважати те, що останнє можливе за умови використання комп'ютера або іншого гаджета, підключеного до Інтернету у режимі “тут і зараз”. Такий формат навчання ще називають e-learning чи “електронне навчання” [2]. Його вважають логічним продовженням дистанційного, а слово “онлайн” лише вказує на спосіб отримання знань та зв'язку між викладачем і здобувачем.

У запропонованій роботі буде проведений огляд принципів організації

онлайн навчання англійської мови у закладах вищої освіти. Серед них виокремлено наступні:

- принцип доступності;
- принцип безперервності освітнього процесу;
- принцип освоєння освітніх технологій;
- принцип здобуття нових знань, не полишаючи місце знаходження;
- принцип інтерактивності;
- принцип комунікативності;
- принцип паралельного навчання усного та писемного мовлення, розуміння прочитаного;
- принцип використання різних видів навчального матеріалу: презентацій, інтерактивних вправ, аудіо, відео, подкаст тощо.

Перейдемо до роз'яснення щодо змістовності кожного з перелічених принципів. Так, принцип доступності у цьому контексті слід розглядати як такий, що вбачає вільний доступ у використанні інформаційних технологій для всіх учасників освітнього процесу, а також інтерактивному режиму навчання. Тут не слід ототожнювати його із загальнодидактичним принцип доступності, однак заняття мають бути організованими таким чином, щоб здобувачі не відчували інтелектуальних, моральних, фізичних перевантажень [3].

Принцип безперервності освітнього процесу націлений на підтримку постійного зв'язку викладача зі здобувачами на обраній освітній платформі.

Освоєння освітніх технологій засновано на впровадженні активних, інформаційних, аналітичних, комунікативних засобах навчання у процесі опанування англійською мовою закладах вищої освіти [1, с. 19].

Здобуття нових знань, не полишаючи місце знаходження, є відносно новим, якщо не враховувати кореспондентське навчання. Воно не стало постійної формою навчання у закладах вищої освіти, однак принцип вдало реалізується при онлайн навчанні англійської мови.

Принцип інтерактивності знаходить своє втілення у постійній взаємодії між учасниками заняття, що спонукає їх до спілкування, породжує конкуренцію

та підвищує мотивацію до успішного оволодіння англійською мовою.

Принцип комунікативності вбачає навчання англійської мови на мовленнєвих моделях, націленість на мовленнєву практику здобувачів. Відтак, він є пов'язаний із принципом паралельного навчання усного та писемного мовлення, розуміння прочитаного.

Використання різних видів навчального матеріалу дозволяє використовувати цікаві, інформативні, сучасні розробки англійськомовних автентичних ресурсів, як-от: <https://busyteacher.org/>, <http://talk2meenglish.blogspot.com/>, <https://www.teachingenglish.org.uk/>, <https://www.thoughtco.com/>, <https://www.englishclub.com/> тощо.

Онлайн навчання англійської мови у закладах вищої освіти орієнтовано на конкретні практичні результати, а саме у реально змодельованих ситуаціях у здобувачів підвищується рівень мотивації щодо опанування англійської мови. Викладач у своєму методичному арсеналі має унікальну можливість сформулювати у слухачів англійськомовну комунікативну компетентність за допомогою цифрових ресурсів та дотримуючись перелічених принципів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навчальний посібник. Київ. ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.
2. Різниця між онлайн навчанням, дистанційним навчанням, та змішаним навчанням. URL: <https://www.iqualifyuk.com/what-is-the-difference-between-online-learning-distance-learning-and-blended-learning/>.
3. Принципи навчання. URL: https://pidru4niki.com/12390307/pedagogika/harakteristika_printsipiv_navchannya.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ LEGO ЯК ЗАСОБУ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ НУШ

Фетісова Тетяна Сергіївна

магістрантка педагогічного факультету
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна

Анотація: У статті розглянуто особливості використання LEGO-технологій в освітньому просторі НУШ. Визначено ефективність застосування під час уроків конструктору LEGO, а особливо набору «Шість цеглинок». Зазначено, що використання LEGO на уроках у початковій школі сприяє розвитку розумових і фізичних здібностей дітей. Учні проявляють творчі здібності, фантазію та розвивають комунікативні навички.

Ключові слова: інноваційні технології, LEGO, LEGO-технологія, LEGO-конструктор, середовище LEGO, гра-конструювання.

Час вимагає зміни підходів до навчання. Це стосується переходу від формального навчання, де дорослий передає інформацію, а дитина – пасивний реципієнт, до навчання через гру, де в центрі процесу – дитина, яка відчуває себе вільно і радісно. Саме у грі діти здобувають готовність до викликів сучасного світу.

В нашій країні, як і в усьому світі, набирає ваги так зване покоління Y, або «діти тисячоліття», які народилися між 1990 і 2000 роками. Погляди цих дітей, спосіб життя кардинально відрізняються від старших поколінь. Життя для них – це постійне творення, гармонія, пізнання нового, самовдосконалення, гра та розвага. Сучасні діти значно відрізняються від попередніх поколінь. Вони не обов'язково будуть поділяти погляди старших. Яке б життя не обрали сучасні школярі вони будуть зацікавлені інноваційними технологіями. Саме таким технологіям відповідає інноваційна LEGO-система [1, с. 3].

LEGO – це найпоширеніша на сьогодні педагогічна система, що використовує моделі реального світу і предметно-ігрове середовище навчання та розвитку дитини. Основним принципом навчання у такій системі є принцип «Навчання через дію» – діти отримують знання в процесі побудови та дослідження моделей з конструктора. Особливо ефективним є застосування LEGO-технологій у початковій школі.

LEGO-конструктор – це набір для створення різних цікавих ігор. Для наборів LEGO характерні висока якість, естетичність, незвичайна міцність, безпека. Конструктори LEGO – це цікавий матеріал, стимулюючий дитячу фантазію, уяву, формуючий моторні навички. LEGO-конструювання допомагає дітям втілювати в життя свої задуми, будувати і фантазувати, захоплено працюючи, щоб побачити кінцевий результат [2, с. 1]

Перспективність застосування LEGO-технології обумовлюється її високими освітніми можливостями: багатофункціональністю, технічними та естетичними характеристиками, використанням у різних ігрових і навчальних зонах.

Питання щодо впровадження та використання LEGO-технологій на заняттях досліджували Н. Бібік, Ю. Демченко, А. Євсюкова, Т. Мукай, І. Палазова, Т. Пеккер, О. Петегірнич, А. Костецька, Т. Форостюк; вплив LEGO-технологій на розвиток здобувачів досліджували В. Близнюк, О. Борук, Р. Юськевич [3, с. 1].

Заняття з використанням конструктора ЛЕГО розвивають просторове мислення молодших школярів, сприяють кращому усвідомленню пропорцій та форм. У той час як дитина будує, її мозок думає про те, які частини підходять краще, як їх об'єднати, і чи має структура макету бути великою чи малою.

Тому, під час заняття з використанням ЛЕГО-технологій треба пам'ятати, що вони мають приносити радість, підштовхувати дитину до знаходження відповіді. Слід використовувати уточнення, звертання до життєвого досвіду дитини, навідні запитання, приклади.

Основне завдання сучасної освіти – створити середовище, що полегшує

дитині можливість розкриття власного потенціалу. Це дозволить дитині вільно діяти, пізнаючи це середовище, а через нього і навколишній світ. Нова роль педагога полягає в тому, щоб організувати і обладнати відповідне освітнє середовище та спонукати дитину до пізнання та діяльності.

Освітнє середовище LEGO об'єднує в собі спеціально скомпоновані для занять комплекти LEGO, ретельно продуману систему завдань для дітей і чітко сформульовану освітню концепцію.

Вітчизняні та зарубіжні педагоги відзначають, що використання в роботі з дітьми наборів LEGO дозволяє за більш короткий час досягти стійких позитивних результатів у навчанні та вихованні. Кожна дитина любить і хоче грати, але не кожен може навчитися це робити самостійно.

На заняттях ознайомлення з навколишнім світом LEGO варто використовувати в експериментальній діяльності як матеріал, з якого зроблений конструктор («З чого зроблено?», «Знайди такий же», «Чим схожі і чим відрізняються?», «Розкажи про властивості предмета» і т. д.) [4, с. 1].

На уроках навчання грамоти набір «Шість цеглинок» – помічник та наочне пояснення при вивченні звуків та букв. Молодші школярі з LEGO складають звукові схеми, використовуючи кольорові цеглинки. Також можна використовувати цеглинки при закріпленні теми про частини мови.

На уроках з математики технологія «Шість цеглинок» використовується з метою ознайомлення з цифрами та числами, математичними діями, одиницями вимірювання різних величин, геометричних фігур, порівняння чисел, знання складу числа вміння класифікувати за ознаками. За допомогою цеглинок можна проводити різні вправи. Наприклад, під час вправи «Складаємо вирази», діти вчаться працювати у команді, швидко реагувати, застосовувати раніше вивчене, виконувати математичні дії.

Використання LEGO на уроках у початкових класів НУШ є важливим елементом навчального процесу, за допомогою якого можна допомогти

розвивати учневі розумові та фізичні здібності: увагу, моторику, пам'ять, мовлення.

В процесі такого навчання діти проявляють свої творчі здібності та фантазію, здобудуть навички взаємодії з однолітками, взаємодопомоги та обміну інформації, навчаться вмінню приймати рішення, розвиватимуть свої комунікативні навички. При цьому технології навчання з використанням LEGO здатні підвищити бажання вчитися та краще засвоювати матеріал.

Запровадження LEGO на заняттях у початковій школі також сприяє формуванню вміння аналізувати, порівнювати, зіставляти, будувати, виділяючи певні деталі, та застосовувати різні елементи, тренувати координацію рухів, розвивати дрібну моторику рук, логічне мислення, терпеливість. Гра-конструювання позитивно впливає на розвиток мовлення, а також розвиває математичну компетентність, підприємливість.

Таким чином, працюючи з конструктором LEGO, можна будувати моделі і при цьому навчатися, отримуючи задоволення від гри. Коли дитина сама розробляє моделі, вона відчуває себе професійним інженером, механіком, будівельником або великим конструктором.

Це дає повну свободу дій. Робота є жвавою і цікавою, і відкриває абсолютно нові перспективи, де немає меж фантазії [5, с. 5].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Палазова І. М. Використання LEGO-технологій в освітньому просторі Нової української школи. 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-lego--tehnologiy-v-osvitnomuprostori-novo-ukra-nsko-shkoli-123419.html>
2. Навчаємось з LEGO. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nvk65.sadok.zt.ua/navchayemos-z-lego/>
3. Сірант Н. П. Впровадження методики lego в освітній простір нової української школи // «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах», 2020.

4. Інтеграція LEGO-технології в освітній процес. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sites.google.com/view/staragutazdo/lego/інтеграція-lego-технології-в-освітній-процес>

5. Коротун І. В. ЛЕГО-система в освітньому просторі нової початкової школи. 2018. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.schoollife.org.ua/586-2018/>

УДК: 37.012.85

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ ЗСО

Холодний Олександр Іванович,

канд. пед. наук, доцент кафедри ТМОФВіР

Каракай Віталій Васильович

магістрант

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Дніпро - Слов'янськ, Україна

Анотація. У статті аналізуються соціологічні аспекти формування в учнів загальноосвітніх шкіл здорового способу життя. Доведено, що під здоровим способом життям більшість школярів розуміють відсутність шкідливих звичок та фізично активний спосіб життя. Одержані матеріали показали, що основну інформацію по даному питанню вони отримують від батьків та учителів. Засоби масової інформації та друзі суттєво не впливають на їх розуміння сутності здорового способу життя.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, фізична активність, інформація, учні ЗСО.

Одним з пріоритетних напрямків соціального розвитку країни – це підвищення рівня здоров'я підростаючого покоління. Це пов'язане з тим, що загальна захворюваність серед підлітків останніми роками зросла в 2-3 рази [1, 4], з першого по одинадцятий класи майже у два рази збільшується кількість учнів, які включені до спеціальної медичної групи [3], близько 80% - 90% дітей і підлітків мають різні відхилення у фізичному розвитку [2]. Наведена статистика свідчить про необхідність дослідження соціально-педагогічних чинників, що лежать в основі виховання в учнів потреби здорового фізично активного способу життя, та забезпечують формування у них діяльного відношення до фізичної культури, а в кінцевому рахунку формують фізичну

культуру особистості.

Результати спеціального соціологічного анкетування послужили матеріалом для даної статті. Дослідження проводилося в два етапи. На першому етапі були підготовлені спеціальні анкети, які містили ряд питань по досліджуваній темі, та проведена їх експертна оцінка. На другому етапі було проведено анкетне опитування школярів Донецької області. Використовувалась анкета закритого типу. Респондентам було запропоновано відповісти на ряд питань, що стосуються: а) їх розуміння здорового способу життя; б) основних чинників, які впливають на формування у них даної потреби; в) особливостей проведення ними дозвілля та інше. По кожному із запропонованих питань визначалась (в процентах) кількість респондентів які позитивно відповіли на поставлене питання, що і нашло відображення у таблиці 1.

Аналіз анкетування показав (табл. 1), що в одинадцятирічному віці у 66,6% хлопців здоровий спосіб життя асоціюється в першу чергу з «фізично активним способом життя». Важливість цього чинника також відмітили 58,3% респондентів дівчат. Окрім цього вони виділили, як важливий елемент здорового способу життя, «відсутність шкідливих звичок» (58,3%).

У дванадцятирічному віці хлопці та дівчата значимість відмічених у анкеті чинників (табл.1), які характеризують здоровий спосіб життя, оцінюють практично як рівнозначні. Так, «заняття спортом» як значимий фактор відмітили 45,5% хлопців та 40,6% дівчат, «відсутність шкідливих звичок», відзначили, відповідно, 54,5% і 31,2% респондентів, а «фізично активний спосіб життя» виділили, відповідно, 48,5% і 31,2% учасників опитування.

Результати дослідження також показали, що тенденція в оцінці значимості факторів, яка виявлена у хлопців попередньої вікової групи, характерна і для хлопців 13 літнього віку (відповідно, 46%, 60%, 54%). На відміну від них дівчата даної вікової групи найбільш значимим фактором, що характеризує здоровий спосіб життя, виділили «фізично активний спосіб життя» (62,8%).

Описана вище закономірність в оцінці факторів здорового способу життя

проявляється і в групі чотирнадцятирічних хлопців. Вони приблизно однаково оцінюють значимість таких факторів, як «заняття спортом» (52%), «відсутність шкідливих звичок» (61%) та «фізично активний спосіб життя» (52%). На думку дівчат цієї вікової групи з вище названих факторів найбільш значимими являються два останні. Їм віддали перевагу, відповідно, 69,5% та 52% респондентів.

Результати дослідження показують, що серед чинників, які визначають здоровий спосіб життя, 15 річні хлопці найбільш значимим вважають «заняття спортом» (50%). На думку дівчат цієї вікової групи три перші фактори, які представлені в табл. 1, приблизно рівнозначні. Перший фактор, як значимий, відмітили 36,8% респондентів, другий – 31,5%, а третій – 42%.

Матеріали проведеного дослідження свідчать також про те, що для багатьох хлопців та дівчат сутність здорового способу життя зводиться до «життя за для власного задоволення». Цей чинник відмітили, як важливий, учні усіх вікових груп (табл. 1). Причому значимість даного чинника достатньо висока. Йому віддали перевагу від 3,7% до 17,4% респондентів.

Друга група питань, поставлених у анкеті, стосувалась оцінки учнями середнього шкільного віку значимості джерел одержання ними інформації відносно здорового способу життя. Результати анкетного опитування показали, що у 11 річному віці таку інформацію хлопці отримують переважно від батьків (41,6%) та учителів (58,3%), в той час як дівчата в основному від учителів (58,3%) та через засоби масової інформації (ЗМІ) (58,3%).

Таблиця 1

Результати анкетного опитування школярів Донецької області

п/п	Вік	11 років		12 років		13 років		14 років		15 років	
		Хл-ці (n=24)	Дів-та (n=29)	Хл-ці (n=30)	Дів-та (n=32)	Хл-ці (n=37)	Дів-та (n=35)	Хл-ці (n=23)	Дів-та (n=23)	Хл-ці (n=24)	Дів-та (n=29)
1	На Ваш погляд здоровий спосіб життя це заняття спортом? (так)	33,3	25	45,4	40,6	46	22,8	52	21,7	50	36,8
2	На Ваш погляд здоровий спосіб життя це ідсутність шкідливих звичок? (так)	25	58,3	54,5	31,25	60	34,3	61	69,5	35,7	31,5
3	На Ваш погляд	66,6	58,3	48,5	31,25	54	62,8	52	52	35,7	42

	здоровий спосіб життя це фізично-активний спосіб життя? (так)										
4	На Ваш погляд здоровий спосіб життя це життя за для власного задоволення? так)	8,3	8,3	6	9,4	3,7	8,6	8,7	17,4	7	4
5	Інформацію про здоровий спосіб життя Ви отримуєте від батьків (так)	41,6	33,3	72,7	68,75	59	62,8	70	65	57	42
6	Інформацію про здоровий спосіб життя Ви отримуєте від учителів (так)	58,3	58,3	75,7	40,6	62	62,8	79	74	43	52,6
7	Інформацію про здоровий спосіб життя Ви отримуєте через ЗМІ (так)	16,6	58,3	45,5	25	30	31,4	43,4	30,4	36	47,4
8	Інформацію про здоровий спосіб життя Ви отримуєте від своїх друзів (так)			27	3	21,6	8,6	39	26	7	16
9	Часто Ви хворієте на простудні захворювання? (так)	8	16,6	6	28	24	20	18	18	21	5
10	Чи займаються Ваші друзі спортом? (так)	92	91,7	63,6	78	81	85,7	91	100	86	95
11	Чи займаєтесь Ви спортом? (так)	66,6	58,3	66,6	53	78	54,3	65	26	71	63

Як показали результати дослідження, починаючи з 12 річного віку у підлітків формуються відносно стабільні джерела отримання інформації відносно здорового способу життя. Такими джерелами являються батьки та учителі.

Вагомість цих чинників (42%-79%) практично не залежить від віку та статі респондентів (табл. 1). Звертає на себе увагу той факт, що засоби масової інформації та друзі, як носії інформації про здоровий спосіб життя, не являються визначальними для хлопців і дівчат усіх вікових категорій, які приймали участь у анкетуванні (табл. 1).

Така тенденція цікава на фоні того що більшість підлітків відмітили, що вони та їх друзі займаються спортом (табл. 1).

Результаті анкетного опитування також показали, що достатньо багато учнів середнього шкільного віку часто хворіють різними простудними захворюваннями.

На це питання позитивну відповідь дали 8% хлопців та 16,6% дівчат у віці 11 років, 6% хлопців та 28% дівчат у віці 12 років, 24% хлопців та 20% дівчат у віці 13 років, 18% хлопців та 18% дівчат у віці 14 років, 21% хлопців та 5% дівчат у віці 15 років (табл. 1).

Висновки.

1) Проведені дослідження показали, що більшість учнів середнього шкільного віку найважливішими чинниками, які визначають сутність здорового способу життя, вважають «фізично активний спосіб життя» та «відсутність шкідливих звичок». Слід також відмітити, що у хлопців, які приймали участь у дослідженні, здоровий спосіб життя в більшій мірі, а ніж у дівчат, асоціюється з заняттям спортом.

2) Результати аналізу матеріалів анкетного опитування учнів середнього шкільного віку свідчать про те, що для більшості підлітків основними джерелами інформації відносно здорового способу життя являються батьки та вчителі.

3) Матеріали, одержані в ході дослідження вказують на достатньо високий рівень захворюваності серед учнів середнього шкільного віку. У хлопців цей показник знаходиться на рівні 6%-24%, а у дівчат на рівні 5%-28%.

Результати проведеного аналізу свідчать про необхідність додаткових досліджень соціально-педагогічних та індивідуальних факторів, які формують у підлітків потребу здорового фізично активного способу життя, що являється основою фізичної культури особистості, та чинників, що впливають на рівень їхнього здоров'я.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Денисенко Н., Педік Л., Фукс Л., Чипс Р. Особливості рівня здоров'я, фізичної підготовленості, самопочуття та ведення здорового способу життя в учнів загальноосвітніх шкіл і гімназій. // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. - 2007. - № 3. – С.- 44-46.

2. Земцова В. Валеологічні аспекти теорії фізичного виховання. //

Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. - № 3. С. -59-63.

3. Круцевич Т., Петровский В. Физическое воспитание как социальное явление // Наука в олимпийском спорте, 2001.- № 3. – С. 3 – 15.

4. Пахомова Л.Э., Нестеренко Г.Л., Кадуцкая Л.А. Образ жизни современных школьников и его влияние на здоровье и качество жизни. // Теория и практика физической культуры. – 2007. - № 9, - С. 19-23.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

UDC 159.98

MANIFESTATIONS OF TRAUMATIC STRESS IN MILITARY SERVANTS

Shcherbak Tetiana Ivanivna

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor

Zaiets Dariia Vitaliivna

graduate student

Sumy State Pedagogical University

named after A. S. Makarenko

Summary. The article is devoted to the study of the manifestations of traumatic stress in military servants. The results of the research of PTSD, acute stress disorder and depression have been presented.

Keywords. PTSD, acute stress disorder, depression, stress, psychotrauma.

Introductions. The stressful nature of the activities of military servants causes an increase in their level of neuropsychological tension, reactive and persistent mental disorders. Three-quarters of combatants have developed post-traumatic stress disorder as a result of combat mental injuries. According to official data, about 500 veterans who took part in the anti-terrorist operation committed suicide.

V. V. Shevchenko, A. A. Rudenko, while working on the psycho-rehabilitation of servicemen who were in the peacekeeping contingent, singled out forms of manifestation of the consequences of psycho-traumatic combat stress [1, p. 241-242]:

- a feeling of unreality of everything that is happening;
- anticipation of terrible life changes;
- an inadequate self-esteem;
- changes in the system of self-knowledge and self-identity;
- a feeling of detachment and distance from oneself and loved ones;

- a feeling of guilt for one's own actions;
- tendency to rethink one's own experience in psychotraumatic situations, considering possible scenarios of the event;
- mutually exclusive aspirations: remembering traumatic events and avoiding painful memories;
- high level of anxiety, emotional sensitivity;
- manifestation of antisocial behavioral tendencies.

O. I. Donets, D. O. Shmigol distinguish three stages in the dynamics of PTSD depending on the time that has passed since the trauma [2, p. 233]:

1. Stage 1, when the trauma occurred less than a year ago. There are changes in the emotional sphere, interpersonal sphere. Measures aimed at restoring health are of particular importance. At this stage, the military man does not feel the changes in his life that occurred after the BT. At the same time, returning in his memories to a specific situation, a serviceman feels guilty.

2. Stage 2, when the injury occurred no more than four years ago. This stage is characterized by increasing anxiety, but the body tries to cope with it through somatization. Relationships in the family are gaining special relevance, the lack of closeness and lack of support is very painful for the military. Adaptation processes are accelerating, but at the same time, unrealistic harassment also occurs.

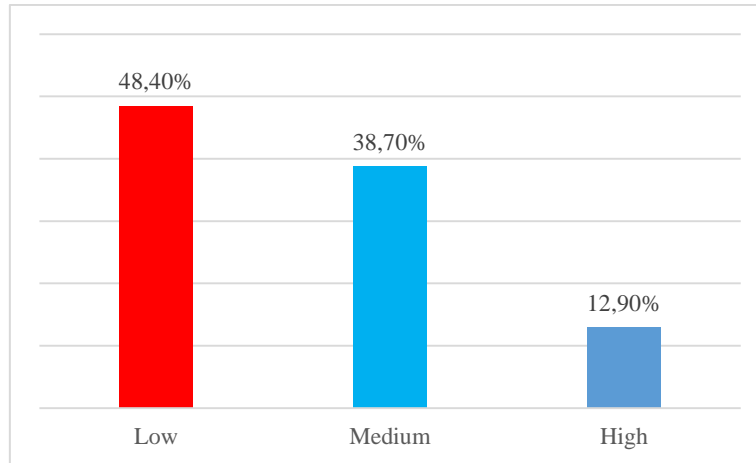
3. Stage 3, when the injury is more than four years old. As in the previous stage, anxiety prevails in the emotional sphere of a serviceman. Existentially, the feeling of losing the meaning of life and one's place is experienced, so suicide attempts often occur precisely at this stage. The significance of the activity is lost.

Aim. The purpose of our research was to analyze manifestations of traumatic stress in military servants. 31 servicemen of the National Guard of Ukraine were involved in the research.

Materials and methods. In order to achieve the aim of the research, Questionnaire of traumatic stress by I. O. Kotenyov has been used.

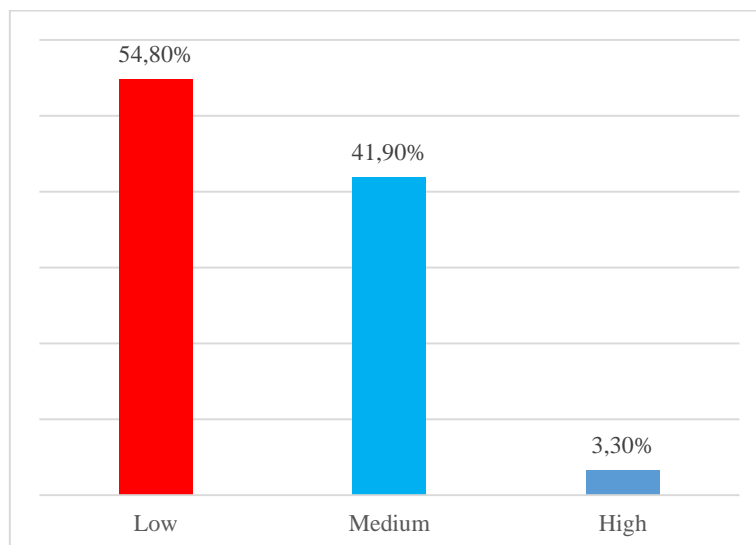
Results and discussion. Questionnaire of traumatic stress by I. O. Kotenyov allowed us to determine the severity of post-traumatic stress disorder in servicemen.

More than a third of the military have the severity of this indicator at an average level. However, there are those who need psychological help, given the presence of a high level of PTSD (12.9%) due to the fact that a serious traumatic event took place in their life (Fig.1).

**Fig.1. Indicators of PTSD of military servants
(according to the Questionnaire of traumatic stress by I. O. Kotenyov)**

The results obtained on the indicator of acute stress disorders in military personnel indicate that the respondents either do not have signs of ASD at all, or they are expressed to a minor extent. The percentage of military personnel with a high level of ASD expression is not significant (Fig. 2).

**Fig.2. Indicators of ASD of military servants
(according to the Questionnaire of traumatic stress by I. O. Kotenyov)**

According to the "Depression" indicator (Fig. 3), identical results to the GSR indicator were obtained. According to them, the vast majority have no signs of depression. 41.9% of military personnel have an average level of "Depression" and a small percentage - expressed, i.e. these individuals have a mental state of sharply expressed passivity, in which there is no interest in others.

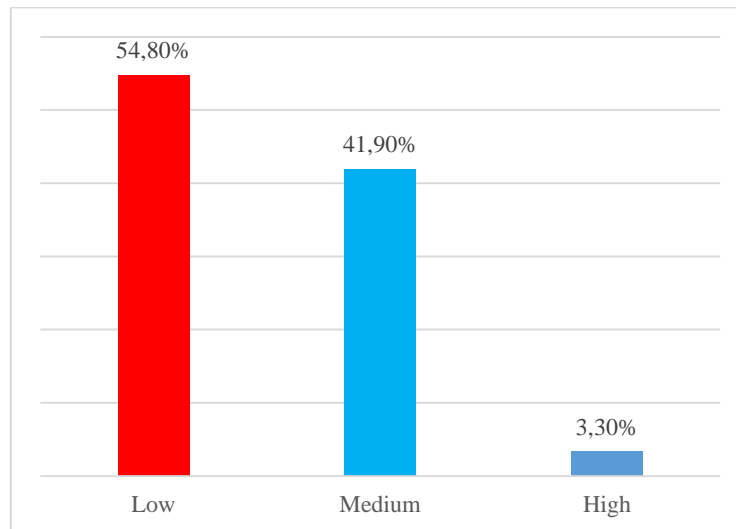

Fig.3. Indicators of depression of military servants
(according to the Questionnaire of traumatic stress by I. O. Kotenyov)

Indicators of the excitability subscale allow us to state that the vast majority of servicemen have it at an average or low level. Only 22.5% of respondents have a high level of excitability, i.e., these military personnel can be quick-tempered and irritable.

Conclusions. In accordance with the obtained results, we can state that on the eve of the war, Ukrainian military servants were characterized by moderately expressed PTSD, ASD, and depression.

REFERENCES

1. Shevchenko, V. V. & Rudenko, A. A. (2014). Psykholohichna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtiv, shcho perebuvaly v myrotvorchomu kontynhenti [Psychological rehabilitation of military servants who were in the peacekeeping contingent]. *Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho natsionalnoho universytetu imeni*

V. O. Sukhomlynskoho. Seriiia : Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Series: Psychological sciences, 2.12. 239-243.

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2014_2_12_46 [in Ukraine].

2. Donets O. I. & Shmihol D. O. (2017). Patolohichni zminy fizychnoho i psykhychnoho zdorovia viiskovosluzhbovtsiv pid vplyvom ekstremalnykh umov [Pathological changes in the physical and mental health of servicemen under the influence of extreme conditions]. *Molodyi vchenyi – A young scientist, (4 (44))*, 232 -236 [in Ukraine].

ГЕШТАЛЬТ-ПСИХОТЕРАПІЯ

**Муравйов Віссаріон Олегович,
Гальченко Анна Ігорівна**
студенти
Харківський національний
університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Анотація: Особистість – це головним чином те, що створюється всередині нас завдяки досвіду, а також те, що людина активно підтримує шляхом вибору. Головний упор на розвиток, зміна і вибір означає, що гуманістичні підходи віддають перевагу креативності та досягненню людиною свого повного потенціалу. З гуманістичним терапевтичним підходом тісно пов'язані екзистенційна, клієнт-центрована та гештальт-терапія. Незважаючи на загальні підходи, кожен з них має свої цілі і механізми.

Ключові слова: терапія, гештальт, терапевт, клієнт, емоції, вправи.

В основі гештальт-терапії лежить цілісне уявлення про те, що люди нерозривно пов'язані з навколишнім середовищем і знаходяться під її впливом, і що всі люди прагнуть до зростання і рівноваги. У цьому сенсі гештальт-терапія схожа на особистісно-орієнтовану терапію, а також в тому, що в ній робиться наголос на використання терапевтом емпатії, розуміння і беззастережного прийняття клієнта для поліпшення терапевтичних результатів.

Згідно гештальт-терапії, контекст впливає на досвід, і людину не можна повністю зрозуміти без розуміння його або її контексту. Пам'ятаючи про це, гештальт-психотерапія визнає, що ніхто не може бути чисто об'єктивним, включаючи терапевтів, чий переживання і погляди також залежать від їх власного контексту, і практикуючі визнають достовірність і істинність досвіду своїх клієнтів [3, с. 448].

Гештальт-терапія також визнає, що примус людини до змін парадоксальним чином призводить до подальших страждань і фрагментації. Швидше, зміна є результатом прийняття того, що є. Таким чином, терапевтичні сеанси спрямовані на те, щоб допомогти людям навчитися усвідомлювати себе, приймати і довіряти своїм почуттям і досвіду, щоб полегшити страждання [1].

Гештальт-терапія робить акцент на усвідомлення справжнього моменту і справжнього контексту. Через терапію люди вчаться виявляти почуття, які могли бути придушені або замасковані іншими почуттями, а також приймати свої емоції і довіряти їм. Потреби і емоції, які раніше придушувалися або не визнавалися, також можуть проявитися. Завдяки цьому процесу людина знаходить нове відчуття себе в міру збільшення загальної поінформованості [1].

Зосередження уваги на «тут і зараз» не заперечує і не зменшує минулі події або майбутні можливості; насправді минуле нерозривно пов'язане з сьогоденням досвідом. Ідея полягає в тому, щоб не зациклюватися на минулому або з тривогою очікувати майбутнє. Переживання минулого можуть бути розглянуті на сеансах терапії, але терапевт і клієнт будуть зосереджені на вивченні того, які фактори привели до виникнення того чи іншого спогади в цей момент, або як досвід минулого впливає на справжній момент.

Разом терапевт і людина, яка проходить терапію, оцінять, що відбувається зараз і що необхідно в результаті. Терапевти утримуються від інтерпретації подій, зосереджуючись лише на безпосередніх моментах, включаючи фізичні реакції клієнта. Наприклад, помічаючи незначні зміни в позі, можна перенести людину в сьогодення. Таким чином, гештальт-терапія допомагає людям краще зрозуміти, як пов'язані їх емоційний і фізичний стани. Розуміння внутрішнього «я» - ключ до розуміння дій, реакцій і поведінки. Гештальт-терапія допомагає людям зробити перші кроки до цього усвідомлення, щоб вони могли визнати і прийняти ці шаблони [2, с. 340].

Гештальт-терапія практикується в формі вправ і експериментів. Загалом, вправи – це кілька уставлень (практик в гештальт-терапії, призначених для пробудження дій, емоцій або цілей у людини, що проходить терапію) [2, с. 346].

На відміну від вправ, експерименти виникають протягом усього терапевтичного процесу і терапевтичних відносин. Вони є основним компонентом гештальт-терапії і дозволяють пацієнту зрозуміти різні аспекти конфлікту, досвіду або проблеми психічного здоров'я.

Техніка порожнього стільця – це типова вправа гештальт-терапії, при якій пацієнт знаходиться навпроти порожнього стільця. Його або її просять уявити, що хтось (наприклад, начальник, чоловік або родич), вони самі сидять на стільці. Терапевт починає діалог між порожнім стільцем і людиною під час терапії, щоб задіяти думки, емоції і поведінку людини. Іноді ролі міняються місцями. Техніка порожнього стільця може бути особливо корисна для того, щоб допомогти людям усвідомити всю ситуацію і забути або відокремити частини себе [2, с. 350].

Ще одна поширена вправа в гештальт-терапії – це вправа на перебільшення. Під час цієї вправи людину, що проходить терапію, просять повторити і перебільшити певний рух або вираз, наприклад, насупившись або підстрибуючи ногою, щоб людина краще усвідомлював емоції, пов'язані з його поведінкою [2, с. 356].

Техніка порожнього стільця і вправу на перебільшення – дві з багатьох технік гештальт-терапії, які використовуються для того, щоб допомогти людям в терапії підвищити їх обізнаність про безпосередні переживання. За допомогою вправ і спонтанних експериментів гештальт-терапія також дозволяє людям возз'єднатися з частинами себе, які вони можуть мінімізувати, ігнорувати або заперечувати [2, с. 360].

Інші техніки покликані розширити поле переживання клієнта. Гештальт - це холістичний підхід, і вважається, що невербальне вираження найчастіше більш точно передає переживання клієнта, ніж його слова. Його можуть попросити перебільшити жест або тон голосу, щоб підвищити дійсне переживання того, що він говорить. Наприклад, якщо клієнт говорить тихим голосом: «Я серджуся», його можна попросити сказати ці слова голосніше. Якщо під час розповіді про своїх депресивних почуттях клієнт грає зі своєю

обручкою, гештальт-терапевт може попросити його зосередитися на цьому жесті і вести розмову з точки зору свого переживання цього жесту: «Зараз я рухаю кільце по пальцю. Мій шлюб викликає у мене безліч суперечливих почуттів» [2, с. 366].

Основна ідея гештальта полягає в тому, що це ціле, повне, покоїться на собі ціле. Основні цілі гештальт терапії це: підвищення здатності людини підтримувати повний контакт і усвідомлення того, що відбувається в даний момент і таким чином допомогти йому зробити правильний вибір; навчання клієнта формуванню своєї справжньої самості, прийняття власних рішень, виробленні ролей, реалізації можливостей [2, с. 329].

Таким чином, гештальт-терапія пропонує проводити терапію Гештальта, тобто терапію здатності суб'єкта формувати гештальти і руйнувати їх, коли вони застарівають. Для цього необхідно виявити його здатність повністю здійснити весь цикл досвіду. Людина повинна відновити свою здатність вибирати і відкидати, що дозволить йому здійснювати творче пристосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гештальт-терапия. (nd). Энциклопедия Бриттанника. / [Електронний ресурс] / <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/232116/Gestalt-therapy>.
2. Йонтеф, Гэри и Джейкобс, Линн. (2008). Гештальт-терапия. В Раймонде Дж. Корсини и Дэнни Веддинге (ред.), *Current Psychotherapies* (стр. 328–367) . Бельмонт, Калифорния: Высшее образование Томсона.
3. Психологический словарь /Под ред. В. Давыдова и др.-М.: Педагогика, 1983.-448с.

УДК 159.9

**ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ ТА
ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІД
ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Нівінська Вікторія Сергіївна

аспірант

Вінницький державний
педагогічний університет
ім. Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Анотація. Теза присвячена актуальній темі життєздатності осіб юнацького віку в умовах воєнного часу. У ній наводиться загальна характеристика життєздатності особистості в критичних ситуацій, а також здійснюється огляд основних напрацювань з вказаної тематики, здійснюється розбір життєздатності осіб юнацького віку під час воєнного конфлікту.

Ключові слова: життєздатність, воєнний час, юнацький вік, життєздатність особистості, травматичні ситуації.

Проблема життєздатності осіб юнацького віку в період воєнного стану посідає важливе місце серед психологічних досліджень, і є однією з актуальних і складних у психології. Важливість даної теми, на теперішній час, полягає в тому, що вона надає змогу оцінити та проаналізувати наслідки впливу збройної агресії Росії проти України на таку категорію населення, як осіб юнацького віку віком від 18 до 21 року. Кількість існуючих напрацювань на дану тему та аналіз наявної психологічної літератури свідчить про недостатність досліджень з питань вплив воєнного стану в Україні на життєздатність осіб юнацького віку.

Завданнями тези є:

1) здійснення загального аналізу понять життєздатність та дослідження впливу на осіб юнацького віку в умовах воєнного стану в Україні;

2) розкриття їхнього змісту.

Актуальність дослідження. У сфері аналізу наслідків впливу воєнних дій в Україні на суспільство особливої значущості набувають дослідження, пов'язані із зміною звичних для українців способів життєдіяльності. Це, перш за все, пов'язано із руйнуванням форм сталого соціального становища українців, необхідністю адаптації до нових реалій життя, змінами у щоденній комунікації, сподіваннями та планами на майбутнє. Особливої актуальності в цьому контексті набуває життєздатність особистості, в основі якої лежить продуктивність суб'єктивної поведінки людини у процесі подолання травматичних ситуацій. В умовах воєнного часу, вагоме значення надається дослідженню життєздатності осіб юнацького віку, на яких покладається важлива роль у тривалому процесі відновлення України.

Практична значущість. Дослідження пов'язане з визначенням шляхів психологічного забезпечення розвитку життєздатності осіб юнацького віку в умовах воєнного часу.

Мета дослідження. Загальний теоретичний аналіз розвитку життєздатності в критичній ситуації. У межах психологічних підходів життєздатність особистості зарубіжними та українськими вченими трактується по-різному: спроможність людини керувати ресурсами власного здоров'я (М. Унгар); здатність до адаптації, саморегуляції й розвитку (О. Рильська); змога керувати власними ресурсами (А. Махнач і А. Лактіонова); системна якість, що поєднує індивідуальні й соціально-психологічні здібності людини, які проявляються у реалізації ресурсного потенціалу, використанні ефективних стратегій поведінки у кризових ситуаціях (А. Нестерова); баланс між факторами ризику і захисту, які визначаються індивідуальними якостями людини та особливостями зовнішнього середовища (Ж. Іонеску); ефективний «копінг», який реалізує функцію ослаблення хронічного стресу (Д. Хеллерштейн).

Теоретичною основою поняття життєздатності є введена видатним філософом П. Тіліхом ідея життєвої мужності, тобто «мужність бути». Він

визначив «мужність» як «силу розуму подолати все, що стоїть на шляху до найвищого блага» [1]. Концепція була запропонована американськими психологами Сьюзан Кобес та Сальвадором Маді і була розроблена на стику екзистенціальної психології, психології стресу та психології поведінки. Життєстійкість особистості – це здатність бути ефективним перед обличчям життєвих перешкод і труднощів. Це здатність людини підтримувати баланс між адаптацією до нових вимог і бажанням жити гармонійним і повноцінним життям. Сталість – це не особиста якість, а система орієнтирів, що визначають взаємодію людини зі світом: це привабливість, вплив і виклик [2].

Людина, яка володіє великим контролем, відчуває, що вона самостійно вибрала свій шлях. Якщо особистість має видимий контроль, вона намагатиметься впливати на події [3]. Прийняття ризику - це переконання людини в тому, що все, що з нею відбувається, позитивне чи негативне, сприяє її розвитку завдяки знанням і досвіду. Людина, яка сприймає життя як спосіб набуття досвіду, готова робити це на власний ризик і покладається на бажання простого комфорту та безпеки, коли немає надійної гарантії успіху.

Основними механізмами стійкості є: здатність оцінювати менш стресові життєві зміни, розвивати мотивацію перемикавання, підвищення відповідальності за власне здоров'я, зосередженість на пошуку соціальної підтримки. Успіх у подоланні стресу залежить від того, як ми сприймаємо життєві події. Якщо людина схильна сприймати події, що відбуваються з нею в негативному світлі, вона, швидше за все, сприйматиме життєві труднощі як катастрофічні і непереборні. Таке усвідомлення життєвих труднощів часто призводить до підвищення внутрішньої напруги і тривалої тривоги, що призводить до виникнення фізичних захворювань. Тому наші переконання відіграють вирішальну роль у сприйнятті подій як загрози.

Психологічна стійкість (витривалість) — це здатність долати життєві виклики, зберігаючи психічне здоров'я та особисту цілісність. Представлена здатністю, уміннями та вмінням адаптуватися та підтримувати паритет. Психологічна стійкість дозволяє нам вчасно реагувати на нові виклики та часті

зміни шляхом оптимального зниження страху, тривоги та напруги у всіх сферах життя, психологічна стабільність, психологічна безпека та психологічна культура. Крім психологічних, фізіологічних, емоційних, когнітивних, поведінкових аспектів і професійної діяльності формується аспект стабільності в спілкуванні і підтримці. Психологічна стійкість дає можливість психологічному процесу перетворюватися, удосконалюватися, не порушуючи єдності всієї діяльності й розвитку юнаків, і сприяє нагромадженню досвіду в процесі життя.

На думку Н. Ю. Максимової, психологічна стійкість - це синтетична властивість особистості, що забезпечує стійкість до дратівливих і стресогенних впливів складних ситуацій. На думку А. О. Прохорова, А. В. Петровського, підкреслюється, що це сукупність якостей особистості. Психологічна стійкість є складною і суттєвою ознакою. Вона поєднує в собі цілий комплекс здібностей, широкий спектр явищ на різних рівнях. Існування особистості є багатогранним, що відображається в різних аспектах її психологічної стійкості. На перший план виходять три аспекти психологічної стійкості: стійкість, стабільність; урівноваженість, домірність; опірність (резистентність).

Стійкість означає здатність протистояти труднощам і зберігати віру в складних ситуаціях. Урівноваженість — це адекватність реактивності, активності переробки сили подразника, важливості події. Опірність – це здатність до опору тому, що обмежує волю поведіння. Саме такі чинники психологічної стійкості є головними у наш час, які допомагають впоратися в теперішніх реаліях.

Висновок. Отже, психологічна стійкість юнаків під час воєнного стану зумовлена сукупністю якостей та здібностей особистості, а саме стійкістю, опірністю та урівноваженістю. Щодо життєстійкості під час воєнного стану, вона визначається, як змога адаптуватися у короткі терміни до нових реалій, вміти підтримувати баланс перед вимогами і випробуваннями та бажанням жити нормальним життям. Сукупність цих факторів допоможе подолати стресові ситуації юнакам та відновити гармонію у своєму теперішньому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ларіна Т. О. Життєстійкість як життєве завдання особистості / Т. О. Ларіна // Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика / [За ред. Н. В. Чепелевої]. – К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2007. Том 2, вип. 5. – С. 131–138.
2. Мадді Сальваторе Р. Теорії особистості: порівняльний аналіз/ Р. Мадді Сальваторе; [Пер. з англ.]. – СПб.: Мова, 2002. – 539 с.
3. Титаренко Т. М. Потенціал /Т. М. Титаренко // Наукові студії із статей. – Вип. 13 (16). – Київ, 2006.

ОЗНАКИ, ЩО ЛЮДИНА ПОТРЕБУЄ ДОПОМОГИ ПСИХОЛОГА

Ніколайчук Галина Іванівна,
к.пед.н., професор
Рівненський державний педагогічний університет
м. Рівне, Україна

Анотація. Ресурси кожної людини – це не тільки час та гроші, але й емоції, рівень втоми і мотивації. Ось чому важливо відслідковувати, що погіршує самопочуття, а не очікувати критичної ситуації, щоб подбати про свій стан. Психологічна допомога стає більш доступною: можна приходити на консультації вживу або онлайн.

Ключові слова: психологічна допомога, кризові стани, спілкування, симптоми порушення, стреси, фахівець-психолог.

Турбуючись про близьких людей, ми зазвичай піклуємось про їхнє фізичне здоров'я. Адже знаємо симптоми, на які варто звертати увагу: температура, кашель, біль. Психічне здоров'я опиняється поза увагою, а симптоми його порушення не настільки очевидні. Проте його внесок у якість життя людини – величезний. Тому важливо вчитися впізнавати симптоми його порушення.

Відчуття суму, тривоги, роздратованості або злості – це нормальні реакції людини на подразники, певні стреси у житті. Однак як відчуті межі, за якою переживання та реакції людини на складну ситуацію стають ознаками проблем із психічним здоров'ям та потребують уваги фахівців у цій сфері?

Оскільки психологи не є медиками, зазвичай вони працюють у організації підбору кадрів, у сфері обслуговування, у маркетингу, в закладах освіти, тобто там де відбувається активна взаємодія між людьми, але зазвичай із здоровою психікою [1].

Звертатися до психолога потрібно коли:

- у Вас є кризи в міжособистісних стосунках (сім'я, друзі, колектив тощо);
- Ви надто самокритичні, постійно не задоволені собою, звинувачуєте себе у поганих стосунках з батьками, чоловіком/дружиною, дітьми тощо;
- Вам важко визначитися із своїми життєвими цілями, пріоритетами і Ви потребуєте сторонньої допомоги;
- Вам важко привести до ладу думки,
- Ви маєте потребу «виговоритися» активному слухачеві, який зацікавлений Вам допомогти.

На жаль, надзвичайні ситуації є частиною нашого повсякденного життя. У світі відбуваються різні трагічні події: війни, стихійні лиха, аварії, пожежі і міжособистісне насильство. Переміщеними можуть бути окремі люди, сім'ї і цілі спільноти. Люди втрачають будинки, близьких, виявляються відірваними від сім'ї і звичного оточення або стають свідками насильства, руйнувань і смерті. Такі події у тій чи іншій мірі впливають на кожного, проте спектр можливих реакцій і емоцій вельми широкий. Багато хто відчуває себе враженим, вибитим з колії або не розуміє, що відбувається. Люди відчувають страх або тривогу, можуть впасти в заціпеніння або апатію. Деякі проявляють слабкі реакції, інші – важчі.

Проте можливості пристосування (психологічні, фізіологічні, соціальні) до таких умов рано чи пізно вичерпуються, що сприяє зростанню посттравматичних стресових розладів (ПТСР). На те, як реагує людина, впливає безліч факторів, у тому числі: характер і тяжкість пережитої події; перенесені травмуючі події в минулому; наявність сторонньої підтримки в житті; фізичне здоров'я; наявність у людини або в його родині розладів психічного здоров'я (у тому числі в минулому); культурні корені і традиції; вік. У кожного є свої сили і можливості, які допомагають впоратися з життєвими проблемами. Разом з цим, як показує досвід, люди, які вважають, що їм надали хорошу соціальну підтримку, після кризи краще справляються з труднощами, ніж ті, хто вважає,

що їм допомогли недостатньо. Тому так важливо надання коректної першої допомоги у надзвичайних ситуаціях.

Важливо знати як і вміти спілкуватися з людиною, яка знаходиться в стані дистресу. Люди, які пережили кризову подію, можуть перебувати в пригніченому стані, відчувати тривогу або сум'яття. Деякі звинувачують себе у тому, що сталося. Зберігаючи спокій і проявляючи розуміння, треба допомагати людині пережити стрес, відчуті себе в безпеці, відчуті, що її захищають, розуміють, поважають і піклуються про неї належним чином. Люди, що пережили стресову ситуацію, можливо, захочуть розповісти, що з ними сталося. Вислухати чийсь розповідь – це вже велика підтримка. Однак важливо не примушувати людей розповідати про пережите. Деякі люди не хочуть говорити про те, що сталося, або про свої особисті обставини. При цьому для них може бути важливо, щоб хтось просто був поруч, нехай і мовчки. Треба сказати їм, що підтримка буде поблизу, якщо вони захочуть поговорити, або запропонувати їм практичну допомогу, наприклад, їжу або склянку води. Не можна казати занадто багато, треба надати людині побути в тиші. Можливість трохи помовчати дасть людині перепочинок і може підштовхнути її поділитися з кимось своїми переживаннями, якщо вона того забажає.

Важливо вміти слухати людей, щоб зрозуміти становище, в яке вони потрапили, їхні потреби, щоб допомогти їм заспокоїтися і надати необхідну допомогу. Коли розмовляєте з людиною, важливо слухати: очима, демонструючи пильну увагу; вухами, щоб дійсно почути, що саме турбує людину; серцем, із співчуттям і повагою [2].

Для психолога сфера професійного застосування є нині надзвичайно широкою. Звичайно, є невичерпний перелік тем, з якими можна звертатися до психолога. Якщо у вас є фобії, не пережиті кризи, відчуття гострої втрати або горя, тривале безсилля – це те, з чим варто йти до фахівців. Від такої співпраці ви отримаєте нові навички та знайдете внутрішню опору. Чого очікувати від першої зустрічі з психологом? Вона буде діагностичною, тобто ви познайомитесь та обговорите причини звернення. Щоб зрозуміти ситуацію, вас

попросять уточнити важливі моменти. Також разом визначите, над якими проблемами хочете попрацювати та які ваші цілі в роботі з психологом. Спеціаліст відповість на ваші запитання методи праці та запитає про очікування.

Є думка, що в Україні до психологів ходять лише дуже заможні люди, всі інші – не можуть собі цього дозволити. Насправді з психологом можна працювати як на платній основі, так і безкоштовно. Безкоштовні консультації проводять психологи, які працюють в громадських організаціях та службах телефонів довіри. Для цього варто лише знайти організації, які працюють у вашому регіоні. Частина приватних психологів відводять декілька годин на місяць, аби безкоштовно працювати з тими, кому це важливо. На платній основі працюють приватні фахівці, які самостійно оплачують регулярні підвищення кваліфікації, навчальні програми, тренінги, матеріали, оренду кабінету, а також супервізії, тобто зустрічі з досвідченими психотерапевтами, де обговорюють труднощі в роботі та аналізують, як зробити співпрацю з клієнтами більш ефективною. Тож, якщо після зустрічі буде ясність щодо подальшої роботи, ви матимете відповіді на організаційні питання, відчуєте, що психолог ставиться до вас з повагою та без упередження, то ви у кріслі професіонала [3]! Вмикайтеся в роботу та нехай ця співпраця стане для вас щасливим квитком до знайомства з собою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. – К.: ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2012. – 200 с.
2. Данилова Т. М. Формування гуманістичної спрямованості особистості майбутнього практичного психолога: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2004. 19 с.
3. <https://wkrolik.com.ua/pitannya-do-psixologa/>

ART

СПЕЦИФІКА ВТІЛЕННЯ АНІМІСТИЧНИХ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У КИТАЙСЬКИХ ОБРЯДОВИХ ТАНЦЯХ

Волчукова Вікторія Миколаївна,

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри хореографії

Харківського національного педагогічного університету

імені Г. С. Сковороди

м. Харків, Україна

Бай Янменяо

магістр кафедри хореографії

Харківського національного педагогічного університету

імені Г.С. Сковороди

м. Харків, Україна

Анотація: У тезах розглянуто специфіку втілення анімістичних жіночих образів: птахів, тварин, духів водяних стихій в китайських обрядових танцях: образи птахів Фламінго, Журавля, Павича; тваринні образи: Кішки, Лева, Тигра, Дракона; духів водяних стихій: божество річки Ло - Ло шэнь у. Також, сконкретизовано сутність основних понять наукового дослідження «анімізм», «анімістичні жіночі образи», «китайські обрядові танці».

Ключові слова: «анімізм», «анімістичні вірування», «анімістичні жіночі образи», «китайські обрядові танці».

Китайські обрядові танці мали анімістичний характер, тобто їх сюжетами були спостереження за тваринами: образно та виразно передавалися звички тварин та птахів. Поступово танець став невід'ємною частиною багатьох обрядових дій. Танець був одним із найважливіших засобів освоєння простору людиною, включеною в природний континуум, що живе відповідно до

природних ритмів. Він дозволяв встановлювати баланс між тілом та свідомістю людини, що діє у певних природно-кліматичних умовах. У танці передавалися внутрішні почуття людини. Первісна людина передавала різноманітними жестами свої враження від навколишнього світу, вкладаючи в рухи власні настрій та душевний стан. Наші пращури танцювали, коли хотіли злитися з природою, енергетично підживитися від неї, що виражено в анімістичних віруваннях.

В рамках нашого наукового дослідження уточнення вимагає поняття «анімізм», «анімистичні вірування», «анімистичні жіночі образи в танці». Як зазначає Е. Тейлор, «анімізм» - це рання форма вірувань, це віра в існування душі, різноманітних духів та взагалі в одухотвореність всієї природи [8, с. 12]. За висловленням Е. Тейлора, «анімистичні вірування» - це суттєва складова частина усіх світових релігій світу [8, с. 17].

На нашу думку, «анімистичні жіночі образи в танці» - це втілення в хореографічних творах образів духів жіночої статі померлих пращурів, душ живих людей, одухотворення сил природи, які представлені в танцювальній культурі різних країн світу.

Таким чином, анімистичні вірування різних народів ґрунтовно розглянуті в працях Е. Тейлора. Анімистичні образи птахів в первісних ритуальних танцях розглядала дослідниця С. Лісіціан, М. Каган. Історія виникнення та розвитку китайських обрядових танців розглянуто в працях Н. Боровської, А. Вац, Ц. Цзогуан, але анімистичні образи в китайських жіночих обрядових танцях не були предметом їх наукового дослідження.

До анімистичних жіночих образів китайських обрядових танців належать образи птахів, тварин, духів річок, океанів, які втілюються в хороводах. З давніх часів птахи супроводжували людину, на їх честь китайці складали пісні, вони були головними героями епічних творів, їх рухам наслідували люди. Усі народи, які мешкають на території Китаю, вважали «божественним» походження деяких птахів, тому в китайській танцювальній культурі виникає багато обрядових танців, які пов'язані із анімистичними образами цих

представників тваринного світу. Причин появи «пташиних» танців було декілька: анімістичні вірування, тобто віра в існування душі у птахів та віра в родинні зв'язки людини і птахів, їхню допомогу в організації гідного існування людей, навчанні, у прищепленні творчих навичок, охороні людини та проводах її в інший світ. Таким чином, у джерелах анімістичних вірувань китайців виник культ шанування птахів і, як наслідок, виконання на їхню честь обрядових танців. Багато вчених Древнього Китаю згадували у своїх записках про красу та граціозність рухів виконавців китайських обрядових «пташиних» танців, але, на жаль, хореографічного опису представлено не було, існують деякі прогалини у визначенні особливостей таких танців. Тому в тезах, на основі літературних джерел, зроблена спроба визначити особливості цих танців та закладений у них зміст.

Танці, у яких простежується зв'язок із пташиними образами, зародилися ще в давні часи людської цивілізації, коли людина жила в гармонії з природою. На думку дослідниці С. Лісіціан, такі танці виникли тоді, «коли образи птахів ще не отримали антропоморфного оформлення» [5, с. 13]. Як зазначає М. Каган, «людина одухотворяла природні об'єкти, ритуалізувала поведінку живих істот, зокрема - шлюбні танці птахів, й таким чином, намагалася наслідувати побаченому, проживаючи життя «в лоні магічного обряду» [4, с. 178]. Мовою рухів тіла передавалася і емоційна інформація, отримана в результаті спостереження за птахами, при цьому була реалізована потреба «в спілкуванні із собі подібними», у самовираженні, у ставленні людини до світу природи та світу культури, стверджує дослідниця І. Герасимова [3, с. 85].

Обрядові жіночі танці, в яких втілено анімістичні образи птахів відтворювали акт творіння і звернення китайців до різноманітних надприродних сил з проханням чи подякою. Такий танець, який був простим за технікою виконання, впливав як на самого виконавця, так і на глядача, надаючи видовищний ефект, який досягається, на думку дослідника А. Фоміна, «ритмічною зміною поз, жестів чи соціально значимих символів, які є образним відображенням життєвих чи трудових ситуацій» [9, с. 56].

Розповсюдженими анімістичними образами птахів в китайських жіночих обрядових танцях є образ фламінго. В композиції «Душа Фламінго» балетмейстера Цзінь Лу показана китайська юна дівчина, яка уособлює птаха фламінго, який в китайській міфології є символом жіночої привабливості та краси, світлої душі, вогню). Вона мріє про щасливу жіночу долю, знайти свого коханого, створити міцну сім'ю. Китайський обрядовий танець «Чорний птах» – був благоприємним символом й тотемом китайського клану.

Враховуючи просторову побудову, в обрядових «пташиних» танцях китайців можна виділити ланцюжково-кругові (рух по колу «по ходу сонця/проти ходу сонця»), до яких належали танці - *жуань у (танець журавля) та танець павича, танець птаха фенікса*. Ці танці являють собою цілісне фольклорне явище, що включає ритм, мовлення, вигуки, рух (кінетику). Найпоширеніші рухи під час виконання цих танців — приставний крок, різноманітні рухи корпусом, різноманітні рухи руками. Музичним супроводом танцюристам служили звуконаслідувальні вигуки різних динамічних відтінків, що задають ритм для організації рівномірного кругового руху. Такі обрядові танці виконували переважно жінки [2, с. 23].

Розповсюдженими анімістичними образами китайських обрядових танців є образи *тварин*. Танець-хоровод «Гочжу» - один з найулюбленіших і часто виконується тибетцями. Танцюристи своєрідною мовою імітують звички і пози тварин, освідчуються в коханні [2, с. 35].

Розглядаючи обрядовий танець «Кішки-вогню» можна навести легенду стародавніх китайців. «Щоб рисовий урожай був високим, вони через жабу Чжуан просили у бога благословення на хорошу погоду, дощ і вдалий урожай посіву рису. Але отримавши добрий урожай рису, люди повинні його зберегти від щурів. Тому люди заводили кішок, що охороняли врожай, захищаючи від набігів щурів. У танці учасники одягалися у яскраво-зелені костюми з котячими масками на голові та довгими хвостами ззаду та танцювали під гучні звуки барабана та труби» [7, с. 112]. Таким чином, можна сказати, що тут простежується функція захисної магії зі збереження врожаю і людей від

шкідливих сил, а семантично це відображено в гучних музичних інструментах, що відлякують, і маскарадному одязі, що поєднують зелені паростки рису і котячі маски у виконавців сакрального танцю.

На острові Тайвань зберігся популярний за старих часів обрядовий танець «Танець волосся», який пов'язують з анімістичними віруваннями китайців поклоніння духам водяних стихій. Кожного разу, коли рибальські судна поверталися додому у вечірній час, їх зустрічали здорові жінки з довгим волоссям на березі моря на тлі червоного заходу сонця. Вони спочатку повільно рухалися, поступово прискорюючись під такт пісні, яку самі виконували, струшуючи при цьому тілами і головами, щоб довге волосся хвилями розносилося навколо голови, як сплески морських хвиль [2, с. 132].

Рибалок зустрічали лише здорові дружини. Отже, цей танець потряхування волосся й тіла, символізує як вітання своїх чоловіків і хвилі океану, так й древні ставлення до родючості і достатку, пов'язані з основними стихіями природи, саме, з поняттями Вода, Земля, Вогонь, тобто. жіночого репродуктивного творчого потенціалу. Крім того, те, що танець поступово прискорювався, символізував поступове повернення з іншого світу у світ живих чоловіків із моря та жінок, які дочекалися їх у цьому світі.

У китайців розповсюдженими є обрядові танці шаманів. За допомогою танцю вони молилися духам предків, робили жертвопринесення, поклонялися божествам. Починаючи з періоду Весни та Осені та Воюючих царств, через соціальні зміни, люди стали менш забобонними щодо чаклунства та шаманізму. «Танець шаманів» пізніше став виконуватися заради розваги і жінок – шаманок стали вже зображати просто гарні дівчата. Цей обрядовий танець в більш пізній період став набувати більш естетичного та розважального характеру. У багатьох народів, які проживають на терені Китаю мали свій відмінний «танець шаманів». Наприклад, «Танець барабанів» у маньчжур, «Аромат квітів» - танець під барабани у південних ханьців, «Танець у баранячих шкурах» - також під барабан [1, с. 21].

Цікавим також є обрядовий «Танець з масками» - це свого роду

ритуальний танець, в якому зображуються фрагменти обряду жертвопринесень. В даний час цей танець називається «Танцем вигнання злих духів», який має історію виникнення понад 3 тисячі років за династії Сун [1, с. 26] .

Цікавими є китайські обрядові танці на легендарні теми, наприклад, «Ло шэнь у» (танець божества річки Ло), що поживавлював у пам'яті древній сюжет про кохання ліричного героя до божественної повелительки річки Ло; і «Сі ши у» (танець Сі ши), що нагадує про знамениту красуню давнини, яка жила ще до нашої ери.

Висновки. В результаті наукового дослідження доведено, що цікаві хореографічні твори в яких втілено анімістичні образи птахів, тварин, духів водяних стихій на матеріалі китайського жіночого обрядового танцю можна побачити в репертуарі сучасних аматорських та професійних ансамблів народного танцю Китаю, балетних театрів, оперних театрів Китаю та інших країн світу. У ході дослідження уточнено сутність ключових понять: «анімізм», «анімістичні вірування», «анімістичні жіночі образи в танці». Також, виявлено та теоретично обґрунтовано особливості втілення анімістичних жіночих образів птахів, тварин, духів водяних стихій в китайських обрядових танцях. Зокрема, основними жіночими пташиними образами в китайських танцювальних обрядах є: образи Фламінго, Журавля, Павича; тваринними образами: Кішки, Лева, Тигра, Дракона; духів водяних стихій: божество річки Ло - Ло шэнь у. Розповсюдженими обрядовими жіночими китайськими танцями є: «Душа Фламінго», «Танець волосся», «Ло шэнь у», «Танець вигнання злих духів», «Танець барабанів» у маньчжур, «Аромат квітів» - танець під барабани у південних ханьців, «Танець у баранячих шкурах», «Кішки-вогню», «Гочжу».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боровская Н. Е. Китайская культура во времени и пространстве. М. Планета музыки, 2010. 256с.
2. Вац А. Б. Танцевальное искусство в древнекитайских мифологических повествованиях. М.: Планета музыки, 2010. 287с.

3. Герасимова И. А. Танец: эволюция кинестетического мышления // Эволюция. Язык. Познание. М.: «Языки русской культуры», 2000. С. 84—112.
4. Каган М. С. Морфология искусства: историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусства. Л.: Искусство, 1972. 440 с.
5. Лисициан С. С. Армянские старинные пляски. Ереван: Изд-во АН Армянской ССР, 1983. 244 с.
6. Лукиан. О пляске. Диалог Ликина и Кратона // Избранная проза. М.: Изд-во «Правда», 1991. С. 579—604.
7. Цзя Цзогуан. Сборник танцев Цзя Цзогуана. Пекин: Издательство Культуры и Искусств, 1992. 128 с.
8. Тайлор Э. Б. Первобытная культура. Москва: Издательство политической культуры, 1989. 573с.
9. Фомин А. С., Фомин Д. А. Осмысление танца в образовательных технологиях // Современные наукоёмкие технологии. 2004. № 5. С. 55—58.

УДК 793; 792,8

НЕОКЛАСИЧНИЙ БАЛЕТ ОЛЕКСАНДРА КОЗАРЕНКА «SINFONIA EXTRAVAGANZA»: СТИЛІСТИКА, ХУДОЖНІЙ АНАЛІЗ

Кузик Олег Євгенович

кандидат педагогічних наук,

Габелко Олександр Віталійович

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

науковий керівник

Плахотнюк Олександр Анатолійович

кандидат мистецтвознавства, доцент.

Кафедра режисури та хореографії

факультету культури і мистецтв

Львівського національного університету

імені Івана Франка

м. Львів, Україна

У статті досліджено балетознавчий аналіз сучасного неокласичного балету Олександра Козаренка «Sinfonia Extravaganza» балетмейстери Володимир Пантелеймонов, Олександр Плахотнюк. Визначені формальні та технічні засоби, стилістика, а також описано хореографічні комбінації.

Ключові слова: хореографія, неокласика, балет, мистецтво, сюжет, балетмейстер, хореографічний твір, хореографічна лексика.

Неокласичний балет Олександра Козаренка «Sinfonia Extravaganza», поставлений у 2013 році українськими хореографами Володимиром Пантелеймоновим та Олександром Плахотнюком, насичений вишуканим смаком з поєднанням академічних традицій та сучасних музичних інновацій. Це якоюсь мірою можна ототожнювати з творами Ігоря Стравінського, який співпрацював багато років з видатним балетмейстером ХХ століття Джорджем Баланчиним. Музика у цих виставах пронизана синтезом постнеокласичної стилістики: класична симфонічна музика, джазові ритми, свінг, імпровізація, барочні мерлізми, експресіоністські спалахи емоцій душі композитора

[1, с. 250].

«*Sinfonia Estravaganza*» – одноактний балет, поставлений в Театрі танцю «Відлуння» Центру творчості дітей та юнацтва Галичини (м. Львів) балетмейстерами-постановниками: кандидатом мистецтвознавства, лауреатом міжнародних і всеукраїнських конкурсів з сучасного хореографічного мистецтва, заслуженим діячем естрадного мистецтва України, арт-директором Театру танцю «Відлуння», балетмейстером Спортивно-танцювального клубу «Карменс» – Олександром Плахотнюком та асистентом Володимиром Пантелеймоновим. Прем'єра відбулась у Львові та згодом в Одесі під час Міжнародного фестивалю сучасного мистецтва «Два дні і дві ночі нової музики» у квітні 2013 року у супроводі Хмельницького державного філармонічного оркестру, диригент Олександр Драган [1].

«*Sinfonia Estravaganza*» – камерна симфонія, назва, за задумом Олександра Козаренка, на відміну симфонія (від грец. *συμφωνία* - «співзвуччя»), синфонія (від грец. *συνφωνία* – семантична гра, незвичайна симфонія). Твір складається з 3-х частин. Перша, 2/4 т., виконується у американських традиціях джазу 30–60 роках ХХ століття. «*Sinfonia Estravaganza*» – це абстрактно-асоціативний безсюжетний неокласичний балет. Сюжетом є виключно музичний супровід, який є панівним і впливає на хореографічну композицію і стилістику. В цьому творі наявні джазові форми, блюз, імпресіоністські мотиви.

Хореографія наскрізь пронизана всіма нотами і звуками музичного супроводу. Складність рухів, комбінацій, геометрії танцювальних малюнків, повітряних підтримок, синтезу технік джаз-танцю, контемпорарі данс, контактної імпровізації чітко і прозоро передають усі емоційні хвилювання, динаміку, характер та емоції музики. Балет має таку архітектоніку, дуєт і ансамбль, який є додатковим виражальним засобом для посилення кульмінаційних сцен у балеті. Перша частина – ансамбль та солісти. Друга - дуєт і сольні варіації. Третя – ансамбль і дуєт, а також фінальна частина – танцювання разом. Художнє оформлення чітко нагадує балети

Джорджа Баланчина , де замість спеціально створених костюмів, виконавці були одягнені практично у репетиційну хореографічну уніформу чорного кольору, з невеличкими додатками у темно-бірюзових сукнях кордебалету [3, с. 163–167].

За сюжетом художні образи виконавців ототожнюють психологічні взаємовідносини у жанрі інтимної лірики, але з посиленням експресивним і динамічним розвитком дії. Солоісти дуету це прирівнювання – молодих чоловіка та жінку, які кохають одне одного, але на якийсь час залишають один одного, знову зустрічаються. Деякий час їм тяжко терпіти одне одного, та все ж таки кохання долає певні негаразди, що трапляються у їхньому спілкуванні і вони міцно починають тримати власне щастя. У комбінаціях застосовується дуже багато верхніх підтримок, перекидань, обертів, стрибків.

Цитування іншими мистецтвами танцю та вираження художньо-пластичних арт-образів у хореографії має неухильне спрямування до первісного знаку-символу, при цьому воно зазнає фрагментацій, градацій і ступенів інтенсивності на різних етапах своїх алюзій, де найвищим проявом первинності є прагнення і відсилання до переживань екстазу [3, с. 82].

Проаналізуємо комбінації з третьої частини у техніці contemporary dance. *Комбінація № 1.* Preparation 4-й arabesque, double pirouette spiral, corkscrew en dedans, проїзд у лівий grand ecarté, лягти на підлогу, перекотитись, стати в позу jack knife, preparation 4-й arabesque, double pirouette spiral, corkscrew en dedans проїзд у правий grand ecarté, лягти на підлогу, перекотитись, стати в позу jack knife, jump ноги у розніжку en seconde position de pied, руками спираючись об підлогу.

Preparation 4-й arabesque, double pirouette spiral, corkscrew en dedans, проїзд у лівий grand ecarté, лягти на підлогу, перекотитись, стати в позу jack knife, preparation 4-й arabesque, double pirouette spiral, corkscrew en dedans проїзд у правий grand ecarté, лягти на підлогу, перекотитись, стати в позу jack knife, jump ноги у розніжку en seconde position de pied, руками спираючись об підлогу. Сценічний біг у кордебалету.

Комбінація № 2. Temps levé sauté en seconde position de pied, в корпусі contraction у формі recovery, крок passé, перехід через ногу, temps levé sauté en seconde position de pied, в корпусі contraction у формі recovery, крок passé, перехід через ногу, temps levé sauté en seconde position de pied, в корпусі contraction у формі recovery, крок passé, перехід через ногу. Сучасна хореографія – надзвичайно багатогранна у своїх проявах, її неможливо досконало описати: щодня народжується новий напрямок, новий стиль, нове прочитання тих чи інших принципів танцювального мистецтва. Важливе місце у цьому яскравому потоці займає контемпорери джаз-танець як похідне багатьох напрямів та стилів [2, с. 145].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Плахотнюк О. Джаз-танець як феномен художньої культури : дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 – Теорія й історія культури. Львів, ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. 295 с.
2. Плахотнюк А. Формирование контемпорари джаз-танца (contemporary jazz-dance) *сб. науч. ст. «Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики»*. Тамбов : Грамота, 2014. № 5 (43), Ч. II. С. 144–147.
3. Плахотнюк О., Топорков Д. Поліхудожні та міжмистецькі зв'язки танцювальної культури у прояві її інтермадіальності. *Актуальні питання гуманітарних наук : Міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка – Дрогобич : Гельваніка, 2021. Вип. 43. Т. 2. С. 81–87. URL :<http://www.apfn-journal.in.ua/43-2-2021> DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/43-2-13>*
4. Шариков Д. Львівський композитор Олександр Козаренко: аналіз творів «Sinfonia Estravaganza», «Орестея». *Міжнар. наук. журнал «Науковий огляд»*. Серія «Мистецтво. Мистецтвознавство». Київ : Центр міжнар. та наук. співробітництва «ТК Меганом». 2014. № 3 (4). С. 163–167.

**КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ СУЧАСНИХ МИСТЕЦЬКИХ
ПРАКТИК: ФЛЮОРОМИСТЕЦТВО ЯК АРТ-РУХ**

Шпирало-Запоточна Лілія Романівна

канд.мистецтвознавства, доцент
Львівська національна академія мистецтв
м. Львів, Україна

Анотація: Розглядаються концептуальні аспекти формування мистецького руху флюороарту. На тлі мистецьких арт-практик середини та другої половини ХХ століття аналізується теоретичне, естетичне, технологічне та психологічне підгрунття виникнення флюоромистецтва як арт-руху, його природа та зв'язки з тогочасними новітніми мистецькими напрямками.

Ключові слова: флюоромистецтво, художні рухи, мистецькі напрями, концептуальне підгрунття.

Істотні зміни в суспільстві, викликані насамперед науково-технічним прогресом, процесами модернізації, глобалізації сприяли сутнісним трансформаціям у сфері сучасного мистецтва. Мистецтво в більшій мірі почало апелювати до автономії, вказуючи на проблемні ділянки в культурному та суспільному поступі. Прогресивні художники намагалися відійти від попередніх стратегій, таким чином, знаходились в постійному пошуку нових естетик, образів та художніх практик, однією з яких став флюороарт.

Флюоромистецтво як арт-рух виник в шістдесятих роках ХХ ст. і концептуально тісно пов'язаний з усім попереднім мистецьким процесом та сучасними йому арт-практиками. Його витoki та зв'язки слід вбачати в цілій низці мистецьких рухів середини та другої половини ХХ століття, зокрема психоделічною культурою, поп-артом, оп-артом та кінетичним мистецтвом. Девід Рубін у монографії «Psychedelic: Optical and Visionary Art since the 1960s», розглядаючи особливості цього мистецького руху, наголошує, що флюороарт

вперше проявив себе в експерименті кольору та калейдоскопічної композиції оп-художників. Сьогодні цей напрям продовжує молода плеяда художників, які розвинули його в нових аспектах. Дослідник акцентує на тому, що хоча термін «психоделічний» пов'язують з психоактивними речовинами, сучасне його трактування є іншим. Як сучасне мистецтво виникло з різноманітних і плюралістичних дисциплін, так флюоромистецтво перетворилося на мову кольору та світла [1].

Вплив психоделічної культури кінця 50-х – початку 60-х років ХХ століття на формування флюоромистецтва як арт-руху стало предметом дослідження американських вчених. Зокрема, науковці Крістоф Грюненберг та Джонатан Гарріс у праці «Summer of love: psychedelic art, social crisis and counterculture in the 1960s» розглядають вплив психоделічної революції 1960-х років на суспільство. На їхню думку, це явище й по сьогодні продовжує впливати на політику, суспільство та культуру [2].

За своєю ідеєю психоделічне мистецтво, разом з постмодерністським авангардом, генетично пов'язані з дадаїзмом, сюрреалізмом, ситуаціоналізмом, також субкультурами хіпі, панків, рейверів, хакерів [3]. Завдання такого мистецтва обумовлюють специфіку його методів:

- вплив на свідомість за допомогою ритму, світла, кольору (у кінематографі, образотворчому мистецтві), використання стійких зорових та звукових асоціацій;

- використання психоаналізу: встановлених Фройдом та його послідовниками стійких символів процесів підсвідомості у свідомості, асоціацій.

Однак, незважаючи на те, що велику роль у формуванні флюоромистецтва як художнього руху мала психоделічна культура 60-х років ХХ століття, не можна оминати увагою інші напрями мистецтва, які почали виникати та розвиватись одночасно і, в певних концептуальних аспектах, вплинули на флюороарт. Спільною рисою мистецьких процесів того часу було те, що вони, в певній мірі, прагнули похитнути відчуття реальності, змінити

свідомість глядача [4, с. 187]. Серед таких рухів можна виділити поп-арт, оп-арт і кінетичне мистецтво.

В культурологічному та естетичному аспекті на розвиток флюоромистецтва мав вплив поп-арт. Дослідниця Н. Маньковська розглядає в основі поп-арту положення естетики прагматизму про утилітарну, інструментальну функції мистецтва як мови, яка корисна для практичного застосування. Художня мова цього напряму адекватна реаліям і міфологемам суспільства споживання з його культом індивідуального успіху і процвітання, пронизаного технологічною та урбаністичною символікою [5, с. 18]. Поп-арт з'явився типовим продуктом технологічного індустріального суспільства масового споживання. У ньому знайшла своєрідне художнє вираження принципова суперечність того часу, один з головних парадоксів пост-культури, що проявився ще в авангарді початку століття, а, згодом, й у витончених формах постмодернізму: романтизація індустріального суспільства масового споживання (його ідеалів, кумирів, іміджів, стереотипів, технології та його продукції), як єдина і загальнозначуща реальність сучасного життя, та іронічне дистанціювання від цього суспільства, іноді навіть неприйняття і різкий протест проти нього.

Художники поп-арту відкрили своєрідну поетику масової продукції міської культури в тривіальних речах, подіях, жестах в споживчому доквіллі та комерціалізованій реальності: в газетних і журнальних фото, в американському життєвому стандарті, заснованому на технічному прогресі, в рекламі, афішах, плакатах, газетах, в предметах домашнього вжитку, коміксах, науковій фантастиці тощо – у всьому, що становило повсякденне середовище проживання і псевдодуховну їжу євроамериканської людини середини ХХ ст. Вилучаючи елементи та іміджі масової культури з повсякденного середовища й розміщаючи їх в контекст ними ж створеного художнього простору, художники поп-арту будували свої твори на основі гри смислами масових стереотипів (нові контекстуальні зв'язки, інший масштаб, колір, іноді деформації і т.п.) в новому семіотичному середовищі [6, с. 324].

За оцінкою У. Еко, «час появи поп-арту» характеризується тим, що в культурі радикально «руйнувалися уявлення про традиційні відмінності між експериментальним, необразотворчим, масовим, розповідним і образотворчим мистецтвом» [7, с. 312].

Спроби теоретично обґрунтувати поп-арт як художній рух з'явилися в Англії в період 1952-1955 рр., коли в Інституті сучасного мистецтва в Лондоні утворилася «Незалежна група» архітекторів, художників, критиків (серед них Р. Хемілтон, Е. Паолоцці, Л. Еллуей, Р. Бенхем та ін.). З часом до них приєдналися такі відомі в поп-арті фігури, як П. Блейк, Р. Б. Китай, Д. Хокні, А. Джонс, П. Філліпс. Поняття «поп» було введено критиком Еллуеем для позначення фактично нової естетичної свідомості, нової естетичної позиції, яка стверджувала художню значимість предметів, подій, фрагментів повсякденності масової людини індустріального суспільства, які до цього вважалися в художньо-естетичній еліті нехудожніми, антихудожніми, кітчем, поганим смаком.

Як писав про концептуальні підстави поп-арту М. Дюшан, «ця... течія захоплює, бо вона йде проти безглуздої ідеї безпредметного мистецтва»; аналогічно Г. Фромвег оцінював поп-арт як «повну протилежність безпредметності». Реакція на мистецтво поп-арт мала кілька різновидів в діапазоні: від бачення у феномені поп-арту «дзеркала американського життя» (В. Бонда) до інвективних його інтерпретацій у якості «антимистецтва» (Г. Рід) і «трагедії для мистецтва» (А. Сікейрос) [8, с. 356-358].

Своїми предтечами представники такого напрямку справедливо вважали М. Дюшана з його реді-мейдом, дадаїста К. Швіттерса, частково Ф. Леже з його романтизацією машинної світо-людини. Художники поп-арту не обмежувалися лише статичними творами - вони створюють поп-простір (енвайронменти) і поп-артівські дійства - хепенінги, перформанси, різного роду акції. Такі форми й естетику дії успішно використовували й представники флюороарту.

Технологічний та психологічний аспекти флюороарту як мистецького руху, розглядаються з огляду використання світлових та кольорових ефектів,

створення ілюзії в таких напрямках, як оп-арт і кінетичне мистецтво. Так, у монографії історика мистецтва й технології Франка Поппера «From Technological to Virtual Art» розглядається творчість основоположника та найбільшого теоретика оп-арту – Віктора Вазарелі. Обґрунтовано міркування дослідників оп-арту, які вважали, що багато творів цього напрямку внаслідок елементарності форми і дешевизни матеріалів (папір, різні види пластмас) легко відтворювані в промисловості. На цих підставах художники пишалися демократизмом свого мистецтва. Так, Вазарелі писав: «Моя мета - впровадити пластичну свідомість в повсякденне життя. Мої роботи пропонують соціальний добробут *par excellence*» [9, с. 243].

Представники оп-арту стверджували, що їх роботи спонукують глядача до активної співучасті у творчості, оскільки саме око генерує форму, трансформує «матерію» живопису в «енергію» видимого образу. У цьому оп-арт наслідує масове мистецтво: «Зближення з формами масових видовищ особливо простежується в просторових конструкціях оп-арту: системах, що обертаються, виблискують, постійно міняють свій вигляд» [10]. Знахідки в цій сфері Якова Агама, Хесуса-Рафаеля Сото, Карлоса Крус-Дієса, Хуліо Ле Парку, Жоеля Стіна, Джеффри Стіла й інших, згодом, з успіхом використовували в оформленні комерційних виставок, світлозвукових дійств й низці розмаїтих масових заходів.

Спираючись на певні психологічні особливості людського сприйняття, художники оп-арту, передусім, апелювали до зорових ілюзій. У якості засобів образної виразності послуговувалися кольором, контрастним або м'яким, що розчиняється у півтонах, і геометризованим малюнком, у вигляді крапок, ліній, кривих, спіралей, ускладнених накладенням або зєднанням різних орнаментів, які викликають ефект «вторинних образів», візерунків, що безупинно рухаються й заперечують один одного. Людське сприйняття прагне організувати видиме для ока зображення з хаотично розкиданих кольорових плям у просту систему, у той час, як оп-арт, навпаки, користуючись строгими геометричними побудовами, руйнує цілісність сприйняття, демонструючи

особливості нашої перцепції.

Активно світлові ефекти використовували представники кінетичного мистецтва. Послугуючись різноманітними засобами оптико-акустичного впливу на глядача (мінливість механічної структури, застосування світла і стереозвуку) вони прагнули передати в кінетичних просторових композиціях специфіку сучасної науково-технічної революції. Концепція кінетизму ґрунтується на уявленні про те, що за допомогою освітлення та руху можна створити витвір мистецтва. Здебільшого об'єкти – це рухомі установки, що створюють при переміщенні оригінальні поєднання світла та тіні, іноді зі звуковим супроводом. Пошуки в ділянці кінетичного мистецтва знаходять застосування в дизайні, скульптурі, в прикладному мистецтві, театральній сценографії, що характерно для низки художньо-образних концепцій та мистецьких рухів цього періоду, зокрема, поп-арту та флюороарту. У багатьох випадках ілюзія руху створюється мінливим освітленням, що ріднить кінетизм з оп-артом.

У ґрунтовній монографії Ф. Поппера «Origins and Development of Kinetic Art» об'єднання художників оптичного та кінетичного мистецтва у своєму маніфесті «Досить містифікацій» (1961 р.) проголошувало наступне: «Більше не повинно бути творів виключно для культурного ока, чутливого ока, інтелектуального ока, естетичного ока, аматорського ока. Людське око є нашою вихідною точкою» [11, с. 154]. Під «людським оком» маються на увазі типові реакції психіки, на основі яких виникають ілюзії, що не залежать від індивідуальної свідомості, культури, переконань і смаків особистості. Така ілюзія виникає автоматично, як результат збою в роботі зорового апарату.

Отже, флюоромистецтво як арт-рух сформувалося у 60-х рр. ХХ століття. Чільна роль у цьому належить психоделічній культурі з її намаганням похитнути відчуття реальності, розширити межі свідомості та зануритись у підсвідоме. Концептуальним підґрунтям що заклало основи виникнення флюороарту, можна вважати культурологічний, естетичний, технологічний та психологічний аспекти художніх рухів середини та другої половини ХХ ст., а

саме, поп-арту, оп-арту та кінетичного мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Rubin D. Psychedelic: Optical and Visionary Art since the 1960s. The MIT Press, 2010. 136 p.
2. Summer of Love: Psychedelic Art, Social Crisis and Counterculture in the 1960s. [edited by C. Grunenberg, J. Harris]. Liverpool University Press, 2005. 385p.
3. Сухенко С.В. Мистецький модус реальності: від історії до сучасності. URL: http://culturalstudies.in.ua/knigi_12_50.php
4. Honour H. A world history of art. Laurence King Publishing Ltd, Seventh edition, 2005. 233 p.
5. Маньковская Н.Б. Культурология XX век. Энциклопедия. М. 1996. 220 с.
6. Гомперц В. Що це взагалі таке? Вид-во: ArtHuss, 2017. 486 с.
7. Еко У. Vertigo. Круговорот образів, понять, предметів. М.: Слово, 2009. 408 с.
8. Борев, Ю.Б. Эстетика. М.: Высшая школа, 2002. 511с.;
9. Popper F. From Technological to Virtual Art. Leonardo Books, MIT Press, 2007. 325 p.
10. Десятерик Д. 21 діагноз. *День*. 2009. № 6. URL: <http://day.kiev.ua/uk/article/den-ukrayini/21-diagnoz>.
11. Popper F. Origins and Development of Kinetic Art. New York Graphic Society, Studio Vista, 1968. 257 p.

HISTORICAL SCIENCES

УДК 397

ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА

Гальченко Анна Ігорівна
Муравйов Віссаріон Олегович,
студенти
Харківський національний
університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Анотація: Культурно-історична спадщина Трипілля понад сто років, з початку її відкриття, визнана одним із найяскравіших явищ первісної історії. Культура, яка за рівнем розвитку майже змогла досягти цивілізації, існувала більше, ніж дві тисячі років.

Ключові слова: Трипілля, культура, поселення, народи, племена.

Історія трипільських племен охоплює значний проміжок часу - починаючи з кінця VI тис. до н. є. і до першої третини III тис. до н. є. ці племена займали величезну територію від Карпат до Лівобережжя Середнього Дніпра та від Волині до пониззя Дунаю і північного узбережжя Чорного моря [1, с. 54].

Назва «трипільська культура» або «Трипілля» походить від місцезнаходження стародавнього поселення біля села Трипілля Київської області, що у 1893 році відкрив Вікентій Хвойка. Під час розкопок на Кирилівських висотах у Києві він виявив археологічні матеріали, що були схожі на знахідки, які трохи пізніше трапились йому при дослідженні поселення біля села Трипілля. Подібні пам'ятки культури були раніше відомі й на інших територіях. Вони вивчались українськими, польськими,

австрійськими, румунськими дослідниками. Заслуга В. Хвойки у тому, що він вперше зіставив відомі знахідки, встановив їх належність до окремої археологічної культури первісної історії, запропонував її першу періодизацію, вказав на місце трипільської культури [1, с. 8].

Трипільська культура – одна з найяскравіших культур давньої Європи. Трипільці мали розвинуте орне землеробство і тваринництво. Поля обробляли ралами та мотиками з рогу, каменю, дерева; для збирання врожаю використовували серпи з крем'яними вкладнями, зерно розмелювали на кам'яних зернотерках. Вирощували пшеницю, ячмінь, просо, бобові культури. Зерно та борошно зберігалось у спеціальних великих посудинах-зерновиках та обмащених шиною ямах. Щодо тваринництва, то переважало утримання великої рогатої худоби, яка використовувалась і як постачальник м'ясо-молочної продукції, і як тяглова сила під час обробки землі та перевезення вантажів на дерев'яних санях-волокушах. Розводили трипільці також свиней, овець-кіз, можливо, коней. Поряд з основними галузями господарства розвивалося полювання, рибальство, збирання рослин і плодів. Вірогідно, вони культивували деякі фруктові рослини – сливу, аличу, абрикос, виноград. Доволі поширеним було збирання меду та воску диких бджіл [4, с. 141].

Трипільці винайшли ткацький верстат. Тому на відміну від арктичних і північно-східних сусідів (предків сучасних угрофінських народів), котрі як одяг використовували шкури тварин, трипільці одягалися у чудове домоткане вбрання [4, с. 141].

Трипільці першими оволоділи секретом обробки металів. Зароджується металургія. Спочатку вони використовували мідь, а у четвертому тисячолітті до нашої ери з'являється перший штучний метал – бронза [3, с. 28].

Трипільське населення жило у великих і малих поселеннях, що розташовувалися на берегах річок і струмків, у добре захищених природою місцях. Сплановані вони були у вигляді концентричних кіл або овалів. У середині могли бути забудовані радіальними рядами, що вели до центральної

площі, яка лишалася вільною від будинків. Таким чином, мешканці споруджували поселення за єдиним планом. Забудовувалися вони переважно наземними дерев'яно-глиняними будинками, хоча трапляються заглиблені у ґрунт житла - землянки і напівземлянки [3, с. 34].

Досить розвинутими були вірування трипільців, які підкорялися силам природи. Був поширений культ плодючості, віддзеркалений в образі праматері. З цим культом пов'язана глиняна пластика – глиняні жіночі та чоловічі статуетки, «трончики», фігурки тварин, моделі саней. Ці предмети використовувались у різних ритуалах, пов'язаних з родючістю землі, викликанням дощу, засіванням полів, збиранням врожаю [2, с. 7].

Про віру трипільців у потойбічний світ свідчать могильники: у Північно-Західному Причорномор'ї – це ґрунтові і курганні могильники з обрядом скорченого трупопокладення, у Середньому Подніпров'ї – могильники з обрядом кремації. Вважається, що на пізньому етапі трипільці зазнають впливів сусідніх іноетнічних племен і відходять від власного традиційного обряду поховання [2, с. 9].

Надлишок населення й обмежені природні ресурси змусили трипільців зі своїх територій просунутися на північ, у Київське Подніпров'я, де, частково асимілювавши та відтіснивши місцеве неолітичне населення дніпро-донецької культури, сформувались у пам'ятки локального чапаєвського типу [4, с. 150].

Але у всякої культури є початок і кінець. Були вони і в Трипільля. З приводу цього є кілька гіпотез: це і порушення екологічного балансу, що було пов'язано з екстенсивним веденням господарства, і певне похолодання, і внутрішні протиріччя, і наслідок експансії агресивних племен, які прийшли з північного заходу і сходу, та інші причини привели до зникнення трипільської культури. Сучасні археологічні дослідження підтверджують, що окремі елементи трипільської культури стали невід'ємною частиною сучасної української культури [1, с. 68].

Будучи своєрідною сполучною ланкою між Заходом і Сходом, трипільська культура за рівнем свого розвитку впритул наблизилася до перших

світових цивілізацій Малої Азії та Єгипту. Пам'ятки трипільської культури заслуговують на збереження і детальне вивчення. Вони є досягненням людства і належать йому [1, с.155].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пассек Т. С. Периодизация трипольских поселений // МИА, 1949.№ 10.- С 54-156.
2. . Шумова В. О., Рижов С. М. Дослідження пам'яток трипільської культури на Ржищівщині // Наукові записки НаУКМА. Історичні науки. Том 27,- К., 2004.- С.7-10.
3. Балушок В. Новітня «трипільська міфологія» в інформаційному просторі України / В. Балушок // Нар. творчість та етнологія. – 2011. – № 1. С. 28-37.
4. Відейко М. Ю. Трипільська цивілізація / М. Ю. Відейко. – Київ : Академперіодика, 2003. – 141 с.

**ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ СТВОРЕННЯ
ДОНЕЦЬКО-КРИВОРІЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Поцупко Олена Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент

Варченко Ярослав Русланович

студент V курсу Фармацевтичного факультету
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Анотація. У статті досліджено «легітимну» історію створення Донецько-Криворізької республіки на початку 1918 року, саме в той період, коли цей регіон опинився в центрі боротьби між різними політичними силами, соціальними верствами, ворогуючими групами. Проведено історичні паралелі між сьогоdnішніми подіями, поглядами людей на Донбасі та сторінками минулого цього регіону, пов'язаними саме з псевдодержавним радянським утворенням у вигляді Донецько-Криворізької республіки.

Ключові слова: Донбас, Донецько-Криворізька республіка, більшовики, Артем, сепаратизм, національне самовизначення, М. Скрипник, націоналізм, вугільна промисловість, націоналізація.

Актуальність дослідження. Останнім часом, особливо з початком повномасштабної війни, спостерігається помітне пожвавлення інтересу дослідників, певних політичних сил до історії так званої Донецько-Криворізької республіки (ДКР) – своєрідного квазідержавного формування, утвореного в кінці січня 1918 року на території Східної та Південної України, яке охоплювало Харківщину, Донеччину, Катеринославщину, Сумщину, Херсонщину з Кривим Рогом, Єлизаветградом і частину області Війська Донського. Здавалося б, вимоги створення Донецько-Криворізької республіки давно втратили будь-яке реальне підґрунтя і вороття до них ніколи не буде,

однак сучасні сепаратистські гасла, які досить потужно звучали, перш за все, на сході України, що супроводжувались сплеском регіональних емоцій, винесли їх на гребінь політичного життя. А влада, як завжди це буває в українській історії, не дуже оперативно та неадекватно реагує на такі погляди та пропозиції сепаратистів. За таких обставин предметне розуміння сутності схожих процесів, що розвивалися більше століття тому, засвоєння їх повчальних уроків видається нагальним, здатним допомогти запобігти повторенню прикрих, небезпечних помилок.

Виклад основного матеріалу. Проголошення Донецько-Криворізької Радянської республіки у кінці січня (за старим стилем) 1918 року мало свою передісторію, логіку та зумовленість. Так, ще у 1904 році за ініціативи В. Леніна надійшла пропозиція створити на півдні та сході України окрему територіально-обласну партійну організацію РСДРП. За його підтримки в Одесі проведено конференцію південних комітетів і створено «Южное бюро РСДРП». За рішенням конференції у січні 1905 року на партійну роботу до Харкова скеровано Артема [4, с. 190]. У квітні 1917 року обласна конференція РСДРП (б) Донбасу та Катеринославської і Харківської губерній створила регіональний партійний комітет Донецько-Криворізького басейну у Харкові. Очолив його у червні того ж року Артем. Він поділяв шовіністичні, великодержавні погляди всіх російських більшовиків. Так само, як і вони, не визнавав права українського народу на суверенну державу, вважав національну проблему видумкою «буржуазних націоналістів», протестував проти III, а потім IV універсалів Центральної Ради, розгорнувши проти неї завзяту діяльність.

У листопаді 1917 року Артем, виступаючи на пленумі обласного комітету рад Донецького і Криворізького басейнів, висунув питання про «необхідність створити незалежну від Київського центру самоврядну автономну Донецьку область і добиватися у ній всієї влади Радам» [8, с. 77]. Пленум прийняв постанову: «розгорнути широку агітацію за залишення всього Донецько-Криворізького басейну з Харковом у складі Російської республіки з віднесенням цієї території до особливої, єдиної адміністративно-самоврядної

області» [7, с. 72]. Отже, намагання створити окрему «самоврядну» територію, вилучивши її зі складу Української держави і ввівши до складу Росії, простежується чітко. Важливо було за будь-яку ціну не допустити до поширення впливу Центральної Ради на дуже зрусифіковане населення Донецького й Криворізького басейнів.

Будучи частиною загальноросійської партії більшовиків, їх місцеві організації, що існували в Україні, навіть теоретично не допускали можливості існування Української держави і загальноукраїнського партійного центру. Створення останнього, на їх думку, могло стати небезпечним прецедентом для перетворення централізованої партії на федерацію обласних партійних організацій. Тому коли більшовики Південно-Західного краю зініціювали обласний (крайовий) з'їзд у Києві (3-5 грудня 1917 року), на ньому були присутні лише по одному представникові від Катеринослава і Херсона та декілька чоловік як гостей від Харкова і Миколаєва.

Донецько-Криворізький обласний комітет РСДРП (б) відмовився від участі у роботі з'їзду в Києві й на противагу йому скликав власну партійну конференцію, яка пройшла 5-6 грудня у Харкові. Делегати конференції вирішили, що Донбас має бути окремою від України адміністративно-господарською і політичною одиницею у складі радянської Росії. З резолюції про ставлення до Української Центральної Ради учасники конференції оголосили її ворогом усіх трудящих [1, с. 379].

Слід урахувати також, що серед більшовиків Харкова та Донбасу були поширені погляди на будівництво майбутньої радянської держави не за національно-територіальною ознакою, що відповідало офіційним гаслам про право націй на самовизначення, а шляхом створення федерації адміністративно-економічних районів. Так, 30 грудня 1917 року у редакційній статті газети «Донецкий пролетарий» стверджувалося, що єдиний з точки зору економіки Донецький та Криворізький район має бути єдиним і політично, а включення його до складу України начебто порушує принцип національного самовизначення російського населення області [2].

Тертя між радянським урядом України і партійними та радянськими працівниками в Харкові, відомі пізніше як суперечки між «киянами» та «харків'янами», особливо посилилися після прибуття до міста російських, так званих «північних», червоногвардійських загонів. Більшовики Харкова і Донбасу дивилися на радянський уряд України як на небажаного і нікому не потрібного конкурента в боротьбі за владу в південно-східному регіоні України.

Сепаратистські настрої керівної верхівки Донкривбасу ще більше посилилися після проголошення 9 січня 1918 року IV Універсалом Центральної Ради державної незалежності України і повернення до Харкова після закінчення роботи III Всеросійського з'їзду (10-18 січня 1918 року) Артема. «Харків'яни» не були впевнені в тому, що їм вдасться встановити більшовицьку диктатуру на теренах усїєї України, а тому хотіли шляхом включення найбільш розвинених у промисловому відношенні районів до складу РСФСР зберегти в них свою владу.

Характерно, що питання про відокремлення від України південно-східних промислових районів та включення їх безпосередньо до складу РСФСР не обговорювалося населенням регіону й, навіть, рядовими членами РСДРП (б). Питання про створення Донецько-Криворізької республіки було розв'язане вузьким колом більшовицького керівництва Харкова та обкому РСДРП (б).

Рішення про скликання IV з'їзду рад Донецько-Криворізького басейну було прийняте обласним виконавчим комітетом 10 січня 1918 року. З'їзд мав розглянути поточні справи і економічну політику радянської влади в Донбасі. Питання про організацію Донецько-Криворізької республіки у порядку денному не було. З доповіддю про економічну політику радянської влади в Донбасі виступив народний секретар радянського уряду України М. Скрипник. Схарактеризувавши стан економіки Донбасу, він назвав його катастрофічним. Єдиний вихід для подолання розрухи він убачив у націоналізації всієї паливної й металургійної промисловості басейну. З цією метою М. Скрипник запропонував створити обласний економічний орган – Раду народного

господарства півдня Росії з осідком у Харкові, яка мала діяти «згідно вироблених для всієї Російської радянської федерації планів», а також районні та підрайонні ради народного господарства на місцях. Їх створення розглядалося як підготовчий етап для націоналізації промисловості й створення необхідних умов для переходу до соціалізму [3].

На думку більшовиків, тільки одержавлення промисловості Донбасу і підпорядкування її загальноросійському центрові у Петрограді здатне було подолати економічну кризу й розруху, які були породжені світовою війною, революційним безладом та некомпетентними утручаннями революціонерів різного гатунку в роботу промислових підприємств.

Затягим прихильником відриву Донецького і Криворізького басейнів від України, навіть радянської, виступив Артем. Він переконував делегатів з'їзду, що захопивши владу в Росії, більшовики знищили національний гніт у будь-якій формі, а тому національне самовизначення пригноблених народів втратило свою актуальність. «Національні забобони, – говорив він, – загинули разом з Центральною Радою» [9]. Іншим аргументом Артема на користь створення Донецько-Криворізької республіки була мобілізація донецького пролетаріату для боротьби з антибільшовицьким повстанням генерала Каледіна на Дону. Аргументи Артема не витримують критики, адже у другій половині січня 1918 року основні сили протибільшовицького повстання на Дону вже були розгромлені, а генерал Каледін, переконавшись у безнадійності подальшої боротьби, 29 січня застрелився.

В контексті наведеного очевидним є ототожнення «усієї країни» з Росією у її колишніх межах. І вже звідти випливали звинувачення М. Скрипника у схильності до сепаратизму. Ф. А. Сергєєв (Артем) наголошував: «Сепаратисти не ми, а М. Скрипник і ЦВК Рад України. Чому ви прагнете до Києва? Тому що Радянська республіка не за національною ознакою для вас міцніший горіх, ніж національна... Ми, як більшовики, не розходимося з М. Скрипником. Ми розходимося з ним, як з офіційним представником Українського ЦВК».

Артем твердив, що вже після перемоги соціалістичної революції

національне питання втрачає своє значення. Ця позиція була підтримана і розвинута у виступах інших прибічників створення Донецько-Криворізької республіки. Зокрема, М. Жаков доводив: «Якщо політика Донецького басейну має бути чомусь підпорядкована, то це, звісно, не випадковим тимчасовим політичним завданням наших українських товаришів, а політиці промислових центрів півночі. Донецький басейн важливий, перш за все, для долі всієї російської революції в цілому. Його організація, революційне будівництво повинні стояти на першому плані. Звичайно, ми повинні допомогти своєю участю в житті всього півдня подолати вплив дрібної буржуазії, як на Україні, так і на південному сході, однак саме для цього «пролетарський кулак», що зараз розпластаний на всі п'ять пальців, має бути зібраним, організаційній розхлябаності та багатовладдю має бути покладено кінець».

Ще різкіше формулювання застосував С. Васильченко в заключному слові з обговорюваного питання: «Скрипник двома ногами стоїть на націоналізмі, – безапеляційно заявив доповідач. – Правий Сандомирський (меншовик, що в принципі підтримав ідею створення Донецько-Криворізької республіки) – щось одне: або соціалістична революція, або ви загрузнете по коліна в націоналізмі».

50 голосами було ухвалено проект резолюції, внесений С. Васильченком. В документі було зафіксовано: «В міру того, як у вільній федерації радянських республік Росії з розвитком соціалістичної революції засоби виробництва будуть усупільнюватись, головні галузі промисловості націоналізовуватись, виділення окремих республік дедалі більше буде і повинно проводитись за принципом особливостей тієї чи іншої області в господарсько-економічному відношенні. Донецький і Криворізький басейн як область, що вже й зараз має свою певну економічну господарську фізіономію, повинен мати власні органи економічного і політичного самоврядування, єдині органи влади, які організують в басейні політичний, економічний і культурний правопорядок Радянської республіки».

Згідно з резолюцією, мав бути обраний обласний комітет Рад

Донецько-Криворізької області, який, в свою чергу, повинен був організувати Раду Народних Комісарів Донецько-Криворізької республіки. До обласного комітету були обрані п'ять більшовиків: Васильченко, Жаков, Тевелєв, Варейкіс, Андрєєв; один меншовик: Рубінштейн; три есери: Киричок, Ровенський, Макар'ян. Було також обрано кандидатами в члени обкому Алексеєва, Марка, Попова (всі меншовики) і Голубовського, Добровольського, Чорного (всі есери).

Через день після закінчення з'їзду Рад, 14 лютого (1 лютого за старим стилем) 1918 року, обласний комітет Рад сформував Раду Народних Комісарів (аналог Кабінету міністрів) Донецького і Криворізького басейнів.

До складу обласного Радянського уряду ввійшли Ф. Сергєєв (Артем) - голова РНК і комісар у справах народного господарства і його однодумці? С. Васильченко – народний комісар внутрішніх справ, М. Жаков - комісар з народної освіти, А. Каменський – комісар з державного контролю, Б. Магідов – народний комісар праці, В. Межлаук – народний комісар фінансів, М.Рухимович – народний комісар у військових справах, В. Філов – комісар у судових справах. Одночасно обласний комітет Рад зобов'язав обласний Раднарком проводити в життя декрети РНК Російської республіки, а ЦВК Рад України постановив вважати «органом, паралельним обласному комітетові».

Проголошення Донецько-Криворізької республіки відбулося без широкого розголосу та не одержало підтримки ні серед робітництва, ні серед більшовицьких організацій області, адже куди б не належали промислові райони – до радянської Росії чи радянської України, влада у них все одно залишалася в руках комуністів. Для більшості партійних організацій Донбасу виникнення Донецько-Криворізької республіки «було цілком несподіваною справою» [5, с. 111].

Таким чином, невизначений державно-правовий статус, слабка соціальна підтримка ідеї створення Донецько-Криворізької республіки з боку населення та політичних сил, які не підтримували більшовиків, наступ військ УНР та

німецько-австрійських дивізій навесні 1918 року призвели до того, що проіснувавши неповних два місяці, ця «республіка» відійшла в історію. Але історична пам'ять про Донецько-Криворізьку республіку стала одним з наріжних каменів в фундаменті сьогоденного так званого «донецького патріотизму». Вона існувала протягом усього радянського періоду і активно використовувалася й використовується зараз ідеологами сепаратизму як в Україні, так й за її межами. До речі, на початку лютого 2015 року депутати так званої «Народної ради» самопроголошеної «Донецької народної республіки» наголосили, що вона виступає спадкоємницею Донецько-Криворізької радянської республіки.

Цей єдиний невдалий історичний експеримент щодо створення державності на Донбасі породив серед населення краю міф про більшовицького ватажка Ф. Сергєєва (Артема), який відіграв ключову роль у проголошенні Донецько-Криворізької радянської республіки, обіймав посаду голови уряду ДКРР, а після припинення її функціонування – очолив рух щодо об'єднання в єдине ціле вугільних районів басейну та створення на цьому підґрунті окремої адміністративної одиниці. Однак в цей час московський більшовицький центр, вибудовуючи жорстку вертикаль управління економікою і армією, починає боротьбу з «червоною отаманщиною» і регіональним сепаратизмом. Автори ідеї відокремлення Донбасу на чолі з Артемом були усунені з відповідальних посад у регіоні, переміщені подалі від української території – на ділянки роботи в РСФРР і навіть у міжнародні організації [6, с. 226].

Висновки. Отже, по-перше, псевдодержавне радянське утворення у вигляді Донецько-Криворізької республіки було спробою місцевих більшовицьких організацій розчленувати Україну, відірвати від неї найважливіші промислові райони та шляхом включення їх до РСФСР зберегти в них свою владу. В цьому проявлялася великодержавна сутність політики російських більшовиків та їх партійних структур в Україні.

По-друге, утворення незалежної від України Донецько-Криворізької республіки було теоретичною та практичною помилкою, породженою не лише

нерозумінням шляхів національно-державного будівництва, а й амбіційністю організаторів республіки.

По-третє, досвід давно минулих і нещодавніх часів засвідчує, що ігнорування закономірностей історичного розвитку завжди закінчується трагічно для тих, хто намагається це зробити. Суд історії діє не стільки в інтересах минулого, скільки в інтересах сучасності й майбутнього. Він однаково суворий і до живих, і до мертвих. Сьогодні повномасштабна війна в Україні стала результатом складної взаємодії різного роду чинників. При цьому було б дуже легковажно звинувачувати у всіх бідах росію. Спроба сучасних реконструкторів більшовицьких проєктів має суттєві внутрішні передумови. За їх відсутності зовнішні впливи не змогли б привести до виникнення достатньо життєздатного та широкомасштабного повстанського руху. Ті, хто зараз намагається очолити цей рух, усього лише використовують давно існуючі ідеї та гасла, намагаються спиратися на історичну пам'ять, колективні уявлення мешканців Донбаського регіону. Але сьогоднішнім послідовникам справи «Артема і К^о», які вирішили примусити всю Україну «почути Донбас» за допомогою російських ГРАДів треба було б почати з малого – вивчити сторінки історії регіону, поцікавитися особистою долею попередників. На нашу думку, у багатьох реаніматорів нездійснених раніше намірів зразу б зникло бажання відкривати чергову скриньку Пандори.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник* (1987). К.: Головна редакція УРЕ. 632 с.
2. *Донецкий пролетарий* (1917). 30 декабря.
3. *Донецкий пролетарий* (1918). 31 января.
4. Лісна, І. С. (2014). *Становлення державності в Україні (1917-1922 рр.)*: [монографія у 3-х ч.]. Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, Ч. 2. 444 с.
5. Острогорський, М. (1930). З історії більшовицької організації

Горлівсько-Щербинівського району Донбасу (1901-1918 рр.). *Літопис революції*. 5. 106-121.

6. Поплавський, О. О. (2019). Донбас: коли історія повторюється в долях людей. *Проблеми політичної історії України*. Вип. 14. 221-230.

7. Ревегук, В. Я. (1974). До питання про створення Донецько-Криворізької республіки. *Питання історії СРСР*. Вип. 17. Харків. 74-83.

8. Христюк, П. (1921). *Українська революція. Записки і матеріали історії української революції. 1917-1920 рр.* Нью-Йорк: Вид-во Чарторийських, Т.2. 204 с.

9. ЦДАВО України. Ф. 1822. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 29.

POLITICAL SCIENCES

UDC327

AZERBAIJAN'S RELATIONS WITH THE EU IN THE NEW WORLD IN THE ASPECT OF ORDER

Yusifzade Aida Mammad kizi

Doctor of Political Sciences, Professor, Azerbaijan
University of Languages, Head of the Department of
International Relations

Annotation. The article is devoted to the analysis of the relations between Azerbaijan and the European Union, the improvement of the ongoing cooperation, the study of prospects for new cooperation areas. The initiative considers Azerbaijan's participation in the Eastern Partnership's flagship initiatives Erasmus+, TAIEX, SIGMA and The Neighborhood Investment Fund (NIF), cross-border cooperation programs and all events open to all countries in the European neighbourhood as one of the prospects.

Key words: Eastern Partnership Program Azerbaijan-EU relations, transport hub of Eurasia, South Caucasus

Introduction. After the restoration of the state independence of the Republic of Azerbaijan on October 1991, 18, its relations with the European Union developed in different frameworks. Azerbaijan's transit position in the region, its location at the crossroads of land and air transport in Europe and Asia, as well as Eurasia's role as a transport hub are factors that make the country attractive to the EU.

The partnership and Cooperation Agreement, signed in Luxembourg in 1996 and entered into force on July 1999, included cooperation in the fields of political dialogue, trade, investment, legislation, science and culture. Although the contract

implementation period is 2009, its implementation is automatically extended by one year each year until the signing of a new contract [1, p. 125].

In 1998, the EU appointed a special representative to Azerbaijan. Azerbaijan's representative to the EU was established in 2000. In July 2003, the EU appointed its special representative for the South Caucasus. In 2004, Azerbaijan was included in the European Neighborhood Policy, and in 2009 in the Eastern Partnership Program in the format of multilateral cooperation in the eastern direction.

The rich experience of the treaty, the constant expansion of the cooperation framework, the development of EU-Azerbaijan relations requires an in-depth analysis of the world and regional aspect.

Aim. The purpose of the study is to identify promising areas of cooperation based on the analysis of agreements, diplomatic and other relations between the EU and the Republic of Azerbaijan.

Materials and methods. In the study the 1996-2022 agreements between Azerbaijan and the European Union were analyzed. General scientific and special scientific methods were used by the author: analysis and synthesis, historical, comparative legal, sociological, statistical, objectivity, historicity and systematicity, diachron, forecasting method.

Materials and methods. In the study the 1996-2022 agreements between Azerbaijan and the European Union were analyzed. General scientific and special scientific methods were used by the author: analysis and synthesis, formal legal, historical, comparative legal, sociological, statistical, objectivity, historicity and systematicity, diachron, legal analysis, comparative jurisprudence, “case study”, legal sociological method, forecasting method.

Results and discussion. One of the main instruments of the EU for the implementation of its interaction with the states of the South Caucasus was the European Neighbourhood Policy. In 2004, the Republic of Azerbaijan was included in the European Neighbourhood Policy Program. Azerbaijan has managed to implement many economic, political, legal and administrative reforms within the framework of the European Neighbourhood Policy Program and has received

financial and technical support from the EU [4, p. 31-32].

The memorandum of understanding between the Republic of Azerbaijan and the European Union on strategic partnership in the energy sector was signed in Brussels on November 2006, 7. The sides emphasized the importance of ensuring the sovereignty, territorial integrity and inviolability of internationally recognized borders of the countries of the region, especially in terms of eliminating threats and risks to strengthen Europe's energy security. The document states that cooperation will be carried out in 4 areas.

So far, economic and political reforms developed within the framework of relations with the European Union consists of the establishment of the East-West transport and communication corridor, the development of infrastructure, etc. In the first years of independence, relations with the EU developed within the framework of “TACIS”, “TRACECA” Interstate program on oil and oil transportation “[2, p. 73].

Agreements on simplification of visa regime and readmission of unauthorized persons were signed between the Republic of Azerbaijan and the EU on 29 November 2013 and 28 February 2014 respectively.

In November 2017, the Joint Declaration of the 5th Eastern Partnership Summit in Brussels reaffirmed Azerbaijan's territorial integrity and sovereignty. Another paragraph of the joint declaration emphasized that all conflicts on the territory of the Eastern Partnership countries should be resolved on the basis of the norms and principles of international law [9, p. 17].

In July 2018, a ceremony was held at the EU headquarters in Brussels to paraphrase the document “Partnership Priorities” between the Republic of Azerbaijan and the European Union. As stated in the first paragraph of the document, Azerbaijan and the European Union agreed on joint partnership priorities based on mutual interests and common values in order to further strengthen cooperation [10, p. 54].

As we noted, the interest of the European Union in the South Caucasus region is directly related to the availability of energy resources in the Caspian region and the settlement of regional conflicts. Azerbaijan's hydrocarbon resources and strategic location at the crossroads of transit routes from Asia to Europe predetermined the

EU's special interest in the country. In 1991-2004, relations between the European Union and the Republic of Azerbaijan were mainly based on humanitarian and technical assistance programs (TACIS, INOGATE, TRACECA) developed by the EU to provide economic and other assistance to the post-Soviet states [3, p. 85].

The European Union approved the TRACECA program, giving preference to the European Caucasus-Asia transport corridor and other alternative routes. So, for example, the northern countries, instead of developing the TRACECA program, preferred to deepen their relations with them. The strategic importance of Azerbaijan increased especially after joining the European International Organization-the Council of Europe on January 2001, 25. Azerbaijan's desire to adhere to basic European fundamental values - respect for human rights, democracy and the rule of law-was positive [8, p. 23].

The 2001 September 11 terrorist act revealed many security issues in a different light. Azerbaijan has also started a period of struggle against international terrorism. It has become an important link in the operations of the anti-terrorist alliance in Afghanistan. The Allies used the territory of Azerbaijan to transport military cargo between NATO forces in Europe and peacekeeping forces in Afghanistan. The combination of all these factors has led to the fact that in a short period of time the Republic of Azerbaijan has become an important regional player with which the European Union is also interested in close cooperation [5, p. 147].

A comprehensive analysis shows that the Republic of Azerbaijan and the EU have quite interconnected interests in terms of economic integration, which requires the development and deepening of economic cooperation between the parties.

Azerbaijan's economic and political integration interests with Europe are conditioned by factors such as the country's geopolitical and geo-economic position, historical traditions and socio-economic development features.

The interests of the EU are the establishment of mutually beneficial economic relations with neighboring countries, a stable and sound economy and democratic governance in these countries, the establishment of regional development and problems, a more robust security system in the region, etc. it is conditioned by issues

such as [7, p. 350 - 369].

At present, comprehensive integration into the EU through deepening and expanding economic relations is a priority for the country's cooperation with the EU, which is in the interests of both sides. As a result, the EU acts as an important economic partner of Azerbaijan. The important EU export market for Azerbaijan includes EU efforts to reduce existing trade restrictions. From this point of view, the idea of creating a free trade zone with the prospect of gradual integration into economic integration was put forward. exporters and importers are particularly interested in reducing non-tariff restrictions on trade with the EU, primarily in removing restrictions on the export of agricultural products to EU markets [2, p. 286-337].

Conclusions. One of the main instruments of the EU for the implementation of its interaction with the states of the South Caucasus was the European Neighbourhood Policy. In 2004, the Republic of Azerbaijan was included in the European Neighbourhood Policy Program. Azerbaijan has managed to implement many economic, political, legal and administrative reforms within the framework of the European Neighbourhood Policy Program and has received financial and technical support from the EU [4, p. 31-32].

The memorandum of understanding between the Republic of Azerbaijan and the European Union on strategic partnership in the energy sector was signed in Brussels on November 2006, 7. The sides emphasized the importance of ensuring the sovereignty, territorial integrity and inviolability of internationally recognized borders of the countries of the region, especially in terms of eliminating threats and risks to strengthen Europe's energy security. The document states that cooperation will be carried out in 4 areas.

So far, economic and political reforms developed within the framework of relations with the European Union, the establishment of the East-West transport and communication corridor, the development of infrastructure, etc. consists of. In the first years of independence, relations with the EU developed within the framework of “TACIS, TRACECA“,” Interstate program on oil and oil transportation “[2, p. 73].

Agreements on simplification of visa regime and readmission of unauthorized persons were signed between the Republic of Azerbaijan and the EU on 29 November 2013 and 28 February 2014 respectively.

In November 2017, the Joint Declaration of the 5th Eastern Partnership Summit in Brussels reaffirmed Azerbaijan's territorial integrity and sovereignty. Another paragraph of the joint declaration emphasized that all conflicts on the territory of the Eastern Partnership countries should be resolved on the basis of the norms and principles of international law [9, p. 17].

In July 2018, a ceremony was held at the EU headquarters in Brussels to paraphrase the document “Partnership Priorities” between the Republic of Azerbaijan and the European Union. As stated in the first paragraph of the document, Azerbaijan and the European Union agreed on joint partnership priorities based on mutual interests and common values in order to further strengthen cooperation [10, p. 54].

As we have already noted, the interest of the European Union in the South Caucasus region was directly evolutionary in Azerbaijan during the period of consideration of relations with the European Union through the availability of energy resources in the Caspian region and the settlement of regional conflicts; first of all, its transformation into political mechanisms of interaction with partners in the economic

At present, the European Neighborhood tool is the main financial tool for the period up to 2020; it has replaced the European Neighborhood and partnership tool, which operated between 2007 and 2013. Assistance to Azerbaijan from the EU is carried out annually on the basis of an action program financed within the framework of the European Neighbourhood. The development of civil society institutions plays an important role in EU cooperation with Azerbaijan. The EU is confirmed by the fact that Azerbaijan is the largest foreign donor for civil society.

The objectives of bilateral cooperation between the EU and Azerbaijan for 2014-2017 and the United Support Programme for estimated financial allocations define a strategic framework. Azerbaijan can also participate in regional programs (mainly in the areas of energy, transport and Border Management) funded by the

European neighbourhood and partnership and the European Neighbourhood vehicle. Azerbaijan can also participate in the Eastern Partnership's flagship initiatives Erasmus+, TAIEX, SIGMA and The Neighborhood Investment Fund (NIF), cross-border cooperation programs and all events open to all countries in the European Neighborhood.

LITERATURE

1. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016). *Bakı: "Poliart" MMC, 2017.- 904 s.* (in Azerbaijani) (The main directions of the foreign policy of the Republic of Azerbaijan (1991-2016). Baku: "Polyart " LLC, 2017.- 904 P.)

2. Qasımzadə R.S. Avropa İttifaqı və Azərbaycan: "Yeni qonşuluq siyasəti" / R. S. Qasımzadə; elmi məsl. Ə. Hasanov. - Bakı: Adiloğlu, 2011.- 152 s. (in Azerbaijani). (Gasimzadeh R. S. European Union and Azerbaijan: "New Neighborhood Policy" / R. S. Gasimzadeh and scientific advisor A. Hasanov. - Baku: Adiloglu, 2011.- 152 P.).

3. Эйвазов Д. Безопасность Кавказа и стабильность развития Азербайджанской Республики. Баку: Издательство "Нурлан", 2004.-357 с. (in Russian). (Eyvazov D. Security of the Caucasus stability of development in the Republic of Azerbaijan. Baku: "Nurlan", 2004.-357 P.).

4. Болгова И. В. Политика ЕС на Кавказе и в Центральной Азии. Истоки и становление / Под ред. Мальгина А. В. М.: Издательство: МГИМО, 2008.- 184 с. (in Russian). (Bolgova I. V. Central Asian policy of the EU in Caucasus. Edited by Malgin A. V. M.: Publishing: MGIMO, 2008.- 184 P.).

5. Мировые процессы, политические конфликты и безопасность / Редкол.: Л.И. Никовская (отв. ред.) и др. - М.: Российская ассоциация политической науки (РАПН); Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. - 248 с. (in Russian). (World processes, polytheistic munakishul and consciousness / nadir.: L. I. Nikovskaya (OTV. (ed.) S. - M.: Russian polishi Elmler Birliyah (RAPN); Encyclopedia of Rusia polishi (ROSSPEN), 2007. - 248 P.).

6. Böttger, K., & Falkenhain, M. (2011). The EU's policy towards Azerbaijan: what role for civil society? (SPES Policy Papers). Berlin: Institut für Europäische Politik e.V. (IEP). URL: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-392153>

7. Furman E.D. The idea of integration into the EU and the CIS: the social base and alternatives // Modern Europe. April-June 2007.

8. Jana Kobzova and Leila Alieva. The EU and Azerbaijan: Beyond Oil. Published by the ECFR, United Kingdom, 2012.-12 s. URL: https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_11_dis_iliskiler/The_EU_and_Azerbaijan.pdf

9. Richard van Schaik. The European Union-client, partner or example. European Union, Eastern Partnership, Azerbaijan, South Caucasus, Resource Curse. Hague, 2015, -98 p. URL: https://www.academia.edu/13109899/The_European_Union_-_client_partner_or_example_The_perception_of_the_EU_in_Azerbaijan

10. The perspectives of foreign economic relations of Azerbaijan with EU. Oxford, 2022. URL: <https://unec.edu.az/application/uploads/2018/11/f-ndiyeva-bn-m.pdf>

PHILOLOGICAL SCIENCES

УДК 81'276.6:61

FEATURES OF NOSOLOGICAL TERMINOLOGY

Burkovska Oksana

Doctor of Philology,

Associate Professor

Kalyshko Elizabeth

Student

Donetsk National Medical University

Kropyvnytskyiy, Ukraine

Abstract: this article deals with the study and dissemination of various methods of terminological formation both within the framework of medical and nosological terminology, their regularities and differences from each other. Classical old languages are described, which find their existence only in professional fields. The problems of terminological formation are also raised and the personalities who studied these questions are mentioned.

Key words: medical terminology, nosology, Latin and Greek borrowings, prefixes, suffixes, subsystem.

Any terminological system is characterized by its own features of terminological formation. Consequently, there are no equally productive patterns and phenomena of terminological formation in all terminologies.

Pathophysiology is one of the topical areas of modern medicine. «Pathophysiology – is a science that studies the vital activity of a sick organism, i.e. the main (general) patterns of occurrence, development (pathogenesis) and outcome of the disease (recovery, rehabilitation or death)» [1, p. 3].

There are the following sections of pathophysiology:

1. General nosology;
2. The study of typical pathological processes;
3. The study of typical forms of pathology of tissues, organs and their systems (private pathophysiology).

"Nosology – the study of the biological and medical foundations of diseases, including questions of their etiology, pathogenesis, nomenclature and classification; the doctrine of diseases and their classification" [2, p. 17].

Medical terminology has a number of features. Medicine is a special science, a field of knowledge based on the doctor-patient relationship. In connection with this feature, most medical terms are delimited from common vocabulary. Thus, the term has an esoteric, that is, a deliberate inaccessibility.

It should be noted that esotericism is a requirement for a term that is not inherent in all term systems. And one of the features of medical terminology is its esoteric nature.

This phenomenon is due to two factors:

– historical. This factor is based on the fact that the basis of medical terminology is the classical languages (Latin and Ancient Greek), which are currently considered dead and find their existence only in professional terminologies, narrow areas.

– deontological. The deontological factor explains that the features of diagnosis and therapy do not always have to be known to the patient. Thus, a special goal in the medical field is - to prevent self-medication.

It should be noted that due to the esoteric nature of medical terminology, such a feature as the parallelism of special and common names in medicine is singled out, which gives rise to synonymy in medical terminology.

Many researchers dealt with the problem of term formation in medical terminology (Kirillova 2014; Kondratiev 2008; Madzhaeva 2010; Maslova 2007; Novodranova 1990, 2009; Nosenko 2014; Rudaeva 2009; Rusakova 2012; Rylkina 2013; Rouleau 2003 and others).

G. Nosenko and T. Kirillova explore the historical development of medical

terminology in French. Scientists note that initially in the medical terminology of the French language there were no stable models of complex terms. For this reason, the presence of models of Latin composition is noted.

In the 14th century, a problem arises regarding French medical terminology: it is necessary to continue using Latin terms or replace them with French ones. This problem is ambiguous, since already at that time there was a Latin basis of terminology, which cannot be discarded, and the French language itself was not sufficiently developed. Scientists who are trying to prove the ability of the French language to express medical concepts without the participation of the Latin language had a special influence on the formation of the French medical language. Thus, there was a need to search for new means of expression. This desire caused great difficulties in streamlining the terminology: representatives of different specialties gave the same organ, disease, their own name.

In their work, the researchers note that the main term-formation model in the medical terminological system is the combination of a borrowed nominal or verbal stem with a derivational suffix of book origin. After tracing the genetic connection of French suffixes with Latin, scientists argue that all Latin suffixes have entered French medical terminology. It should be noted that the meaning of the suffixes has not changed [3, p. 211-213].

Maurice Roulot explores the various difficulties involved in translating medical terms into French. The author argues that the main problems come from the structure of the original language and the specialization of the original language and translation.

The researcher notes the historical variability of French medical terminology, especially in the field of anatomy, as one of the difficulties for a medical translator. M. Roulo identifies three main ways of designating anatomical terms in French:

- old names (ancienne denomination),
- generally accepted in the middle of the 19th century. Latin names (Nomina Anatomica)
- Modern names in French based on Latin names (Nomina Anatomica)

franç e).

All three of these methods exist and are used in modern medical French. The author also notes the trend of small usage of modern names. That is why there is a difficulty in choosing a naming method for a medical translator when translating into French. The researcher argues that the translator needs to study all the details, aspects of the anatomical term before determining the method of naming. It should be noted that this problem has something in common with the problem of synonymy.

In this study, when comparing medical terms in English and French, the author emphasizes the diversity of French affixes. For example, in French there are 14 suffixes (-al, -aire, -atif, -e, - , - al, -el, -eux, -ien, -in, -ique, -onnier, -ue, -ulaire), which in English are denoted by only one (-al) [Rouleau 2003: 148]. This phenomenon also occurs in other affixes (hypo-, multi-, super-, -iasis, etc.). The researcher calls this difficulty “the translator's false friend” [4, p. 143-152].

V. Novodranova notes the special significance of nominal word formation in the Latin language. Such term formation plays a major role in the formation of medical terminology. The author notes that this process includes many Greek borrowings, and also occurs in the conditions of modification of some elements of the Latin word-formation system and the creation of new subsystems. Thus, term formation in medicine is based not only on the nominal word formation of the literary Latin language, but also on a variety of Greek word formation models. In general, in medical terminology there is a combination of Greek and Latin elements, their competition.

In medical terminology, the subsystem of prefixation of the Latin language is preserved in the most complete form, which contributes to the compliance of the term with the requirements of unification, unambiguity and consistency. Prefix models in terminology are more numerous and diverse than models of the literary language. This is facilitated by the diversity of the system of prepositive elements and the inclusion of prefixes in term formation from different languages (mainly from Latin and Greek) at different times.

It is also worth noting that the prefix subsystem includes not only Latin

prefixes, but also Greek ones. The author highlights the ability of Greek prefixes to combine with Latin stems, as well as the ability to form a kind of micro-fields, units of which are connected by different types of semantic relations. In his work, the researcher notes one of the features of prefix models in medical terminology: most of them serve to express spatial relationships. In this terminology, this ability is extremely important - thus, the term indicates the location of an organ or disease.

The subsystem of suffixation in medical terminology undergoes strong changes. The author notes that the most productive suffixes of the Latin literary language are involved in term formation, the rest are Greek suffixes and new suffixes of Latin origin, which function only within the term system. The suffix subsystem also includes suffixes of Italian and French origin. The researcher points out that the diversity of suffixal models is due to the phenomena that contribute to the diversity of prefixal models.

The paper highlights the peculiarity of suffixes in term formation - their semantics. In term systems, the meaning of the suffix is specialized, that is, the suffix is assigned a certain meaning. In terminology, the suffix reflects the classification of concepts, highlights belonging to a certain category [5, p. 38]. Thus, the suffix shows its categorizing function.

In her study of the current stage of development of medical terminology, M. Rusakova identifies three most productive models of term formation:

1. Morphological method;
2. Borrowing of Greek-Latin terms and term elements;
3. Tracing of Greek-Latin terms and term elements.

There is also an increasing spread of such methods of formation of terms as:

1. abbreviation;
2. fusion of morphemes and their parts;
3. mixed types of lexical units.

The researcher emphasizes the peculiarity of the modern stage of term formation in medical science, which consists in the introduction of Americanisms and Anglicisms. This process is caused by two groups of reasons:

a) extra-linguistic reasons are the widespread use of the English language, the phenomenon of globalization, as well as historical conditioning;

b) linguistic reasons are the need to differentiate and specialize some concepts, as well as the need for language economy [6, p. 305].

Thus, the study of various methods of terminological formation within the framework of medical, and in particular, nosological terminology, is an actual field of research based on the material of various languages. Identification of certain productive models of terminological formation makes it possible to rely on them in the future when forming new terminological units for naming concepts and phenomena developed in science.

REFERENCES

1. Ефремов А. В., Самсонова Е. Н., Начаров Ю. В. Патофизиология. Основные понятия: учебное пособие. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2010. – 256 с.

2. Малая медицинская энциклопедия: В 6 т. /Гл. ред. В. И. Покровский. – М.: Сов. энцикл.: Большая Рос. Энциклопедия. Том 4.: Медицина, 1996. – 576 с.

3. Носенко Г. Н. О некоторых этапах эволюции французской медицинской терминологии / Носенко Г.Н., Кириллова Т.С. // Science and world. 2014. – №1. – С. 212-213.

4. Rouleau M. La terminologie médicale et ses problèmes / Rouleau M. // Panace. – 2003. – №12. – С. 143-152.

5. Новодранова В. Ф. Латинские основы медицинской терминологии (именное словообразование): диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук. – Москва 1990. – [Электронный ресурс]. URL:<http://www.dissercat.com/content/latinskie-osnovy-meditsinskoj-terminologii-imennoe-slovoobrazovanie>

6. Русакова М. М. Динамика развития медицинской терминологии на современном этапе (на примере медицинской и стоматологической терминологии) / Русакова М. М. // Вестник ЧГПУ. – 2012. – №11. – С. 300-306.

ЕТИКА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Атаманчук Катерина Миколаївна

Викладач суспільно-гуманітарних дисциплін,
Фаховий коледжу бізнесу та аналітики
при Національній академії статистики, обліку та аудиту,
м. Київ, Україна

Анотація: У статті розкривається роль спілкування в житті людського суспільства, його види, мети кожного виду спілкування. Розглянуто сутність і зміст ділового спілкування, громадські та особистісні цілі партнерів спілкування, принципи ділового спілкування.

Важливою умовою ефективної діяльності сучасної ділової людини є її рівень комунікативної компетентності, ключовим елементом якої є рівень культури ділового спілкування. Це ставить перед вищою освітою завдання підготовки спеціалістів з високим рівнем знань та умінь ділового спілкування. Як складова етики та психології ділових відносин ділове спілкування розглядає етичні норми та психологічні механізми ділового спілкування в різних сферах ділового життя.

Ключові Слова: спілкування, ділове спілкування, види спілкування, методи, принципи.

Актуальність статті визначається як спілкування, метою якого є організація і оптимізація виробничої, наукової, комерційної чи іншої діяльності, де на першому місці стоять інтереси справи, а не конкретних співрозмовників. Ділове спілкування є специфічною формою контактів і взаємодії людей, які представляють не лише самих себе, а й свої організації. Воно включає обмін інформацією, пропозицією, вимогами, поглядами, мотивацією з метою розв'язання конкретних проблем як всередині організації, так і за її межами, а також укладення контрактів, договорів, угод чи

встановлення інших відносин між підприємствами, фірмами, організаціями.

Мета наукової роботи дослідити етику ділового спілкування для організації і оптимізації певного виду спільної предметної діяльності. Для того, щоб мета ділового спілкування була успішно реалізована, в сучасній психологічній науці виділяють основні етикопсихологічні принципи ділового спілкування, до яких відносять: принцип створення умов для виявлення творчого потенціалу і професійних знань особи, на основі якого можливо погоджувати особистісні цілі співробітника із спільними цілями організації; принцип повноважень і відповідальності, що регламентує ділове спілкування у рамках службових прав і обов'язків відповідно до службового статусу співробітника, оцінку його ділових якостей і використання його кваліфікації і досвіду. Аналіз ділового спілкування розкриває механізми його існування. Спілкування висувається як найважливіша соціальна потреба, поза реалізацією якої сповільнюються, гальмуються, а іноді і деформуються соціальне буття особистості, її взаємовідносини з суспільством. Потреба в спілкуванні відноситься до числа найважливіших чинників, що визначають особистісний сенс у формуванні особи. У зв'язку з цим потребу в діловому спілкуванні можна розглядати як процес взаємодії особи і соціокультурного середовища.

Методи дослідження: 1.«Згори-вниз», тобто у відношенні керівника до підлеглого золоте правило етики можна сформулювати так: «Ставтеся до свого підлеглого так, як ви хотіли б, щоб до вас ставився керівник». Мистецтво та успіх ділового спілкування залежить від норм та принципів, які використовує керівник по відношенню до підлеглих.

Без підтримання етики ділового спілкування між керівником та підлеглим більшість людей почувають себе в колективі дискомфортно, морально незахищеними. Відношення керівника до підлеглих впливає на весь характер ділового спілкування, складаючи морально-психологічний клімат колективу.

1. Намагайтеся перетворити вашу установу в об'єднаний колектив з високими моральними нормами спілкування. Людина буде почуватися морально та психологічно комфортно, коли відбудеться її ідентифікація з

колективом. Разом з тим кожен намагається залишитись особистістю та хоче, щоб його поважали таким, яким він є.

2. При виникненні проблем та труднощів, пов'язаних з недбалістю, керівнику слід з'ясувати причини. Коли мова йде про некультурність, то не слід безкінечно дорікати підлеглому про його слабкості та недоліки. Подумайте, що ви можете зробити, щоб допомогти йому подолати їх. Спирайтесь при цьому на сильні сторони його особистості.

3. Якщо співробітник не виконав вашого розпорядження, необхідно дати йому зрозуміти, що вам відомо про це, інакше він може вирішити, що провів вас. Більш того, якщо керівник не зробив підлеглому відповідного зауваження, то він просто не виконує своїх обов'язків та вчиняє неетично.

4. Зауваження співробітнику повинно відповідати етичним нормам. Зберіть всю інформацію про цей випадок. Оберіть правильну форму спілкування. Спочатку попросіть пояснити причину невиконання завдання самого співробітника, можливо він розповість невідомі вам факти. Робіть ваші зауваження один на один: необхідно поважати гідність та почуття співробітника.

5. Критикуйте дії та вчинки, а не особистість людини.

6. Використовуйте прийом «бутерброда» - сховайте критику між двома компліментами. Закінчіть розмову на дружній ноті та невдовзі знайдіть час для розмови, щоб показати людині, що ви не тримаєте зла.

7. Не обирайте «любимчиків». Ставтеся до співробітників як до рівноправних членів і до всіх з однаковими мірками.

8. Заохочуйте колектив навіть тоді, якщо успіх досягнутий головним чином

завдячуючи успіхам самого керівника.

9. Укріплюйте у підлеглому відчуття власної гідності. Добре виконана робота заслуговує не лише матеріального, а й морального заохочення. Не лінуйтеся зайвий раз похвалити співробітника.

10. Привілеї, які ви робите собі, повинні розповсюджуватися і на інших

членів колективу.

11. Довіряйте співробітникам та визнавайте власні помилки в роботі. Члени колективу всеодно про них дізнаються, але приховування помилок - прояв слабкості та непорядності.

12. Обирайте правильну форму розпорядження, враховуючи перш за все два фактори:

1) ситуацію, наявність часу для нюансів,

2) особистість підлеглого – хто перед вами, добросовісний та кваліфікований працівник чи людина, яку треба підштовхувати на кожному кроці. В залежності від цього слід обирати і етично найбільш прийнятні норми поведінки і форми розпоряджень. Формами розпоряджень можуть бути: наказ, запит, прохання, і так званій «доброволець».

2. «По горизонталі». Загальний етичний принцип спілкування «по-горизонталі», тобто між колегами (керівниками чи рядовими членами групи), можна сформулювати таким чином: «В діловому спілкуванні ставтеся до свого колеги так, як ви хотіли б, щоб ставилися до вас».

Якщо ви сумніваєтеся як поводитися в тій чи іншій ситуації, поставте себе на місце вашого колеги. Учасники ділового спілкування повинні відчувати себе «рівними» стосовно один одного.

Етика ділового спілкування – це один з компонентів загальної етики, що володіє всіма характеристиками останньої. У загальному розумінні це поняття можна розглядати як певний портфель уявлень про моральність, її норм і правил, якими керуються люди у відносинах один з одним у процесі виробничої діяльності.

У соціально-філософському плані етика ділового спілкування визначається соціально-економічним устроєм суспільства, структурою його соціальної організації та пануючим типом суспільної свідомості. В традиційному суспільстві, що засноване на спільності соціального життя, колективних уявленнях, міфологічній свідомості та міжособистісних відносинах, основним механізмом ділового спілкування є ритуал, традиція та

звичай. їм відповідають норми, цінності та стандарти етики ділового спілкування. **Спілкування** - це форма творчості, яка допомагає виявити та розкрити найкращі сторони особистості. Водночас це процес виховання і самовиховання, коли люди впливають одне на одного. Тому таким необхідним для досягнення успішної взаємодії у спілкуванні є знання ролі моральних цінностей, розумне використання моральних принципів і норм. Характер міжособистісних взаємин, що проявляється в діловому спілкуванні, у взаємодії, має стимулювати людей до спільної роботи й досягнення взаєморозуміння [1].

Ділове спілкування - це багатосторонній процес, що реалізується у формах міжособистісного спілкування, соціального діалогу, ділового та професійного спілкування. В цілому спілкування визначається як процес обміну між людьми інформацією, думками, оцінками, почуттями. При цьому розрізняють формальне і неформальне спілкування.

Неформальне - це суб'єктивне, нерегламентоване спілкування, його мета і характер обумовлені соціальними функціями людини і визначаються особистими відносинами людей.

До **формального** відноситься ділове спілкування, яке здійснюється у відповідності з певними правилами і являє собою специфічну форму контактів та взаємодії людей, що мають певні повноваження від своїх організацій. Неформальне спілкування попередньо не планується, не визначається також його мета і зміст, а ділові контакти завжди передбачають попередню підготовку, певний зміст, мету, можливі висновки. Звичайна бесіда нікого не зобов'язує приймати рішення і діяти, а ділове спілкування передбачає розробку взаємозацікавленого рішення та організацію взаємодії партнерів. Ділове спілкування завжди зорієнтовано на результат.

Етику ділового спілкування можна визначити як сукупність моральних норм, правил та уявлень, що регулюють поведінку і відносини людей в процесі їх виробничої діяльності. В історії філософії, починаючи з Конфуція, сформульовані **три основних принципи прийняття етичних рішень**:

- принцип утилітаризму, в основі якого лежить бажання досягнення

максимального блага для більшості людей;

- принцип дотримання прав людини, що націлений на захист честі та гідності кожної людини;
- принцип справедливості, що базується на забезпеченні рівних прав при розподілі відповідальності та благ.

Ці три філософських підходи не виключають один одного. Більшість керівників-стратегів керуються усіма трьома, намагаючись прийняти таке рішення, яке, наскільки це можливо, здовольнило б більшість людей, не утискало б прав жодного з них та було б справедливим відносно всіх. Проте, з розвитком капіталізму етика бізнесу, етика ринкових відносин висувається на перший план, потісняючи загальнолюдські, а в тому числі і релігійні цінності. Тому людина з «ринковим характером» завжди знаходиться в стані протиріччя, характеризується роздвоєною свідомістю: з одного боку, вона піклується про максимальний прибуток будь-якими засобами, а з іншого - повинна нести соціальну відповідальність та керуватися загальнолюдськими нормами моралі і порядності. Таким чином, подвійна мораль - це реальне протиріччя моральної свідомості особистості, що природно притаманна їй в умовах ринкових відносин.

Таке протиріччя між етикою та бізнесом, між тим, як повинно бути, та як є насправді, досить гостро виявляється і сьогодні в діловому спілкуванні, причому на самих різних його рівнях: як між організацією і соціальним середовищем, так і всередині самої організації. Відносно цього протиріччя існують дві основні позиції. Перша позиція - прагматиків, які вважають, що в діловому спілкуванні і взагалі в бізнесі етика сама по собі не потрібна. Друга позиція - це визнання етики важливою не тільки з точки зору відповідальності бізнесменів перед суспільством і самим собою, але і необхідною для ефективності виробництва.

В основі етики ділового спілкування має бути координація, а по можливості - і гармонізація інтересів, що природно здійснюється етичними засобами в ім'я морально виправданих цілей. При цьому зробити етично

правильний вибір та прийняти індивідуальне рішення часто буває зовсім не просто. Ринкові відносини надають свободу вибору, але разом з тим збільшують кількість варіантів рішення, породжують комплекс моральних дилем, що чекають ділових людей на кожному кроці [2].

Найважливішою стороною моралі професійної поведінки ділової людини, підприємця виступає **діловий етикет**, знання якого є необхідною професійною якістю, що набувається і постійно удосконалюється. Діловий етикет - це результат тривалого відбору правил та форм найбільш доцільної поведінки, що сприяє успіху в ділових стосунках. Важливими елементами ділового спілкування є і етикет національного прапора, і форми привітання, і правила ведення ділової розмови, і правила прийому відвідувачів, і етикетні норми службового звернення до працівників, і етикетні правила використання візитних карток, і етикет підбору сувенірів та вручення дарунків, а також знання особливостей ділового етикету інших країн. Володіння правилами ділового етикету значно полегшує встановлення особистих контактів, сприяє швидкому вирішенню ділових питань, формує сприятливу соціально-психологічну атмосферу праці.

Норма етикету - це зовнішня форма виявлення уваги, поваги та інтересу до особистості. Манера тримати себе знаходить виявлення в жесті, міміці, позі, інтонаціях мови, ході. Враження від людини у діловому спілкуванні залежить від того, як вона виглядає, як діє, як говорить та як пише. Правильна мова - це манера говорити, що складається з вірного тону, артикуляції, вимови, гучності та точного підбору слів. Культура мови - центральний елемент іміджу. Найбільш яскравим виявом мовної некультурності виступає ненормативна лексика.

Ділова бесіда як процес взаємного спілкування має певну структуру, а саме: 1) початок бесіди - встановлення контакту, створення сприятливого для бесіди клімату; 2) викладення і обґрунтування своєї позиції; 3) виявлення позиції співрозмовника; 4) спільний аналіз проблеми, тобто усунення сумнівів співрозмовника, заперечення його зауважень, пошук варіантів вирішення тощо;

5) прийняття рішення. Проте, співрозмовники нерідко припускаються помилок, найбільш типовими серед яких є наступні: авторитарність, ігнорування стану співрозмовника, мотивів його поведінки, вияв неуваги до співрозмовника, неповаги до нього, коли перебивають та не дослуховують, а також обмеження або недовикористання всього банку ідей.

В ході ділової міжособистісної комунікації важливо не допустити переростання нормальної суперечки з ділових питань в міжособистісну конфронтацію. **Суперечка** - це характеристика обговорення проблеми, спосіб її колективного дослідження, коли кожна із сторін, аргументуючи або заперечуючи думку співрозмовника, претендує на монопольне встановлення істини.

Етика ділових стосунків - це наука про гармонічне взаєморозуміння, уміння діяти, уміння успішно прожити життя і максимально реалізувати свої можливості.

У процесі спілкування розрізняють низку **позитивних якостей**, що суттєво впливають на результат: це бажання спілкуватися, контактність (уміння долати бар'єри і негативні установки) та ініціативність, готовність взяти на себе відповідальність за встановлення контакту. Серед **негативних якостей**, що впливають на результат від спілкування, можна виділити такі:

- інфантилізм - потреба в опікуванні, втеча від відповідальності, нездатність боротися з життєвими труднощами;
- егоцентризм (Я-центр) - орієнтація людини тільки на власну позицію і нездатність змінити її;
- альтруїзм- в цілому позитивна потреба надавати безкоштовну допомогу, але нерідко це може бути «ведмежою послугою», коли допомога нав'язується без урахування потреби в ній з боку партнера;
- егоїзм, коли орієнтуються тільки на власні інтереси, переживання, а увага концентрується тільки на власному «Я».

У вербальному (словесному, мовному) спілкуванні діловий етикет припускає застосування різних психологічних прийомів. Один з них -

«формули погладження». Це словесні звороти типу: «Щастя Вам!», «Бажаю успіху», відомі фрази: «Великому кораблеві велике плавання», «Ні пуху ні пера!» і т. д. У мовному етикеті ділових людей велике значення мають компліменти - приємні слова, що виражають схвалення, позитивну оцінку діяльності в бізнесі, підкреслюють смак в одязі, зовнішності, збалансованість учинків партнера, тобто оцінка розуму ділового партнера. Комплімент (особливо якщо ви маєте справу з партнером-жінкою) - необхідна частина мовного етикету. Під час ділового спілкування завжди є реальна можливість для компліментів. Вони надихають вашого ділового партнера, додають йому впевненості.

Ділове спілкування є особливою формою взаємодії людей в процесі певного виду трудової діяльності, яка сприяє встановленню нормальної морально-психологічної атмосфери праці і стосунків партнерства між керівниками і підлеглими, між колегами, створює умови для продуктивної співпраці людей в досягненні значних цілей, забезпечуючи успіх загальної справи.

Висновки. Таким чином, спілкування – процес взаємодії громадських суб'єктів: соціальних груп, спільнот або осіб, в якому відбувається обмін інформацією, досвідом, здібностями і результатами діяльності. Спілкування виступає як спосіб буття суспільства і людини. Саме в процесі спілкування відбуваються соціалізація особи і її самореалізація. Специфіка ділового спілкування обумовлена тим, що воно виникає на основі і з приводу певного виду діяльності, пов'язаної з виробництвом якого-небудь продукту або ділового ефекту. При цьому сторони ділового спілкування виступають у формальних (офіційних) статусах, які визначають необхідні норми і стандарти (у тому числі й етичні) поведінки людей. Як і всякий вид спілкування, ділове спілкування має історичний характер, воно проявляється на різних рівнях соціальної системи і в різних формах. Його відмінна риса – воно не є самоціллю, а служить засобом для досягнення будь-яких інших цілей. Кінцевим результатом домінування етики в діловому спілкуванні є формування етичної культури кожного члена

організації. Таким чином, ділове спілкування має історичний характер; характеристика його функцій свідчить, що відмінною рисою його є те, що воно не є самоціллю, а служить засобом для досягнення якихнебудь інших цілей, зв'язаних з практичною діяльністю людини. Доведено, що бізнес, який має моральну основу, є вигіднішим і прогресивнішим, а тому теоретичні й практичні аспекти проблеми формування культури спілкування, етики ділової взаємодії потребують подальшого вивчення, а результати досліджень - активного впровадження в життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Етика ділового спілкування: Курс лекцій / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка, М. П. Лукашевич, І. Б. Осечинська. - 2-ге вид., стереотип. - К.: МАУП, 2003. 208 с.
2. Андреева Т. Є., Бутенко О. П., Опікунова Н. В., Садовніченко О. В., Тулін В. М. Етика та психологія ділових відносин: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Т. Є. Андреева (ред.). - Х.: Бурун Книга, 2004. - 143 с.
3. Гах Й. М. Етика ділового спілкування. К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 160 с.
4. Стоян Т. А. Діловий етикет, моральні цінності і культура поведінки бізнесмена: Навч. посіб. - К.: «Центр навчальної літератури», 2004. - 232 с.
5. Ботвина Н. В. Міжнародні культурні традиції: мова та етика ділового спілкування: Навч. посіб. - К.: АртЕк, 2000. - 190 с.

**ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКИХ МЕТАФОР АНГЛІЙСЬКОЮ (НА
МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА «МОСКОВІАДА»)**

Максимова А. О.

Студент

Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Проблемі вивчення реалій та відтворення їх у перекладі присвячено чимало розгорнутих і коротких мовознавчих та перекладознавчих розвідок. Ученими, такими зокрема як Р. Зорівчак, С. Влахов і С. Флорін, А. Реформатський, В. Уваров, А. Супрун, В. Рєпін, В. Крупнов, запропоновано різнотипні класифікації реалій, досліджувано труднощі, пов'язані з адекватним перенесенням у перекладний текст всього масиву культурної інформації, закодованої в реаліях, що містяться в першотворі, та намічено можливі шляхи подолання цих труднощів. Напрацювання цих та багатьох інших лінгвістів, втім, не лише не вичерпують питання, а навпаки чітко вказують на перспективи та ймовірні лінії його подальшої розробки. Однією з таких ліній, продиктованих, крім усього іншого, сучасною ситуацією у вітчизняному перекладознавстві, де відчутний брак праць, що стосувались би проблематики перекладу з української мови іноземними, на сучасному етапі може бути вивчення функціонування реалій у творах сучасної української літератури та специфіки їх відтворення в нині існуючих перекладах відповідних текстів. Оскільки реалії «завжди хоча б частково стильотворчі засоби, бо вони сприяють створенню національного колориту як постійного складника стилю», видається особливо цікавим і важливим дослідити на конкретних прикладах, наскільки відповідально ставляться перекладачі до завдання введення читачів перекладу до світу (художнього та локально-культурного) того чи іншого автора через браму його неповторної манери письма. Знайти ключ і прочинити

цю браму, адже як мало зможуть побачити іноземні читачі через високий мур недосконалого схематичного перекладу.

Обсяг розвідки не дозволяє розглянути специфіку відтворення у англійських перекладах усього корпусу реалій оригінальних творів Ю. Андруховича, зокрема структурно-конотативних реалій (термін Р. Зорівчак), тому об'єкт дослідження обрано менший – реалії роману «Московіада». Вибір об'єкту дослідження пояснюється насамперед інтересом до того, яким чином і наскільки успішно розв'язують перекладачі завдання адекватної репрезентації в цільових текстах паралельного (і суміжного в «Московіаді») функціонування в зазначених першотворах як своїх, так і чужих (термін С. Влахова і С. Флоріна) реалій. Принагідно дозволимо собі не погодитися з думкою польського вченого Р. Левіцкого, котрий зазначає, що «нема підстави вводити розрізнення реалій чужих і реалій своїх, адже з погляду мови перекладу цілком неістотно, чи у мові оригіналу певна назва позначає «свій» чи «чужий» об'єкт; значення має лише чужість (чи брак її) відносно мови перекладу і відповідної культури». За перекладацьку основу ми взяли роботу перекладача Віталія Чернецького («Московіада»). У нашому дослідженні були визначені основні проблеми перекладу реалій та шляхи їх збереження на матеріалі роману сучасного поета й прозаїка української літератури Юрія Андруховича «Московіада».

1. Було визначено місце реалії в системі безеквівалентної лексики. При зіставленні словникового складу будь-якої іноземної мови, з'ясовується, що поряд з мовними одиницями, що мають одиничні або численні відповідності в перекладацькій мові, в іноземній мові є ще й такі лексичні і граматичні одиниці, для яких в перекладацькій мові не існує прямих відповідностей. Такі одиниці мають назву безеквівалентних одиниць, і до їх складу входять неологізми, слова, які називають специфічні поняття і реалії, маловідомі імена і назви. Влахов і Флорин відносять до складу безеквівалентної лексики, окрім реалій, терміни, вигуки, екзотизми, звернення, фразеологізми, звукоімітації. Також, деякі автори, такі як А. В. Суперанська, В. Н. Комісаров зараховують до безеквівалентної лексики імена людей, прізвиська тварин, назви рослин,

історичних подій, документів, організацій, партій, символів, транспортних засобів та ін. Влахов і Флорин вважають, що «реалії входять як самостійне коло слів до безеквівалентної лексики; терміни, вигуки, екзотизми, абревіатури, звернення частково покривають коло реалій, але з цим, частково виходять за межі безеквівалентної лексики».

2. Визначили зміст поняття «реалія», її структуру та типи, охарактеризували засоби і особливості перекладу реалій. Існує декілька визначень, тому що різні фахівці зараховують до реалій різне коло слів. Л. Н. Соболев, наприклад вважає, що «реалія – це побутові і специфічні національні слова й звороти, що не мають еквівалентів у побуті, а отже, і в мовах інших народів». Вл. Россельс вважає, що «реалія – це предмет, поняття, явище, характерне для історії, культури, побуту і життя того чи іншого народу, країни, яке не зустрічається в інших народах». С. Влахов і С. Флорин, яких ми вважаємо найкращими дослідниками реалій дають таке визначення: «реалії – це слова і словосполучення народної мови, які зображують собою найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племен, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей в інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних основах», тому що вимагають особливого підходу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Снитко Е.С. Внутренняя форма номинативных единиц / Снитко Е. С. Львов : Свит, 1990. – 188 с.
2. Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / [Серебренников Б.А., Кубрякова Е.С., Постовалова В.И. и др.] – М.: Наука, 1988. – 216 с.
3. Lakoff J. Metaphors We Live By / J. Lakoff, M. Johnson. – Chicago ; London: Univ. of Chicago Press, 1980. – 242 p.

4. Charteris-Black J. A comparative study of metaphor in Spanish and English financial reporting / J. Charteris- Black, T. Ennis // English for Specific Purposes. 2021. – Vol. 20. – P. 249-266.

5. Nida E. A. The Theory and Practice of Translation / E. A. Nida, C. R. Taber. Leiden: E. J. Brill, 1969. - 197 p.

6. Шаблій О. А. Міжмовна інтерференція як психолінгвістична універсалія / О. А. Шаблій // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. відп. ред. О. І. Чередниченко. – К.: КДЛУ, 2020. – С. 371-375.

7. Newmark P. About Translation / Peter Newmark. – Clevedon (England): Philadelphia Multilingual Matters, 2011. – 184 p.

8. Newmark P. Approaches to Translation / Peter Newmark. – Oxford : Pergamon Press, 1981. – 201 p.

9. Казакова Т. А. Практические основы перевода. English-Russian Translation techniques. English-Russian [обл. загл.] / Тамара Анатольевна Казакова. – СПб.: СОЮЗ, 2020. – 319 с. – (Сер. “Изучаем иностранные языки”). СПб.: Союз, 2012. – 320 с.

10. Радчук В. Д. Перевод как отражение и эстетическая задача // Теория и практика перевода: Республиканск. межведомст. науч. сб-к. – Вып. 13. – К. : Вища школа, 1986. – С. 40-50.

11. Копильна О. М. Відтворення авторської алюзії в художньому перекладі (на матеріалі українських перекладів англomовної прози ХХ століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.16 „Перекладознавство” / О.М. Копильна. – К., 2017. – 20 с.

12. Моделирование языковой деятельности в интеллектуальных системах ред. А. Е. Кибрик, А. С. Нариньяни; предислов. А. П. Ершов. – М.: Наука, 1982. 280 с.

13. Шепітько С. В. Механізми утворення та закономірності вторинної номінації англійської загальнонаукової дієслівної лексики: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Шепітько Світлана Віталіївна. – К., 2013. – 262 с.

ECONOMIC SCIENCES

УДК 351.74

PROBLEMS OF THE STATE MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN UKRAINE

Izhko Ihor

postgraduate student

Odessa National Economic University

Odesa, Ukraine

Annotation: The need for the formation of state policy in the field of management of the information technology sector is considered. The current state and dynamics of information society development in Ukraine are analyzed, the country's position on the international arena is determined based on quantitative integral indicators of information society development. The signs of transformational changes in the system of public administration of Ukraine in the context of the formation of approaches to the management of the sphere of information technologies are summarized. The shortcomings of the existing structural and functional model of the system of state authorities responsible for the implementation and development of information technologies are identified.

Keywords: public administration, information technologies, information society, information revolution, information technology sector management model.

Currently, almost all the countries of the world face the need to build an adequate model of response to the challenge of the information revolution. The modern stage of development and the growing role of new information and communication technologies in globalization dictate increased requirements for the information policy of countries, management of information resources and

technologies. As a result, Ukraine began to develop and implement various state programs aimed at forming a national model of the information society and its individual components [1; 2].

During the time of Ukraine's independence, the information technology industry developed practically without support from the state, whose role was mainly reduced to the collection of statistical information, which often did not reflect the real state of affairs. At the same time, a fairly powerful intellectual potential and high growth rates in the field of software products have been formed in Ukraine. However, the lack of appropriate state support for the national software industry in the conditions when it is at the stage of formation can lead to negative consequences, in particular, stagnation and loss of competitiveness of domestic companies on the world market, which requires improvement of state management mechanisms in the context of the development of the information society. On this path of building the Ukrainian model of the information society, many difficulties arise, starting with the lack of technical base, financial resources and ending with the insufficient formation of the system of state management of information technologies.

Ukraine has joined the global process of building an information society by forming an innovative model for the development of a high-tech society in which every citizen has the opportunity to create and accumulate information and knowledge, have free access to them, use and exchange them. The transition to the information society involves systemic changes in the social, economic, political, legal, and cultural structure of society. Given the scale and depth of the expected changes, it becomes clear that they can be implemented only with the active assistance of state administration bodies, since by virtue of its obligations, the role of the state always consists in the coordination of all processes affecting society. Analyzing the current state of development of the information society in Ukraine, it can be seen that the broad participation of citizens in the management of the affairs of the state and society, the equality of citizens in public administration, effectiveness, efficiency, transparency, and accountability coincide with the current principles of public administration established at the legislative level [3, p. 11].

However, despite the fairly positive dynamics of information society development in Ukraine in recent years, there are still many problems and contradictions that need to be resolved at the state level. Thus, Ukraine has one of the lowest levels of access to public services online in Europe, according to this indicator, Ukraine is inferior to Poland by more than 2 times, and according to the average level among EU countries, this indicator is almost 4 times lower [4]. It should be noted that in recent years, Ukraine has held average positions in the world ratings of the development of the information society, but this is ensured not so much due to the implementation of modern information and communication technologies, but due to the "catch-up" introduction of telecommunications and cellular mobile communications, which indicates the insufficiency measures of state policy in the specified direction. Ukraine is gradually losing its position in the international arena according to the quantitative integral indicators of the development of the information society. According to analysts, Ukraine ranks 50th among 131 economies included in the Network Readiness Index 2022 (Fig. 1). The main strength is related to people, but such components of the index as management and influence need significant improvement.

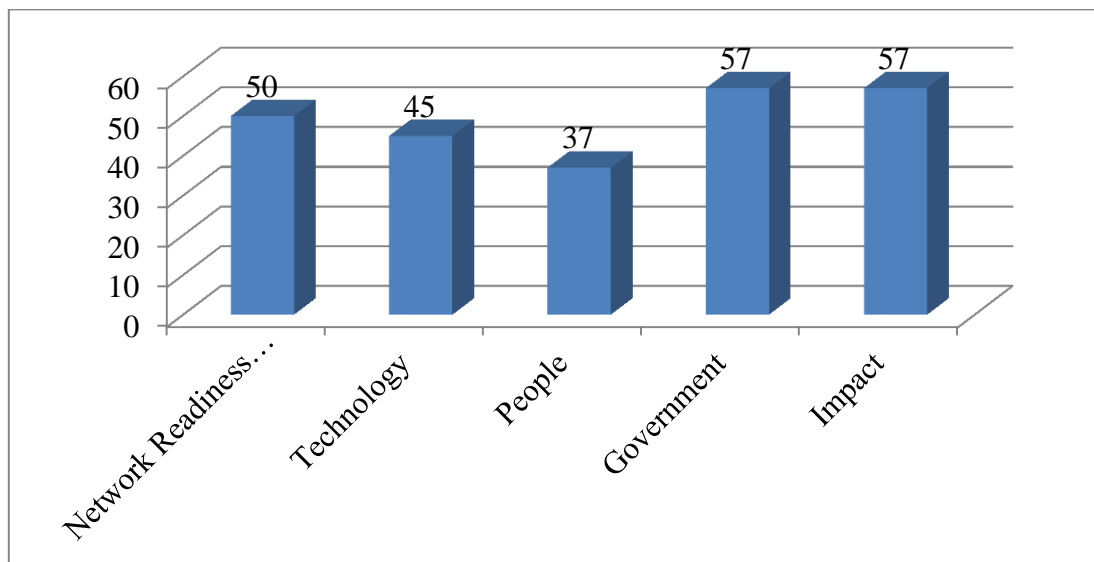

Fig. 1. Ukraine global ranking, overall and by pillar

Source: compiled by [5]

Unfortunately, today Ukraine lags far behind the general rhythm of information trends, directly due to the fact that Ukraine lacks an Information Code and a formed,

consistent Concept of state information policy. It should also be noted the insufficient efficiency of the relevant state bodies and their insufficiently high level of awareness of the importance of the development of the information technology sector [6, p. 102]. Because of the above, it is considered important not only to research and develop the information industry of Ukraine, but also to implement specific measures for the development of the national information environment, information technologies, the organization of state bodies performing the functions of regulating relations in the field of information technologies, bringing national legislation into line with global norms and standards . It is disappointing that the state of public administration in Ukraine today cannot be considered as meeting the country's needs in carrying out complex reforms in various spheres of public policy, as well as its European integration choice and European standards of public administration, particularly in the information technology sector.

The position of the EU in the region determines the economic and social integration of European countries, reorganization of business, rethinking of relations between the public and private sectors, new forms of work organization and other institutional transformations.

The directions and strategies of the EU information policy are embodied in programs and projects of the Organization of Strategic Scientific Research, such as: RTD (Development of Technological Research), IMPACT (Information Technologies and Market Policy), ESPRIT (European Strategic Program for Industrial Development and Technology Implementation), projects "On -line for governments", "Global inventory", "Global Bangemann challenge", "Electronic commerce", "Distance education, medicine, culture and information services". Implementation of EU programs and projects aimed at the formation of IS in Europe is carried out with the support of the EU and European countries at the highest level [7].

Investigating the influence of the information society on the public administration system, the following signs of transformational shifts in the public administration system of Ukraine can be identified (Fig. 2):

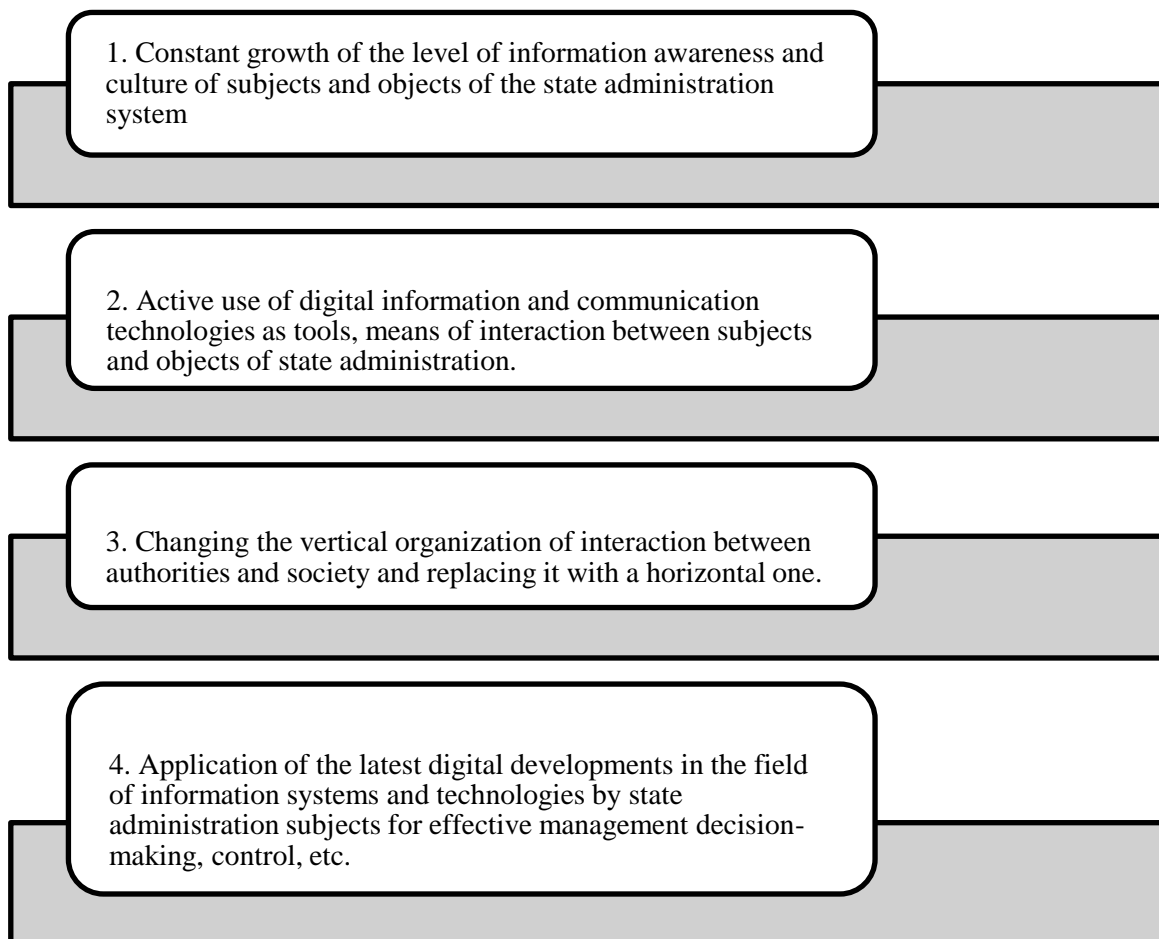

Fig. 2. Signs of transformational changes in the system of public administration of Ukraine

Source: compiled by [8]

It should be noted that the need for state management of information technologies is due to such transformational features as:

- constant growth in the level of information awareness and culture of subjects and objects of the state management system, which requires appropriate models of management of these processes;
- active use of digital information and communication technologies as tools, means of interaction between subjects and objects of state administration - digital information and communication technologies (ICT) are among the modern means of establishing contacts and coordinating the interests of subjects and objects of administration, the use of which provides for the establishment of bilateral and multilateral relations, allows to coordinate and unite the

goals of the state and citizens, stimulates the economic growth of the state, employment of the population, expansion of competition;

- change in the vertical organization of interaction between authorities and society, which in the information society is based on connections and relations of a horizontal type;

- the use of the latest digital developments by state administration entities, the creation of information and search systems, information bases, support systems and management decision-making, etc.

In view of the above, it is important to deeply research and develop the digital industry of Ukraine, to take concrete measures to form and implement an active policy aimed at building the national information environment, streamlining state bodies that perform the functions of regulating relations in the field of information technologies, bringing national legislation into line with world norms and standards. But it should be understood that the development of the state administration system in the process of its transformation can be achieved only under the condition of applying a systemic approach to the formation of an effective regulatory framework and the introduction of modern digital information technologies.

Today, the space of the information technology sector of Ukraine is characterized by a variety of subjects of interaction, their competition, inconsistency of actions, changes in information priorities, insufficient technical support of information infrastructure objects, lack of its complexity. Therefore, the model of the public administration system needs further transformation, taking into account the requirements and realities of today, based on international experience.

The existing structural and functional model of the system of state authorities recognized as responsible for the introduction and development of information technologies has significant shortcomings. The main problems arising in the process of information technology development in Ukraine include (Fig. 3):

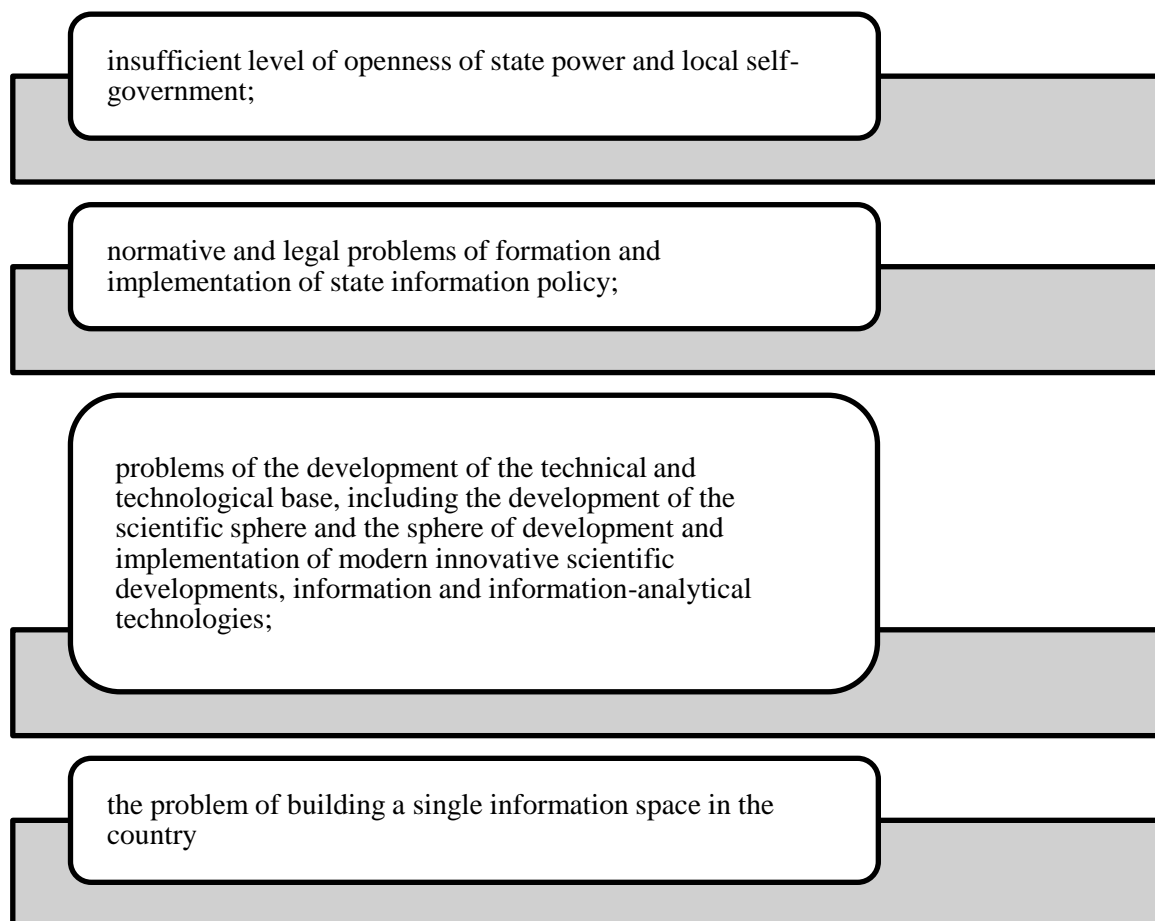

Fig. 3. The main problems of state management of the information technology development sector in Ukraine

Source: compiled by [9].

It should also be noted that with a large number of program documents, they contradict each other in many respects, use different terminology and solve different tasks. One of the key problems is the lack of high-quality communicative exchange between public administration bodies and the population, which leads to a significant complication of the state administration process at the country, regional and local levels.

The insufficient effectiveness of the state administration system that exists today requires a change in the entire concept, adaptation to modern conditions of globalization, in which the formation and development of the information society takes place. The lack of a clear division of responsibilities between ministries leads to duplication of functions and unclear distribution of tasks, irrational use of human and

financial resources, low level of institutional capacity to carry out reforms and form state policy in the field of information technologies [10, p. 132].

As a result, existing problems in the public administration system become an obstacle to proper functioning and stable development of branch subsystems of public administration. An unprofitable and ineffective system of state management of the information sphere is a confirmation of that. For example, the implementation of state information policy in Ukraine falls within the competence of 18 state institutions. Obviously, this significantly complicates the implementation of state strategies for the development of the information technology sector, the implementation of a consistent, coordinated, non-contradictory state policy.

World experience shows that the optimal way to solve these problems is to reform with the aim of creating a single central body of executive power, responsible for the development and implementation of the state policy for the development of information technologies, which should solve a complex of industry issues, which include the development of the telecommunications sector, the production of software provision, observance of cyber security, introduction of electronic government technologies, electronic document management, development of online services, etc.

It can also be added that the state institutions of Ukraine are not yet responding quickly enough to the growing demands of society regarding the use of modern information and communication technologies, which can speed up the process of interaction between state authorities and local self-government bodies and with citizens and business entities.

It should also be noted that a problematic issue in the state policy of the development of the information technology sector is that, in modern conditions, Ukraine does not have sufficient means and production capacity to independently create and develop the national information and telecommunications infrastructure, so the authorities are forced to attract investments, equipment and technologies. This requires the development of an appropriate state policy, which should be focused on the development and protection of the information and telecommunications infrastructure and its own business entities.

REFERENCES

1. KМУ (2013). Pro shvalennya Strategiyi rozvitku informacijnogo suspilstva v Ukrayini [On approval of the Strategy of Information Society Development in Ukraine], the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 15, 2013 No. № 386-p. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> (related to 08.12.2022) [in Ukrainian]
2. KМУ (2016). Strategiya reformuvannya derzhavnogo upravlinnya Ukrayini na 2016–2020 roki [Strategy of reform of the state administration of Ukraine for 2016–2020], the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 24, 2016 No. № 474-p. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80> (related to 09.12.2022) [in Ukrainian]
3. Yaskevych A. (2015). Monitorynh vprovadzhennia instrumentiv elektronnoho uriaduvannia vorhanakh mistsevoho samovriaduvannia [Monitoring the implementation of electronic governance tools in local self-government bodies]. Vinnytsia : HO «Podilska ahentsiia rehionalnoho rozvytku». 84. [in Ukrainian]
4. Vektory ekonomichnoho rozvytku 2030. Materialy dlia obhovorennia [Vectors of economic development 2030. Materials for discussion]. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (related to 08.12.2022). [in Ukrainian]
5. World Economic Forum. Global Information Technology Report. Network Readiness Index 2022. URL: https://networkreadinessindex.org/wp-content/uploads/reports/nri_2022.pdf (related to 01.12.2022). [in English]
6. Marchenko V.V. (2016). Elektronne uriaduvannia v orhanakh vykonavchoi vlady: administratyvno-pravovi zasady: monohrafiia [Electronic governance in executive bodies: administrative and legal principles: monograph]. Kh. Panov. 444 [in Ukrainian]
7. Juhász L. (2010). The information strategy of the European Union. URL: http://www.ittk.hu/netis/doc/ISCB_eng/08_Juhasz_final.pdf. (related to 01.12.2022). [in English]
8. Diehtiar O.A. (2013). Informatiino-komunikatyvna diialnist v derzhavnomu upravlinni yak instrument intensyfikatsii sotsialnoho partnerstva

[Information and communication activities in public administration as a tool for intensification of social partnershi]. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=623> (related to 01.12.2022). [in Ukrainian]

9. Derzhavne upravlinnia v Ukraini: naukovi, pravovi, kadrovi ta orhanizatsiini zasady Navch. posib. [Derzhavne upravlinnia v Ukraini: naukovi, pravovi, kadrovi ta orhanizatsiini zasady]. Za zah. red. N. R. Nyzhnyk, V. M. Oluika. Lviv: Vyd-vo Nats. un-tu "Lvivska politekhnika". 2002. 352. [in Ukrainian]

10. Mykhnenko A. M., Kravchenko S. O., Martynenko V. F. ta in (2013). Mekhanizmy vzaiemodii suspilstva ta vlady [Mechanisms of interaction between society and government]. K. : NADU. 210. [in Ukrainian]

UDK 657

**PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF SMALL
BUSINESS ENTERPRISES DURING THE MARTIAL LAW IN UKRAINE**

Zarudna Nataliia

candidate of economic sciences, associate professor
West Ukrainian National University

Kundeus Oleksandr

candidate of economic sciences, associate professor
Ternopil Ivan Puluj National Technical University
Ternopil, Ukraine

Abstract. The main problems faced by small businesses during Ukraine's stay under martial law are described. Government programs and measures for support and further development of small business enterprises were reviewed. In addition to the specified government programs, it is necessary to support the development of small business with other additional personal initiatives, which are defined in this article.

Keywords. Small business, prospects for development, martial law, government programs to support small business.

Small business enterprises and natural persons-entrepreneurs have always been powerful employers in Ukraine, because before the start of military operations on the territory of our country, they provided 75% of all employed workers in the country.

Currently, small businesses are affected differently by hostilities, depending on the location of production facilities. According to the State Statistics Service, the frontline and partially occupied regions were those ones who accounted for more than 40% of Ukraine's gross domestic product. Moreover, since the main feature of a small business is geographical attachment to its direct consumer, with the beginning of the war this factor became decisive in their further activities.

It is the sharp drop in demand (depending on the industry) in the territory of the front-line and partially occupied regions that necessitates changes in the organization of small businesses. Businesses in the service sector suffer losses both due to the

reduction of the population in occupied and front-line cities (for example, for the hotel and restaurant business, beauty salons, for providers of extracurricular educational services, etc.), and due to a significant reduction in the supply of highly qualified specialists (this applies to the IT sector, activities in the field services: financial, design and consulting, etc.). The sphere of the manufacturing industry, where small businesses also operate, is limited in its activities due to disruptions in the chains of acquisition of components, a significant increase in the cost of exports and a decrease in demand for its finished products (in particular, the long-term household goods or technical equipment they produce, etc.). In small agricultural enterprises, there is also a complication of logistics due to the blocking of seaports on or due to the loss of the ability to carry out their activities in principle due to the mining of fields, the complete loss or damage of their agricultural machinery, due to the occupation of agricultural lands, etc. It should be noted that those industries that cover the basic needs of residents, because they produce necessities (for example, food, clothes or shoes), are able to maintain and/or restore their activity. This is confirmed by the fact that 34% of food industry enterprises manage to keep production almost at the pre-war level, and even 24% managed to exceed pre-war production volumes.

Consequently, Ukraine's stay under martial law has led to critical losses in our country's economy. Almost 50% of Ukrainian enterprises do not work at all or with interruptions, supply chains are not maintained, most enterprises have been forced to reduce the scope of their activities, there is a reduction in payments to employees or their dismissal altogether, the revenue part of the country's budget critically under-receives taxes.

However, it is important to note the important steps taken by the government in the direction of business support. The government urgently introduced significant changes in regulatory and tax policy, introduced preferential taxation for the simplified, imposes a moratorium on tax audits, provides financial support to businesses to the best of its ability, introduces relocation programs and supports its export potential. It is worth noting the proposals of international development

programs, which offer and implement numerous training programs to help entrepreneurs and allocate considerable grants for entrepreneurial activity. It is positive that the state portal «Diya. Business», which was created and operates thanks to the Ministry of Digital Transformation of Ukraine together with the Office for the Development of Entrepreneurship and Export, accumulates available information about current state business support programs (although only 3.9% of entrepreneurs know about them or are somehow involved in the programs of regional military administrations and business support organizations).

However, we note that the adaptation of Ukrainian business to the war and martial law conditions is happening quite quickly, because a third of the enterprises have already developed anti-crisis strategies, and almost half are thinking about it; there are some increases in the rate of registration of new enterprises, if possible, there is a transition to the implementation of export business strategies. But despite this, many problems remain in small business.

In addition, according to the results of the Gradus study conducted in July 2022, about 32% of respondents have moved or are moving their business. The vast majority of them (more precisely, 72%) have already moved their existing business within the territory of Ukraine, 11% have been moved abroad, and 17% continue their work both within Ukraine and abroad. Among the questions in the questionnaire were questions about the most common reasons for moving one's business. The answers to these questions were distributed as follows: due to efforts to keep the business operating (38% supported this answer), the presence of potential orders and/or customers in new markets (for – 30% of respondents) and solving logistical problems that arose (contributed to the relocation of 28% of businesses).

When choosing a potential country for the procedure of moving their business, the main criteria for business entities were the demand for finished products / works / services produced by them (about 36% of responses), the development of the infrastructure of the new territory (supported by 29% of respondents), an undecidable share of legislative or other barriers to starting one's business (about 29% agreed with such a lever). However, in our opinion, the most important role in the desire to

continue doing business is played by the unconditional confidence of the vast majority (namely, about 83%) of the surveyed respondents, that Ukrainian business is competitive and definitely successful in European markets. Continuing their work for them, entrepreneurs pay taxes to the national budget, cherish the hope of a quick return to the territory of Ukraine with new experience and advanced technologies. That is why state bodies face a difficult task of returning and revitalizing business in both the post-war period and now. Such steps are undoubtedly being taken. This applies as a relaxation in taxation, planned inspections, personnel and primary accounting, etc.

An important event also took place in November 2022, when the State Tax Service of Ukraine finally joined the Multilateral Competent Authority Agreement on the Exchange of Country-by-Country Reports (hereinafter referred to as the CbC Multilateral Agreement). It is noted on the government portal of the Ministry of Finance that the purpose of such accession to the CbC Multilateral Agreement is Ukraine's accession to the international system of automatic exchange of reporting documents among the countries of the world. It should be noted that more than 90 countries of the world have already joined this agreement.

Possession of information on reporting by country will contribute to obtaining complete information on the functioning of international groups of corporations in the context of individual jurisdictions, and will allow effective consideration of the scope of activities, the structure of operations and the specifics of the activities of these companies in order to control transfer pricing. Currently, the Ministry of Finance, together with the state fiscal service, is preparing measures to ensure the technical capacity to carry out operations for the exchange of such reports in Ukraine.

In the current conditions, small businesses (unlike large ones, which still have some margin of safety) still expect financial support from the government. Along with the stability of the «rules of the game» (that is, not too radical changes in the tax burden or legislation), small businesses need support, which is expected to be received at least from the «eRobota» project introduced by the state, but we will be able to assess the real results of its implementation only after some time. We also

believe that another state tool in the implementation of one's own business, in particular in the agrarian sphere, which provides financial support for the establishment of gardens and long-term plantations, is positive.

It is positive that the Prime Minister of Ukraine emphasizes that in addition to strategic state issues (i.e. support of the Armed Forces or provision of social benefits and support of macroeconomic stability), the government is working on tactical tasks for the emergency recovery of business activity in our country. These steps should be the following:

- ✓ adjustment of export and development of the so-called «new logistics» (for example, through the Danube or newly created checkpoints on the western border),
- ✓ implementation and implementation of the government grant program for businesses «eRobota»,
- ✓ active stimulation of demand for domestic products,
- ✓ maximum reduction of regulatory options and comprehensive digitization of absolutely all processes in the cooperation of state institutions and business,
- ✓ introduction of the so-called "customs visa-free" with the countries of the European Union,
- ✓ growth of industrial parks, etc.

However, we believe that certain government programs must be supported by other additional personal initiatives.

Firstly, it is worth attracting targeted assistance for small businesses in the territories liberated from occupation to provide them with opportunities to resume their activities. Affected enterprises that wish to resume work usually need separate individual financial instruments aimed at restoring their production.

Secondly, we believe that it will be rational to start production associations that will diversify the displaced small business with the previously operating local one, which will allow us more efficiently, arrange functioning, for instance, in the process of using resources.

Thirdly, the promotion of the entry of small businesses to world markets to compensate for the decrease in demand in the domestic consumer market. This is conditioned by the fact that a significant part of consumers has left the territory of Ukraine and, in principle, cannot be a consumer of small business services.

Fourthly, promoting the retraining of internally displaced persons, because many Ukrainians due to the occupation are forced to change their usual places of residence and master new professions that are in demand in their places of residence within the country. Emigration to other regions with a different economic structure obviously can cause certain difficulties when looking for a job. It is logical for local state employment centers and commercial recruitment structures to launch special educational programs for the retraining of such internally displaced persons.

Fifth, in view of the critical electricity situation in the country, it is necessary to acquire other sources of energy in addition to the grid in order to continue working in the service sector. The government declares reimbursement of costs for the purchase of generators for the population, but there are still no corresponding initiatives for small businesses. Therefore, when purchasing and operating such additional sources of electricity, a number of additional costs arise. We believe that their purchase at a cost of up to UAH 20,000 it must be reflected as part of low-value non-current assets, and above the specified amount – as part of the cost of machinery and equipment. Depreciation in case of emergency use of energy sources should be calculated according to the production method, which will take into account the real volume of their work as accurately as possible. Current costs for the operation of portable alternative energy sources should be reflected in the composition of current costs of the period and their amount should be reduced from the financial result before taxation according to general accounting rules.

At the same time, it should be understood that all the mentioned areas of support for small businesses are not comprehensive and will definitely work best in conditions of at least minimal macroeconomic stability and a balanced fiscal policy on the part of the government, which is an extremely important task during martial law. We all understand very well that the current temporary financial assistance from

foreign allied countries is extremely important and necessary, but the key thing is that it is temporary.

Therefore, it is necessary to work on ensuring that the main part of revenues to the budgets of all levels (both state and local) should be generated by revenues from the working national economy, from the development and flourishing of our domestic business. We work for victory and the future prosperity of our country!

LIST OF REFERENCES

1. Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine dated by 02.12.2010. № 2755-VI
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

2. News of the Ministry of Finance. URL:
<https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-ukrayina-na-shlyahu-do-zaprovdzhennya-mizhnarodnogo-avtomatichnogo-obminu-zvitami-u-rozrizi-krayin>.

**УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА РИНКОВІ ЗАСАДИ**

Войтків Людмила Степанівна

к.е.н, доцент

Бігун Лілія Василівна

студент

Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація: Стаття присвячена обґрунтуванню інвестиційної діяльності при формуванні і розвитку соціально-орієнтованої ринкової економіки, як першооснови побудови соціальної держави. Доведено що інвестиційна діяльність перебуває під впливом багатьох факторів з урахуванням стану країни у сьогоденні час.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, потенціал, ресурси, галузь, ефективність.

Ринкова економіка – це економіка соціального спрямування. Вона спроможна забезпечити достойне існування суспільства. Але повинна бути високопродуктивною, економічно ефективною. Суттєва роль у створенні такої економіки належить інвестиційній діяльності, підґрунтям якої є всі можливі ресурси.

Ефективність використання інвестицій, передусім реальних капітальних вкладень, залежить від значної кількості різноманітних організаційно-економічних, технічних і фінансових чинників. Це зумовлює необхідність реального обґрунтування кожного інвестиційного проекту, кожного проекту інвестування діючого або новостворюваного підприємства, технологій чи об'єкта. Але жодне із цих положень не може бути реалізованим без належного фінансування. В умовах реальної дійсності потреба

трансформації і реанімації теперішньої української економіки вимагає значних капіталовкладень. Перш за все – це базові галузі, а найбільше - паливно-енергетичний комплекс від якого де-факто і де-юре залежить економічна, а відповідно і політична незалежність України.

Україна відповідно до Конституції, є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою, для якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою цінністю. Наскільки засвідчує практика, що реалізація соціальної політики в Україні не завжди забезпечувалась можливістю для дотримання державою своїх зобов'язань. Зрозуміло, за умови глибокої економічної кризи соціальна політика не може бути повноцінною, адже для реалізації соціальних програм потрібні значні ресурси, що породжує суттєві проблеми в бюджетному фінансуванні соціальної сфери в Україні.

Для забезпечення дієвої соціальної політики держави важливим є і обмеження розшарування населення за рівнем доходів. Проте чинна система соціальних пільг не забезпечує надання в потрібному обсязі допомоги малозабезпеченим, а навпаки, сприяє збільшенню доходів заможних верств населення за рахунок малозабезпечених.

Із проголошенням незалежності задекларована політичною і виконавчою владою України трансформація національної економіки в бік ринкової принесла дуже скромні результати. У багатьох випадках навіть відбулась руйнація створеного в минулі часи виробничого потенціалу та його інфраструктури. Ми поступово вичерпуємо виробничий потенціал та природні ресурси, не створюючи нічого нового. Усі ці й інші фактори призвели до значного погіршення соціального стану власного народу. Кількість населення зменшилась на 5 млн. осіб. Смертність перевищує народжуваність удвічі. Серед народжених дітей смертність у 6 разів вища проти таких країн, Австрія, Швейцарія, Франція. Зараз соціально-економічні позиції України значно гірші. Особливо беручи відбиток впливу COVID 19, який залишив досить великі зміни у певних галузях економіки. Але якщо дана проблема мала свої

втручання в окремі галузі економіки країни, то 24 лютого 2022 року з вторгненням російського агресора на територію України завдає повного знищення цілих міст, їх інфраструктури, соціально-економічних показників в цілому у державі. Такого спаду економічних і соціальних показників не знала жодна країна, навіть у період воєн. А звідси і купівельна спроможність українського громадянина різко знизилась. Більшість населення враховуючи військовий стан в країні немає можливості задовольнити свої потреби в найбільш корисних продуктах харчування і змушене обмежувати в найбільш корисних продуктах таких як м'ясо, риба.

Погіршення ситуації у країні, а саме знищення ворогом енергетичної галузі триває. Зростає поляризація суспільства, яка характеризується непомірною концентрацією коштів та майна в руках нечисленних груп населення, з одного боку та прогресуючим збільшенням масштабів бідності і знедоленості широких верств – з іншого. Занепад і деградація майже всіх галузей промисловості, будівництва і сільського господарства, транспорту та інших, у найгірших умовах відтворення перебувають галузі соціальної сфери. Враховуючи сьогодні необхідно досягнути, значного зниження енергомісткості галузей промисловості за рахунок технічного переоснащення, реконструкції та модернізації виробництва в усіх його підгалузях із безумовним проведенням структурної перебудови з урахуванням економічної ефективності в інтересах усього українського народу. Тут доцільно наголосити, що тільки активне впровадження інноваційної моделі розвитку в змозі забезпечити оновлення виробництва, зростання конкурентоспроможності і якості продукції, зменшення енерговитрат, поліпшення екологічної ситуації.

Визначальним в управлінні інвестиційною діяльністю в умовах трансформації вітчизняної економіки на ринкові засади є інституційне забезпечення політики цієї трансформації, створення ефективного законодавчого поля. На цій основі потрібна без відкладна реструктуризація галузей економіки в напрямі соціальної спрямованості. Це створить ґрунтовну основу підвищення дієздатності держави в розвитку соціальної сфери,

підвищення доходів населення , а саме зарплати, пенсій, надання соціальних послуг. Вирішення цього завдання прямо і опосередковано залежить від рівня оплати праці працюючого населення, від достойного пенсійного забезпечення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бушовська Л. Б. Управління інвестиційною діяльністю як важливий складник економічної безпеки підприємства. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 11. С. 170–176. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/28.pdf (дата звернення 10.12.2020)

2. Войнаренко М. П., Єпіфанова І.Ю. Управління інвестиційною діяльністю промислових підприємств: монографія. Вінниця : ВНТУ, 2011. 188 с.

3. Крамаренко К. М. Управління інвестиційною діяльністю підприємств в умовах сталого розвитку економіки. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. Випуск 4 (21). С. 246-250. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/21_2019/40.pdf (дата звернення 10.12.2020)

4. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

5. Новикова І. В. Вартісно-орієнтоване управління інвестиційною діяльністю підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Сумський державний університет. Суми, 2013. 219 с.

6. Паньков О. Б. Управління інвестиційною діяльністю як базовий складник економічної безпеки підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2020. №4(115). С. 90-93. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/4_2020/18.pdf (дата звернення 10.12.2020)

УДК: 336.71

**НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ
СИСТЕМОЮ МАРКЕТИНГУ В БАНКІВСЬКІЙ
СФЕРІ ПРИ ЗДІЙСНЕНІ ЗЕД**

Дяченко Тетяна Олексіївна

к.е.н., доцент

Левченко Валерія Сергіївна

Студентка

Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Маркетингова стратегія банку призначена забезпечити подальший розвиток банківської системи в ринковому напрямі. Через складні обставини й ризики, пов'язані з нестабільністю фінансово-кредитної системи України, проблема впровадження й ефективного застосування потенціалу маркетингової стратегії банку стає нагальною і важливою можливістю забезпечити надійність комерційного банку.

Водночас можна впевнено сказати, що банківський ринок в Україні став більше орієнтованим на клієнта. Зараз населення не оцінює банківські послуги як привілею. Тому банки, в свою чергу, роблять все можливе для того, щоб привертати уваги клієнтів. Зі зростаючою конкуренцією з боку іноземних інвесторів і небанківських установ, банки будуть більш жорстко воювати за клієнта, як це роблять європейські банки.

Основними факторами успіху сучасного банку є розвинена мережа відділень і обрана стратегія розробки товару. Альтернативними для банку є наступні підходи:

«нічого не робити» – означає таку ситуацію, за якої банк продовжує дотримуватися поточних стратегій, незважаючи на зміну зовнішніх умов;

«відступити» – це вибір, за якого часткове або повне припинення діяльності у конкретній області буде найбільш розумним вибором;

«консолідувати операції» – передбачає зміну методів діяльності банку, хоча набір цільових продуктів та ринків може залишатися незмінним. Наприклад, збереження частки банку на швидко зростаючому ринку;

«повніше охопити ринок» - завжди існує стратегічна можливість для розширення присутності банку на ринку. Підвищення якості послуг або розширення асортименту продуктів, впровадження фінансових інновацій, посилення маркетингу – все це може бути засобом повнішого охоплення ринку. Банкам, які відстають від природного зростання ринку, необхідно наздоганяти лідерів у подальшому, коли конкуренція стає більш інтенсивною, а можливості скорочуються. У такому випадку ті, що відстають, втрачають перевагу першого кроку та отримують інші переваги, тому що переймають досвід інших банків;

«розробляти та впроваджувати нові продукти» - часто банки відчують, що консолідація їх продуктів або ринків не приносить очікуваних результатів, тому шукають альтернативи. У випадку розробки нових продуктів банк, продовжуючи зміцнювати свої позиції на традиційних ринках, паралельно збільшує кількість нових продуктів;

«проникати на нові ринки» - як і в попередньому випадку, банк підтримує наявні продукти, одночасно захоплюючи нові сфери ринку. Це означає пошук нових сегментів, використання нових методів у просуванні продуктів або захоплення нових регіональних ринків;

«диверсифікувати діяльність» – це розширення діапазону діяльності. В основі диверсифікації лежать стратегії, за яких банк намагається відійти від концентрації на кількох продуктах або ринках. Звичайно, стратегія не є по-справжньому "переможною", якщо вона не відповідає ситуації у банку, не створює суттєвої переваги над конкурентами та не поліпшує роботу банку. Зважаючи на це, виділимо, передусім, такі критерії: критерій ступеня відповідності, критерій переваги у конкурентній боротьбі, критерій інтенсивності роботи. Вірно вибрана за критерієм рівня відповідності стратегія точно відповідає ситуації у банку з точки зору як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Вірно вибрана за критерієм переваги у конкурентній боротьбі

стратегія веде до стабільної конкурентної переваги. Чим вищою є конкурентна перевага, створена за допомогою стратегії, тим вона є більш потужною та ефективною. Вірно вибрана за критерієм інтенсивності роботи стратегія підвищує інтенсивність роботи банку. Оцінити дієвість обраної стратегії за цим критерієм можливо через такі чинники, як: зростання прибутковості, ділової активності банку та його конкурентоспроможності.

Для залучення вільних коштів громадян та закріплення їх довіри до банківської системи необхідно в контексті банківського маркетингу реалізувати такий комплекс заходів:

- поетапно відшкодувати з бюджету знецінені вклади (частину коштів для цього одержати від грошової приватизації);
- прискорити формування фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який забезпечить кожному вкладникові комерційного банку компенсацію вкладу разом із відсотками;
- застосовувати нові види вкладів, зручних для громадян (до них належать: пенсійні персональні рахунки; вклади, на які дохід нараховується за складними відсотками; депозити, відсотки за якими виплачуються авансом, що певною мірою забезпечує компенсацію інфляційних втрат);
- залучати кошти громадян України в іноземній валюті, а також відкривати рахунки і для іноземних громадян. При цьому слід максимально забезпечити анонімність вкладів, що дозволить повною мірою реалізувати Указ президента про амністію капіталів, які були вивезені з України за кордон;
- активно застосовувати в Україні у безготівкових розрахунках пластикові картки як один із найперспективніших шляхів залучення заощаджень населення у грошовий обіг країни.

Отже, реалізація запропонованих заходів банківського маркетингу забезпечить необхідне накопичення кредитних ресурсів банківською системою та зробить її активним суб'єктом інвестиційного процесу в Україні, наблизить комерційні банки до реальної економіки та закладе надійні підвалини для економічного зростання.

Щоб розробити чіткі та ефективні напрями підвищення управління маркетинговою системою в банківській сфері при здійсненні зовнішньо-економічної діяльності було обрано українське підприємство АТ КБ «ПриватБанк».

Таким чином, за результатом проведеного дослідження можна зробити висновок, що ефективно використовувати потенціал банку та можливості зовнішніх обставин можливо за умови реалізації його маркетингової стратегії. При цьому в сучасній банківській практиці існує постійна необхідність удосконалення системної роботи банку в напрямку удосконалення маркетингової стратегії, базуючись на якій, банки отримують можливість вибудовувати свої відносини з клієнтами найбільш ефективно і результативно.

Проводячи послідовну політику зміцнення стабільності банків і вдосконалення якості обслуговування, кожен банк визначає для себе один пріоритетний напрямок своєї роботи. Прикладом може бути ПриватБанк, пріоритетним напрямком якого є розвиток комплексу сучасних послуг для індивідуального клієнта. На сьогодні банк пропонує громадянам України понад 150 видів послуг, серед яких поточні, вкладні операції, карткові продукти, різноманітні програми споживчого кредитування, здійснювані в партнерстві з провідними вітчизняними торговими, ріелторськими компаніями й автовиробниками. Банк є уповноваженим Урядом України банком з виплати пенсій і соціальної допомоги громадян, виплати компенсації жертвам нацистських репресій, активно впроваджує програми обслуговування для окремих найменш захищених категорій клієнтів, зокрема, пенсіонерів.

Мета роботи дослідження завдань маркетингу в банківській сфері та розробка напрямів підвищення ефективності управління системою маркетингу в банківській сфері при здійсненні зовнішньо-економічної діяльності.

Матеріали та методи. Методологічну основу наукового дослідження складають загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук. В процесі дослідження було використано

монографічні, структурно-економічні методи, а також методи спостереження і збору даних, угруповання.

Результати та обговорення. Головною метою банку є лідерство в Україні з надання населенню та юридичним особам платіжних та інших банківських послуг з переходом від обслуговування у відділеннях банку до навчання клієнтів використанню дистанційного інструментарію банківського обслуговування.

Банк постійно вдосконалює систему управління персоналом, підвищує оперативність, усуває бар'єри між підрозділами і піднімає рівень кооперації взаємодії. На сьогодні інфраструктура ПриватБанку налічує 19 684 банкоматів та терміналів самообслуговування та майже 1 717 відділень по всій Україні, що забезпечує гідний доступ громадян до банківського обслуговування майже в будь-якій точці країни [6].

Перш за все, треба виявити наявні проблеми роботи маркетингової системи банків, щоб розробити дієвий план підвищення ефективності. Серед проблем реалізації механізму банківського маркетингу слід розрізняти зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх проблем реалізації механізму банківського маркетингу слід віднести:

- недостатню жорсткість наглядових вимог та недоліки чинного законодавства, нерегульованість багатьох юридичних аспектів, неефективну і нестабільну податкову політику;
- труднощі залучення кредитних ресурсів і високі відсоткові ставки;
- неплатоспроможність партнерів;
- відсутність відпрацьованої процедури банкрутства, санації та реструктуризації;
- відсутність компетентних легітимних банківських структур, здатних до конструктивного діалогу з державними структурами в інтересах усього підприємницького корпусу;
- низький купівельний попит на вітчизняну продукцію і відсутність

ефективної державної політики, націленої на його активізацію;

- недостатнє врахування у зовнішній політиці держави інтересів вітчизняного підприємництва;

До внутрішніх проблем реалізації механізму банківського маркетингу належать:

- брак власних фінансових ресурсів і низький рівень банківського капіталу; значний обсяг кредитів, які не повертаються;

- надмірна концентрація зусиль на тих напрямках діяльності, які приносять негайний прибуток, і недостатня увага до кредитування реального сектора економіки;

- залежність банків від значних акціонерів, які одночасно є і клієнтами, і учасниками фінансово-промислових груп;

- низький професійний рівень і політизованість мислення вищого керівництва банків.

Таким чином, механізм банківського маркетингу є конструктивним діалогом банківської структури і держави стосовно зазначених проблем, оскільки без їхнього розв'язання усі інші напрямки взаємодії виявляться малоефективними. Сутність взаємодії банківських структур, з одного боку, і органів державної і муніципальної влади, з іншого, полягає в узгодженні й інтеграції їхніх дій на основі консенсусу економічних інтересів для ефективної реалізації специфічних функцій кожної зі сторін.

Для налагодження та управління взаємовідносинами з клієнтами в АТ КБ «ПриватБанк» важливо забезпечити ефективність таких функцій, як «планування і контроль виконання плану продажів, для цього використовується CRM-система (Customer Relationship Management)» [2], яка заснована на використанні передових інформаційних технологій, за допомогою яких банк збирає інформацію про свого клієнта на всіх стадіях його життєвого циклу (залучення, збереження, лояльність). Схему управління процесом продажів за допомогою CRM-системи в АТ КБ «ПриватБанк» представлено на рис. 1.1.

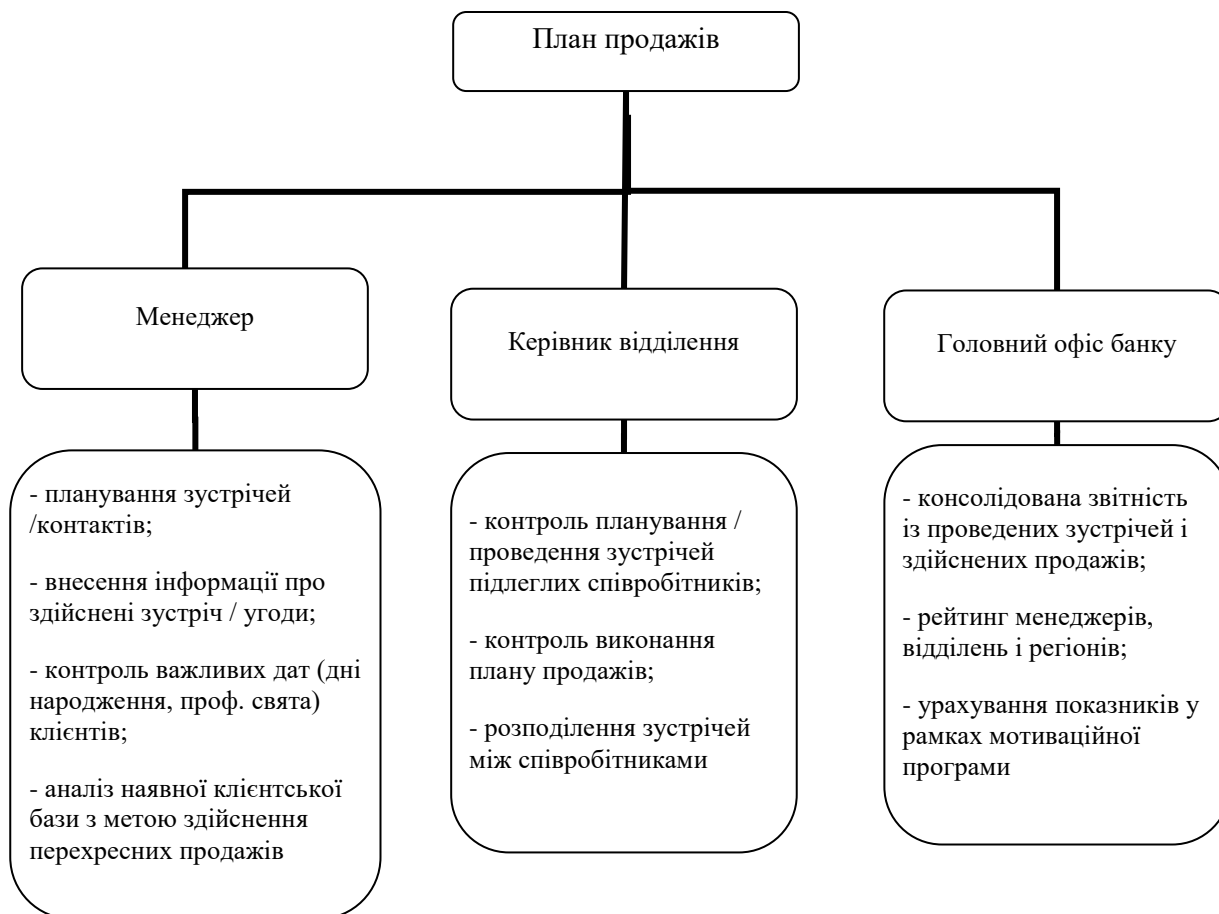

Рис. 1.1. Схема управління процесом продажів за допомогою CRM-системи в АТ КБ «ПриватБанк»

Виходячи з сучасних тенденцій розвитку, підприємствам рекомендовано оптимізувати веб-сайти з урахування потреб зовнішнього споживача, активізувати діяльність в соціальних мережах та розвивати відео-маркетинг, покращити пропагандистку кампанію, реорганізувати середовище надання банківських послуг.

Визначено, що маркетингова концепція партнерських відносин – це сучасний підхід у роботі АТ КБ «ПриватБанк» з клієнтами, суть якого полягає у встановленні і підтриманні довготривалих, партнерських та взаємовигідних відносин між банком і клієнтами, орієнтованими не тільки на продаж банківських продуктів, а головне – на утримання наявних, лояльних клієнтів. З цією метою запропоновано впровадити у діяльність банку CRM-систему.

Функціонування даної системи засноване на використанні передових інформаційних технологій, за допомогою яких банк збирає інформацію про

свого клієнта на всіх стадіях його життєвого циклу (залучення, збереження, лояльність). За допомогою CRM-системи управління процесом продажів в АТ КБ «ПриватБанк» діяльність банку більш ефективна завдяки можливості: контролювати виконання плану продажів продуктів і розвивати клієнтську базу шляхом перехресних продажів, урахуваючи історію попередніх контактів клієнта з банком.

Висновки. Отже, головним результатом упровадження маркетингового підходу в управління ефективністю банківської діяльності має стати аналіз та вивчення процесів, що відбуваються на фінансовому ринку, як у цілому, так і в окремих його сегментах, що дасть змогу приймати адекватні банківські рішення з метою найкращого задоволення потреб клієнтів. Це сприятиме зміцненню конкурентної позиції банку, розширенню ринку, залученню нових клієнтів, поліпшенню якості їх обслуговування, розширенню збуту банківських продуктів, розробці принципово нових видів банківських послуг, засобів їх доставки до споживачів і, в кінцевому підсумку, збільшенню банківських прибутків та підвищенню ефективності банківського бізнесу.

Для переборення всіх негативних факторів, які постають перед банками в умовах існування банків-конкурентів та інших спеціалізованих установ, на службу маркетингу має покладатися вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань: активне вивчення місткості ринку; пошук нових ринкових сегментів та позиціонування банку на них; реалізація ефективної комунікаційної політики; створення гнучких фінансових сфер роботи з клієнтами; контроль за якістю надання послуг; розробка та впровадження на ринок нових банківських продуктів; аналіз діяльності конкурентів та оцінка ресурсо-виробничих можливостей клієнтів; розробка та підтримка системи матеріального стимулювання службовців за залучення нових перспективних клієнтів; пошук можливих посередників щодо залучення клієнтів.

В практиці АТ КБ «ПриватБанк» поширеним є вибіркоче використання маркетингового інструментарію для ситуативного впливу на клієнтів та контактні аудиторії. Найчастіше використовується комплекс оперативного

маркетингу в частині цінової політики та реклами, тобто засобів безпосереднього впливу на клієнтів.

Реалізація механізму банківського маркетингу комплексно та інтегровано забезпечує раціональне використання часу між ідентифікацією фінансових потреб та їх ефективним задоволенням.

Таким чином, банківський маркетинг слід розглядати як важливий фактор стабільної і прибуткової діяльності комерційного банку, а також як процес обробки інформації, де як вхідні потоки виступають ринкові обмеження, наявні ресурси, скоординовані цілі підрозділів, а як вихідні потоки - стандарти роботи, індикатори успіху, відповідальність за результати та цілі маркетингової служби.

Розробка та впровадження механізму банківського маркетингу через спеціалізовані відділи дозволить банку зайняти стійкі позиції на фінансовому і грошово-кредитному ринках, а також забезпечити постійне зростання обсягів продажу банківських продуктів і послуг та прибутку, що, своєю чергою гарантуватиме фінансову стійкість банківської установи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акціонерне товариство комерційний банк «ПриватБанк» / Офіційний сайт Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України. – Режим доступу: <https://smida.gov.ua/db/participant/14360570>

2. Котлер Ф. Маркетинговий менеджмент: навч. посіб. / Ф. Котлер, К. Л. Келлер, А. Ф. Павленко та ін. - К.: Хімджест, 2008. - 288 с.

3. Прес-центр. – Режим доступу: <https://aub.org.ua/index.php/prestsentr/pres-relizu>

4. Болотна О. В., Бушля Д. І. Управління маркетинговою діяльністю в умовах розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка і суспільство», 2018, Вип. 14 – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/37.pdf

5. Васильєва Т. А. Маркетинг у банку: Навчальний посібник. ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ», 2014. – С. 35
6. Офіційний сайт АТ КБ ПриватБанк – Режим доступу: <https://privatbank.ua>
7. Птащенко О. В. Розвиток маркетингу банківської сфери на засадах клієнто-орієнтованого підходу [Електронний ресурс] / О. В. Птащенко // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки, 2019, № 2. - С. 70–78. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknutden_2019_2_8
8. Тюха І. В. Особливості управління маркетингом на підприємстві при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності / І. В. Тюха, М. С. Мозоленко // Ефективна економіка. 2016. – № 1. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2016/25.pdf

УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІТИЧНОГО ОБЛІКУ ВИТРАТ ЗА БУДІВЕЛЬНИМ КОНТРАКТОМ

Єременко Віталій Юрійович

Студент

Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction. Будівельна галузь є однією із ключових галузей економіки України. Розвиток ринкових відносин, впевнене зростання ринків нерухомості та будматеріалів зумовило невідпинне зростання будівельної галузі впродовж останніх кількадесять років. Не менш важливим стимулом розвитку будівництва в майбутньому стане післявоєнна відбудова України. Зруйнована внаслідок збройної агресії житлова і нежитлова нерухомість, інфраструктура та цілі величезні підприємства, потребуватимуть швидкого і оперативного відновлення, задля стабілізації і розвитку економіки України. Крім того, значно зросте й інвестиційна привабливість будівельної галузі України, і, відповідно, посиляться конкурентна боротьба за залучення додаткового капіталу у вигляді інвестицій. З вищевикладеного і випливає ключове значення якості, достовірності, повноти і актуальності облікової інформації і фінансової звітності у розрізі собівартості виконання робіт за будівельним контрактом.

Мета роботи./Aim. Метою дослідження є пошук практичних шляхів удосконалення обліку витрат за будівельним контрактом.

Матеріали та методи./Materials and methods. Значний вклад у дослідження проблемних аспектів обліку витрат, в тому числі і собівартості, на будівельному підприємстві зробили такі вітчизняні вчені, як, Ф. Ф. Бутинець, З. В. Гуцайлюк, Я. Д. Крупка, Л. В. Нападовська, О. В. Павелко, Ю. С. Цал-Цалко та інші. Проте як в теорії, так і на практиці залишається багато дискусійних питань щодо складу і порядку обліку витрат за будівельним контрактом.

Результати та обговорення./Results and discussion. Прийняття раціональних, обґрунтованих управлінських рішень та організація системи контролю потребують впорядкування бухгалтерського обліку операцій щодо формування собівартості будівництва з можливістю аналітичної й синтетичної деталізації.

Зважаючи на те, що основною метою ведення бухгалтерського обліку є надання користувачам повної та достовірної облікової інформації про результати діяльності підприємства для прийняття різного роду управлінських рішень, підприємству варто здійснювати максимальну деталізацію рахунків для відображення інформаційної системи управління виконанням будівельних робіт.

Оскільки кожне підприємство самостійно приймає рішення щодо способу ведення аналітичного обліку та відкриття рахунків третього і нижчих порядків, доцільним буде впровадження у робочому плані рахунків аналітичних субрахунків по рахунку 231 «Основне виробництво», а також рахунку 91 «Загальновиробничі витрати».

Згідно Методичних рекомендацій з формування собівартості будівельно-монтажних робіт, об'єктом бухгалтерського обліку витрат з метою визначення собівартості будівельно-монтажних робіт можуть бути окремі види будівельно-монтажних робіт, окрема будівля і споруда, декілька будівель і споруд, договір підряду в цілому [1].

Також за кожним будівельним контрактом (замовником) рекомендовано відкривати субрахунок, який буде співпадати з аналітичним рахунком у тому випадку, якщо кожному контракту відповідає один об'єкт будівництва. Якщо об'єкт буде мати декілька комплексів, пускових черг або просто два і більше не однотипних об'єктів, то кожний субрахунок буде мати декілька аналітичних рахунків [2].

Оскільки підприємства часто спеціалізуються на виконанні широкого спектру будівельних робіт пропонується запровадження наступних допоміжних аналітичних рахунків рахунку 231 по об'єктно і за видами будівельних робіт

(таблиця 1):

Таблиця 1

Пропоновані аналітичні рахунки рахунку 231

Субрахунок	Аналітичний рахунок	Об'єкт
231 «Основне виробництво»	2311 «Земляні роботи»	Об'єкт А
		...
	2312 «Бетонні роботи»	Об'єкт А
		...
	2313 «Монтаж металевого каркасу»	Об'єкт А
		...
	2314 «Кам'яні роботи»	Об'єкт А
		...
	2315 «Покрівельні роботи»	Об'єкт А
		...
	2316 «Улаштування технологічного обладнання та інженерних мереж»	Об'єкт А
		...
	2317 «Оздоблювальні роботи»	Об'єкт А
		...

Щодо рахунку 91 «Загальновиробничі витрати», доцільним буде ввести аналітичні рахунки за видами витрат, наведених у Додатку 10 до Настанови з визначення вартості будівництва (таблиця 2):

Таблиця 2

Пропоновані аналітичні рахунки рахунку 91

Рахунок	Аналітичний рахунок	Витрати які включаються
91 «Загально-виробничі витрати»	911 «Витрати на управління та обслуговування будівельного виробництва»	<ul style="list-style-type: none"> - витрати на заробітну плату працівників апарату управління, безпосередньо задіяних у процесі будівництва - амортизація основних засобів, нематеріальних активів призначених для обслуговування апарату Управління - витрати на утримання, експлуатацію та ремонт основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого призначення - витрати на матеріально-технічне забезпечення апарату управління відокремлених структурних підрозділів будівельної організації
	912 «Витрати на організацію робіт на будівельних майданчиках та вдосконалення технології»	<ul style="list-style-type: none"> - витрати на упорядкування та утримання будівельних майданчиків - витрати на утримання та переміщення нетитульних тимчасових споруд, приміщень санітарно-побутового призначення, що належать до складу основних засобів - витрати на підготовку об'єктів будівництва до прийняття в експлуатацію

Продовження таблиці 2

Рахунок	Аналітичний рахунок	Витрати які включаються
91 «Загально-виробничі витрати»	913 «Витрати на здійснення заходів з охорони праці на будівельних майданчиках»	<ul style="list-style-type: none"> - витрати на приведення основних засобів у відповідність до вимог нормативно-правових актів з охорони праці - витрати на обладнання та утримання обгороджень для машин та їх рухомих частин, люків, отворів, сигналізації та інших пристроїв некапітального характеру, що забезпечують охорону праці. - витрати на забезпечення працівників спеціальним одягом, спеціальним взуттям та іншими засобами індивідуального захисту відповідно до встановлених норм - витрати на проведення цільового навчання з охорони праці працівників
	914 «Інші загальновиробничі витрати»	<ul style="list-style-type: none"> - платежі зі страхування майна, цивільної відповідальності, а також окремих категорій працівників, зайнятих на виробництві відповідних видів продукції (робіт), безпосередньо на роботах з підвищеною небезпекою для життя та здоров'я, передбачених законодавством. - витрати, пов'язані з професійною підготовкою (навчанням) і перепідготовкою кадрів

Джерело: розроблено автором на основі [3].

Висновки./Conclusions. Отже, кожне підприємство самостійно обирає які рахунки аналітичного обліку застосовувати в тому числі і для рахунків на яких формується собівартість виконання будівельних робіт. Відповідно, запропоновані аналітичні субрахунки рахунку 231 «Основне виробництво», а також рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» мають на меті покращення якості і деталізації інформаційного забезпечення користувачів облікової інформації стосовно витрат за будівельними контрактами для прийняття виважених управлінських рішень, а також якнайбільш достовірного відображення у фінансовій звітності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ Міністерства Регіонального Розвитку та Будівництва в Україні №573 «Про затвердження нової редакції Методичних рекомендацій з формування собівартості будівельно-монтажних робіт» від 31.12.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0573738-10#Text>

2. Осмятченко В., Пінчук К. Удосконалення бухгалтерського обліку будівельномонтажних робіт. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 1. Частина 1. с. 147-157.

3. Кошторисні норми України «Настанова з визначення вартості будівництва» з додатками. Міністерство розвитку громад та територій України.

URL: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/building/pricing/koshtorysni-normy-ukrayiny/koshtorysni-normy-ukrayiny-z-vyznachennya-vartosti-budivnyctva/koshtorysni-normy-ukrayiny-nastanova-z-vyznachennya-vartosti-budivnyctva/nastanova-z-vyznachennya-vartosti-budivnyctva/>

**ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ
УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СФЕРИ ТОРГІВЛІ**

Іжевський Павло Григорович,

д.е.н., доцент

Висоцька Анастасія Юріївна,

Студентка

Хмельницького університету управління

та права Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

У сучасному світі управлінське рішення – це результат аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування й вибору альтернативи з багатьох варіантів досягнення мети будь-якої організації. Адже саме таке рішення є сукупним результатом творчого пошуку суб'єктом управління нових шляхів, напрямів, засобів виходу з виробничо-господарської ситуації, а також створення абсолютного іншого вдосконаленого продукту [1, ст. 30]. Загалом, процес управління передбачає складний механізм, що має власні елементи, які постійно взаємодіють один з одним з метою досягнення цілей організації. Основним змістом процесу управління є вміння усвідомлювати та аналізувати необхідну інформацію, приймаючи раціональне рішення за будь-яких обставин.

Актуальність цієї теми полягає у тому, що кожен управлінець досить часто приймає рішення, яке безперечно впливає на діяльність та продуктивність сфери його діяльності. Адже варто усвідомлювати, що на цей процес впливає досить багато факторів як внутрішніх, так і зовнішніх. Водночас, кожен з чинників може сприяти або перешкоджати підвищенню ефективності господарського рішення в цілому [2, ст. 55]. Управлінські рішення завжди спрямовані на розв'язання конкретних управлінських завдань, які характеризуються: невизначеністю, а в деяких випадках і суперечливістю умов, що насамперед вимагає від керівника чіткого розуміння всього процесу

управління та факторів, які впливають на його ефективність.

Зокрема, у сфері торгівлі управлінці досить часто вирішують проблеми пов'язані з пошуком нових ринків збуту, сировини, вирішення проблем з конкурентам та покращення власної продукції. Тобто, на результативність управлінських рішень у сфері торгівлі впливає ціла низка факторів, серед яких виділяють кілька основних: людський (власні особливості людини); інформаційний (рівень забезпечення інформацією); організаційний фактор (здатність підприємства вчасно реагувати на події та пристосуватися до них, матеріальний фактор (наявність необхідних ресурсів та можливість вільного маневрування ними) [3, ст. 60].

Кожен управлінець повинен розуміти, що всі ці фактори безперечно пов'язані між собою та потребують його постійного контролю, аналізу та регулювання. Адже лише за таких умов управлінське рішення буде сформоване правильно, результативно та принесе організації бажаний рівень доходу.

Крім цього, сучасна сфера торгівлі постійно вдосконалюється, що потребує обов'язкового періодичного оновлення, що неможливе без прийняття швидких та ефективних управлінських рішень. Слід усвідомлювати, що за таких умов стрімкого розвитку, необхідно зважати як на зовнішні, так і на внутрішні чинники. Зокрема ,вплив факторів зовнішнього середовища можна розділити на певні категорії: постачальники, споживачі, формування попиту [4, ст. 70]. Однак, другою, не менш важливою групою факторів впливу на результативність управління є внутрішня ефективність, яка визначається детермінантами внутрішнього середовища. Зокрема ,соціальний фактор, який формується насамперед у межах конкретного суспільства та відображає особливості поведінки та поглядів, що опосередковано впливає на процес прийняття управлінських рішень, характеризує структуру покупців за їхніми побажаннями та перевагами [5, ст. 89].

Таким чином, процес управлінських рішень в сфері торгівлі потребує комплексного підходу, з урахуванням усіх факторів впливу та їхньої ефективності в цілому. Водночас, цей процес передбачає три найбільш

важливих етапи: підготовку, прийняття, реалізацію рішення, які безумовно доповнюють один одного [6, ст. 67].

Як висновок, варто зазначити, що будь-який процес прийняття управлінського рішення вимагає від керівника вміння враховувати всі чинники впливу, регулюючи їхню результативність на користь організації. Адже справжній керівник здатен аналізувати, та контролювати усі складники його діяльності, особливо сфери торгівлі, яка постійно розвивається та вносить свої корективи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Виноградчий В. І., Якимець Б. Я., Тарасенко А. С. Менеджмент як процес ухвалення організаційно-управлінських рішень. Сучасні питання економіки і права. 2020. Вип. 1. С. 10-14.
2. Гончарова Л. О. Підвищення ефективності прийняття управлінських рішень на виробничому рівні. Економіка будівництва і міського господарства. 2013. Т. 9. № 1. С. 41-46.
3. Кондратенко Н. О., Новікова М. М., Гнатенко М. К. Поліпшення якості прийняття управлінських рішень в організації. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2018. Вип. 51. С. 55-62.
4. Корецька Н. І., Фещук А., Томша Х. Оцінка якості управлінських рішень на підприємстві. Економічний форум. 2021. № 2. С. 88-100.
5. Писаревський І. М. Менеджмент організацій: навч. посіб. / І. М. Писаревський, Л. А. Нохріна, О. В. Познякова. Харків: ХНАМГ, 2008. 133 с.
6. Фатхутдінов Р. А. Управління конкурентоспроможністю організації : підручник / Р. А. Фатхутдінов, Г. В. Осовська. К. : Кондор, 2009. 470 с.

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БРЕНДУ У ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Іщук Юлія Анатоліївна,

доктор філософії, доцент

Варламова Марія Леонідівна

к.е.н, доцент

доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Анотація. У статті проведений порівняльний аналіз вартості найуспішніших глобальних та національних брендів. Зазначено основні перешкоди для українських компаній на глобальному ринку. Надані рекомендації, щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняних брендів відповідно до світових тенденцій.

Ключові слова: національний бренд, глобальний бренд, вартість бренду, рейтинг, глобалізація.

Провідна світова компанія з обробки даних, аналітики та консалтингу Kantar, щороку публікує рейтинг найдорожчих глобальних брендів Kantar BrandZ (табл.1).

Таблиця 1

Топ-10 найдорожчих глобальних брендів за рейтингом Kantar BrandZ™, 2022р. [1].

Рейтинг 2022	Бренд	Ринок походження	Вартість бренду 2022 (млрд доларів США)	Темп приросту порівняно з 2021 р., %
1	2	3	4	5
1	Apple	США	947,062	55%

продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
2	Google	США	819,573	79%
3	Amazon	США	705,646	3%
4	Microsoft	США	611,460	49%
5	Tencent	Китай	214,023	-11%
6	McDonald's	США	196,526	27%
7	Visa	США	191,032	0%
8	Facebook	США	186,421	-18%
9	Alibaba	Китай	169,966	-14%
10	Louis Vuitton	Франція	124,273	64%

За даними таблиці 1 компанія Apple займає перше місце в рейтингу і знаходиться на шляху до того, щоб стати першим брендом з оборотом у трильйони доларів. З вартістю бренду в 947,1 млрд доларів США, Apple виділяється високим ступенем диференціації та постійною диверсифікацією свого портфолію обладнання, програмного забезпечення та послуг. Компанія Google займає друге місце і є одним із найшвидше зростаючих у рейтингу, збільшивши вартість свого бренду на 79% до 819,6 млрд доларів США. Тоді як Amazon стоїть на третьому місці з вартістю бренду в 705,6 млрд доларів США. Microsoft також лідирує у індексі, який показує, що стійкість компанії становить 3% капіталу бренду. Louis Vuitton — перший бренд класу «люкс», який потрапив до глобальної десятки найкращих брендів, що відображає зростання ринку предметів розкоші в усьому. Цього року вартість бренду Louis Vuitton зросла на 64%. Китайські бренди двічі потрапили в глобальну десятку найкращих брендів: Tencent під №5 та Alibaba під №9 та залишаються сильними, незважаючи на виклики пандемії.

Загальна вартість топ-100 найдорожчих брендів світу за минулий рік зросла на 23% до 8,7 трлн доларів США, що підкреслює важливість сили бренду в управлінні нестабільною глобальною економікою.

За категоріями в рейтингу Kantar BrandZ™, найшвидше зростали технологічні та люксові бренди; 46% на споживчі технології і 45% на предмети

розкоші. Банківські та автомобільні бренди також продемонстрували вражаюче зростання; автомобільна промисловість на 34% і банки на +30%. Це можна порівняти зі зростанням у таких секторах, як одяг (20%) та засоби особистої гігієни (17%)(табл. 2). На рівні категорії Wells Fargo став єдиним новим брендом №1, перемістившись з другого на перше місце в банківській категорії та замінивши китайський ICBC (табл. 2).

Таблиця 2

**Лідери за категоріями за версією Kantar BrandZ™ найцінніші
глобальні бренди, 2022р. [1].**

Рейтинг 2022	Категорія	Бренд	Ринок походження	Вартість бренду 2022 (млн. дол. США)	Темп приросту порівняно з 2021 р., %
1	Алкоголь	Moutai	Китай	103,380	-5%
2	Одяг	Nike	США	109,601	31%
3	Банки	Wells Fargo	США	43,052	54%
4	Постачальники бізнес-рішень і технологій	Microsoft	США	611,460	49%
5	Автомобілі	Tesla	США	75,933	78%
6	Споживчі технології	Apple	США	947,062	55%
7	Фастфуд	McDonald's	США	196,526	27%
8	Їжа та напої	Coca-Cola	США	89,985	12%
9	Розкіш	Louis Vuitton	Франція	124,273	64%
10	ЗМІ та розваги	Google	США	766,779	-
11	Особиста гігієна	L'Oréal Paris	Франція	47,480	24%
12	Роздрібна торгівля	Amazon	США	281,695	-
13	Провайдери телекомунікацій	Verizon	США	101,962	0%

Результати рейтингування цього року показують цінність постійних інвестицій у бренд та маркетингових можливостей, як засобу максимізації прибутку від бізнесу незалежно від ринкових умов.

В Україні теж існує декілька рейтингів оцінки вітчизняних брендів. Наприклад дослідницька компанія MPP, яка щорічно публікує топ – 100

найдорожчих брендів України. У таблиці 3 наведено рейтинг перших 10 компаній за 2021 рік.

Таблиця 3

Топ-10 найдорожчих українських брендів, 2021р. [2].

Рейтинг 2021	Бренд	Категорія	Вартість бренду 2021 (млн. дол. США)	Темп приросту порівняно з 2020р., %
1	Morshynska	Напої	493	-6,10
2	Rozetka	E-Commerce	385	23,79
3	Nova Poshta	Логістика	351	4,15
4	АТВ	Рітейл	309	25,10
5	Roshen	Кондитерська промисловість	256	-12,33
6	Khortytza	Алкогільна промисловість	244	23,86
7	Privatbank	Фінансові послуги	237	4,87
8	Nasha Ryaba	М'ясна промисловість	195	21,88
9	Nemiroff	Алкогільна промисловість	192	42,22
10	Sandora	Напої	189	-13,30

Трійка лідерів рейтингу брендів за 2021 рік не змінилася. Як і за підсумками 2020 року, лідерами списку виступають Morshynska (її вартість оцінена у 493 млн доларів США), далі йдуть Rozetka (385 млн доларів США) та Nova Poshta (\$351 млн доларів США).

За категоріями у рейтингу Топ-100 брендів України 2021 року переважають бренди, які асоціюються з продуктами харчування, переробкою молока та виробництвом алкоголю, пива та безалкогольних напоїв. Кожна друга назва у першій сотні – із цих секторів. Далі йдуть ритейл, фармацевтичне виробництво, паливо та енергетика, господарські товари. Найменше представництво мають логістика, фінансові та телекомунікаційні послуги та ювелірна галузь.

Питання виходу вітчизняних брендів на глобальний ринок є досить

актуальним, оскільки для підвищення рівня конкурентоспроможності на глобальному рівні бізнес, орієнтований на експорт, повинен функціонувати під власним брендом. Основними проблемами для українського бізнесу на світовому ринку є такі: несприйняття українських брендів зарубіжними споживачами; неготовність деяких брендів до сертифікації та стандартизації; відсутність підтримки брендів на споживчому рівні, тому що супровід товару здійснюється лише до рівня дистриб'юторів; відсутність реально діючої підтримки експортерів на державному рівні [3].

Для подолання зазначених вище проблем вітчизняним компаніям, що реалізують стратегію міжнародної діяльності, пропонується використовувати такі інструменти адаптації до світових тенденцій розвитку: постійне впровадження інноваційних технологій у процеси виробництва, орієнтація на соціальні проблеми, посилення інтересів споживачів, трансформація цінностей організації у напрямі посилення внутрішньої та зовнішньої конкуренції [3].

Отже українські бренди є впізнаваними на регіональних ринках, українські виробники прагнуть повною мірою інтегруватись у глобальну економіку та володіють значним потенціалом для виходу на глобальний ринок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kantar BrandZ™ Most Valuable Global Brands 2022 URL: <https://www.kantar.com/en-cn/inspiration/brands/2022-kantar-brandz-top-100-most-valuable-global-brands>
2. MPP Consulting. URL: <https://www.mppconsulting.com.ua/top100/ukrbrand2021.pdf>
3. Решетнікова О. В., Даниленко В. І., Дядик, Т. В. Доцільність формування глобалізації бренду в сучасному середовищі міжнародного маркетингу. *Економічний простір*, 2022, (178): С.7-11.

**ОБЛІК ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ: ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Кривуля Олександр Анатолійович,

Студент,
науковий керівник

Рижикова Наталія Іванівна,

д.е.н., професор
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Анотація. В статті розглянуто основні теоретичні аспекти обліку виробничих запасів. Визначено, що виробничі запаси є дуже важливим елементом діяльності будь-якого підприємства. Виявлено проблеми обліку і контролю виробничих запасів на підприємствах та розроблено шляхи їх усунення. Зазначено напрями організації дієвого документообігу щодо обліку виробничих запасів і внутрішнього контролю.

Ключові слова: облік, запаси, виробничі запаси, документообіг, контроль, інвентаризація.

В сучасних умовах господарювання виробничі запаси забезпечують постійність, ритмічність та безперервність діяльності підприємства, гарантуючи його економічну безпеку. Ефективне управління та чіткий контроль запасів дають змогу знизити витрати на їх зберігання, вивільнити із поточного господарського обігу частину фінансових ресурсів. Тому, від організації та ведення обліку виробничих запасів залежить точність визначення прибутку підприємства, його фінансовий стан, конкурентоспроможність на ринку та в цілому ефективність роботи підприємства.

Вагомий внесок у розробку теоретико-методологічних аспектів обліку виробничих запасів зробили праці таких науковців, як: Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, В. П. Завгородній, В. І. Єфименко, Т. Г. Маренич, Л. К. Сук,

М. С. Пушкар, Н. М. Ткаченко та ін. Однак дана тема не втрачає актуальність і потребує подальшого дослідження.

Виробничі запаси є дуже важливим елементом діяльності підприємств. Їх раціональне використання має велике економічне значення. Забезпеченість виробничими запасами є необхідною умовою здійснення господарської діяльності, а ефективне їх використання є передумовою прибуткового функціонування підприємства.

Методологічні основи ведення бухгалтерського обліку запасів регулюються П(С)БО 9 «Запаси». Згідно з п. 4 П(С)БО 9 запасами є активи, які утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності, перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва, а також утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, управління підприємством [1].

Згідно з міжнародним стандартом МСФЗ (IAS) 2 «Запаси» «запаси – це активи, які передбачені для подальшого продажу в ході звичайної діяльності; що знаходяться у процесі виробництва для такого продажу, або ті, що знаходяться у вигляді сировини та матеріалів, які будуть використовуватись у процесі виробництва або надання послуг, за винятком незавершеного виробництва, що виникає за угодами на будівництво, включаючи безпосередньо пов'язані з ними угоди на надання послуг, фінансових інструментів та біологічних активів, що належать до сільськогосподарської діяльності, та сільськогосподарська продукція в момент її збирання» [2].

Основними проблемами організації обліку виробничих запасів на підприємстві є: неправильне визначення первісної вартості придбаних запасів; неправильне визначення справедливої вартості запасів при їх внесенні до статутного капіталу, безоплатному одержанні, бартерному обміні; недоцільність використання методів списання виробничих запасів; незадовільна організація складського господарства та зберігання запасів; недостатність автоматизації первинного обліку виробничих запасів підприємств;

невідповідний рівень контролю та оперативного регулювання процесів утворення та використання запасів.

До важливих проблем організації бухгалтерського обліку, висунутих практикою, належить вибір методики оцінки запасів при їх вибутті, від чого у більшості випадків залежить об'єктивність усієї бухгалтерської інформації. Через постійні зміни цін на виробничі запаси, різні методи списання запасів будуть по різному впливати на показники звітності. Тим самим, використання не виправданого методу частіше є зоною шахрайства й перекручення інформації про фінансовий стан підприємства. Тому, обирати необхідно оптимальну оцінку вибуття запасів, яка б не завищувала, або не занижувала собівартість продукції, була виправдана в умовах інфляції, відповідала процесу виробництва і враховувала не лише поточні, але і стратегічні завдання діяльності підприємства. Залежно від специфіки виробництва, особливостей виду діяльності, використання тих чи інших методів для визначення собівартості запасів, при їх вибутті, визначається підприємством самостійно, згідно до вимог П(С)БО 9 п.16 «Оцінка вибуття запасів». Даний розділ включає декілька методів: ідентифікованої собівартості, середньозваженої собівартості, собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО), нормативних витрат, ціни продажу.

Щодо питань раціонального й ефективного використання всіх виробничих запасів, особлива роль повинна належить їх первинному обліку. Недоліки організації обліку виробничих запасів найбільш частіше виявляються при інвентаризації, звірці даних складського обліку, коли визначаються нестачі й значні розбіжності за рахунок пересортування окремих видів матеріалів, а також помилок у первинних документах і облікових регістрах, що характеризують надходження й рух матеріалів. Тільки при правильній організації документування та складського обліку виробничих запасів можливе зменшення матеріальних втрат.

Документи на надходження і витрати матеріалів, які передаються у бухгалтерію, потребують повсякденної обробки і відображення в тих чи інших

облікових регістрах. При цьому, для своєчасного відображення і контролю за наявністю і рухом виробничих запасів на підприємстві є доцільним складати і затверджувати графік документообігу та чітко його дотримуватися. Вирішення цих проблем потребує оновлення системи отримання інформації про виробничі запаси, використання нетрадиційних для вітчизняної облікової практики підходів щодо ефективного їх використання та оптимізації результатів діяльності підприємства через застосування принципів і методів бухгалтерського обліку.

Необхідно зазначити, що забезпечення електронного обліку виробничих запасів на підприємстві вплине на зменшення кількості документів, зокрема прискорить рух інформації між складом та бухгалтерією; підвищення ефективності здійснення контролю над складанням документів і прийняттям обґрунтованих рішень стосовно управління виробничими запасами; покращення ефективності роботи окремих працівників та підприємства у цілому; зменшення витрат на роздрукування, передачу та зберігання значної кількості документів та їх копій.

Поліпшенню обліку виробничих запасів доцільно буде виділити наступні напрямки удосконалення обліку виробничих запасів на підприємстві:

- узагальнення теоретико-методичних основ обліку, аналізу і контролю виробничих запасів, визначення їх суті та класифікації;
- підвищення оперативності інформаційного забезпечення управління виробничими запасами підприємств, яке забезпечується запровадженням інформаційних технологій обробки економічної інформації;
- розробка системи автоматизації обліково-аналітичних робіт в управлінні виробничими запасами;
- проектування системи економічного аналізу та контролю ефективності використання виробничих запасів;;
- чітка організація обліково-контрольних процедур руху запасів підприємств.

Отже, запаси як значна частина активів підприємства та основна частина

його витрат потребують досконалої організації їх обліку. Однак даний процес містить ряд недоліків, що призводять до зниження ефективності діяльності підприємства. Використання перелічених напрямів удосконалення організації обліку виробничих запасів дозволить підвищити рівень ефективності діяльності підприємства, забезпечити її безперервність та уникнути матеріальних втрат.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: затв. наказом М-ва фінансів України від 20.10.1999р. №246. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99> .

2. МСФЗ 2. Запаси (IAS 2 Inventories) URL: www.minfin.gov.ua/document/92420/МСБО_2.pdf.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

**Макарова Ірина Юріївна,
Мазоренко Марія Володимирівна**

Студенти,
науковий керівник

Бірченко Наталія Олександрівна,

к.е.н., доцент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Анотація. В статті досліджено питання сутності облікової політики, виходячи з національних стандартів бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів. Визначено значення облікової політики, як основного документа, який забезпечує діяльність підприємств згідно з потребами фінансової звітності і управління виробничим процесом. Проаналізовано сучасні вимоги до формування облікової політики підприємства.

Ключові слова: облікова політика підприємства, формування облікової політики, підприємство, наказ про облікову політику.

Ведення бухгалтерського обліку на підприємстві і формування звітності повинні здійснюватися за встановленими правилами, виконання яких забезпечить створення достовірної та корисної фінансової та управлінської інформації, яка дає змогу суб'єкту господарювання оперативно реагувати на зміни, які відбуваються у зовнішньому середовищі функціонування підприємства, не порушуючи діючих законодавчих норм і правил та не завдаючи шкоди власному бізнесу через надмірні витрати на податок на прибуток чи втрати, пов'язані з неналежним виконанням податкових зобов'язань. Тому суб'єкти господарювання розробляють власну облікову політику. Правильно складена облікова політика є одним з передових способів

управління діяльністю фірми та оптимізації її оподаткування, з одного боку, і реалізації принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, зокрема обачності, послідовності, превалювання сутності над формою, з іншого боку.

Висвітленням даного питання займалися такі науковці як Ф. Ф. Бутинець, В. А. Дерій, М. В. Кужельний, Л. В. Івченко, А. А. Пилипенко, М. С. Пушкар та ін. Незважаючи на їх здобутки, все ще залишаються не визначені деякі питання.

Метою статті є визначення суті облікової політики, аналіз її значення та обґрунтування необхідності ретельного розроблення для ефективної роботи підприємства.

Відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, зокрема П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» «облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності» [1]. За Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» облікова політика – «конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансових звітів» [2].

Отже, облікова політика підприємства – це реалізація підприємством методів бухгалтерського обліку, з метою виконання фінансово-господарських цілей підприємства на основі принципів бухгалтерського обліку, враховуючи діюче законодавство.

Рівень свободи підприємства у формуванні облікової політики обмежений державою через прийняття законів, положень, постанов та інших нормативних документів, у яких визначено можливі варіанти альтернативних рішень здійснення облікових процедур.

Облікова політика підприємства є елементом цілісної системи бухгалтерського обліку. Тому вона повинна охоплювати всі аспекти обліку, а саме методичний, технічний та організаційний.

Методичний аспект облікової політики визначає методи оцінки об'єктів

обліку, порядок їх реєстрації для формування фінансових результатів та оцінки фінансового стану підприємства. Тобто – це вибір найефективнішого ефективного варіанту із сукупності можливих методів обліку щодо порядку нарахування амортизації, оцінки матеріально-виробничих запасів, власного капіталу, випуску продукції та витрат на її виробництво, переліку резервів, видатків та платежів, оцінки кредиторської заборгованості, визначення виручки від продажу продукції, які відповідають умовам конкретного підприємства.

Технічний аспект облікової політики охоплює робочі засоби реалізації методичного аспекту. Він передбачає розроблення та затвердження робочого плану рахунків бухгалтерського обліку на основі загальноприйнятого плану рахунків; форм первинних облікових документів у тих випадках, коли для оформлення деяких господарських операцій не передбачені стандартизовані форми; форм внутрішньої бухгалтерської звітності; форми бухгалтерського обліку; порядку проведення інвентаризації; правил документообігу та технології обробки облікової інформації. Ключовим елементом облікової техніки є технологія обробки облікової інформації. Завдяки стрімкому розвитку комп'ютерних технологій підприємства використовують автоматизовані системи обробки облікової інформації.

Організаційний аспект облікової політики охоплює положення, які необхідні для організації роботи облікового апарату підприємства: вибір форми організації бухгалтерського обліку, виду і типу облікового апарату та розробка системи внутрішнього контролю за господарськими операціями

Законодавчо затвердженої форми наказу про облікову політику не існує. Наказ складається в довільній формі, відповідно до діяльності підприємства, форми власності, цілей підприємства. Наказом є правовий акт (розпорядчий документ), який видається керівником підприємства, організації, установи на правах єдиноначальності і в межах своєї компетенції для вирішення основних та оперативних завдань, які поставлено перед даним підприємством.

Під час формування облікової політики підприємство згідно Закону України та П(С)БО повинні враховувати такі фактори як:

- форма власності та організаційно-правовий статус підприємства, які зумовлюють особливості обліку відповідно до системи управління, форми контролю та звітності;

- діюча система оподаткування – цей фактор істотно впливає при формуванні облікової політики, адже облік розрахунків за податками та платежами складає загальну систему податкового обліку підприємства, який в фінансово-господарській діяльності підприємства є важливим фактором;

- технічне оснащення управління – від рівня автоматизації залежить вибір форми ведення бухгалтерського обліку, що сприяє обліковому процесу з найменшими витратами;

- ефективність системи інформаційного забезпечення підприємства - раціональні та обґрунтовані заходи дозволяють внутрішнім та зовнішнім користувачам своєчасно отримувати повну та якісну інформацію;

- кваліфікація кадрів підприємства – від чисельності, структури апарату управління, кваліфікаційного рівня працівників залежить робота підприємства. Забезпечуючи ефективність роботи підприємства, необхідно врахувати особливості підприємства, наявність кадрів та їх досвід роботи, рівень кваліфікації;

- розміри діяльності підприємства – формування облікової політики повинно враховувати показники діяльності підприємства, організаційну структуру підприємства: наявність відділів, філіалів. Також необхідно враховувати взаємодію служб на різних рівнях та посадових осіб.

Отже, формування облікової політики – складний процес, що вимагає наявності організаційних, технічних, кадрових можливостей, який не закінчується після затвердження Наказу про облікову політику, а продовжується аж до моменту припинення діяльності підприємства.

Керівники повинні ефективно налагоджувати аналітичну роботу на підприємстві, що дозволить робити аналіз та використовувати його результати, особливо для формування власної особливої облікової політики. Окрім того, з метою удосконалення облікової політики на підприємстві при її розробці

необхідно керуватися плановими обліковими проєктними документами та розробляти її поетапно, оптимізуючи процес.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом Міністерства фінансів України 07.02.2013 р. № 73 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28.02.2013 р. за № 336/22868.

2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_020.

ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Миськів Любов Петрівна

к.ек.н.

старший викладач кафедри обліку та оподаткування

Гаврилишин Андрій

магістр,

спеціальність «Облік і оподаткування»

Національний університет біоресурсів

і природокористування України

м. Київ, Україна

Анотація: В статті розглянуто питання щодо ведення первинного обліку в сучасних умовах господарювання. Визначено основні шляхи поліпшення документального забезпечення обліку наявності, руху та списання основних засобів, що значним чином впливає на практичну діяльність підприємств усіх форм власності.

Ключові слова: бухгалтерський облік, основні засоби, первинні документи.

Основні засоби займають найбільшу питому вагу в балансі будь-якого господарюючого суб'єкта та мають найбільшу вартість. Обов'язковою умовою згідно пп. 14.1.138 Податкового Кодексу України є віднесення об'єкта до основних засобів, матеріального активу вартістю більше 20000 грн та строк корисного використання якого становить більше одного року. Достовірне та своєчасне відображення інформації щодо документального оформлення наявності, руху та вибуття основних засобів на підприємстві є важливою складовою для успішного ведення бізнесу та прийняття оперативних управлінських рішень.

Вивченню питання документального оформлення операцій з основними

засобами приділена значна увага з боку як вітчизняних так й зарубіжних вчених-економістів, а саме Ткаченко Н. М., Чабанова М. В., Котенко Л. Н., Сопко В. В., Шевченкова Л., Шарухін А., Грабова Н., Яремчик С. та інші. Проте, в контексті постійних законодавчих змін та суперечності окремих нормативних документів виникає гостра потреба у дослідженні документального забезпечення обліку основних засобів.

Метою статті є виявлення шляхів поліпшення первинного обліку основних засобів в сучасних умовах господарювання.

Документальне забезпечення записів щодо основних засобів є невід'ємним елементом процесу бухгалтерського обліку, що формує логічну послідовність етапів, які відбуваються у чітко визначеному порядку та не можуть відокремлюватись один від одного. При цьому, відбувається обробка отриманих інформаційних даних та узагальнення їх результатів у вигляді звітної інформації.

Суть облікової функції полягає у відображенні фактів здійснення господарської діяльності щодо формування фінансових ресурсів для відтворення основних засобів, при цьому формується адекватна та суттєва інформація в системі організації первинного та зведеного обліку, зовнішньої та внутрішньої звітності для прийняття управлінських рішень з метою відновлення виробничого потенціалу.

Розкриваючи значимість первинних документів з обліку основних засобів, необхідно відмітити, що при відображенні інформації про наявність на рух основних засобів підприємства використовують норми декількох чинних нормативно-правових актів, а саме Положення № 88 «Про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку», Наказ Міністерства аграрної політики України № 707 «Про затвердження спеціалізованих форм первинних документів з обліку основних засобів і інших необоротних активів сільськогосподарських підприємств та методичних рекомендацій щодо їх застосування», а також Наказ Міністерства фінансів України № 818 «Про затвердження типових форм з обліку та списання основних засобів суб'єктами

державного сектору та порядку їх складання».

Доцільно зазначити, що для обліку основних засобів до 2021 р. застосовувались типові та спеціалізовані форми первинних документів в яких окремі реквізити дублювалися, що значним чином вплинуло на зменшення ефективності контрольної функції за об'єктами обліку. Тому, Наказом Державної служби статистики України № 266 від 22.10.2021 р. скасовано окремі нормативно-правові акти, щодо використання типових форм первинних документів. Це свідчить, що підприємства отримали змогу використовувати бланки первинних документів розроблених власноруч, але з відображенням всіх обов'язкових реквізитів, зазначених у Положенні № 88, а саме:

- найменування підприємства, установи, від імені яких складений документ;
- назва документа (форми);
- дата складання;
- зміст та обсяг господарської операції;
- одиниця виміру господарської операції (у грошовому та за можливості у натуральних вимірниках);
- посади і прізвища осіб, відповідальних за здійснення господарської операції і правильність її оформлення;
- особистий підпис або інші дані, що дають змогу ідентифікувати особу, яка брала участь у здійсненні господарської операції [2].

Залежно від характеру операції та технології обробки даних до первинних документів можуть бути включені ще й додаткові реквізити: ідентифікаційний код підприємства, установи з Державного реєстру, номер документа, підстава для здійснення операцій, дані про документ, що засвідчує особу-одержувача тощо [2].

Так, Бутинець Т. А. вважає, що скорочення кількості первинних документів до рівня, який найбільш повно задовольняє потреби управління виробництвом і вимоги простоти та здешевлення обліку. Одним із шляхів такого скорочення, вченим визначено поєднання первинного документу з

обліковим реєстром [1]. На наш погляд, найбільш оптимальним рішенням питання щодо використання первинних документів комерційними підприємствами є застосування Наказу № 818, згідно якого юридичними особами, створеними відповідно до законодавчих актів України, незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності для обліку та списання основних засобів можуть застосовувати нові типові форми, первинних документів, які призначені для суб'єктів державного сектору, а саме:

- Акт введення в експлуатацію основних засобів;
- Акт приймання-передачі основних засобів;
- Акт внутрішнього переміщення основних засобів;
- Акт передачі на ремонт, реконструкцію та модернізацію основних засобів;
- Акт приймання відремонтованих, реконструйованих та модернізованих основних засобів;
- Акт списання основних засобів (часткової ліквідації);
- Акт списання групи основних засобів;
- Акт списання транспортних засобів;
- Інвентарна картка обліку об'єкта основних засобів;
- Інвентарна картка обліку тварин та багаторічних насаджень;
- Розрахунок амортизації інших необоротних матеріальних активів;
- Акт переоцінки основних засобів.

Отже, основними шляхами поліпшення процесу документування обліку основних засобів є виявлення, вимірювання, реєстрація, накопичення, узагальнення, зберігання та передача інформації внутрішнім та зовнішнім користувачам шляхом уніфікації форм первинних документів як носіїв інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутинець Т. А. Документування господарських операцій: теорія, методологія, комп'ютеризація: наукове видання. Житомир: ЖІТІ, 1999. 412 с

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. Верховна Рада України офіційний веб-портал - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (дата звернення 12 грудня 2022р)

3. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88 із змінами та доповненнями - Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text>

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. із змінами і доповненнями. Все про бухгалтерський облік. № 8–9. – 27 січня 2012. – С. 5 – 10.

ПРОБЛЕМА ЗАБРУДНЕННЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ГЛОБАЛЬНІ МОДЕЛІ ЕКОРОЗВИТКУ

Овдієнко Марія Ігорівна

Студентка 2 курсу ОС «Магістр»

Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,

НН Інститут міжнародних відносин

м. Київ, Україна

Анотація: Враховуючи глобальне потепління і зростаючу проблему забруднення навколишнього середовища, уряди та громадськість приділяють все більше уваги екологічному розвитку економік. Таким чином пошук методологічної основи розвитку, що відповідає принципам сталого розвитку та дозволить вирішити проблему забруднення довкілля, та її перетворення в реальні механізми функціонування соціально-економічних систем є актуальною вимогою сучасності. На цьому тлі вже майже 20 років як програми дій для економічного розвитку суспільства проголошуються різноманітні концепції: «зелене» зростання, «зелена» економіка, циркулярна економіка та їх варіації.

Ключові слова: забруднення, екологія, «зелена» економіка, глобальне потепління, відновлювальні джерела енергії, екологічний розвиток, сталий розвиток.

Забруднення навколишнього середовища зростало разом із економікою та кількістю населення. Це призвело до серйозної глобальної проблеми, яка все ще впливає на екосистеми, біорізноманіття та здоров'я людей по всьому світі. Забруднення повітря є однією з найважливіших екологічних проблем, з якими стикається сьогодні планета. Парникові гази затримують тепло та в результаті збільшують середньорічну температуру на планеті. Діяльність людини спричинила майже все збільшення парникових газів в атмосфері за останні 150 років [1].

Найбільше джерело викидів парникових газів у результаті людської діяльності в усьому світі – спалювання викопного палива для виробництва електроенергії, тепла та пального для транспорту (рис. 1).

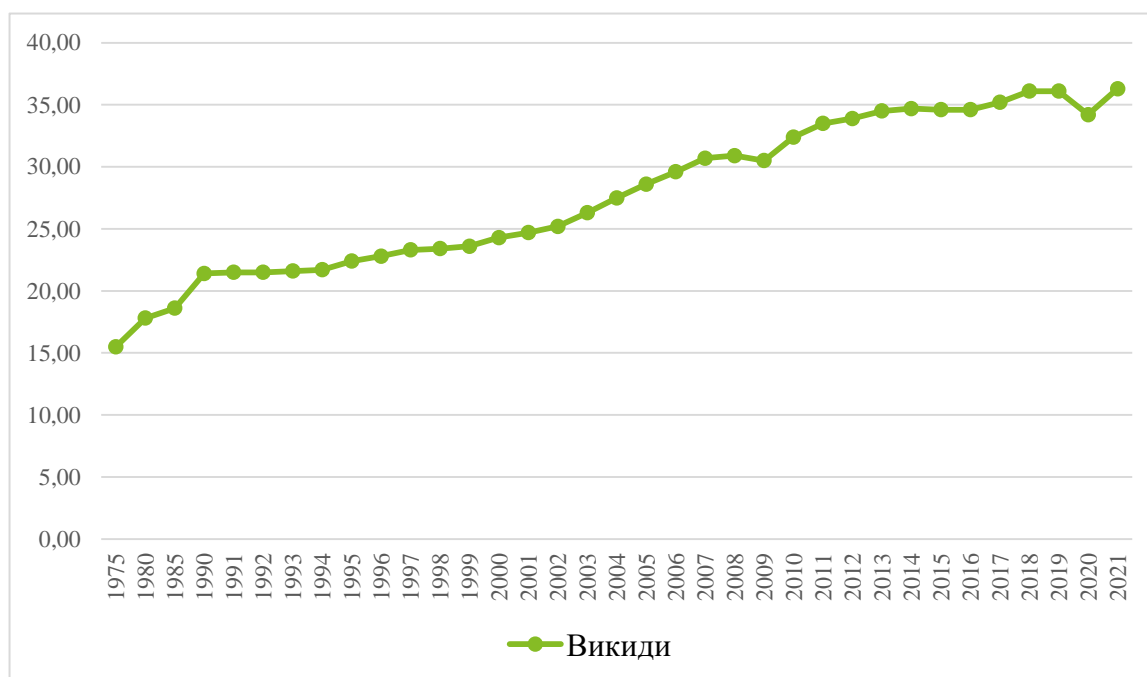

Рис. 1. Викиди CO₂, пов'язані з енергетикою, у всьому світі з 1975 по 2021 рік (у млрд метричних тонн)

Забруднення землі стосується погіршення стану земної поверхні внаслідок прямої чи непрямой діяльності людини. Є багато причин забруднення землі, включаючи сільськогосподарські добрива, видобуток корисних копалин і звалища. Щороку люди виробляють величезні обсяги твердих відходів, але значна частина цих відходів викидається на сміттєзвалища або утилізується на відкритих звалищах. Деякі з найбільших сміттєзвалищ у світі займають сотні гектарів і зберігають відходи, для повного розкладання яких можуть знадобитися століття. Враховуючи масштаб існуючих ризиків, ключові виклики стосуються проблем, пов'язаних зі зміною клімату. Вони вимагають вжиття необхідних превентивних заходів, але відсутність узгодженої позиції в міжнародних переговорах щодо розподілу тягаря змусила відповідні країни самостійно шукати можливі шляхи збалансувати шляхи національного економічного зростання з потенційними проблемами, такими як забруднення навколишнього середовища та виснаження природних ресурсів. Вищевказані

умови призвели, серед іншого, до появи концепції «зеленого» зростання.

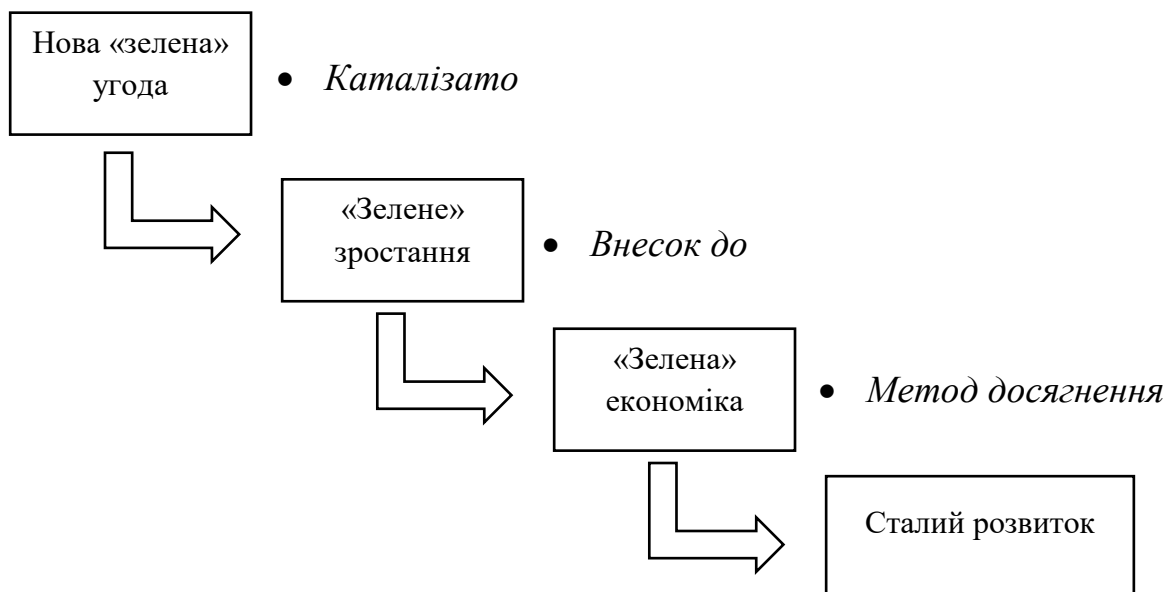

Рис. 2. Ієрархія концепцій екологічного розвитку

Із трансформацією розуміння взаємозв'язку економіки та природи, відбувається рух від антропоцентризму, який, певною мірою, був основою «зеленого» зростання та «зеленої» економіки, побудованої на впровадженні зелених технологічних рішень, до розуміння єдності та взаємозалежності руху ресурсів у природно-економічній системі в межах циркулярної економіки (рис. 2). Світовий банк визначає «зелене» зростання як зростання, яке є ефективним у використанні природних ресурсів, чистим у тому, що воно мінімізує забруднення та вплив на навколишнє середовище та стійким у тому, що воно враховує природні небезпеки. За визначенням ОЕСР «зелене» зростання має на меті сприяти економічному зростанню та розвитку, водночас забезпечуючи стійке використання природних активів і продовжуючи надавати ресурси та екологічні послуги, від яких залежить добробут населення планети [2].

У 2011 році під час форуму ОЕСР було представлено пакет документів, що входять до так званої Стратегії «зеленого» зростання. Стратегія вважається корисним інструментом для додання динаміки економічному зростанню та створення зелених робочих місць за рахунок більш сталого використання

природних ресурсів, підвищення енергетичної та матеріальної ефективності та належної оцінки екологічних послуг.

«Зелене» зростання тісно пов'язане з ідеєю «зеленої» економіки, орієнтованої на підвищення загального соціального добробуту та соціальної справедливості, в той же час значно зменшуючи екологічні ризики та екологічні недоліки. «Зелена» економіка характеризується значним збільшенням інвестицій у сектори економіки, які створюють і зміцнюють природний капітал Землі або сприяють зменшенню екологічних недоліків і екологічних загроз. Ці сектори включають, зокрема, відновлювану енергію, транспорт з низьким рівнем викидів, енергоефективне будівництво, чисті технології, вдосконалення поведінки з відходами, стале сільське господарство та управління лісами та стале рибальство. Той факт, що обидві концепції спрямовані на дещо різний напрямок, може бути нечітким. Концепція «зеленої» економіки спрямована на економічну трансформацію для сприяння покращенню соціального добробуту та справедливості, в той же час значно зменшуючи екологічні загрози та екологічні недоліки. Така трансформація має бути досягнута насамперед через «зелені» інвестиції, створення «зелених» робочих місць, створення ринку для нових продуктів (наприклад, ринку екосистемних послуг), що підтримує міжнародну торгівлю та так звану циркулярну економіку. Чіткою метою «зеленої» економіки також є боротьба з бідністю та надання підтримки країнам, що розвиваються [3].

Для порівняння, головною метою Стратегії «зеленого» зростання є безперервне економічне зростання та водночас визнання ролі природного капіталу в процесах планування та національних рахунках. Основні заходи для досягнення цієї мети включають адекватну оцінку природного капіталу з огляду на його роль як фактора виробництва (тобто, в першу чергу, забезпечення належного вимірювання забруднення та використання ресурсів, а також запобігання ризикам, що виникають внаслідок обмежених ресурсів, і усунення шкідливих субсидій), а також постійний тиск на інновації та підтримку конкуренції. «Зелена» економіка вважається економікою з низьким

вмістом вуглецю, ресурсоефективна та соціально інклюзивна. У «зеленій» економіці зростання зайнятості та доходів обумовлюється державними та приватними інвестиціями в таку економічну діяльність, інфраструктуру та активи, які дозволяють зменшити викиди вуглецю та забруднення, підвищити ефективність використання енергії та ресурсів, а також запобігти втраті біорізноманіття та еко-системних послуг [4]. Динаміка глобальних викидів CO₂ показує, що світова економіка досягла критичного рівня насичення вуглецем та забруднення. Успішна реалізація концепцій «зеленої» економіки, «зеленого» зростання та циркулярної економіки, спрямованих на досягнення глобальних цілей сталого розвитку, може бути досягнута шляхом мобілізації фінансових ресурсів з акцентом на перехід до екологічно відповідальної ресурсоефективної, низьковуглецевої економіки, яка підтримує прогрес у соціальному розвитку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The global transition to green and fair economies [Electronic resource] // Green economy coalition. – 2020. – Mode of access: <https://www.greeneconomycoalition.org/assets/reports/GEC-Reports/1037-GEC-Barometer-Phase2-A4-V8j-WEB.pdf>.
2. The green economy transition: the challenges of technological change for sustainability [Electronic resource] // BMC. – 2020. – Mode of access: <https://sustainableearth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s42055-020-00029-y>.
3. How Green Economy Contributes in Decreasing the Environment Pollution and Misuse of the Limited Resources? [Electronic resource] // Canadian Center of Science and Education. – 2017. – Mode of access: <https://doi.org/10.5539/ep.v6n1p10>.
4. The green economy transition: the challenges of technological change for sustainability [Electronic resource] // Sustainable Earth. – 2020. – Mode of access: <https://doi.org/10.1186/s42055-020-00029-y>.

**ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ
ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА**

Остряніна Світлана Василівна,
к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту,
Рижков Артем Віталійович,
Кропова Максим Володимирович,
студенти,
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»,
м. Полтава, Україна

Анотація. У статті наведено складові ефективної системи мотивації праці персоналу підприємства. Виокремлено в системі мотивації персоналу двокомпонентну структуру. Обґрунтовано можливість застосування принципів функціонування системи мотивації персоналу на підприємстві. Визначено основні напрями розвитку системи мотивації персоналу підприємства.

Ключові слова: система мотивації праці персоналу, двокомпонентна структура, внутрішня і зовнішня мотивація, принципи, функції стимулювання

Мотивація відноситься до числа проблем вирішення яких у світовій практиці завжди приділялась велика увага. Українська теорія та практика найчастіше обмежується оплатою праці, основною та фіксованою тарифними ставками й посадовими окладами, які є малоефективними. В більшій мірі на наших підприємствах застосовують лише фінансові та економічні стимули, а такі як трудові та професійні не використовуються взагалі. На відміну від зарубіжних підприємств, де теорія мотивації вже десятиліттями не тільки вивчається і поглиблюється, але й втілюється на практиці.

Авторами встановлено, що результат діяльності підприємства значною мірою залежить від формування системи мотивації персоналу, яка полягає у здійсненні об'єктивної кількісної та якісної оцінки трудової активності

працівника і визначенні відповідної винагороди. Винагородження працівника може бути матеріальним і моральним, і задовольняти ті чи інші види потреб, тому його форми і розмір мають відповідати затраченим зусиллям, і лише тоді можна говорити про спонукальні мотиви до подальшої ефективної роботи працівника.

Ефективна система мотивації праці персоналу підприємства, на думку Л. Семенової [1], має охоплювати такі складові, як: система оплати, соціальні гарантії, надання пільг, участь працівників у власності підприємства, участь працівників в управлінні підприємством, участь працівників у розподілі прибутку підприємства, ротація персоналу, покращення умов праці, особисте та публічне визнання, формування і розвиток позитивного клімату на підприємстві. Вважаємо, що система мотивації праці повинна враховувати також всі елементи системи преміювання, до яких слід віднести показники преміювання, умови преміювання та покарання, фінансування преміальних виплат. Доцільним є виокремлення в системі мотивації персоналу двокомпонентної структури: внутрішня мотивація, що проявляється тоді, коли персонал, вирішуючи завдання, формує мотиви. Наприклад, це може бути прагнення до досягнення певної мети, завершення роботи, пізнання. На основі внутрішньої мотивації персонал діє спокійніше; сумлінніше виконує роботу, докладає менше зусиль, краще розуміє змістовність завдання та опановує його. Внутрішнє спонукання до дії є результатом взаємодії складної сукупності потреб, які змінюються, тому керівник для здійснення мотивації повинен визначити ці потреби і знайти способи їх задоволення.

При зовнішній мотивації вплив на суб'єкт відбувається ззовні, наприклад, через оплату за роботу, розпорядження, правила поведінки тощо. Внутрішня й зовнішня мотивації чітко не розмежовані, оскільки в різних ситуаціях мотиви можуть виникати як по внутрішніх, так і по зовнішніх причинах. Керівникам дуже важливо знати про наявність цих двох видів мотивації, тому що ефективно управляти можна тільки опираючись на зовнішню мотивацію, але при цьому брати до уваги і можливе виникнення певних внутрішніх мотивів

[2, с. 16].

Автори звертають увагу на те, що взаємодія складових системи мотивації відбувається за принципами, представленими в табл.1.

Таблиця 1

**Принципи функціонування системи мотивації
персоналу на підприємстві**

Назва принципу	Характеристика
Принцип мотивованості	передумова трудової діяльності, якою викликано її вибір чи активізована її інтенсивність у певному напрямі. Виходячи з досвіду досліджень феномену мотивації, вчені переконані, що використання цього принципу сприятиме вирішенню багатьох питань активізації праці як в теоретичному, так і прикладному аспектах.
Принцип конкурентності	торкається іншого аспекту трудової діяльності, а саме – орієнтованості особи, що обирає або здійснює трудову діяльність в конкурентних умовах, на підвищення конкурентоспроможності власної робочої сили, використання (за певних умов організації праці) власного трудового потенціалу для досягнення очікуваного трудового результату із досягненням певних конкурентних переваг на ринку.
Принцип адаптації та розвитку	передбачає адаптацію трудової свідомості працівника до конкурентних умов, формування та розвиток ціннісних орієнтацій у напрямі формування конкурентоспроможності у сфері праці. Реалізація цього принципу у дії мотиваційної системи передбачає пошук відповідних соціально-економічних важелів, здатних формувати конкурентну поведінку.
Принцип пріоритетності соціальних потреб	визначає підпорядкованість мотиваційного процесу передусім цілям людського розвитку, задоволенню актуальних соціальних потреб працівників, трудового колективу.
Принцип ефективності	передбачає реалізацію вимог соціальної та економічної ефективності мотиваційної системи конкурентоспроможної праці, який формується згідно обраної стратегії, розробку критеріїв та індикаторів ефективності соціальної та економічної мотивації праці в умовах конкурентного середовища.

Джерело: систематизовано авторами

Важливо зазначити, що враховуючи сутнісну характеристику означених принципів та відомих мотиваційних теорій, а також практики їх застосування дозволяють дійти висновку:

- для формування дієвої системи мотивації персоналу не достатньо враховувати взаємодію внутрішніх і зовнішніх чинників мотивації лише на рівні підприємства. Необхідним є комплексний підхід до розв'язання цієї проблеми;

- система мотивації не буде достатньо ефективною, якщо вона базуватиметься лише на фінансових стимулах і не включатиме нематеріальні складники.

За допомогою стимулювання, з одного боку, створюються сприятливі умови для задоволення потреб працівника, з іншої – забезпечується трудова поведінка, що необхідна для успішного функціонування підприємства.

У процесі мотивації працівників стимулювання виконує декілька функцій:

- економічну, оскільки ефективне стимулювання працівника сприяє підвищенню загальної продуктивності праці;

- соціальну, оскільки отримуючи доходи, працівник забезпечує собі певний комплекс економічних і соціальних благ, займає певне місце у соціальній структурі колективу і суспільства в цілому;

- соціально-психологічну, оскільки стимулювання впливає на формування внутрішнього світу працівника – його потреб і цінностей, орієнтацій і установок, мотивів трудової поведінки і ставлення до праці;

- морально – виховну – через формування моральних якостей особистості. Розглянуті функції стимулювання комплексно впливають на трудову поведінку і мотивацію працівників [3, с. 25].

Отже, формуючи основні напрями розвитку системи мотивації персоналу підприємства необхідно використовувати:

- довгострокові та формувати короткострокові плани мотивації та стимулювання, орієнтуючись на зовнішні та внутрішні чинники мотивації, вибираючи правильні методи стимулювання;

- для кожного працівника розробити індивідуальну схему, адже на різних людей діють різні стимули і для цього потрібно враховувати низку аспектів: психологічний тип і рівень професійної підготовки працівника; місце працівника в колективі, зокрема у формальних і неформальних групах; його взаємовідносини з керівниками й колегами; подіями, які відбуваються в особистому житті працівника, тощо [4, с. 106];

- публічно визнавати заслуги персоналу, що дозволить співробітникам відчувати власну цінність для підприємства як професіонала;
- стимулювати працівників підприємств до продуктивності та ефективності, ощадливого використання ресурсів;
- вмотивовувати персонал до впровадження інновацій;
- створювати прозорий і зрозумілий алгоритм кар'єрного зростання (системи управління кар'єрою персоналу);
- обговорювати в колективі систему мотивації праці. Оскільки основне завдання керівництва полягає у з'ясуванні кола інтересів та потреб усіх працівників, що забезпечить формування оптимальної системи мотивації персоналу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Семенова Л. Ю., Мірясов А. С. Формування ефективної системи мотивації праці на промислових підприємствах URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/1/35.pdf>.
2. Остряніна С. В., Ничипорук С. С. Evaluation of factors of influence on establishment of the assessment system and motivation of personnel at the enterprise. The 3 th International scientific and practical conference "MAN AND ENVIRONMENT, TRENDS AND PROSPECTS" (February 10-11, 2020) SH SCW "NEW ROUTE" Tokyo, Japan 2020. 15-18 p. URL: <http://isg-conf.com.ua>.
3. Гайдученко С.О. Тексти лекцій з навчальної дисципліни «Мотивація персоналу». Харків: ХНУМГ, 2013. 111 с.
4. Кузьмін О.Є., Чушак-Голобородько А.М.. Теоретичні та методичні положення з формування системи мотивування суб'єктів креативної діяльності на промислових підприємствах. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012, № 3. с.99-110. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>

**НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ В БАНКАХ**

Радова Наталія Володимирівна

ст. викладач, к.е.н.,

Криса Катерина Миколаївна

студентка 4 курсу ФФБС, освітнього рівня бакалавр,
Одеський національний економічний університет

Анотація: Досліджено нормативне регулювання бухгалтерського обліку в банках. Окреслено нормативні документи, щодо регулювання бухгалтерського обліку в банках. Розглянуто рівні нормативного регулювання бухгалтерського обліку в банках. Розглянуто більш детально рівень банківської системи, взаємодії Національного банку України з бухгалтерський обліком. Визначено принципи бухгалтерського обліку.

Ключові слова: бухгалтерський облік, нормативне регулювання, нормативні акти.

В сучасних умовах бухгалтерський облік є основним і обов'язковим обліком, який ведеться підприємством. Саме на даних бухгалтерського обліку ґрунтують такі види звітності як, фінансова, податкова, статистична. Метою бухгалтерського контролю є мінімізація операційного ризику банку, адже саме бухгалтерський контроль включає в собі процедури, які спрямовані на виявлення, виправлення та попередження суттєвих помилок, дають змогу забезпечити захист та збереження активів банку [3].

На сьогодні в Україні основними документами, які регулюють нормативне забезпечення бухгалтерського обліку в банках є:

- Закон України Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні [4];
- Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського

обліку в банках України [5];

- Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку.

Оскільки нормативне регулювання бухгалтерського обліку в банках має декілька рівнів, тож більш детальний зміст зазначений на табл.1.

Таблиця 1

**Нормативне регулювання бухгалтерського
Обліку в банках**

Міжнародний рівень	Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standard)	Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку Міжнародні стандарти фінансової звітності
Загальнодержавний рівень	Верховна рада України Президент України Кабінет міністрів України	Закони України, Укази Президента України, Постанови Уряду щодо
	Міністерство фінансів України	Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку
Рівень банківської системи	Національний банк України	Положення, інструкції, постанови, рекомендації та інші нормативні документи щодо банківської діяльності, бухгалтерського обліку, звітності
Внутрішньобанківській рівень	Керівництво банку	Облікова політика банку та інші внутрішні документи банку, що стосуються питань бухгалтерського обліку

Джерело: розроблено авторами на основі [1, с. 12]

Розглянемо рівень банківської системи. На забезпечення бухгалтерського обліку в банках, звичайно, суттєво впливає Національний банк України. Адже сам він розробляє та затверджує план рахунків бухгалтерського обліку в банках, інструкції застосування, нормативні акти щодо бухгалтерського обліку та звітності. Варто зауважити, що Державний комітет статистики України, це та установа з якою погоджуються щодо використання в державній статистиці нормативних документів, які стосуються банківського бухгалтерського обліку і звітності.

Нормативний акт Національного банку України — це офіційний документ, юридична форма його правотворчої діяльності. Нормативний акт містить в собі правові норми з питань банківської діяльності та регулює відносини в її межах. Він є обов'язковим для виконання, як для всіх банків, так

і для фізичних та юридичних осіб під час проведення банківських операцій [3].

Нормативні акти Національного банку видаються у формі постанов Правління Національного банку, ними затверджуються такі документи як: інструкції, положення, правила нормативного характеру. Нормативні акти не можуть суперечити чинному законодавству, вони набувають чинності у певний термін, але не раніше дня прийняття, але є винятки ті акти, які підлягають державній реєстрації та набувають чинності в терміни, визначені законодавством України.

Нормативні акти Національного банку з питань бухгалтерського обліку готуються на виконання законодавчих актів, Указів Президента України, постанов Верховної Ради України, рішень Правління або вказівок керівництва Національного банку. Задля зменшення та поліпшення правового й методологічного забезпечення бухгалтерського обліку раніше ухвалених нормативних актів, їм також приділяється значна увага. Щодо діяльності Національного банку України та правил бухгалтерського обліку, немалу роль відіграють роз'яснення щодо застосування банками єдиних правил бухгалтерського обліку, які готуються департаментом бухгалтерського обліку Національного банку і направляються за підписом Голови Національного банку. Національний банк України повинен розробити форм розрахунково-грошових документів, вказівок про порядок складання річних звітів банками та подавати щорічний звіт щодо своєї діяльності Верховній Раді України.

Науковці виділяють десять принципів бухгалтерського обліку, які передбачені законодавчо, детальний опис принципів зазначений у табл. 2.

Принцип	Визначення
1. Автономність	окреме підприємство – юридична особа, тобто у фінансовій звітності підприємства не повинні відображатися дані власника
2. Безперервність	активи та зобов'язання оцінюються в припущеннях подальшої дії
3. Обачність	застосуються методи оцінки, які запобігають завищенню оцінки активів і доходів підприємства, та заниженню оцінки зобов'язань та витрат
4. Єдиний грошовий вимірник	всі фінансова звітність здійснюються в єдиній грошовій одиниці
5. Нарахування та відповідність доходів та витрат	для визначення фінансового результату звітного періоду, потрібно порівняти доходи та витрати звітнього періоду
6. Історична собівартість	виходячи з витрат на виробництво та придбання активів, їх оцінка є пріоритетною

7. Висвітлення	фінансова звітність містить в собі всю інформацію
8. Періодичність	з метою складання фінансової звітності є можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу
9. Послідовність	із року в рік застосовуються обрана підприємством облікова політика
10. Превалювання сутності над формою	операції обліковуються відповідно до їх сутності

Джерело: розроблено авторами на основі[2, с. 3]

Загалом, дослідження системи нормативного забезпечення бухгалтерського обліку в банках свідчить про актуальність даної теми. Адже саме бухгалтерський облік є основним і обов'язковим обліком, який ведеться як на підприємстві, так і в банківських установах. В перспективі актуальним напрямом дослідження є розгляд проблематики вдосконалення нормативної бази щодо бухгалтерського обліку в банках, оскільки це дасть змогу досягти упорядкування та систематизації облікової інформації, що в свою чергу допоможе складанню звітності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Варцаба В. І., Машіко К. С. Облік у банках (у таблицях і схемах): навч. посібник. 2016. 184 с.
2. Коренева О. Г. Нормативне забезпечення забезпечення організації бухгалтерського обліку в банках України. 5 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/55943/7/Korenieva_bank.pdf;jsessionid=F16C49C8D1154E99BB5FCFCA36561C47
3. Національний банк України: веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua>
4. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV: зі змінами і доповненнями від 05.10.2017 № 2164-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
5. Про затвердження Положення про організацію бухгалтерського обліку в банках України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0075500-18#Text>

УДК 330.46

**МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЯКОСТІ ФІНАНСОВИХ
РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Савченко Марина Василівна,

д.е.н., професор

Донецький національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Кулявець Вега Габдрахимівна

к.е.н., доцент

Департамент міжнародного співробітництва та регіонального розвитку

Вінницької обласної державної адміністрації

м. Вінниця, Україна

Репчонок Андрій Юрійович,

Головне управління Національної поліції Хмельницької області

м. Хмельницький, Україна

Анотація: В дослідженні обґрунтовано методичний підхід до оцінки якості фінансових результатів промислового підприємства. Апробовано методичний підхід для машинобудівного підприємства з інтерпретацією отриманих результатів.

Ключові слова: підхід, фінансовий результат, оцінка, якість.

Важливою проблемою в управлінні фінансовими результатами підприємств є досягнення не тільки відповідного рівня величини фінансового результату, але й достатнього рівня його якості на всіх етапах його проходження у процесі формування і використання. Зважаючи на те, що категорія фінансового результату за своїм змістовним наповненням є ширшою, ніж поняття прибуток, який виступає однією з форм прояву останньої, недослідженими залишаються питання теоретичного та методологічного обґрунтування поняття якості фінансового результату господарської діяльності підприємства.

Величина фінансового результату, що відображається через абсолютні

значення показників прибутку або збитку, вимагає формулювання визначення поняття якості фінансового результату залежно від форми прояву останнього.

Якість фінансового результату фінансової діяльності підприємства визначається одним із двох наступних показників: якості позитивного фінансового результату (прибутку) або якості негативного фінансового результату (збитку), які прямо пропорційно залежать від рівня результативності діяльності суб'єкта господарювання. У найбільш узагальненому вигляді якість фінансового результату «характеризує структуру джерел формування прибутку за усіма видами діяльності – операційною, інвестиційною, фінансовою» [1]. Так, відповідно до поглядів І. А. Бланка, висока якість прибутку супроводжується зростанням обсягів випуску продукції, зменшенням рівня витрат, а низька якість прибутку характеризується підвищенням цін на продукцію та незмінністю обсягів її випуску й реалізації в натуральних одиницях [2]. Таким чином, будемо вважати, що змістовну сутність та кількісну оцінку якості фінансового результату господарської діяльності найбільш достовірно буде відображати відношення показників фінансового результату від операційної діяльності та до оподаткування (1), що характеризує результативність, прибутковість, ступінь реалізації потенціалу економічного розвитку діяльності підприємства [3, 4].

$$ЯФР = \frac{\Phi P_{\text{опер.д.}}}{\Phi P_{\text{до оподат.}}}, \quad (1)$$

де $ЯФР$ – якість фінансового результату діяльності підприємства;

$\Phi P_{\text{опер.д.}}$ – фінансовий результат від операційної діяльності;

$\Phi P_{\text{до оподат.}}$ – фінансовий результат до оподаткування.

Ураховуючи двоїсту природу показника фінансового результату, що відображається через абсолютну величину прибутку або збитку, виникає необхідність розробки формул для розрахунку якості позитивного (2) та негативного (3) фінансового результату діяльності підприємства:

$$ЯПФР = \frac{\Pi_{\text{опер.д.}}}{\Phi P_{\text{до оподат.}}}, \quad (2)$$

де $ЯПФР$ – якість позитивного фінансового результату;

$P_{\text{опер.д.}}$ – прибуток від операційної діяльності.

$$\text{ЯНФР} = \frac{Z_{\text{опер.д.}}}{\text{ФР}_{\text{до оподат.}}}, \quad (3)$$

де $Z_{\text{опер.д.}}$ – збиток від операційної діяльності.

Таким чином, можна говорити про те, що управлінські рішення повинні бути спрямовані на оптимізацію показника якості фінансового результату шляхом забезпечення тенденції сталого зростання прибутку і зменшення розміру збитку від основної діяльності та до оподаткування підприємства, що сприятиме повній мобілізації й реалізації потенціалу економічного розвитку підприємства в довгостроковій перспективі його господарської діяльності. Здійснено оцінку якості фінансового результату господарської діяльності АТ «Красилівський машинобудівний завод» в 2019-2021 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка якості фінансового результату АТ «Красилівський машинобудівний завод» в 2019-2021 рр.

Показники	2019	2020	2021
$\text{ФР}_{\text{опер.д.}}$, тис. грн	1558	1195	-320
$\text{ФР}_{\text{до оподат.}}$, тис. грн	1141	148	-356
ЯФР	1,365	8,074	-0,899
Ідентифікація якості	ЯПФР	ЯПФР	ЯНФР
Рівень якості збитку	середній	середній	низький

Джерело: складено та розраховано авторами

Графічна інтерпретація оцінки якості фінансового результату діяльності АТ «Красилівський машинобудівний завод» в 2019-2021 рр. наведена на рис. 1.

За даними таблиці 1 та рис. 1 видно, що найнижчий рівень якості фінансового результату АТ «Красилівський машинобудівний завод» мав в 2021 р., а найвищий – в 2019 р.

Впровадження у практику фінансової діяльності підприємства категорії якості фінансового результату допоможе створити ключові передумови для зростання результативності, прибутковості та забезпечення сталого економічного розвитку суб'єкта господарювання в довгостроковій перспективі.

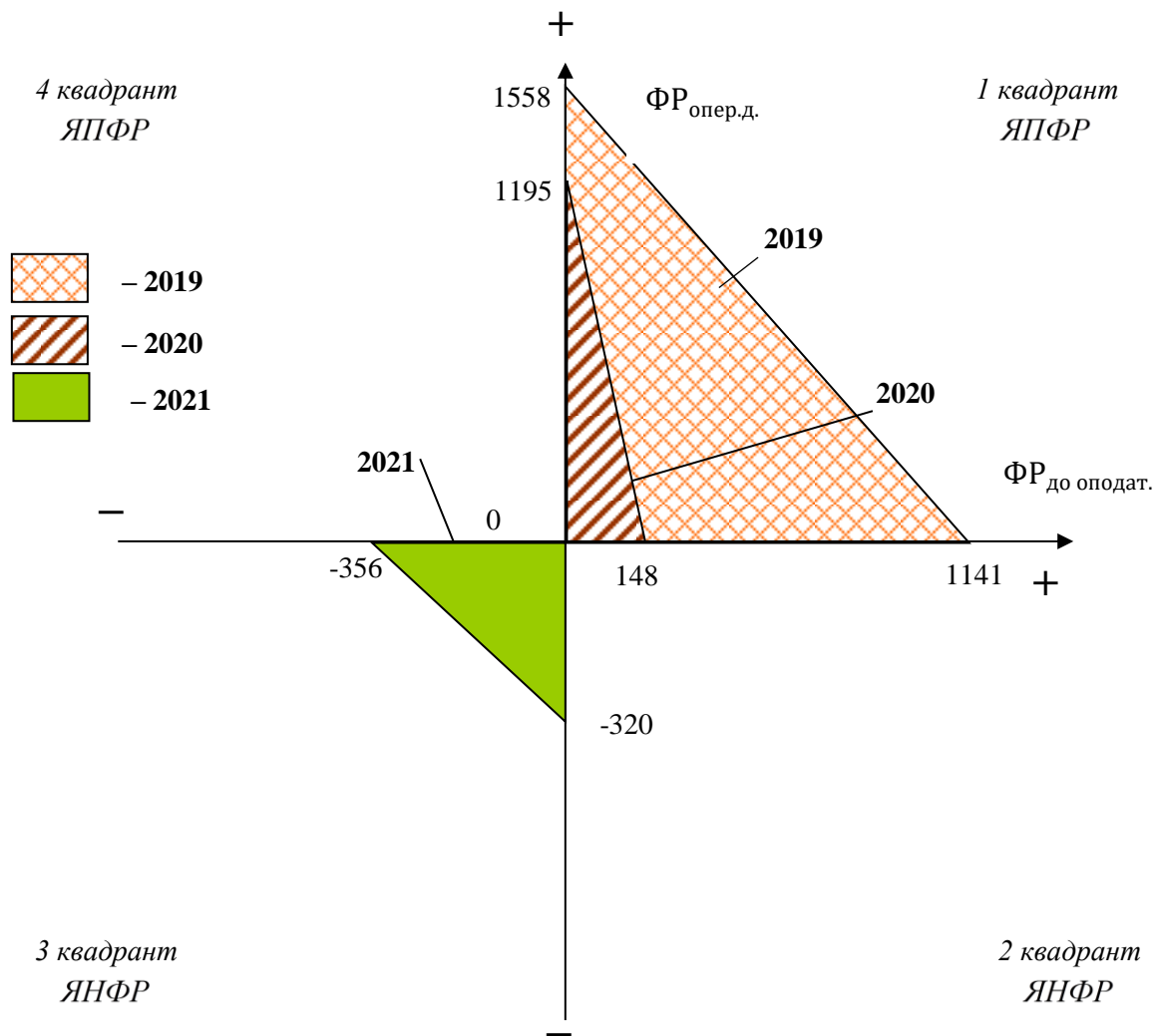

Рис. 1. Графічна інтерпретація оцінки якості фінансового результату діяльності АТ «Красилівський машинобудівний завод» в 2019-2021 рр.

Джерело: складено та розраховано авторами

Висновки. Отже, раціональне, інтеграційне впровадження запропонованого показника в загальну систему управління підприємством буде сприяти не лише оптимізації даного процесу, але й відповідати стратегічним пріоритетам зростання конкурентоспроможності та розвитку економіки підприємства. Тобто наукову цінність перспективних досліджень будуть складати проблеми детального обґрунтування методики використання показника якості фінансового результату в межах управління фінансовими результатами діяльності підприємств. Переваги запропонованих методів вимірювання показника якості фінансового результату підприємства полягають у тому, що вони дозволяють оцінювати його за конкретними напрямками діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Швиданенко Г. О., Олексюк О. І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія. К.: КНЕУ, 2012. 290 с.
2. Бланк И. А. Управление прибылью. К.: Ника-Центр, 2002. 749 с.
3. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 1999. 132 с.
4. Попович Д. В., Славчаник О. Р. Удосконалення системи управління прибутком як умова ефективного функціонування підприємств. *Молодий вчений*. 2018. № 2. С. 746 –749.

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ**

Сазонова Світлана Володимирівна

к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Державний університет телекомунікацій
м. Київ, Україна

Анотація: В роботі визначено, що стратегічне управління персоналом телекомунікаційного підприємства – це сучасний напрям глобального менеджменту в умовах цифрової економіки. Цифрові трансформації мають стрімкий характер розвитку і торкнулися практично всіх сфер життя суспільства. Цифровізація сприяє розвитку економіки країни, забезпечує обороноздатність країни та безпеку населення. В свою чергу телекомунікаційні підприємства забезпечують реалізацію цифровізації та виконують роль транспортної мережі для розвитку цифрової економіки.

Показано, що з огляду на необхідність стабільної роботи підприємств зв'язку в умовах воєнного стану актуальним на сьогодні є завдання розробки та впровадження стратегічного управління персоналом на цих підприємствах. Обґрунтовано необхідність розробки концепції стратегічного управління персоналом телекомунікаційних підприємств, яка в сучасних умовах дозволить підприємствам зв'язку ефективно працювати та надавати життєво важливі послуги зв'язку та телекомунікації.

Ключові слова: управління персоналом, персонал, стратегічне управління, телекомунікаційні підприємства, цифрова економіка.

Цифрові трансформації мають стрімкий характер розвитку та торкнулися фактично всіх сфер суспільства. Цифровізація сприяє розвитку цифрової економіки, модернізації методів організаційної та управлінської діяльності. Все

це створює передумови для розробки концепції стратегічного управління телекомунікаційними підприємствами.

В умовах цифрової економіки результатом стратегічного управління є стабільна робота телекомунікаційних підприємств, надання телекомунікаційних послуг всім верствам населення та на території всієї країни [1].

Результатом сучасного стратегічного управління підприємствами телекомунікацій має бути соціальна, економічна, життєвозабезпечуюча користь для клієнтів, а також створення робочих місць та виконання завдань, які забезпечують обороноздатність країни та виживання нації.

Своєю чергою, реалізація практичних навичок та застосування здібностей працівників приносять задоволення потреб не тільки клієнтів, але й працівників тим самим забезпечуючи безперебійну роботу телекомунікаційних підприємств та їх розвиток.

Аналіз стратегічного управління телекомунікаційних підприємств свідчить про необхідність системного підходу питань управління персоналом підприємств.

Система управління персоналом передбачає формування цілей, функцій, організаційної структури управління персоналом, вертикальних та горизонтальних функціональних взаємозв'язків керівників та фахівців у процесі обґрунтування, вироблення, прийняття та реалізації управлінських рішень. Технологія управління персоналом передбачає організацію найму, відбору, прийняття персоналу, його ділову оцінку, профорієнтацію та адаптацію, навчання, управління його діловою кар'єрою та службово-професійним просуванням, мотивацію та організацію праці, управління конфліктами та стресами, забезпечення соц. розвитку організації, вивільнення персоналу. Сюди відносяться питання взаємодії керівників організацій із профспілками та службами зайнятості [2].

Основу концепції стратегічного управління персоналом телекомунікаційних підприємств складають: зростаюча роль особистості працівника, формування сучасних компетенцій відповідних до потреб

цифровізації, знання мотиваційних установок працівника, вміння їх **формувати і спрямовувати відповідно до завдань, що стоять перед підприємством**. Однак, її поширення має не лише позитивні, а й негативні впливи на розвиток економіки та пов'язано з рядом проблем [3]. Тому, успішний розвиток цифрової економіки та запровадження стратегічного управління на телекомунікаційних підприємствах потребує формування відповідної політики підприємств, яка має бути спрямована на розвиток інноваційних навичок та актуальних компетенцій персоналу, які забезпечать підтримку цифрових трансформацій, безперебійну роботу та надання телекомунікаційних послуг в надзвичайних умовах.

Забезпеченню цифровізації та розвитку цифрової економіки сприяють знання співробітників, присутніх, наприклад, у процесах і технологіях, що використовуються, які повинні бути вдосконалені або замінені новими знаннями. Їх джерелом є процеси навчання, що відбуваються в організації: індивідуальні, командні, організаційні та міжорганізаційні [4]. Перевагою стратегічного управління персоналом телекомунікаційних підприємств є стимулювання прогресу, активізації та особистого розвитку працівників через постійну самоосвіту. Ключовим недоліком є складність подолання опору, звичок, традиційних способів мислення та дій персоналу [3].

Управління персоналом телекомунікаційних підприємств, впроваджене в певні процедури та звички, вимагає у найяскравіший спосіб нової, творчої, інноваційної діяльності. Це управління має бути орієнтоване на продуктивне використання знань, умінь, навичок і мотивації співробітників для впровадження змін, які генерують прогрес і мають ознаки творчості. Сьогодні освічені, креативні та компетентні співробітники є найбільш динамічною та активною частиною ресурсів будь-якої організації. Ефективність функціонування телекомунікаційного підприємства та всіх його ресурсів, які є в його розпорядженні, залежить від їх використання [4]. Співробітник також має вирішальне значення для підвищення рівня задоволеності клієнтів. Його прихильність до виконання завдань, ініціативність, спосіб мислення, здатність творити та адаптуватися до змін впливають на процес створення іміджу

сучасного офісу [2]. Це вимагає інноваційних дій у реалізації кадрової політики підприємства.

Реалізація стратегічного управління персоналом телекомунікаційних підприємств означає співвіднесення здібностей і мотивації працівників з умовами праці та розміром винагороди, а також полягає в закріпленні переконання спільної відповідальності за майбутнє підприємства, навчанні та розвитку працівників, підвищенні їх ринкової вартості. Це має призвести до розширення мережі зв'язків і створення організаційної культури, яка сприятиме змінам і забезпечуватиме сприятливі умови для створення нових компетенцій і навичок [5].

Компетенції, тобто здібності, навички та знання, якими володіє особа, підкріплені відповідними рисами особистості, тісно пов'язані з практикою та професійним розвитком. Вони набуваються і вдосконалюються в процесі навчання практично протягом усього життя. Класичним джерелом набуття співробітниками компетенцій є курси, тренінги та тренінги. Розробка навчальних проектів може носити ознаки інновацій, якщо в результаті їх реалізації досягаються постійні та бажані якісні зміни персоналу і якщо ці проекти не є звичайними планами навчання. Один з сучасних інноваційних методів управління персоналом є гейміфікація [6]. Цей метод використовується у сучасних умовах та зарекомендувала себе як один з інноваційних та перспективних методів навчання та управління персоналом підприємств. Отже, має стратегічне значення для управління персоналом на підприємствах в сьогоденнішніх реаліях.

Таким чином, стратегічне управління персоналом телекомунікаційних підприємств має велике значення як для самого підприємства, так і для країни та підтримання економіки в надзвичайних умовах. Оскільки стратегічне управління персоналом означає інноваційну діяльність, яку здійснює підприємство з метою надання життєво необхідних телекомунікаційних послуг, то розробку та реалізацію сучасної стратегії управління телекомунікаційними підприємствами слід вважати перспективною та такою, що забезпечить

досягнення цілей підприємства в умовах цифрової економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гудзь О. Є., Сазонова С. В. Управління наданням загальнодоступних послуг в телекомунікаційній сфері: навчальний посібник. Львів: Ліга-Прес, 2018. 144 с.
2. Чевганова В. Я., Прийма Ю. О. Формування концепції управління персоналом торговельного підприємства в сучасних умовах. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 41. С. 189-193 URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/41-2020>
3. Кармінська-Белоброва М. В. Особливості сучасних концепцій управління персоналом. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ» збірник наукових праць*. Харків. 2018. № 37 (1313). С. 36–40.
4. Козенков Д. Є., Крамаренко А. В., Вишневська М. К., Альошина Т. В. Стратегічне управління персоналом промислового підприємства: монографія. Дніпро: Поліграфцентр «Формат», 2022. 116 с.
5. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стратегування регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації: наукова доповідь / наук. ред. д.е.н., проф. Сторонянська І.З. Львів : ІРД НАНУ, 2020. 141 с. Скасків Г. М.
6. Гейміфікація освітнього процесу в підготовці інженерних ігрових проєктів. Комп'ютерні ігри та мультимедіа як інноваційний підхід до комунікації: Матеріали I Всеукраїнської науково-технічної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів. Одеса, 25-26 березня 2021 р. Одеса, Видавництво ОНАХТ, 2021 р. 138 с. URL: [3https://card-file.ontu.edu.ua/bitstream/123456789/19407/1/Komp_igry_2021_Skaskiv.pdf](https://card-file.ontu.edu.ua/bitstream/123456789/19407/1/Komp_igry_2021_Skaskiv.pdf)

УДК: 330.332

СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Ситник Наталія Іванівна

канд.біол.наук, доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Павленко Тамара Анатоліївна

магістрант кафедри менеджменту підприємств

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Анотація: аграрний сектор є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави. Це майже єдина галузь в Україні, що демонструє стабільне зростання або незначне коливання, незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію. За останні роки вона стала майже основним експортером та головним джерелом надходжень іноземної валюти в країну.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, аграрний сектор, інвестиційні ресурси, капітальні інвестиції.

Активізація інвестиційної діяльності набуває особливого значення, оскільки без неї неможливі прогресивні зміни в економіці, в підвищенні конкурентоспроможності та забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку держави. Інвестиції розглядаються як довгострокові вкладення капіталу в різні сфери і галузі економіки, інфраструктуру, соціальні програми, охорону навколишнього середовища як усередині країни, так і за її межами з метою розвитку виробництва, соціальної сфери, підприємництва та отримання прибутку.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає це поняття як

сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. Інвестиційна діяльність забезпечується шляхом впровадження інвестиційних проектів, які плануються заради обґрунтування інвестування, організації та управління роботами з реалізації проекту в межах визначених вартості та терміну його реалізації [1].

Для здійснення інвестиційної діяльності залучаються ресурси, формування та фінансування яких здійснюється за рахунок зовнішніх та внутрішніх джерел. Інвестиційні ресурси підприємства можуть класифікуватися за різними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1

Види інвестиційних ресурсів

№	Класифікаційна ознака	Види ресурсів	Примітки
1	За характером об'єкта інвестування	матеріальні	вкладаються у землю, споруди, обладнання
		нематеріальні	вкладаються у інновації, рекламу, персонал, соціальну сферу, організацію підприємства
		фінансові	вкладаються у цінні папери
		реальні	вкладення коштів у реальні активи, як матеріальні, так і нематеріальні
2	За формами інвестування	валові	характеризують загальний обсяг ресурсів, що спрямовують на нове будівництво, на підтримку діючих потужностей
		чисті	характеризують вкладення капіталу у нові потужності та виробничий апарат
		інноваційні	вкладення коштів у нематеріальні активи, що забезпечують розвиток науково-технічного прогресу
		інтелектуальні	капітал, вкладений у наукове дослідження тієї чи іншої сфери
		екологічні	вкладення капіталу у розвиток очисних систем та інших природоохоронних заходів
3	За формою власності	державні	фінансують з держбюджету і місцевих бюджетів
		приватні	вкладення коштів, здійснюване населенням, підприємствами недержавних форм власності
		іноземні	вкладаються іноземними інвесторами
		спільні	випускаються у вигляді інвестиційних сертифікатів інвестиційними фірмами
		власні	за рахунок засновницьких внесків, амортизаційних відрахувань, прибутку

Продовження таблиці 1

№	Класифікаційна ознака	Види ресурсів	Примітки
4	За джерелами формування	Запозичені	за рахунок кредитів банків та інших фінансових установ, векселів, грошових коштів під розміщення облігаційних позик, лізингу
		бюджетні	з місцевих і державних бюджетів
5	За терміном використання	короткотермінові	від 1 місяця до 3 років
		середньо термінові	від 3 до 10 років
		довготермінові	понад 10 років

Джерело: створено автором на основі [1, 2]

Ефективне формування інвестиційних ресурсів за окремими джерелами є головною умовою фінансової стійкості підприємства. Раціональна структура джерел формування інвестиційних ресурсів дозволяє знизити рівень ризику інвестування в майбутній діяльності підприємства, запобігти його банкрутству [3].

Аналіз фінансових джерел формування інвестиційних ресурсів в Україні доцільно проводити на основі їхнього поділу на зовнішні та внутрішні. Зовнішні джерела ресурсів можуть залучатися з допомогою розробки бізнес-планів з обґрунтуванням його реалізації і прибутковості інноваційного проекту. Одержання інвестицій із зовнішніх джерел вимагає активності та певних дій, спрямованих на пошук можливості отримання коштів із даних джерел. Імовірність отримання таких ресурсів може бути різною і не завжди піддається прогнозам.

Аграрний сектор є одним із пріоритетних і стратегічних напрямків економічного розвитку України. Водночас повноцінний розвиток сільського господарства можливий за умов постійних і значних інвестицій, ресурсний потенціал яких у вітчизняних сільгоспвиробників досить обмежений, а тому актуальним є пошук можливостей збільшення інвестицій в аграрний сектор.

Україна є одним із провідних світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції та відіграє вирішальну роль у постачанні насіння олійних культур і зерна на світовий ринок. Понад 55 відсотків території

України займає рілля. Сільське господарство забезпечує роботу для 14 відсотків населення України. Сільськогосподарська продукція є найважливішою статтею експорту України. У 2021 році вони склали 27,8 мільярда доларів, що становить 41 відсоток від загального експорту країни в 68 мільярдів доларів [4].

Обсяги капітальних інвестицій в Україну і зокрема в аграрний сектор за 2017-2021 рр. представлені у табл. 2.

Таблиця 2

Капітальні інвестиції в Україну та в аграрний сектор 2017-2021 рр.

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Капітальні інвестиції в Україну, млн грн	412813	526342	584449	419836,7	528802
Сільське, лісове та рибне господарство, млн грн	57804,7	65901,1	55254	36442,1	49127,4
У % до загального по економіці	14,00	12,52	9,45	8,68	9,29

Джерело: [5]

Згідно статистики капітальних інвестицій в Україні можемо спостерігати, що аграрний сектор займає ключову роль в економіці. Але в 2019 році частка даного сегменту почала зменшуватись, що в 2020 році підсилилось пандемією та карантинними нормами. В 2022 році очікується низька сума капітальних інвестицій в аграрний сектор.

Для кращого розуміння інвестиційної діяльності в аграрному секторі варто проаналізувати інвестиційну привабливість України за методом Європейської Бізнес Асоціації (ЄБА). Його головними перевагами є реалістичність та експертна оцінка стану економіки компаній, що працюють на внутрішньому ринку. Індекс визначається на основі результатів опитування керівників підприємств, які працюють в Україні (резидентів і нерезидентів). У 2020 році інвестиційний індекс ЄБА знизився до 2,4, що є найнижчим значенням з 2017 року. Основні проблеми, які були в 2020 році - несприятливий інвестиційний клімат, епідемія коронавірусу та викликаний нею карантин,

політична та економічна нестабільність, високий рівень корупції, тіньова економіка.

В результаті воєнної агресії РФ шкода сільському господарству та агропродовольчому сектору України має безпрецедентний масштаб як з точки зору впливу на національну економіку, так і на глобальну продовольчу безпеку. З а перше півріччя 2022 року показник інвестиційної привабливості впав на пів пункту і становить 2,17 бала з 5 можливих, порівняно з 2021 роком (рис. 1)

Рисунок 1 – Результати оцінки інвестиційної привабливості України

Джерело: [6]

Основні країни-інвестори в Україну представлені в таблиці 3.

Таблиця 3

Основні країни-інвестори в Україну, 2021 рік

Країна	Всього інвестицій, млн. дол
Кіпр	20 192,4
Нідерланди	13 903,5
Швейцарія	3 886,3
Німеччина	2 960,6
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	2 909,1
Австрія	1 893,5
Люксембург	1 472,7
США	1 341,1
Франція	1 280,1
Польща	1 190,3

Джерело: [7]

Найбільшим іноземним інвестором в Україну є Кіпр. Компанії, зареєстровані в цій країні, інвестували в Україну 20 192 млн. дол. США. На другому місці – Нідерланди (13 903 млн. дол. США), на третьому – Швейцарія (3 886 млн. дол. США).

Події останніх років, які так чи інакше торкнулися значної кількості країн світу, особливо глобальна пандемія коронавірусної хвороби-2019 (COVID-19), а також агресія Російської Федерації проти України, породили нові виклики для міжнародного партнерства. Забезпечення інвестиційної привабливості є науково-прикладним завданням, вирішення якого сприятиме збільшенню капіталу та інтенсивності інновацій. Повномасштабна війна в Україні, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, спричинила значний шок для економіки і, зокрема, сільського господарства. Руйнування сільськогосподарського сектору України було одним із пріоритетів російського вторгнення, і за час війни Росія багаторазово атакувала українські ферми та поля, склади та транспортну інфраструктуру, а також сільськогосподарські науково-дослідні інститути. Українська сільськогосподарська транспортна інфраструктура, складська інфраструктура, промисловість добрив і робоча сила зазнали різного рівня пошкоджень і руйнувань.

Наразі стратегічно важливо зберегти та наростити спроможність тих галузей економіки, які можуть продовжувати розвиватися навіть в умовах воєнного стану. Найбільш перспективними об'єктами для інвестування в Україні є агропромисловий комплекс та галузь інформаційних технологій (ІТ). Водночас економічний та інтелектуальний потенціал України є основою для подальшого пошуку шляхів підвищення інвестиційної привабливості країни за наявних і потенційно доступних ресурсів. Для України надзвичайно важливим є визначення напрямку активізації інноваційної діяльності країни як одного з ключових стимуляторів надходження фінансових ресурсів.

Відновлення ресурсного балансу та реалізація стратегії функціонування в умовах війни в Україні на сьогодні зумовлюють розгалужені партнерські відносини з багатьма країнами світу. Міжнародні фінансові

організації-партнери ФАО (Світовий банк, ЄБРР) уже пообіцяли виділити 3 і 2 мільярди доларів відповідно на відновлення в Україні. Однак очевидно, що фактичні потреби у відновленні та інвестиціях будуть набагато вищими лише в сільському господарстві та агропродовольчій промисловості.

Терміново необхідні плани реконструкції та реабілітації українського сільського господарства, щоб пом'якшити наслідки війни всередині країни та на міжнародному рівні, але їхня успішна реалізація залежатиме від досягнення стабільного та тривалого миру.

Будь-який план інвестування/відновлення сільського господарства має бути частиною національної стратегії відновлення та базуватись на базовому рівні до стихійного лиха, оцінках збитків і збитків з подальшою оцінкою інвестиційних потреб у відновлення. Орієнтовні пріоритетні сфери, які будуть охоплені планом відновлення та інвестицій для українського сільського господарства, ймовірно, включатимуть підтримку сільських домогосподарств і продовольчу безпеку, ліквідність і доступ до фінансування, розмінування, постачання критичних ресурсів, виробництво насіння та розведення худоби, компенсацію за втрачені активи та інші сфери негайного та довгострокового розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

2. Кривов'язюк І.В. Інвестиційна діяльність підприємства: сутність, методика аналізу та шляхи підвищення її ефективності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. – 2018 р., с. 83-90. URL: https://www.researchgate.net/publication/333817127_INVESTMENT_ACTIVITY_OF_THE_ENTERPRISE_ESSENCE_METHOD_OF_ANALYSIS_AND_WAYS_OF_IMPROVING_ITS_EFFICIENCY

3. Інвестиційні ресурси підприємства. URL: <https://sites.google.com/site/kostia03061992/investicijni-resursi-pidpriemstva>

4. Ukraine Agricultural Production and Trade. URL: <https://www.fas.usda.gov/sites/default/files/2022-03/Ukraine-Ag-Production-Trade.pdf>

5. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

6. European Business Association (2022), Official website the European Business Association. URL: <https://eba.com.ua>

7. Статистика зовнішнього сектору. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#5>

**РЕФЕРЕНТНІ МОДЕЛІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ**

Смерічевська Світлана Василівна,

д.е.н., професор
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Мацшина Олександра Вікторівна,

магістрантка
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Анотація: економічні та геополітичні виклики сьогодення видозмінюють ключові бізнес-процеси, вимагаючи від керівництва компаній чіткого розуміння основних економічних процесів, інформаційних парадигм та практик управління ланцюгами постачання в бізнесі, орієнтованому на функціонування в умовах цифрової економіки.

Ключові слова: ланцюг постачання, стратегічне управління, цифрова економіка, карта інтерференцій, референтні моделі управління, інтегровані ланцюги постачання.

Сьогодні для утримання конкурентних позицій необхідно оптимізувати діяльність підприємства на всіх етапах створення споживчої цінності та розглядати ланцюг постачання як інструмент стратегічного управління. В умовах мінливості та невизначеності підприємствам варто зосереджувати фокус не лише на вирішенні своїх внутрішніх проблем, а й приділяти значну увагу формуванню довгострокової стратегії управління бізнес-процесами, яка дозволить адекватно та вчасно реагувати на зміни, як у внутрішньому, так і в

зовнішньому середовищі. Якщо раніше компанії могли успішно функціонувати, приділяючи увагу лише повсякденній роботі та фокусуючись на внутрішніх проблемах, пов'язаних із підвищенням ефективності у поточній діяльності, то зараз важливим компонентом оптимізації діяльності підприємства стає концепція стратегічного управління.

Комплексний аналіз новітніх трендів, зокрема розробки DHL – радару соціальних, технологічних та бізнес-трендів, створеного з метою узагальнення основних тенденцій в галузі управління ланцюгами постачання, дозволяє визначити основні напрямки оптимізації бізнес-процесів в умовах цифровізації ланцюгів постачання та відобразити узагальнений підхід у вигляді карти інтерференцій (рис. 1).

Рис. 1. Карта інтерференцій стратегічних векторів оптимізації ланцюгів постачання в умовах цифрової економіки

Джерело: розроблено автором

Цифрове перетворення бізнесу – це не тільки і не стільки впровадження нового програмного забезпечення. Головним чином це використання його як частини своєї бізнес-стратегії та цілісного цифрового інструменту інтеграції людських ресурсів, процесів та технологій. Іншими словами, це прагнення

трансформації бізнесу, усвідомлення унікальної цінності нових та проривних цифрових технологій [1]. При цьому основна увага приділяється саме узгодженню людського ресурсу та бізнес процесів, а вже потім використанню технології для реалізації цифрових стратегій. Технологія не може бути ефективною, якщо повністю не використовується. Цифрова трансформація – це процес використання цифрових технологій для покращення існуючих операційних процесів та бізнес-моделей, допомагаючи співробітникам компаній розвивати цифрові компетенції.

Цифрова трансформація стимулює процес формування нових бізнес та операційних моделей шляхом створення основи для впровадження та інтеграції цифрових технологій. Стратегічна мета полягає в отриманні нових даних та організаційних можливостей шляхом цифрового перетворення операційних процесів та оптимізації взаємодії між учасниками ланцюга постачання [1].

Актуальність стратегії інтегрованого управління ланцюгами постачання на основі референтних моделей обумовлена тим, що даний підхід побудований на логістичних принципах процесно-потокowego управління та забезпечує необхідні основи для комплексності впровадження цифрових технологій. Для зручності управління застосовується моделювання ланцюгів постачання з урахуванням схем декомпозиції.

Референтні моделі стратегічного управління ланцюгами постачання є синтетичним поняттям, під яким слід розуміти філософію та методи менеджменту; координацію та інтеграцію логістичних операцій, функцій та процесів; формування взаємовигідних партнерських відносин між учасниками ланцюга постачання для задоволення вимог споживачів та підвищення споживчої цінності продуктів/послуг з одночасним зниженням їхньої вартості з метою забезпечення їх конкурентоспроможності на національному та світовому ринках [2].

Основні стратегічні моделі, що використовуються для управління ланцюгом постачання, зокрема, SCOR-модель, CPFR, SCM, GSCF, аналізуються як закордонними, так і вітчизняними вченими [2]. Характеристика

даних референтних моделей представлена в табл.1.

Таблиця 1

**Характеристика основних моделей стратегічного управління
бізнес-процесами в ланцюгах постачання**

Назва моделі	Характеристика
SCOR-модель	Supply Chain Operations Reference Model – модель, яка найбільш широко розповсюджена та описує наскрізну <i>стратегічну мотивацію</i> відповідно до даної моделі – задоволення попиту клієнтів на всіх фазах ланцюга постачання. Сама модель організована навколо шести основних процесів управління: планування, постачання, виробництво, доставка, повернення та обслуговування. Використовуючи ці базові компоненти процесу, модель SCOR можна використовувати для опису дуже простих або дуже складних ланцюгів постачання за допомогою загальноприйнятого набору визначень та понять.
GSCF модель	Global Supply Chain Forum – дана модель розроблена глобальним форумом з питань ланцюгів постачання, визначається як система ключових взаємозв'язків між внутрішніми функціями організації та зовнішніми суб'єктами, такими як постачальники та клієнти. Основним <i>стратегічним завданням</i> в рамках даної моделі є розробка показників ефективності для визначення можливостей підвищення продуктивності бізнесу та узгодження основних довгострокових цілей з зовнішніми партнерами.
CPFR модель	Collaborative Planning, Forecasting, and Replenishment – модель спільного планування, прогнозування та поповнення запасів, розроблена спеціальним комітетом Асоціації добровільних міжгалузевих торгових стандартів VICS (Voluntary Inter-Industry Commerce Standards), який є відомим розробкою GS1 (всесвітні стандарти ідентифікації, штрихового кодування та електронних комунікацій). Провідною <i>стратегічною метою</i> даної моделі управління є формування набору практик, за якими торгові партнери планують ключові дії в ланцюгу постачання з метою оптимізації ефективності процесу задоволення попиту клієнтів за найменших витрат.
SCCBP модель	Supply Chain Consortium Best Practice Framework – модель кращих практик ланцюгів постачання. <i>Основним стратегічним напрямком</i> функціонування даної моделі є формування інтегрованої структури управління з метою оцінки ефективності та оптимізації основних бізнес-процесів в ланцюгу постачання. Дана модель розглядає управління ланцюгами постачання як наскрізний процес, дозволяючи розширити уявлення про внутрішньофірмову та міжорганізаційну взаємодію учасників ланцюга постачання. Проте дана модель здебільшого зосереджена на зборі даних, аналізі та звітності, а не на організації та стандартизації процесів й оптимізації структури моделювання ланцюгів постачання.
PCF модель	Process Classification Framework – модель стандартизації бізнес-процесів в ланцюгах постачання, <i>стратегічна місія</i> якої полягає в встановленні прозорого та універсального стандарту. Дана модель передбачає формування ряду ключових показників ефективності (KPI) та створення платформи для обміну отриманими аналітичними даними та підвищення ефективності ланцюгів постачання.

Джерело: розроблено автором на основі [3], [4],[5]

В Україні широко відомий стандарт моделювання SCOR. Водночас про інші альтернативні моделі, які також використовують у західній практиці SCM, українською мовою інформації практично не представлено.

З точки зору бізнесу для використання трьох основних, описаних вище, референтних моделей – SCOR, GSCF та CPFR, існують докладні пояснення та посібники з впровадження, внаслідок чого вони можуть використовуватися

масово різними компаніями. Проте модель кращих практик (SCCBP - Supply Chain Consortium Best Practice Framework) та модель стандартизації бізнес-процесів (PCF - Process Classification Framework) є менш комплексними стратегічними рішеннями.

GSCF -модель має найширші рамки застосування, проте таке широке охоплення має свої складності при впровадженні, особливо з урахуванням того, що паралельно до впровадження компаніям пропонується перейти з функціонального управління на процесне. Однак з наукової точки зору сучасний етап розвитку економічної парадигми передбачає такий перехід, тому застосування даної моделі є цілком обґрунтованим.

Референтна модель SCOR може виявитися більш простою у застосуванні, оскільки вона передбачає лише такі функції, як постачання, виробництво, збут та повернення, а також планування та забезпечення, яку автор трактує як їхню мета-функцію. Разом з тим, на практиці впровадження моделі може обмежитись і оптимізацією окремих процесів та функцій.

Модель стратегічного управління ланцюгами постачання CPFR є менш широкою за охопленням, але надає можливість кожній компанії самій вирішувати, скільки процесів взаємодії і з якою кількістю об'єктів вона хоче впровадити протягом певного терміну. Найсильніша сторона моделі CPFR якраз і полягає у легкості її впровадження та можливості виміряти кожне покращення окремо, а до слабких сторін моделі можна віднести те, що, на відміну від двох інших, CPFR не перевіряє узгодженість внутрішніх ресурсів.

Отже, використання референтних моделей управління ланцюгами постачання надає можливості для підвищення ефективності діяльності підприємства та забезпечує швидке реагування на потреби ринку. Формування міжорганізаційних зв'язків та інтеграція інформації покращують якість прийняття рішень, зменшують невизначеність попиту та в цілому підвищують ефективність управління ланцюгами постачання. Спільне планування та організація логістичної діяльності дозволяє досягти більшого успіху за рахунок синергії. Співпраця між партнерами в ланцюгах постачання підвищує

ефективність, гнучкість та рівень конкурентних переваг за рахунок підвищення якості організації логістичного процесу та покращення рівня обслуговування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Saenz M. J., Borrella I., Revilla E. Digital supply chain transformation: aligning operations and strategy. *Supply Chain Management Review: Digital transformation*. March/April 2022. С. 40-47 URL: <https://bit.ly/3VfnUZn> (дата звернення: 11.10.2022).

2. Крикавський Є.В., Петрик І. В.. Оцінка ефективності використання стратегічних моделей управління аутсорсинговою мережею поставок і застосуванням ІТ-рішень. *East European Scientific Journal*. № 1(65), 2021 С. 417.

3. Смерічевська С.В., Мацишина О. В. Моделі стратегічного управління ланцюгами постачання в умовах цифрової економіки. *Проблеми підготовки професійних кадрів з логістики в умовах глобального конкурентного середовища*: матеріали 20-та МНПК. 28 жовтня 2022 Київ. Репозиторій НАУ, 2022, С. 173-178.

4. Мерзляк А. В. Роль інформації та стратегії в моделях управління ланцюгами постачання: референтні моделі кращих практик, Ментцера, GSCF, CPFR, SCOR. *Економіка підприємництва*. 2015. №22.

5. Time to remodel. Supply Chain: website. URL: <https://bit.ly/3OZ5kSl> (дата звернення: 19.12.2022)

**УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

Стеценко Дмитро Миколайович

магістрант

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Змістовне пояснення кадрової політики в охороні здоров'я залежить від надання кількісним і якісним змінам персоналу медичних організацій спрямованого, постійного і керованого характеру. Це, на думку дослідників, є запорукою забезпечення відповідності кадрового складу вітчизняної системи охорони здоров'я стратегічним і тактичним завданням, які вирішуються в сучасних медичних організаціях. Ефективність і роль сектору охорони здоров'я, його фінансове забезпечення та підтримка, розвиток і занепад є дуже важливими факторами суспільства.

Управління кадровими процесами в медичній організації може включати аналіз кадрової ситуації, кадрове планування та прогнозування, розробку та управління рішеннями, організаційні заходи, включаючи реалізацію політики відбору та розміщення медичного персоналу з урахуванням поведінки та поведінки. особисті характеристики лікарів і персоналу, просування медичного персоналу, оцінка професійного рівня, оформлення та використання відведеної для персоналу території та роботи з нею, правовий контроль відносин між персоналом.

Як найбільш прийнятну умову реалізації кадрової політики медичних організацій доцільно використовувати процесний метод аналізу кадрових процедур, який базується на забезпеченні вибору найбільш прийнятних методів дослідження окремих складових, показників моніторингу. забезпечити медичні організації кваліфікованими кадрами лікарів, спеціалістів, медичного персоналу, аналіз регіональних медичних центрів безпеки та статей

працівниками, здатними вирішувати завдання, поставлені перед цією соціальною сферою.

З методологічної точки зору кадровий процес в медичній організації представлений в «єдності просторових і часових характеристик», що забезпечує досягнення в суспільстві важливих результатів у підвищенні ефективності попиту на кадри охорони здоров'я, систему з усуненням дублювання робіт, їх перерозподілом між різними групами спеціалістів медичного персоналу, трансформацією структури медичного персоналу на основі створення «центру загальної практики», коригуванням посадової структури закладів охорони здоров'я на основі з використання системи безперервного контролю, модернізації робочих місць, розвитку технічного оснащення праці.

Використання методів суспільних наук для наукового забезпечення управлінської діяльності в медичній організації можливе шляхом створення підрозділів інформаційної структури та аналізу. Вони можуть включати збір та аналіз достовірної інформації про склад трудового колективу, що дозволяє обґрунтувати з наукової точки зору цільові орієнтири управління кадровими процесами, визначити логічну послідовність дій у реалізації заходів кадрової політики. Успішність виконання адміністративних завдань у медичній організації досягається вибором технічних особливостей та можливістю представлення результатів у різних видах носіїв та можливістю їх обробки та надання даних суб'єкту кадрової політики організації.

Таким чином, для управління кадровим потенціалом під час дослідження були прийняті наступні підстави:

- робота медичних організацій вважається громадською роботою, спрямованою на забезпечення ефективної професійної діяльності медичних працівників, що визначається засадами, встановленими у формі, завданнях і адміністративних дорученнях;

- соціологічний аналіз також підлягає виділенню і обґрунтуванню найбільш ефективних технологій управління кадровим потенціалом в сучасних медичних організаціях;

- розглянуто необхідність визначення методів реалізації кадрової політики в медичних організаціях та в системі охорони здоров'я із урахуванням існуючих методів реалізації регіональної кадрової політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Савіна Т. В. Кадрове забезпечення сфери охорони здоров'я в Україні: стан та перспективи розвитку. *Державне управління*. – 2017. № 15. С. 95–98.

2. Слабкий Г. О. Кадрова політика [Електронний ресурс]. / Дані Українського інституту стратегічних досліджень МОЗ України. – Режим доступу: <http://www.uiph.kiev.ua/index.asp?p=information&s=2>.

УДК 330.101

МОДЕЛЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ОСНОВІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗМІН

Чернявська Ірина Михайлівна,

к.е.н., доцент

Ковтун Ростислав Олександрович

Студент

Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Україна

Анотація. У менеджменті організацій на сьогоднішній день залишається актуальним питання управління організаційними змінами, особливо в контексті підвищення ефективності діяльності організації. Досліджено ключові підходи щодо забезпечення організаційних змін. Базою для аналізу слугували наукові праці вітчизняних та іноземних вчених щодо зазначеної проблематики, статистичні дані щодо стану активності підприємств за напрямками проведених організаційних змін в динаміці за період 2019 – 2020 рр. У результаті дослідження зафіксовано позитивну динаміку щодо ініціювання та реалізації організаційних змін промисловими підприємствами, фактивізовано найбільш активні сфери (функціональні зони) діяльності, доведено актуальність використання технологій організаційних змін. Побудовано концептуальну модель управління організаційними змінами, яка ґрунтується на системному підході забезпечення організаційних змін з урахуванням функціональних зон діяльності організації. Застосування розробленої моделі може мати корисний ефект щодо підвищення ефективності діяльності організацій.

Ключові слова: зміни, організаційні зміни, управління організаційними змінами, організація, діяльність організації

Результати дослідження. В умовах зовнішнього і внутрішнього середовища, що постійно змінюється, організаційні зміни набувають характеру

об'єктивного, цілеспрямованого безперервного процесу комплексних перетворень системи функціонування організацій [1; 2; 3]. Щодо менеджменту організації, то зміни сприймаються як результат зміни кон'юнктури ринку, зміни державної політики, посилення або послаблення інфляції, бажання власників підприємства оптимізувати виробничу діяльність [4; 5]. На них доводиться реагувати, приймати відповідні управлінські рішення, що безпосередньо впливають на ефективність діяльності організації. Активність підприємств за напрямами проведених організаційних змін можна визначити за даними табл. 1.

Таблиця 1

Активність підприємств за напрямами проведених організаційних змін у період 2019–2020 рр.

	2019		2020	
	Всього	у відсотках до загальної кількості промислових підприємств	Всього	у відсотках до загальної кількості промислових підприємств
Кількість підприємств, що займалися організаційними змінами, од.	782	15,8	809	16,8
з них: за напрямами досліджень, розробок, управлінських технологій	171	5,1	216	5,8
впровадження нових технологій	687	13,8	718	14,9
з них: придбання виключних майнових прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензій, ліцензійних договорів на використання зазначених об'єктів	137	2,8	121	2,5
придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з проведенням організаційних змін	336	6,8	585	12,2
виробниче проектування, інші види розвитку виробництва, впровадження нових методів управління виробництвом	478	9,6	532	11,1
Зміни у інформаційно-комунікаційній діяльності	235	4,9	237	4,8
з них: впровадження електронних видів торгівлі, придбання послуг хмарних обчислень	203	35,3	204	35,2

Джерело: узагальнено авторами за даними Державного комітету статистики України [6]

Як це видно з табл. 1, підприємства обережно, але наполегливо підходять до питання ініціювання та реалізації організаційних змін, особливо це помітно у сфері розвитку та управління виробництвом, інноваційного менеджменту, технологій інформаційно-комунікаційного управління та трансферу технологій. Ці аналітичні дані свідчать про високий рівень актуальності використання

технологій організаційних змін, аналітичного обґрунтування поділу господарської діяльності підприємств на функціональні зони з метою формування заходів щодо проведення організаційних змін у діяльності. Проте, підприємства не завжди фінансово спроможні використовувати сучасні технології проведення змін через їх значну вартість та неповну адекватність національним умовам господарювання. Тому кожне підприємство, зважаючи на свої можливості, повинно розробляти оптимальну фінансову політику та впровадження організаційних змін у свою діяльність. Відсутність масового впровадження організаційних змін в діяльність підприємств, дозволяє обрати обмежену низку підходів до аналізу ефективності даного процесу. На думку авторів даного дослідження, можливо запропонувати системний підхід до аналізу ефективності організаційних змін, спрямованих на удосконалення діяльності підприємства. Згідно даного підходу ефективність організаційних змін забезпечується системою та визначається раціональністю застосування ключових елементів підсистеми, які впливають на ефективність управління організаційними змінами на підприємстві.

Система забезпечення містить три групи організаційних змін:

- структурні організаційні зміни;
- диверсифікаційні організаційні зміни;
- організаційні зміни в менеджменті персоналу.

У кожній із груп обираються відповідні напрями змін, а саме:

- удосконалення існуючої структури або перетворення існуючого типу структури управління в іншу (нову);
- в межах галузі або вихід за межі галузі;
- економічне обґрунтування всіх рішень та здатність швидко реагувати на мінливу ринкову ситуацію.

При цьому виділяють наступні функціональні зони діяльності організації:

- виробнича діяльність;
- менеджмент;
- маркетинг;

- управління персоналом;
- інноваційна діяльність;
- логістична та збутова діяльність;
- фінансово-інвестиційна діяльність.

Пропонований підхід забезпечення організаційних змін дає змогу побудувати модель удосконалення діяльності організації на основі забезпечення організаційних змін з урахуванням певного набору елементів (функціональних зон діяльності організації), що відображено у вигляді схеми (рис. 1).

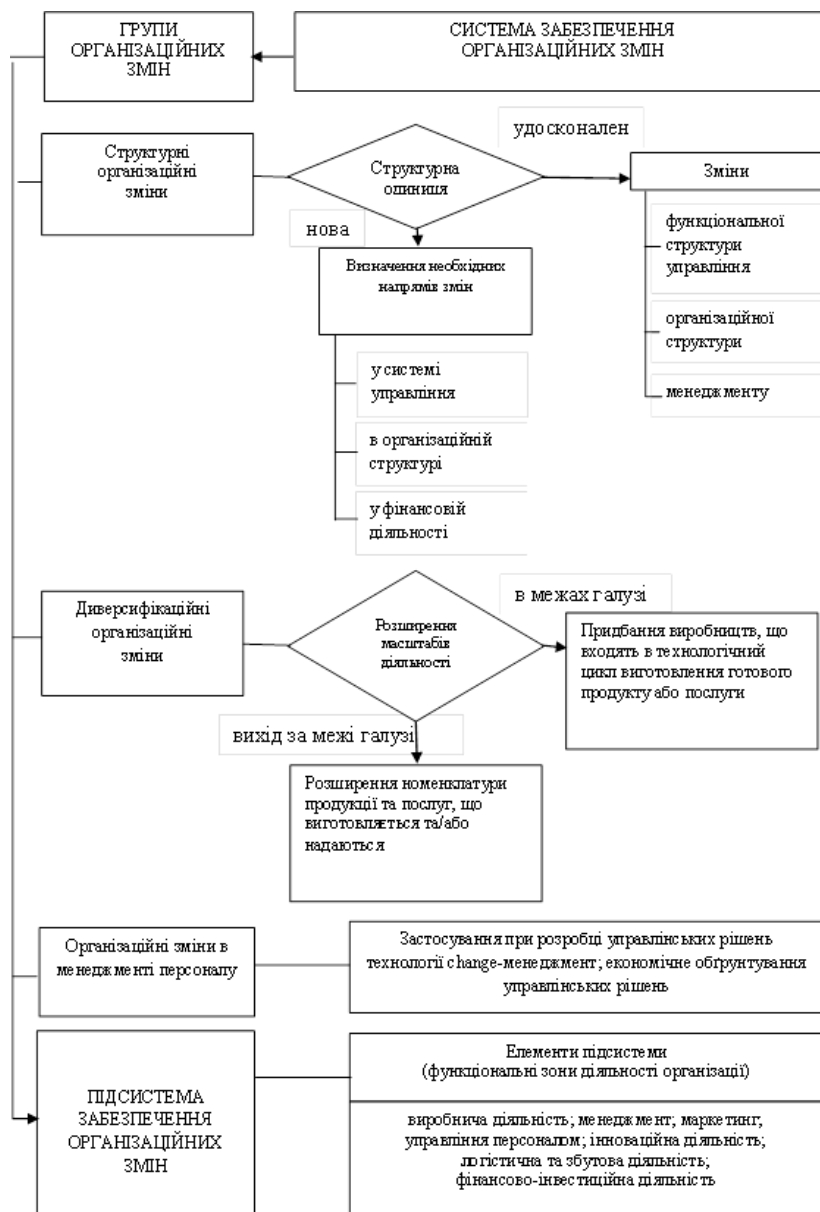

Рис. 1. Концептуальна модель управління організаційними змінами

Джерело: побудовано авторами

Зазначені функціональні зони діяльності організації є елементами підсистеми забезпечення організаційних змін.

Отже, така концепція передбачає розгляд організації як суми функціональних зон діяльності. У нашій моделі зональний розподіл проводиться за ознакою виконання окремих функцій в діяльності організації у зв'язку з логікою її роботи на ринку (постачання, виробництво, збут), так і відповідно до логіки використання ресурсів (матеріальних, фінансових, людських). Таких областей виділено сім (див. рис. 1). У процесі подальшого аналізу кожна функціональна зона характеризується рядом факторів, кожен з яких підлягає вивченню і оцінці.

Висновки. У дослідженні фактивізовано вплив організаційних змін на підвищення ефективності діяльності організації. Проаналізовано стан активності підприємств за напрямками проведених організаційних змін. Аналіз свідчить, що вітчизняні підприємства обережно, але наполегливо підходять до питання ініціювання та реалізації організаційних змін, особливо у сфері розвитку та управління виробництвом, інноваційного менеджменту, технологій інформаційно-комунікаційного управління та трансферу технологій. Побудовано концептуальну модель управління. Її особливість та унікальність в тому, що ефективність організаційних змін забезпечується системою та визначається раціональністю застосування ключових елементів підсистеми (функціональних зон діяльності організації), які впливають на ефективність управління організаційними змінами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Armenakis A. A., Bernerth J. B., Pitts J. P., Walker H. J. Organizational Change Recipients' Beliefs Scale: Development of an Assessment Instrument. *The Journal of applied behavioral science*. 2007. Vol. 43. № 4. P. 481–505.
2. Beckhard R., Joan V. Gallos, Edgar H. Schein What is organizational development? *Organization Development*. 2006. Vol. 28. P. 3–12.

3. Малевський Е. З. Проблеми управління змінами в умовах розвитку промислових підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 25. Ч.1. С. 170–174.

4. Амоша О. І., Саломатіна Л. М. Інноваційний розвиток промислових підприємств у регіонах: проблеми та перспективи. *Економіка України*. 2017. №3(664). С. 20–34.

5. Покотило Т. В. Управління організаційними змінами як складова забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. С. 24–32.

6. Статистичний щорічник України за 2020 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2021. С. 418-422. URL:http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf.

LEGAL SCIENCES

УДК 4414

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Барабаш Алла Григорівна

канд. юрид. наук, доцент

доцент кафедри публічного та приватного права

Чумаченко Валерія Юрївна

студентка юридичного факультету

групи КЮ-202

Національного університету «Чернігівська політехніка»

Анотація. Актуальність теми зумовлена тим, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави. Однією зі складових екологічної безпеки та рівноваги є природно-заповідний фонд України. Природно-заповідний фонд України займає особливе місце серед інших об'єктів екологічних відносин та підлягає особливій охороні.

Метою дослідження є висвітлення основних правових засобів збереження природно-заповідного фонду.

Ключові слова: правові засоби збереження природно-заповідного фонду України, склад природно-заповідного фонду України, правовий режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

В преамбулі Закону України «Про природно-заповідний фонд України» останній визначається як ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу,

підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. До складу природно-заповідного фонду України (надалі – ПЗФ) входять державні заповідники, природні національні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, заповідні урочища. Характеризуючи зазначені об'єкти, Кравченко О.В. відзначає, що ПЗФ охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає ПЗФ як складову частину світової системи природних територій, об'єктів, що перебувають під особливою охороною та як складовий структурний елемент національної екологічної мережі [1, с. 25].

Збереження ПЗФ нашої держави обумовлено виконанням наступних організаційно-правових заходів:

- 1) встановлення заповідного режиму;
- 2) організація систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів;
- 3) проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових засад їх збереження та ефективного використання;
- 4) дотримання вимог щодо охорони територій та об'єктів ПЗФ під час провадження господарської, управлінської та іншої діяльності, розроблення проектної та проектно-планувальної документації, землевпорядкування, лісовпорядкування, здійснення оцінки впливу на довкілля;
- 5) впровадження економічних важелів стимулювання їх захисту;
- 6) здійснення державного і громадського контролю за дотриманням режиму їх охорони та використання;
- 7) встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів;
- 8) проведення широкого міжнародного співробітництва у цій сфері;
- 9) проведення інших заходів щодо збереження територій та об'єктів

природно-заповідного фонду [2].

За загальним правилом, території та об'єкти ПЗФ можуть використовуватися у природоохоронних, науково-дослідних, освітньо-оздоровчих чи рекреаційних цілях, для моніторингу навколишнього середовища. Для господарських потреб (заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випас худоби, полювання, рибальство тощо) природно-заповідні території можуть використовуватись, якщо це не суперечить їх основному призначенню.

Правовий режим територій та об'єктів ПЗФ тісно пов'язаний з правовим режимом земель, на яких вони розташовані. З характеристики ст. 46-1 Земельного кодексу України слідує, що земельні ділянки територій та об'єктів ПЗФ використовуються відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [3]. Отже, правовий режим земель ПЗФ не лише пов'язаний з його об'єктами, але й визначається нормами Закону України «Про природно-заповідний фонд України». Констатуємо ситуацію, коли норми екологічного права мають переважаюче значення щодо норм земельного права.

Відносини у сфері охорони та використання територій та об'єктів ПЗФ, відтворення його природних комплексів регулюються Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». Цей Закон має особливе значення як кодифікований акт, що регулює питання охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини. Згідно з ч. 2 ст. 5 Закону особливій державній охороні підлягають території та об'єкти ПЗФ [4].

Особливий статус їх охорони відображено в адміністративному та кримінальному законодавстві. Згідно ст. 91 Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративну відповідальність тягне здійснення в межах територій та об'єктів ПЗФ, їх охоронних зон, а також територій, зарезервованих для наступного заповідання, забороненої господарської та іншої діяльності, порушення інших вимог режиму цих територій та об'єктів, самовільна зміна їх меж, невжиття заходів для

попередження і ліквідації негативних наслідків аварій або іншого шкідливого впливу на території та об'єкти ПЗФ. Також адміністративну відповідальність у сфері порушення норм законодавства про тваринний і рослинний світ, що знаходиться у межах територій та об'єктів ПЗФ, передбачено ст. 88-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Згідно ст. 88-2 вищезазначеного Кодексу наступає адміністративна відповідальність за порушення правил створення, поповнення, зберігання, використання або державного обліку зоологічних, ботанічних колекцій та торгівлі ними. Відповідно до ст. 90 Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративну відповідальність тягне порушення вимог щодо охорони видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України або які охороняються відповідно до міжнародних договорів України, або які внесені до переліків рідкісних видів тварин і рослин, або які мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення на відповідній території [5].

Згідно з ч. 1 ст. 240 Кримінального кодексу України передбачається кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр, незаконне видобування корисних копалин. Вчинення відповідних діянь на території чи об'єктах ПЗФ є кваліфікуючою ознакою злочину. Відповідно, санкції частини 3 ст. 240 Кримінального кодексу України передбачають підвищену кримінальну відповідальність.

Стаття 246 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу. Вчинення відповідних діянь на території чи об'єктах ПЗФ є кваліфікуючою ознакою злочину. Тому санкції частини 3 ст. 246 Кримінального кодексу України є більш жорсткими у порівнянні з частинами 1 і 2 відповідної статті [6].

Охарактеризувавши законодавче забезпечення збереження природно-заповідного фонду, вважаємо за необхідне, погодитись з думкою вчених про диференційований підхід законодавця до охорони різних об'єктів

ПЗФ. Кримінальним кодексом та Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено посилення відповідальності за правопорушення, вчинені на території об'єктів ПЗФ [7, с. 194]. Отже, правові засоби збереження територій та об'єктів ПЗФ встановлюються на рівні законів. Основні організаційно-правові заходи охорони передбачені Законом України «Про природно-заповідний фонд України». Правовий режим земельних ділянок, на яких розташовані території та об'єкти ПЗФ, також встановлюється відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України». Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» території та об'єкти ПЗФ віднесені до особливо охоронюваних екологічних об'єктів. Низка статей Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає адміністративну відповідальність за проступки, пов'язані з порушенням режиму територій та об'єктів ПЗФ. Дві статті Кримінального кодексу України встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення злочинів, пов'язаних з порушенням режиму територій та об'єктів ПЗФ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кравченко О. В. Правовий режим природно-заповідного фонду України: історія формування, юридичні аспекти та закордонний досвід (посібник). Львів. *Видавництво «Компанія «Манускрипт»*. 2017. 92 с.
2. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 р. № 34. Ст. 502.
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-ІІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. Ст. 1122.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.05.2001 р. № 2341
III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

7. Яцків К. В., Марухнич Т. Б. Нормативно-правове врегулювання
використання земель природно-заповідного фонду України. *Земельне право*.
2020. С. 189-195.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОКАЗІВ ТА ДОКАЗУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Братішко Наталія Анатоліївна,
Студентка навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна
Науковий керівник:
Наливайко Л. Р.,
д.ю.н., професор, професор кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню одного з актуальних аспектів адміністративного судочинства України – питання доказів і доказування.

Ключові слова: адміністративне судочинство, доказування, адміністративний суд, предмет доказування, процесуальні права та обов'язки, суб'єкти доказування.

Нормами адміністративного процесуального законодавства передбачено, що будь-який публічно-правовий спір, віднесений до юрисдикції адміністративного суду, потребує повного та всебічного вивчення і дослідження доказів, тобто встановлення всіх фактичних обставин, які мають значення для вирішення справи. Інститут доказів та доказування є складовою частиною внутрішньої системи будь-якого процесуального права, оскільки регулює суспільні відносини, які опосередковують процес встановлення наявності чи відсутності обставин, що мають значення для вирішення справи. За допомогою дії цього інституту забезпечується стабільність доказової діяльності, а також відповідність процесуальної форми доказів, установленим у законі вимогам.

Термін «доказування» в науковій літературі трактується по-різному. Так,

О. Дубенко розглядає доказування в адміністративному судочинстві як врегульовану процесуальним законодавством, підпорядковану законам логіки діяльність, спрямовану на встановлення об'єктивної істини в адміністративному судочинстві та прийняття вмотивованого і законного рішення [1, с. 12].

І. Корецький визначає процес доказування як складну діяльність, що складається з окремих пізнавальних актів, пов'язаних між собою, щодо розв'язання окремих завдань, встановлення окремих обставин, що потребують доказуванню в справі [2, с. 54].

Е. Демський вважає, що доказами є не факти та обставини, а фактичні дані, на підставі яких суд, орган чи уповноважений суб'єкт встановлює наявність чи відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги та заперечення осіб, які беруть участь у справі. Тобто фактичні дані – це інформація, відомості про акти, дії чи бездіяльність, за допомогою яких можна встановити обставини, що мають значення для правильного вирішення адміністративної справи [3, с. 147].

Аналіз різних концепцій розуміння доказів та доказування у цій галузі права показує, що вчені приділяють достатньо уваги висвітленню даної теми.

Далі слід зазначити, що в параграфі 1 «Основні положення про докази» Глави 5 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) законодавець встановлює загальні положення щодо визначення доказів та особливості дотримання процесуального порядку отримання, дослідження й оцінки змісту та процесуальної форми доказів. Це закріплено в ст. ст. 72-90 КАСУ. Так, у ч. 1 ст. 72 КАСУ міститься визначення доказів, зокрема, ними є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інші обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. При цьому ч. 2 цієї ж статті роз'яснено, що ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими та електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків.

Крім того, КАСУ визначає вимоги, яким мають відповідати докази – це належність, допустимість, достовірність та достатність. Варто звернути увагу й на те, що у ч. 3 ст. 90 КАСУ законодавець створив обов'язкове положення, яке зобов'язує суд оцінювати належність, допустимість і достовірність кожного доказу окремо, а також достатність та взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Ч. 4 зазначеної статті суд надає оцінку як зібраним у справі докази в сукупності, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), що міститься у справі, обґрунтовує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів).

Об'єктивний та неупереджений розгляд адміністративної справи може забезпечити оцінку лише тих доказів, які стосуються предмета доказування.

Як згадувалося вище, докази встановлюються трьома способами. Розглянемо кожен з них докладніше. Під письмовими доказами слід розуміти документи (за винятком електронних документів), що містять відомості про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору - ч. 1 ст.94 КАСУ. За загальним правилом письмові докази завжди подаються в оригіналі або належним чином засвідчених копіях, якщо інше не визначено КАСУ.

Якщо у процесі розгляду адміністративного провадження було подано копію (електронну копію) письмового доказу, адміністративний суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи може витребувати у відповідної особи оригінал письмового доказу. При цьому якщо не буде подано оригінал письмового доказу, а учасник справи або суд поставить під сумнів відповідність поданої копії (електронної копії) оригіналу, то такий доказ не буде братися судом до уваги.

Речовими доказами, згідно до ст. 96 КАСУ, слід розуміти предмети матеріального світу, які за своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням та іншими ознаками дають змогу встановити обставини, які мають значення до справи [6].

Основна відмінність речових доказів від письмових полягає у формі вираження доказової інформації: письмові докази виражають її через зміст, речові — через фізичні властивості об'єкта. Письмові докази готує одна особа.

У ньому вона висловлює свої думки, в той час як матеріальні ознаки речових доказів ніхто спеціально не впорядковує, оскільки це робиться щодо письмових і графічних знаків [4, с. 89].

Специфіка зберігання та повернення речових доказів встановлено ст. 97 - 98 КАСУ.

Наступним джерелом доказової інформації є електронні докази. Так, відповідно до ч. 1 ст. 99 КАСУ електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронному вигляді. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернеті).

Також слід зазначити, що такі докази мають бути подані в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, який відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги» прирівнюється до власноручного підпису.

Висновок експерта є самостійним засобом доказування, за допомогою якого експерт повідомляє адміністративному суду фактичні дані, які він встановив на основі спеціальних знань у рамках проведення експертного дослідження, відповідно до порядку, визначеного в ухвалі про призначення експертизи. Предметом висновку експерта, згідно з ч. 2 ст. 101 КАСУ може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування і встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Проте не можуть бути предметом висновку експерта питання права. Даний висновок викладається у письмовій формі та долучається до адміністративної справи.

Як уже зазначалося, доказами законодавець визначив також показання свідків. Таке доказування полягає в повідомленні учасником справи обставин,

які йому відомі і мають значення для справи. Таке визначення впливає зі змісту ч. 1 ст. 91 КАСУ. При цьому якщо показання ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи також повинні бути допитані. За відсутності можливості допитати особу, яка надала первинне повідомлення, показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими, відповідно до ч. 3 ст. 91 КАСУ.

Поряд із визначенням правового статусу свідків, в адміністративно-процесуальному законодавстві чітко передбачений процесуальний порядок їх виклику та допиту, а також закріплена можливість притягнення до юридичної відповідальності за відмову від давання показання на вимогу адміністративного суду (статті 65 – 67, 91, 92 КАСУ).

З метою захисту інтересів сторін та інших учасників адміністративного процесу адміністративне процесуальне законодавство передбачає інститут забезпечення доказів, норми якого регулюється процесуальний порядок вжиття адміністративним судом невідкладних заходів щодо закріплення даних, щоб у подальшому при розгляді адміністративної справи була можливість їх використати як докази. Безпосередньо положення про правові підстави, способи та процесуальні порядок забезпечення доказів викладені в окремому параграфі у межах глави 5 ст. ст. 114 – 117 КАСУ [5].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що дослідження доказів в адміністративному процесі є одним із важливих етапів процесу доказування, тому що в його рамках відбувається зняття доказової інформації з його носія суб'єктами пізнання. Правильність вилучення такої інформації забезпечуватиме її адекватне сприйняття, а відтак, обґрунтоване вирішення адміністративної справи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дубенко О. М. Доказування в адміністративному судочинстві в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 23 с.

2. Корецький І. О. Доказування як засіб доведення позиції сторін в адміністративному судочинстві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 1. С. 56-62.
3. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
4. Голопапа Д. І. Співвідношення письмових доказів з електронними та речовими в адміністративному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (16). Том 2. 2017. С. 86-89.
5. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
6. Фоменко А. Є. Зарубіжний досвід надання адміністративних послуг та можливості його використання в діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 6-17

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗА ПРОФЕСІЙНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Вереша Роман Вікторович

д.ю.н., професор Академії адвокатури України
м. Київ, Україна

Карпушина Марія Григорівна

аспірантка 3 курсу кафедри
кримінального та адміністративного права
Академії адвокатури України
м. Київ, Україна

Анотація У цій статті приділено увагу питанню юридичної відповідальності медичного працівника в разі настання несприятливої події подібної до медичної помилки та інших негативних явищ.

При написанні тексту використано описовий метод пізнання. Передумова для написання цієї статті постає у фактичній відсутності чіткого поняття медичної помилки в національному законодавстві держави Україна. В тексті статті надається правова характеристика за законом про кримінальну відповідальність у відношенні окремих діянь у медичній галузі.

Новизна поданого матеріалу полягає в тому, що наукові та практичні норми кримінальної галузі права та лікарської справи мають деяку дистанційну віддаленість в практичному розумінні їх застосування. Крім того, за недостатністю часу, медичний персонал в значному обсязі не має достатніх знань у відношенні правової сфери медичних питань. А відтак, у даній праці приділяється увага проблемному питанню кримінальної та цивільної відповідальності медичних працівників.

Результати такої праці, в разі доцільності такого застосування можуть бути використані як додатковий матеріал під час проведення необхідних навчальних заходів з медичним персоналом.

Ключові слова: “лікар”, “медичний працівник”, “медичний персонал”, кримінальна відповідальність”, “правопорушення”, “протокол”.

Відповідальність медичного працівника за професійне правопорушення - є застосуванням до особи, яка вчинила таке правопорушення під час виконання професійних обов’язків, державного примусу. Примус має бути передбачений діючими правовими нормами, та за санкцією супроводжується необхідністю з боку винної особи понести певні втрати особистого, організаційного або майнового характеру.

Цивільно-правова відповідальність медичного персоналу.

Частина четверта статті 55 Конституції України (Основного Закону) від 28 червня 1996 року, гарантує право кожної особи захищати свої законні права і невід’ємні свободи від порушень і протиправних посягань.

У статті 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) регламентовано право особи на звернення до судової установи з метою захисту свого немайнового права, майнового права чи інтересу. У статті 8 Основного Закону зазначено, що держава визнає право кожного громадянина України на охорону здоров’я і забезпечує захист здоров’я кожної особи.

Цивільно-правова відповідальність у галузі охорони здоров’я являє собою різновид юридичної відповідальності. Така відповідальність з’являється як наслідок порушення майнових або особистих немайнових прав в галузі охорони здоров’я і встановляє необхідність відшкодування шкоди та несприятливих наслідків.

В разі відсутності договірних відносин може наставати позадоговірна відповідальність учасників події що настала.

Позадоговірна відповідальність настає за наявності наступних вимог: - протиправна поведінка; - встановлена шкода; - причинний наслідковий зв’язок між протиправною поведінкою і шкодою; - наявність вини (винуватості).

Обов’язковим елементом складу правопорушення в цивільному

законодавстві є встановлена наявність шкоди (моральної чи майнової). Моральна (нематеріальна) шкода полягає, зокрема у: - заподіянні фізичних вад та спричиненні страждань, що їх зазнала особа. - у спричиненні душевних страждань фізичній особі. З метою покладення відповідальності на особу за спричинене правопорушення обов'язковим є встановлення причинного (наслідкового зв'язку) між подією та її наслідками. Причинно-наслідковий зв'язок має дві складові:

- медичний (технічний) фактор, який встановлює раціональність та послідовність дій, що їх вчинює медичний персонал під час своєї професійної діяльності. Медичний фактор має відповідати стандартам в галузі охорони здоров'я, регламентуватись нормативною документацією та не суперечити доказовій медицині.

- нормативний фактор. У відповідності до чинної нормативної бази вивляється складова злочинного діяння або цивільного правопорушення, адміністративного проступку. Договірні відносини в на медичному рівні. При укладенні договору з медичних послуг застосовуються норми статті 63 Цивільного кодексу України, та Закону України "Про захист прав споживачів". За умови врахування договірного права до порушників можуть бути застосовані наступні вимоги: - зменшення вартості наданої послуги; - обов'язок відшкодувати завдані збитки разом із супутнім усуненням недоліків послуги що надавалася. Настання кримінально-правової відповідальності медичного персоналу. Досудове розслідування у кримінальних провадженнях у галузі професійних та службових злочинів, які пов'язані з медициною, розслідуються органами Національної поліції. Виключення становлять інші органи досудового розслідування, котрі виконують повноваження у відповідності до статті 216 Кримінального процесуального кодексу України. Поняття медичного злочину можна визначити як - умисне або необережне діяння, вчинене медичним працівником при виконанні професійних та/або службових обов'язків, покарання за вчинення якого передбачене законом про кримінальну відповідальність. Далі наведено окремі статті за Кримінальним кодексом

України:

- неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 131);

- розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132);

- незаконне проведення абортів (ст. 134)

- неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137);

- незаконна лікувальна діяльність (ст. 138);

- ненадання допомоги хворому медичним працівником (ст. 139);

- неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником (ст. 140);

- порушення прав пацієнта (ст. 141)

- незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142);

- порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини (ст. 143);

- насильницьке донорство (ст. 144);

- незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145);

- підміна дитини (ст. 148);

- незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 319);

- порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320);

- незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 321);

- фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів (ст. 321-1)

- порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів (ст. 321-2). Також, до службових злочинів в сфері медичної діяльності, відповідальність за які встановлена Кримінальним кодексом України, відносяться, зокрема:

- службове підроблення (ст. 366); - службова недбалість (ст. 367);

- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368);

- незаконне збагачення (ст. 368-2). Проте, існують й обставини, що виключають відповідальність за скоєння злочинного діяння. Так, у розділі 8 Кримінального кодексу України (ККУ), для пом'якшення або виключення кримінально-правової відповідальності медичних працівників мають значення два аспекти:

- крайня необхідність (ст. 39 ККУ);

- діяння пов'язане з ризиком (ст. 42 ККУ).

З позиції КК України, вчинення особою дій у стані крайньої необхідності та заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності не є злочином. Тобто, для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам особи або іншим особам, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності. Так само, не є злочином в розумінні КК України скоєння діяння пов'язаного з ризиком. Тобто, не є злочинним діяння, якщо воно заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, коли це діяння було вчинене в умовах виправданого ризику для досягнення значної суспільно корисної мети. Обов'язковою умовою є значення що користь від такого діяння перевищує заподіяну шкоду. Вагомим фактором дотримання сумлінної медичної поведінки є нерозголошення персональних даних у медичному праві. Обсяг інформаційних відомостей, що можуть надаватися у правовому полі цілковито правомірно певною мірою визначаються особою що їх надала та фіксуються у медичній документації. Станом на сьогодні медична

галузь у сфері правових відносин, значною мірою використовує у професійній діяльності судовий прецедент у форматі Європейського законодавства. Так наприклад, Рішення ЄСПЛ в справі «Бендерський проти України» (Benderskyi v. Ukraine) (2007) зазначив, що для вирішення справ, що стосуються надання медичної допомоги пацієнту, медичний експертний висновок, безперечно, має вирішальне значення

Таблиця 1

«Порівняння матеріальної та моральної шкоди»

Розуміння матеріальної шкоди	Розуміння моральної шкоди
<p>Коли особі завдано каліцтво або інше ушкодження здоров'я: а) особа втрачає заробіток (дохід), несе витрати внаслідок втрати або зменшення працездатності; б) особа несе витрати, котрі викликані необхідністю посиленого харчування, санаторно-курортного лікування, придбання ліків, протезування, стороннього догляду, медичного втручання тощо; В таких випадках право на відшкодування отримує потерпіла особа особисто</p>	<p>Якщо медична допомога не надана або надана неналежно, то моральна шкода може відобразитись у: 1) настанні фізичного болю чи наявних стражданнях, що їх зазнала фізична особа у зв'язку з каліцтвом, тощо; 2) у душевних стражданнях, що їх зазнала фізична особа у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї та/або членів її родини чи близьких осіб 3) якщо особа зазнала приниження честі та гідності</p>

[2], [3] Сучасним прикладом ведення професійної діяльності за порушення умов виконання якої можуть наставати різні види відповідальності за чиним законодавством України, можна назвати клінічне дослідження «Red Cap» (клінічне дослідження впливу генетичного коду та етнічного походження людини на лікування цукрового діабету I типу) [4]. Проведення подібних досліджень на державному рівні вносить розвиток у економічне піднесення сучасного медичного сектору економіки на національному рівні країни [5].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сенюта І. Я. Юридична відповідальність медичних працівників [Електронний ресурс] / Ірина Ярославівна Сенюта // Курс лекцій Академія

НСЗУ – Режим доступу до ресурсу:
https://academy.nszu.gov.ua/mod/scorm/player.php?a=120¤torg=articulate_rise&scoid=463&sesskey=aBRzBl9UOt&display=popup&mode=normal (дата звернення 04.12.2022 р.).

2. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Верховного суду України від 31.03.1995 р. № 4 / офіційний веб-сайт ВР України, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text> (дата звернення 04.12.2022)

3. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди [Електронний ресурс]: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.03.1992 р. № 6 / офіційний веб-сайт ВР України, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-92#Text> (дата звернення 04.12.2022).

4. RED cap [Electronic resource]// access mode - <https://www.project-redcap.org> (date of submission is December 2, 2022).

5. Про удосконалення медико-генетичної допомоги в Україні [Електронний ресурс]: Наказ МОЗ України від 31.12.2003 р. № 641/84 / офіційний веб-сайт ВР України, режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va641282-03#Text> (дата звернення 04.12.2022).

ДО ПИТАННЯ МОЖЛИВОСТІ ВІДНЕСЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ДО СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ

Ковтун Ілля Вячеславович

Студент

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Україна

Анотація: дана стаття є дослідженням питання можливості віднесення Конституційного Суду України до судової гілки влади згідно із принципом поділу влади, закріпленого в ст. 6 Конституції України, яке викликає дискусії в колах науковців і практиків юриспруденції.

Ключові слова: Конституційний Суд України, поділ влади, гілки влади.

Теорія поділу влади на три гілки не є новою: ще Арістотель «поділив» державну владу на три частини: перша — законодавчий орган у державних справах, друга — державні інституції, третя — судові органи [1]; Шарль Луї Монтеск'є доопрацював дану теорію до вигляду, в якому її використовують зараз, і виділив наступні три гілки (або роди) влади: законодавча, виконавча, яка відає питаннями міжнародного права, та виконавча, яка відає питаннями права громадянського. Через третю владу державець чи установа карає злочини та вирішує зіткнення приватних осіб. Останню владу діяч називає судовою.

Хоч такий поділ і мав місце в Стародавній Греції та XVIII столітті, проте з ускладненням механізму держави та, зокрема, державного апарату, з'являються державні органи, які не можна однозначно віднести до однієї з запропонованих гілок влади (наприклад, Служба безпеки України є державним правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України та не належить до центральних органів виконавчої влади). Подібна ситуація спостерігається і з Конституційним Судом України.

Чимало науковців, зокрема авторів підручників [2, с. 132] [3, с. 123],

відносять Конституційний Суд України до судової гілки влади, проте, на мою думку, з таким погодитись не можна. Далі я наведу аргументи на користь даної позиції.

По-перше, слід порівняти завдання, що ставляться перед Конституційним Судом України та іншими судами (для зручності та розмежування понять, далі по тексту Конституційний Суд України – КСУ; суди, що входять до системи судоустрою України – суди):

Таблиця 1

Порівняння двох законів

ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»	ЗУ «Про Конституційний Суд України»
<p>Ст. 2. Завдання суду: Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.</p>	<p>Ст. 1. Статус КСУ: Конституційний Суд України (далі - Конституційний Суд або Суд) є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.</p>

Як бачимо, основним завданням судів є здійснення правосуддя та захист/забезпечення/поновлення прав і свобод, в той час як завданням КСУ є забезпечення відповідності законів України Конституції України (далі - Конституція), офіційне тлумачення норм, що містяться в Конституції та інших актах, перелік яких визначено Конституцією. Отже, можемо зробити висновок, що КСУ не виконує фундаментальну задачу судової гілки влади – не здійснює правосуддя.

Ч. 3 ст. 17 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» закріплює вичерпний перелік судів, що утворюють систему судоустрою України. Це місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд, а також вищі спеціалізовані суди (ч. 2 ст. 31

того ж ЗУ: «Вищими спеціалізованими судами є Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд»). Отже, КСУ не належить до системи судоустрою України.

Також слід зауважити суттєві відмінності в основоположних процесах роботи судів та КСУ:

Таблиця 2

Порівняння судів та КСУ

Суди	КСУ
Призначення суддів	
<p>Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі - ВККС) проводить конкурсний відбір кандидатів, при наявності вакантного місця на основі рейтингу кандидату вносить рекомендації. Вищій раді правосуддя (далі – ВРП) щодо призначення кандидата на посаду судді. В разі ухвалення рішення і наступного внесення ВРП подання про призначення такого кандидата на дану посаду, видання указу Президента України про призначення на посаду судді.</p>	<p>Ст. 48 Конституції: Президент України, Верховна Рада України та з’їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.</p> <p>Ст. 12 ЗУ «Про Конституційний Суд України»: Відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду на конкурсних засадах щодо осіб, яких призначає: Президент України - здійснює конкурсна комісія, яку створює Президент України. Верховна Рада України - здійснює комітет, до предмета відання якого належать питання правового статусу КСУ, у порядку, визначеному Регламентом Верховної Ради України. З’їзд суддів України - здійснює Рада суддів України.</p>
Фінансування	
<p>В дод. №3 та №7 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2022 рік» можна помітити цікаву деталь: стаття видатків на місцеві, апеляційні суди називається «Забезпечення здійснення правосуддя місцевими, апеляційними судами...», те саме стосується Верховного Суду («Здійснення правосуддя Верховним Судом») і вищих судів («Здійснення правосуддя Вищим судом...»).</p> <p>Проте це не стосується КСУ, оскільки стаття видатків на нього називається «Забезпечення конституційної юрисдикції в Україні».</p>	
Основні закони та інші нормативно-правові акти, що регулюють роботу	
<p>Конституція України ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» ЗУ «Про державну службу»</p>	<p>Конституція України Регламент КСУ ЗУ «Про Конституційний Суд України»</p>

Необхідно наголосити, що тільки КСУ може брати участь в законотворчості України, наприклад, визнаючи окремі положення законів України неконституційним і зобов’язуючи Верховну Раду України привести їх нормативне регулювання у відповідність з рішенням КСУ.

Висновок: з огляду на вищенаведене, Конституційний Суд України неможливо і недоцільно відносити до судової гілки влади. Органи держави, що не вписуються в концепцію поділи влади на три гілки, є тим феноменом, що підштовхне науковців до удосконалення даної концепції, виділення нових гілок влади або нової концепції загалом. В будь-якому разі, слово «Суд» в назві є радше власною назвою і не відповідає функціональному призначенню органу, якому присвячена дана стаття.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Арістотель. Політика. – К., 2000. – С. 99-128.
2. Петришин О. В. Загальна теорія держави і права : підручник. Харків "Право", 2009. 583 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.

ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Максимов Олексій Максимович

Студент навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти,

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Коренев А. О.,

к.ю.н., доцент кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Анотація. У статті досліджується юридична природа провадження у справах про адміністративні правопорушення, розкривається сутність його стадій. З'ясовуються недоліки адміністративного провадження та визначаються перспективи їх усунення.

Ключові слова: провадження у справах про адміністративні правопорушення, стадії провадження.

Після прийняття Конституції України держава проголосила курс на забезпечення й утвердження прав і свобод людини, про що свідчить положення ст. 3: «Людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. У зв'язку із чим актуалізувалося дослідження засобів і способів забезпечення прав і законних інтересів громадян, вагоме місце серед яких займає інститут адміністративного провадження. Інститут адміністративного провадження, на відміну від інших видів провадження, складають не тільки судові органи, а й водночас органи виконавчої влади та їх посадові особи. Він є невід'ємною гарантією захисту

порушених прав.

Даному питанню та проблемі удосконалення провадження у справах про адміністративні правопорушення в органах внутрішніх справ у цілому присвятили свої праці такі вчені як: О. І. Остапенко, О. М. Бандурка, В. К. Колпаков, Д. М. Бахрах, А. Т. Комзюк, М. М. Стоцька, О. М. Дядькін, М. О. Ктіторов та інші.

На сьогодні провадження про адміністративні правопорушення є досить поширеним. Вони охоплюють практично всі сфери нашого життя, діяльності установ, підприємств, організацій і перш за все держави. Розвиток процесуального законодавства є необхідною умовою та показником стану демократії та верховенства права в державній владі, і в зв'язку з цим необхідним є проробити велику роботу у визначених сферах державної життя.

Адміністративний процес охоплює значну кількість окремих проваджень. Як зазначає С. Ю. Беньковський, тільки за останні роки з'явилися провадження в справах про одержання громадянами субсидій, про ліцензування діяльності підприємств, оформлення спеціальних економічних зон, приватизацію громадянами житла, землі тощо [2, с. 12]. З огляду на різноманітність адміністративним проваджень у юридичній науці прийнято їх класифікувати на юрисдикційні та неюрисдикційні. Кожне із цих проваджень має свої особливості, характерні риси, які залежать від виду справи, правового статусу суб'єктів, які беруть участь у процесі, тощо. Водночас кожному адміністративному провадженню притаманні загальні риси, такі як складання протоколів, застосування запобіжних заходів, опитування свідків, прийняття рішення, винесення постанови, її оскарження тощо.

Завдання провадження у справах про адміністративні правопорушення закріплені у ст. 245 КУпАП [3]. Їх аналіз свідчить про наявність двох взаємопов'язаних комплексних завдань: юрисдикційного та профілактичного змісту. Реалізація зазначених завдань здійснюється через вчинення низки процесуальних дій органами (посадовими особами), що уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення. Передусім це

з'ясування наявності факту вчинення право-порушення, установлення особи, що вчинила правопорушення, чи винна ця особа і чи підлягає вона адміністративній відповідальності [4, с. 443]. Процесуальною підставою для порушення провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації є факт вчинення адміністративно-караних дій, безпосереднє виявлення посадовою особою факту вчинення протиправних дій, матеріали правопорушення, які надійшли від правоохоронних органів та інших органів виконавчої влади, повідомлення та заяви про порушення у галузі стандартизації, якості продукції, метрології та сертифікації, що надійшли від фізичних та юридичних осіб, а також повідомлення в засобах масової інформації [5, с. 115].

М. М. Стоцька стверджує, що створення умов для належного забезпечення функціонування системи державних органів та удосконалення чинного адміністративного законодавства становлять основну мету проведення адміністративно-правової реформи. Особливе місце у здійсненні адміністративно-правової реформи займає формування принципово нових механізмів реалізації провадження в справах про адміністративні проступки [6, с. 4].

На думку М. О. Ктіторова, визначальними принципами провадження в справах про адміністративні правопорушення є принципи законності та об'єктивної істини, що обумовлює необхідність дослідження саме їх змісту і способів реального забезпечення, особливо в діяльності ОВС.

Основними проблемами в цьому контексті є формування такого механізму доказування (джерел доказів, способів їх фіксації, визначення достовірності тощо), який би забезпечив, з одного боку, досягнення об'єктивної істини у провадженні в справах про адміністративні правопорушення і прийняття на цій підставі неупередженого рішення по справі, а з іншого - виключив би об'єктивне ставлення у вину, яке на сьогодні є однією із основних вад провадження у справах про адміністративні правопорушення [7, с. 3–4].

Отже, як підсумок слід зазначити, що провадження в справах про адміністративні правопорушення являє собою систему дій уповноважених органів влади, кінцевим результатом яких є притягнення осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, до адміністративної відповідальності.

Провадження в справах про адміністративні правопорушення розглядається в декількох значеннях: як самостійний інститут правозастосовної діяльності органів державної влади, як інструмент регулювання суспільних відносин шляхом застосування адміністративних санкцій тощо.

Принципи здійснення провадження в справах про адміністративне правопорушення можна поділити на загальні та спеціальні, або адміністративно-процесуальні.

Однак найбільш вагомими вважаються принципи гуманізму, змагальності сторін, рівності осіб, які беруть участь у провадженні, та швидкості (оперативності), оскільки саме їх реалізація сприятиме повному й об'єктивному адміністративному провадженню.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.
2. Беньковський С.Ю. Правові засади та принципи провадження у справах про адміністративні правопорушення : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Харків, 2009. 219 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
4. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. Посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
5. Сопільник Л. І. Стандартизація, якість продукції, метрологія, сертифікація в системі адміністративного права. Львів : Львівський університет бізнесу та права, 2011. 124 с.

6. Стоцька М. М. Провадження в справах про адміністративні проступки у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху: дис.. канд. юрид. наук: 12.00.07 Харківський національний ун-т внутрішніх справ. Харків, 2007. 265 с.

7. Фоменко А.Є. Зарубіжний досвід надання адміністративних послуг та можливості його використання в діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 6-17

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕМОКРАТІЮ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Пильгун Наталія Василівна,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
ЮФ, НАУ, к.ю.н., доцент
Кебкал Катерина Олександрівна,
Студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Анотація: Сучасна демократична держава має бути заснована на здійсненні народовладдя шляхом забезпечення прав громадян, їх рівної участі у формуванні державної влади та контролю за її діяльністю. В сучасному світі демократичні процеси мають значний вплив на формування політичного механізму держави більшості країн світу. Демократія, це політичний режим, в якому головним джерелом влади держави є народ, а влада в державі здійснюється в його інтересах. Демократія нерозривно пов'язана із правовою соціальною державністю, а спільним соціальним фундаментом демократичної та правової державності виступає громадянське суспільство.

Ключові слова: демократія, суспільство, процес, держава, влада.

Демократія тісно пов'язана з ідеями свободи та рівності. Невипадково Венеціанська комісія зазначає, що разом із правами людини і верховенством права, демократія є опорою європейського конституційного ладу. Відповідно й конституція України у ст. 1 закріплює ці характеристики: Україна є демократична, соціальна, правова держава. Демократія нерозривно пов'язана із правовою соціальною державністю. Справжнє народовладдя можливе лише в умовах утвердження принципу верховенства права, заснованого на ідеалах справедливості, реального забезпечення прав людини, коли свобода одного є умовою свободи всіх інших. У свою чергу, лише тоді, коли воля народу є основою формування і здійснення державної влади, можлива демократична

легітимація права [1, с. 322].

Першим, хто використав термін демократія вважається батько історії - Геродот (близько 484-425 рр. до н.е.). Тобто демос – це народ, кратос - влада, отже, демократія – це народовладдя. Іншими словами, в основу цього терміну покладено багатовікову ідею людства про справедливе поєднання рівності та свободи в політичній сфері, а також народного суверенітету. Початок розвитку демократії відбувався за часів становлення міст-держав у Давніх Афінах, а також в період Стародавнього Риму, де відомі римські юристи поєднували демократію, як форму управління держави з іншими формами. Потім, через деякий період “застою”, розвиток ідеї демократичного суспільства почали розвивати в країнах Західної Європи, близько XVII–XVIII століть. Оскільки в цей період активно почали активно розвиватися наука та промисловість, виникла потреба в організації нового суспільства. Саме тоді сформували концепт класичної демократії, який використовують і в сьогоденні [3, с. 230].

XX століття - період масштабного вдосконалення інституцій демократії. В цей час створили ліберально-представницьку модель демократії, тобто було створено демократичну модель політичного устрою, за якої об'єднуються як демократичні, так і ліберальні цінності поєднані з ринковою економікою. Як можна побачити на практиці, більшість країн, які використовують саме таку модель суспільного устрою, сьогодні є одними з найбільш розвинених країн світу, з значним рівнем життя та високим рівнем розвитку економіки.

Варто зауважити, що існує декілька концепцій демократії. Традиційно-ліберальна - суть цієї теорії полягає в тому, що демократія визначена як правляча, де уряд спроможний приймати рішення та нести за них відповідальність. Внаслідок цього досягається максималізація політичної влади, при цьому воля народу виражається через інститути посередників. Наступна концепція - плюралістична. Основою цієї концепції є наявність різних думок та інтересів, при цьому саме за допомогою цієї концепції відбувається урівноваження політичних сил, а також виключення просування інтересів

пануючого класу, тобто відбувається ототоження волі партій, їх представників та волі народу. Третьою є економічна концепція демократичного суспільства. За цією теорією – кожна людина має здійснювати раціональну діяльність та домогтися для себе максимальної користі. Суть критичної теорії полягає в дотриманні суверенітету народів, рівності і політичного самоствердження; зміст теорії демократії, це ідеал індивідуального самовизначення, тобто певна орієнтація, яка спрямована на автономію окремої особистості та захисту її прав [2, с. 176].

В результаті різноманітності концепцій демократії, серед наукових дослідників відсутній єдиний підхід удосконалення демократичної системи. Прихильники однієї теорії можуть знаходити недоліки, які є позитивним аспектом для іншої. Тому це є однією з причин гальмування розвитку демократії у суспільстві. Наступною причиною є те, що внаслідок впровадження демократично-ліберального режиму, влада може більше схилитися до ліберального режиму, ніж до демократичного. Як результат, відбувається підміна демократичних цінностей, зосередження уваги на індивідуалізмі, збільшення політичної нерівності, а також становлення ‘дефектної демократії’ в державі. Більшість дослідників, аналізуючи демократію, виокремлюють внутрішні парадокси демократії. Зокрема, Л. Даймонд виокремлює три таких парадокси: „суперечність між згодою та ефективністю” (щоб бути стабільною та успішною демократія повинна мати підтримку суспільства, проте така підтримка в свою чергу залежить від ефективності демократії); „суперечність між представничістю та керованістю” (керованість вимагає достатньої концентрації та автономії влади, що загалом суперечить потребі в підзвітності влади, контролі та нагляді народу та його представників за її діяльністю); „суперечність між конфліктом і консенсусом” (для розвитку демократії необхідними є політична конкуренція та конфлікт, хоча у разі інтенсифікації ці явища можуть підірвати її стабільність) [4, с. 92] . Інші дослідники, такі як Е. Гутман, Е. Даунс, вважають, що парадокс демократії полягає в суперечностях, викликаних недосконалістю механізму балансування

інтересів більшості та меншості [5, с. 320; 6, с. 154]. Наприклад, під час голосування, громадяни, які становлять меншість мають слідувати правилам прийнятого рішення більшості, навіть, якщо це суперечить їхнім переконанням. Тобто на даний момент реалізація принципів та основ демократії знаходиться на різних рівнях розвитку у всіх країнах світу, але не зважаючи на це, залишається багато невирішених проблем, які заважають дійти до “ідеалу демократії”. Демократія має свою суспільну цінність, яка проявляється в історичній цінності, де в процесі еволюції людської цивілізації кожен наступний історичний тип демократичної державності розширював межі свободи особи та її участі в управлінні державними справами. Разом з тим існує власна цінність демократії, де є справедливе поєднання рівності та свободи в політичній сфері, інструментальна цінність демократії полягає в тому що вона виступає ефективним засобом організації державної влади, сприяє гарантуванню прав людини, впровадженню в суспільну практику верховенства права.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Теорія держави і права: підручник. О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. - Х.: Право, 2015. 368 с.
2. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник. - К.: Атіка. 2001. 176 с.
3. Головатий М. Ф. Демократія: історія, теорія, практика. - Київ: ДП «видавничий дім «Персонал», 2011. 230 с.
4. Даймонд Л. Демократія : антологія / упор. О. Проценко. - К.: Смолоскип, 2005. 229 с.
5. Anthony Downs. An Economic Theory of Democracy, 1st addition. Harper and Row, 1957. 320 pages.
6. Гутман Е. Типи і парадокси демократії / упор. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. 154 с.